68
6 C
14

R. II ed. To. I p 290 n. 2

32.2.11.

5, 8, E, 16.

M

M. TVLLII CICERONIS DE PHILOSOPHIA, PRIMA PARS, IDEST,

Academicarum quæſtionum editionis primæ liber ſe-cundus, editionis ſecundæ liber primus,

De finibus bonorum & malorum	*libri* V.
Tuſculanarum quæſtionum	*libri* V.

Quibus in libris, quæ in alijs editioni-bus deprauata legebantur, mul-ta ſunt reſtituta.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PAVLVS MANVTIVS ALDI F.

M. D. XLI.

IV. 121.

DIEGO HVRTADO DE MENDOZA, CAROLI CAESARIS À CONSILIO, ET EIVSDEM APVD VENETAM REMP. ORATORI, PAVLVS MANVTIVS ALDI FILIVS S. D.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Superioribus diebus, cum domum tuam ueniſſem, ut Benedictum Accoltum, qui apud te diuerſabatur, honoris cauſa uiſerem, quem ego hominem, non tam quia Cardinalis eſt, quàm quia Cardinalatu digniſſimus, uehementer obſeruo: caſu accidit, cum ego adeſſem, ut inter uos ſermo oriretur iis de rebus, quæ ab antiquis ignoratæ, noſtra patrumq; memoria non ſolum inuentæ ſunt, ſed ad ſummam etiam elegantiam perpolitæ. cuius generis cum Accoltus ita multa commemoraſſet, ut mihi quidem, credo item aliis qui aderant, facile probaret ueterum ſolertiæ noſtrorum hominum induſtriam antecellere: ſuggeſſiſti tu, ne de philoſophia quidem, in qua tantopere antiquitatem admiraremur, tibi uideri eſſe dubitandum, quin ea poſſet etiamnum expoliri, atque ornari, ſi modo quam quiſque linguam à parentibus, atque à nutricibus traditam cum lacte ſimul hauſiſſet, in ea uellet ſcribere: nunc uſu euenire, ut externo ſermone addiſcendo totam ætatem conſuma-

mus : quòd ſi nos à pueritia diſciplinarum cognitioni totos dederemus ; non eſſe deſperandum , quin & Platones, & Ariſtoteles aliquando poſſent exiſtere : non enim & cœlum hoc , unde ſpiritum ducimus , idem eſt quod olim fuit , & hominum ingenia non eadem eſſe poſſunt . praua conſuetudo naturam peruertit . quæ tanquam ager ſi colitur, fructus edit uberrimos : ſi negligitur, exareſcit . annos triginta ponimus in uerbis percipiendis : quantulum ſpatij reſtat, ut res ipſas conſideremus ? licet ad antiquitatem animum referre : num aut Græci illi philoſophi, quorum nomen celeberrimum eſt , ea , quæ ab Aegyptijs acceperant, Aegyptio potius, quàm patrio ſermone ſcripta reliquerunt ; aut noſtri aliena lingua , non domeſtica ſunt uſi , cum ea , quæ uel de Græcis ſumpſerant, uel ipſi pepererant, in uſum poſteritatis explicarent ? conſtat , apud omnes gentes , qui ſuas cogitationes literis mandare uoluerunt, eos ferè ijs eſſe uerbis uſos , quorum ſignificationem matris in gremio cognouiſſent . quod item noſtra ætate ſi fieret, facile contingeret quod tu opinaris Hurtade clariſſime , ut in philoſophia ueterum inuentis non nihil , uel etiam non parum addi poſſet : neque enim eos, qui fuerunt , uſque eò cogitatione ingenióq; proceſſiſſe exiſtimandum eſt , ut ijs , qui futuri ſunt , quod præterea cognoſcerent , nihil reliquerint . multa latent adhuc , retruſa , atque abdita in immenſitate naturæ : quæ eliciet , & euocabit in lucem ſiquis inueſtigandis rationibus , & perſcrutandis rerum cauſis ab ineunte ætate ſuum ſtudium dederit . quod ab ijs fieri commode non

*poteſt, uel potius nullo modo poteſt, quibus non ea lin=
gua, in qua alti & educati ſunt, ſed ea, qua ueteres
utebantur, ſcribere conſilium eſt. quorum tu ſi pro=
bares inſtitutum, quotuſquiſque tecum eſſet in eo lau=
dis genere conferendus? tenes enim perfecte Latinam
linguam, tenes Græcam, Arabicam, alias præterea:
ſcribis tamen ut in patria tua loquuntur. in quo uideo
quid ſpectes: quod pater tuus egit, ut optime de Hiſpa
nia mereretur; id tu alia quadam ratione conſequi uis.
ille enim, cum annum ageret uix dum quintum & de=
cimum, qua ætate milites in exercitu pauci ſolent eſſe,
omnium approbatione, qui exercitus regeret, electus,
Bethicæ Regem bis acie fuſum regno exuit, &, quæ=
cunque in eius ditione fuerant, Catholici Regis imperio
poteſtatiq; ſubiecit. aliam tu ornandæ, atq; amplifican=
dæ patriæ tuæ rationem iniſti: profers enim, quantum
in te eſt, Hiſpanicæ linguæ terminos; et, ut ea non ſolum
uerbis, & nominibus, ſed etiam rebus & ſcientijs per
te locupletata ab exteris nationibus appetatur, inge=
nio doctrináq; conſequeris. quod neſcio an omnibus pa
tris tui uictorijs, atque triumphis ſit anteponendum.
nam etſi populos bello ſuperare, & imperium augere
præclarum eſt: tamen mihi cum animo meo conſideran
ti multo melior uidetur eſſe conditio literarum, quàm
regnorum. hæc enim in unius hominis fortuna poſita
ſunt, & unius ſæpe culpa extinguuntur: illæ uiuunt,
& uigent quotidie magis, neque ulla temporis circun=
ſcriptione terminantur. itaque magni & eccellentes ui=
ri, qui bellicæ laudis gloria florerent, cum earum re=*

rum, quas geſſiſſent, memoriam non ſatis fore diuturnam ſperarent, niſi ab hominibus ingenio præditis celebrarentur; eos, qui id præſtare poſſent, ſummo ſemper in honore habuerunt. quo mihi illorum laus uidetur eſſe illuſtrior, qui & res præclaras manu gerere, &, quæ geſſerunt, literis cuſtodire ipſi poſſunt. quo in numero fuit ſoror illa tua præſtantiſſima fœmina: cuius militaria facinora cum audimus, cuiuis eam noſtræ ætatis uiro animi magnitudine comparamus: cum autem ea, quæ ſcripſit, legimus, uel antiquis ſcriptoribus ingenij præſtantia ſimillimam iudicamus. huiuſmodi cum in tua familia mulieres exiſtant, de uiris quæ ſunt ſperanda? quanquam fratres omnes tui, tuq; in primis, ea, quæ ſperabantur, iam præſtitiſtis. itaque Carolus Imperator auguſtiſſimus ueſtra potiſſimum uirtute, ueſtraq; fide nititur: nam fratrem tuum, Marchionem de Mondeſar, qui cæteros ætate anteit, cum alijs in rebus, tum in uictoria Tunetana, equitibus leuis armaturæ & claſſi maximæ præpoſitum, magno ſuis rebus ſenſit eſſe adiumento: alterum autem epiſcopatu Iaenenſi ornatum ſumme propter eruditionem, & prudentiam diligit: tertium Indicis prouincijs pro Rege, quartum Hiſpanicis triremibus præfecit: te primum ſibi uoluit eſſe in conſilio, deinde cum difficultatem quandam temporum penè fatalem impendere, & ea, quæ cogitabat, ſine ſumma prudentia non eſſe tractanda intelligeret, unum è maximo numero delegit, qui apud Venetam Remp. id muneris orator ſuſtineres. quo in munere clarior in dies

ſignificatio tuæ uirtutis elucet : nam ad uſum rerum, quo uales plurimum, addis doctrinæ cognitionem : quam à libris petitam, grauiore in cauſa conſilium capere ſi uis, explicas, ut propoſito præteritarum rerum exitu cautior præſentium ſit deliberatio. quod quoniam maxime præſtant hiſtoria & philoſophia : tu quidem uehementer utriuſque ſtudio teneris : ſed neſcio quo pacto magis te philoſophia delectat, credo quòd pluris apud te eſt excogitare quæ nemo uiderit, quàm imitari quæ alij fecerint. quo in genere cum nullius ope uidearis indigere, quippe qui ita abundes ingenio, ut, quocunque te applicueris, excellás : tamen uide, quid egerim : excogitaui rationem, ut iuuare te poſſem : nam hos Ciceronis de philoſophia libros cum uetuſtis exemplaribus contuli, & emendatos ad te miſi, ut tibi quaſi facilior & expeditior legendi curſus eſſet : ſæpe enim te audiui, cum diceres, antiquorum in ſcriptis ita multa eſſe corrupta, ut in eorum, qui legerent, animos permixte falſa cum ueris influerent : cui malo ſi quis mederetur, eum te exiſtimare à ſtudioſis omnibus, ſed à te ipſo certe maximam eſſe gratiam initurum. quæ me uox non cohortata eſt, ſed impulit, ut id facerem, quod feciſſe me uides. ac fieri tamen poteſt, ut meo te ſtudio & diligentia nihil iuuerim, & ea, quæ ego nunc in his libris reſtituta, in tuo nomine emitto, iam pridem ipſe habeas omnia, domi tuæ nata, & à te ipſo quæſita : ſed ego ita ſum ratiocinatus, cum tu à philoſophis didiceris, non in Reges ſolum & principes, qui ſummam iuuandi facultatem

habeant, ſed in tenuiores etiam liberalitatis nomen poſ=ſe cadere, quòd bene mereri, etiamſi non poſſunt, ta=men & cupiant, & præclarum exiſtiment; eadem ra tione fore, ut, quòd ego te iuuare uoluerim, pro eo id accipias, quaſi maxime iuuerim. Vale.

coll.

M. TVLLII CICERONIS ACADEMICARVM QVAESTIONVM EDITIONIS PRIMAE LIBER II. QVI INSCRIBITVR LVCVLLVS.

BIBLIOTECA NAZ. V. EMANUELE ROMA

M Agnum ingenium L. Luculli, magnumq́; optimarum artium ſtudiũ, tum omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino rebus urbanis: ut enim admodum adoleſcens cum fratre pari pietate, & induſtria prædito paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus; in Aſiam Quæſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude prouinciæ præfuit: deinde abſens factus Aedilis, continuo Prætor (licebat enim celerius legis præmio) poſt in Africam, inde ad Conſulatum: quem ita geſſit, ut diligentiam admirarentur omnes, ingenium cognoſcerent. poſt ad Mithridaticum bellum miſſus à ſenatu, non modo opinionem uicit omnium, quæ de uirtute eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. idq́; eo fuit mirabilius, ꝙ ab eo laus imperatoria non admodum expectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, Quæſturæ diuturnum tempus, Murena bellum in Ponto gerente, in Aſiæ pace conſumpſerat. ſed incredibilis quædam ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinam. itaq; cum totum iter & nauigationem conſumpſiſſet partim

in percontando à peritis,partim rebus geſtis legendis,in Aſiam factus imperator uenit,cum eſſet Roma profe=ctus rei militaris rudis. habuit enim diuinam quandam memoriam rerum,uerborum maiorem Hortenſius. ſed quo plus in negocijs gerendis res,quàm uerba, proſunt, hoc erat memoria illa præſtantior. quam fuiſſe in The=miſtocle,quem facile Græciæ principem ponimus,ſingu=larem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam ſe ar tem ei memoriæ,quæ tum primum proferebatur,tradi=turum,reſpondiſſe dicitur,obliuiſci ſe malle diſcere,cre=do quòd hærebant in memoria quæcunq; audierat, aut uiderat. tali ingenio præditus Lucullus adiunxerat & illam,quam Themiſtocles ſpreuerat,diſciplinam.itaq; ut literis cóſignamus,quæ monumentis mandare uolumus: ſic ille in animo res inſculptas habebat. tantus ergo im=perator in omni genere belli fuit,prælijs,oppugnationi=bus,naualibus pugnis,totiusq; belli inſtrumentis,& ap=paratu,ut ille Rex poſt Alexandrum maximus hũc à ſe maiorem ducem cognitum,quàm quẽquam eorum,quos legiſſet, fateretur. in eodem tanta prudentia fuit in con ſtituendis,temperandisq; ciuitatibus,tanta æquitas,ut ho die ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis,& quaſi ueſti=gijs perſequendis.ſed etſi magna cum utilitate Reip.ta=men diutius,quàm uellem,tanta uis uirtutis,atq; ingenij peregrinata abfuit ab oculis & fori,et curiæ.quin etiã, cum uictor à Mithridatico bello reuertiſſet, inimicorum calumnia triennio tardius, quàm debuerat, triumpha=uit: nos enim Conſules introduximus penè in urbem cur rum clariſſimi uiri. cuius mihi conſilium, & auctori=tas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerem, niſi

de me ipſo dicendum eſſet : quod hoc tempore nõ eſt neceſſe : itaq; priuabo illum potius debito teſtimonio, quã id cum mea laude communicem. ſed quæ populari gloria decorari in Lucullo *debuerunt, ea ferè ſunt & Græcis literis, &* Latinis *celebrata. nos autem illa exteriora cum multis, hæc interiora cum paucis ex ipſo ſæpe cognouimus : maiore enim ſtudio* Lucullus *cum omni literarum generi, tum philoſophiæ deditus fuit, quàm, qui illum ignorabant, arbitrabantur : nec uero ineunte ætate ſolum, ſed & pro* Quæſtore *aliquot annos, & in ipſo bello : in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut nõ multum imperatori ſub ipſis pellibus ocij relinquatur. cum autem è philoſophis ingenio, ſciẽtiáq; putaretur* Antiochus Philonis *auditor excellere, eum ſecum &* Quæſtor *habuit, & poſt aliquot annos imperator. cumq́; eſſet ea memoria, quam ante dixi; ea ſæpe audiendo facile cognouit, quæ uel ſemel audita meminiſſe potuiſſet. delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.* Ac *uereor interdum, ne talium perſonarum, cum amplificare uelim, imminuam etiam gloriam. ſunt enim multi, qui omnino* Græcas *non ament literas; plures, qui philoſophiam; reliqui, qui etiam ſi hæc non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. ego autem, cum* Græcas *literas* M. Catonem *in ſenectute didiciſſe acceperim,* P. *autem* Africani *hiſtoriæ loquantur in legatione illa nobili, quam ante* Cenſuram *obijt,* Panætium *unum omnino comitem fuiſſe : nec literarum* Græcarum*, nec philoſophiæ iam ullum auctorem requiro.* Reſtat, *ut ijs reſpondeam, qui ſermonibus*

eiuſmodi nolint perſonas tam graues illigari. quaſi uero clarorum uirorum aut tacitos congreſſus eſſe oporteat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leuiorum. etenim, ſi quodam in libro uere eſt à nobis philoſophia laudata, profecto eius tractatio optimo atq; ampliſſimo quoque digniſſima eſt: nec quicquam aliud uidendum eſt nobis, quos populus R. *hoc in gradu collocauit, niſi ne quid priuatis ſtudijs de opera publica detrahamus. quòd ſi, cum fungi munere debeamus, non modo operam noſtram nunquam à populari cœtu remouemus, ſed ne literam quidem ullam facimus niſi forenſem: quis reprehendet noſtrum ocium? qui in eo non modo noſmet ipſos hebeſcere, & languere nolumus, ſed etiam, ut plurimis proſimus, enitimur. gloriam uero non modo non minui, ſed etiam augeri arbitramur eorum, quorum ad populares, illuſtresq́; laudes, has etiam minus notas, minusq́; peruulgatas adiungimus.* S*unt etiam, qui negent in ijs, qui in noſtris libris diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam. qui mihi uidentur non ſolum uiuis, ſed etiam mortuis inuidere.* R*eſtat unum genus reprehenſorum: quibus* Academiæ *ratio non probatur. quod grauius ferremus, ſi quiſquam ullam diſciplinam philoſophiæ probaret, præter eam, quam ipſe ſequeretur. nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus, non poſſumus, quin alij à nobis diſſentiant, recuſare. quanquam noſtra quidem cauſa facilior eſt, qui uerum inuenire ſine ulla contentione uolumus, idq́; ſumma cura ſtudioq́; conquirimus. etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus, eaq́; eſt & in*

ipſis rebus obſcuritas, & in iudicijs noſtris infirmitas, ut non ſine cauſa & doctiſſimi, & antiquiſſimi inuenire ſe poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint: tamen nec illi defecerunt, neq; nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus, neq; noſtræ diſputationes quicquam aliud agunt, niſi ut in utranq; partem dicendo, & audiendo eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quamproxime accedat. neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quicquam intereſt, niſi quòd illi non dubitant, quin ea uera ſint, quæ defendunt; nos probabilia multa habemus, quæ ſequi facile, affirmare uix poſſumus. hoc autem liberiores, & ſolutiores ſumus, quòd integra nobis eſt iudicandi poteſtas, neq;, ut omnia, quæ præſcripta, & quaſi imperata ſint, defendamus, neceſſitate ulla cogimur. nam cæteri primum ante tenentur aſtricti, quàm, quid eſſet optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmiſſimo tempore ætatis aut obſecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quamcunq; ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam tanquam ad ſaxum adhæreſcunt. nam quod dicunt omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem: probarem, ſi id ipſum rudes & indocti iudicare potuiſſent. ſtatuere enim quid ſit ſapiens, uel maxime uidetur eſſe ſapientis. ſed ut potuerunt omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum ſententijs, iudicauerunt: aut re ſemel audita ad unius ſe auctoritatem contulerunt. ſed neſcio quo modo pleriq; errare malunt, eamq; ſententiã, quam adamauerunt, pugnaciſſime defendere, quàm ſine pertinacia, quid cõſtantiſſime dicatur, exquirere. qui=

bus de rebus & aliàs ſæpe nobis multa quæſita, & diſpu tata ſunt, et quondam in Hortenſij *uilla, quæ eſt ad* Bau *los, cum eò* Catulus, *et* Lucullus, *noſq́; ipſi poſtridie uenißemus, quàm apud* Catulum *fuiſſemus. quo quidem etiã maturius uenimus, quòd erat conſtitutum, ſi uentus eſſet,* Lucullo *in* Neapolitanum, *mihi in* Pompeianum *nauigare. cum igitur pauca in xyſto locuti eſſemus, tum eodem in ſpatio cõſedimus. hic* Catulus, Etſi *heri, inquit, id, quod quærebatur, penè explicatum eſt, ut tota ferè quæſtio tractata uideatur, tamen expecto ea, quæ te pollicitus es* Lu *culle ab* Antiocho *audita dicturum.* Equidem, *inquit* Hortenſius, *feci plus quàm uellem: totam enim rem* Lu *cullo integram ſeruari oportuit: & tamen fortaſſe ſeruata eſt: à me enim, quæ in promptu erant, dicta ſunt: à* Lucullo *autem reconditiora deſidero.* Tum *ille, non ſanè, inquit,* Hortenſi *conturbat me expectatio tua: etſi nihil eſt ijs, qui placere uolunt, tam aduerſariũ: ſed quia non laboro quàm ualde ea, quæ dico, probaturus ſim, eo minus conturbor. dicam enim nec mea, nec ea, in quibus, ſi nõ fuerint, nõ uinci me malim, quàm uincere. ſed mehercule, ut quidem ſe nunc cauſa habet, etſi heſterno ſermone labefactata eſt, mihi tamen uidetur eſſe uerißima. agam igitur ſicut* Antiochus *agebat: nota enim mihi res eſt: nam & uacuo animo illum audiebam, et magno ſtudio, eadem de re etiam ſæpius: ut etiã maiorem expectationem mei faciam, q̃ modo fecit* Hortenſius. Cũ *ita eſſet exorſus, ad audiendum animos ereximus.* At *ille,* Cum Alexandriæ *pro* Quæſtore, *inquit, eſſem, fuit* Antiochus *mecum, et erat iam antea* Alexandriæ *familiaris* Antio *chi* Heraclitus Tyrius, *qui &* Clitomachum *multos an=*

nos, et Philonem audierat, homo ſane in iſta philoſophia, quæ nunc prope dimiſſa reuocatur, probatus, & nobilis: cum quo et Antiochum ſæpe diſputantem audiebam, ſed utrunq; leuiter. & quidem iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictum à Catulo eſt, tum erant allati Alexandriam, tumq; primum in Antiochi manus uenerát, et homo natura leniſſimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) ſtomachari tamen cœpit. mirabar: neq; enim unq̃ antea uiderá. at ille Heracliti memoriá implorans, quærere ex eo, uiderentur ne illa Philonis, aut ea num uel è Philone, uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquádo? negabat: Philonis tamen ſcriptum agnoſcebat: nec id quidé dubitari poterat: ná aderant mei familiares, et docti homines, P. et C. Selij, et Tetrilius Rogus, qui ſe illa audiſſe Romæ de Philone, et ab eo ipſo illos duos libros dicerent deſcripſiſſe. tum & illa dixit Antiochus, quæ heri Catulus cómemorauit à patre ſuo dicta Philoni; et alia plura: nec ſe tenuit, quin contra ſuum doctorem librum etiam ederet, qui Soſus inſcribitur. tum igitur et cum Heraclitum ſtudioſe audirem cótra Antiochum diſſerentem, et item Antiochum contra Academicos, dedi Antiocho operam diligentius, ut cauſam ex eo totam cognoſcerem. itaq; complures dies, adhibito Heraclito, doctiſq; compluribus, & in his Antiochi fratre Ariſto, & præterea Ariſtone, & Dione, quibus ille ſecundum fratrem plurimum tribuebat: multum temporis in iſta una diſputatione conſumpſimus. ſed ea pars, quæ contra Philonem erat, prætermittenda eſt: minus enim acer eſt aduerſarius is, qui iſta, quæ ſunt heri defenſa, negat Academicos omnino dicere: etſi enim mentitur, tamen eſt aduerſarius lenior.

ad Arceſilam, Carneademq́; ueniamus. Quæ cum dixiſſet, ſic rurſus exorſus eſt. Primum mihi uidemini (me autem nomine appellabat) cum ueteres phyſicos nominatis, facere idem quod ſeditioſi ciues ſolent, cum aliquos ex antiquis claros uiros proferunt, quos dicant fuiſſe populares, ut eorum ipſi ſimiles eſſe uideãtur. repetunt iam P. Valerium, qui exactis Regibus primo anno Conſul fuit: cõmemorant reliquos, qui leges populares de prouocationibus tulerint, cum Conſules eſſent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem agrariam aliquot annis ante ſecundum Punicum bellum Tribunus pl. tulerit inuito ſenatu, & poſtea bis Conſul factus ſit; L. Caſſiũ, Q. Pompeium. illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum ſolent. duos uero ſapientiſſimos, & clariſſimos fratres, P. Craſſum, & P. Scæuolam, aiũt Ti. Graccho auctores legum fuiſſe, alterum quidem, ut uidemus, palàm, alterum, ut ſuſpicamur, obſcurius. addunt etiam C. Marium. & de hoc quidem nihil mentiuntur. horum nominibus tot uirorum, atq; tantorum expoſitis, eorum ſe inſtitutum ſequi dicunt. ſimiliter uos cum perturbare, ut illi Remp. ſic uos philoſophiam bene iam conſtitutam uelitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiam & Socratem profertis. ſed neq; Saturninus (ut noſtrum inimicum potiſſimum nominem) ſimile quicquam habuit ueterum illorum, nec Arceſilæ calumnia cõferenda eſt cum Democriti uerecundia. & tamen iſti phyſici raro admodum, cum hærent aliquo loco, exclamant quaſi mente incitati, Empedocles quidem, ut interdũ mihi furere uideatur; abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire, nihil cernere

nihil omnino quale ſit poſſe reperire. maiorē autem partem mihi quidem omnes iſti uidentur nimis etiam quædā affirmare, pluſq; profiteri ſe ſcire, quàm ſciant. quòd ſi illi tum in nouis rebus quaſi modo naſcentes hæſitauerunt, nihil ne tot ſeculis, ſummis ingenijs, maximis ſtudijs explicatum putamus? non ne, cum iam philoſophorum diſciplinæ grauiſſimæ conſtitiſſent, tum exortus eſt, ut in optima Rep. Ti. Gracchus, qui ocium perturbaret, ſic Arceſilas, qui conſtitutam philoſophiam euerteret, & in eorum auctoritate deliteſceret, qui negaſſent quicquam ſciri, aut percipi poſſe? quorum è numero tollendus eſt Plato, & Socrates; alter, quia reliquit perfectiſſimam diſciplinā Peripateticos, & Academicos nominibus differentes, re congruentes, à quibus Stoici ipſi uerbis magis, quàm ſententijs diſſenſerunt: Socrates autem de ſe ipſe detrahens in diſputatione, plus tribuebat ijs, quos uolebat refellere. ita cum aliud diceret, atque ſentiret, libēter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quam Græci εἰρωνείαν uocant: quam ait etiā in Africano fuiſſe Fannius: idq; propterea uitioſum in illo non putandum, quòd idem fuerit in Socrate. ſed fuerint illa uetera, ſi uultis, incognita. nihil ne eſt ergo actum, quod inueſtigata ſunt, poſtea quàm Arceſilas Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, ſed emēdanti ſuperiores, immutatione uerborum, dum huius definitiones labefactare uult, conatus eſt clariſſimis rebus tenebras obducere? cuius primo non admodum probata ratio, quanquam floruit tum acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore dicendi, proxime à Lacyde ſolo retenta eſt, poſt autē confecta à Carneade, qui eſt quartus ab Arceſila: audiuit enim Egeſimum, qui Euandrum

audierat, Lacydis diſcipulum, cum Arceſilæ Lacydes fuiſſet. ſed ipſe Carneades diu tenuit: nam nonaginta uixit annos: & qui illum audierant, admodum floruerunt. è quibus induſtriæ plurimum in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorum ingenij non minus in hoc, quàm in Carneade eloquentiæ, in Melonthio Rhodio ſuauitatis. bene autem noſſe Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. iam Clitomacho Philo ueſter operam multos annos dedit. Philone autem uiuo patrocinium Academiæ non defuit. Sed quod nos facere nunc ingredimur, ut cõtra Academicos diſſeramus; id quidã è philoſophis, & ij quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant; nec uero eſſe ullam rationem diſputare cum ijs, qui nihil probarent: Antipatrumq́; Stoicum, qui multus in eo fuiſſet, reprehendebant: nec definiri aiebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut perceptio, aut, ſi uerbum è uerbo uolumus, comprehenſio, quam κατάληψιν illi uocant: eosq́;, qui perſuadere uellent eſſe aliquid quod comprehendi & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant, propterea quòd nihil eſſet clarius ἐνάργεια ut Græci, perſpicuitatem, aut euidentiam nos, ſi placet, nominemus, fabricemurq́;, ſi opus erit, uerba, ne hic ſibi (me appellabat iocans) hoc licere ſoli putet. ſed tamen orationem nullam putabant illuſtriorem ipſa euidentia reperiri poſſe, nec ea, quæ tam clara eſſent, difinienda cenſebãt. Alij autem negabant ſe pro hac euidẽtia quicquam priores fuiſſe dicturos: ſed áb ea, quæ contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. pleriq; tamen & definitiones ipſarum etiam euidentium rerum nõ improbant: & rem idoneam, de qua quæratur, & homines di-

gnos,quibuſcum diſſeratur,putant. Philo autem dum no ua quædam cómouet,quòd ea ſuſtinere uix poterat, quæ contra Academicorum pertinaciam dicebantur,& aperte mentitur,ut eſt reprehenſus à patre Catulo,& ,ut docuit Antiochus,in id ipſum ſe induit,quod timebat. cum enim ita negaret quicquam eſſe,quod comprehendi poſſet (id enim uolumus eſſe ἀκατάληπτον) ſi illud eſſet, ſicut Zeno definiret,tale uiſum(iam enim hoc pro φαντασία uerbum ſatis heſterno ſermone triuimus) uiſum igitur impreſſum,effictumq́; ex eo unde eſſet,quale eſſe non poſſet,ut ex eo unde non eſſet,id nos à Zenone definitum re ctiſſime dicimus: qui enim poteſt quicquam comprehendi,ut planè confidas id perceptum cognitumq́; eſſe, quod eſt tale,quale uel falſum eſſe poſſit? hoc cum infirmat, tollitq́; Philo,iudicium tollit incogniti,& cogniti: ex quo efficitur,nihil poſſe comprehendi: ita imprudens eò,quò minime uult,reuoluitur. quare omnis oratio contra Academiam ſuſcipitur à nobis,ut retineamus eam definitionem,quam Philo uoluit euertere. quam niſi obtinemus, percipi nihil poſſe concedimus. Ordiamur igitur à ſenſibus. quorum ita clara iudicia & certa ſunt,ut,ſi optio naturæ noſtræ detur,& ab ea deus aliquis requirat, contenta ne ſit ſuis integris,incorruptisq́; ſenſibus, an poſtulet melius aliquid,non uideam quid quærat amplius. neque uero hoc loco expectandum eſt, dum de remo inflexo,aut de collo columbæ reſpondeam: non enim is ſum, qui,quicquid uidetur,tale dicam eſſe,quale uideatur. Epicurus hoc uiderit,& multa alia. meo autem iudicio ita eſt maxima in ſenſibus ueritas,ſi & ſani ſunt,& ualentes,& omnia remouétur,quæ obſtant,& impediút. itaq;

& lumen mutari ſæpe uolumus: & ſitus earum rerum, quas intuemur, & interualla aut contrahimus, aut diducimus, multaque facimus, uſque eò, dum aſpectus ipſe fidem faciat ſui iudicij. quod idem fit in uocibus, in odore, in ſapore: ut nemo ſit noſtrum, qui nō in ſenſibus ſui cuiuſque generis iudicium requirat acrius. adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, & aures cantibus; quis eſt, quin cernat, quanta uis ſit in ſenſibus? quàm multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quæ nos non uidemus? quàm multa, quæ nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopam eſſe aiunt, aut Andromacham, cum id nos ne ſuſpicemur quidem. nihil neceſſe eſt de guſtatu, & odoratu loqui. in quibus intelligentia, etſi uicioſa, eſt quædam tamen. quid de tactu, & eo quidem, quem philoſophi interiorem uocant, aut doloris, aut uoluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant ueri eſſe iudiciū, quia ſentiatur. poteſt ne igitur quiſquam dicere, inter eum, qui doleat, & inter eum, qui in uoluptate ſit, nihil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, non apertiſſime inſaniat? atqui qualia ſunt hæc, quæ ſenſibus percipi dicimus: talia ſequuntur ea, quæ non ſenſibus ipſis percipi dicuntur, ſed quodam modo ſenſibus: ut hæc: illud eſt album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc aſperū. animo iam hæc tenemus cōprehenſa, non ſenſibus. ille deinceps equus eſt, ille canis. cætera ſeries deinde ſequitur maiora nectēs, ut hæc, quæ quaſi expletam rerum comprehenſionem amplectuntur: ſi homo eſt, animal eſt, mortale, rationis particeps. quo è genere nobis notitiæ rerum imprimuntur: ſine quibus neque intelligi quicquam, neq; quæri, aut diſ=

putari poteſt. quòd ſi eſſent falſæ notitiæ (ἐννοίας enim notitias appellare tu uidebare) ſi igitur eſſent hæ falſæ, aut eiuſmodi uiſis impreſſæ, qualia uiſa à falſis diſcerni non poſſent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei conſentaneum eſſet, quid repugnaret, uideremus? memoriæ quidem certe, quæ non modo philoſophiã, ſed omnis uitæ uſum, omneſq; artes una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. quæ poteſt enim eſſe memoria falſorum? aut quid quiſquam meminit, quod nõ animo comprehendit, & tenet? ars uero quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxeris, qui diſtingues artificem ab inſcio? non enim fortuito hunc artificem dicemus eſſe, illum negabimus, ſed cum alterum percepta, & comprehenſa tenere uidemus, alterum non item. cumq; artium aliud eiuſmodi genus ſit, ut tantum modo animo rem cernat; aliud, ut moliatur aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea poteſt, quæ aut nulla ſunt, aut internoſci à falſis non poſſunt; aut is, qui fidibus utitur, explere numeros & conficere uerſus? quod idem in ſimilibus quoque artibus continget: quarum omne opus eſt in faciendo, atque agendo. quid enim eſt, quod arte effici poſſit, niſi is, qui artem tractabit, multa perceperit? maxime uero uirtutum cognitio confirmat percipi, & comprehendi multa poſſe. in quibus ſolis ineſſe etiam ſcientiam dicimus, quam nos non comprehenſionem modo rerum, ſed etiam ſtabilem, atq; immutabilem eſſe cenſemus: itemq; ſapientiã artem uiuendi, quæ ipſa ex ſeſe habeat conſtantiam. ea autẽ conſtantia ſi nihil habeat percepti, & cogniti, quæro unde nata ſit, aut

quo modo? quæro etiam, ille uir bonus, qui ſtatuit omnẽ cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quàm aut officium prodat, aut fidem, cur has ſibi tã graues leges impoſuerit, cum, quamobrem ita oporteret, nihil haberet comprehenſi, percepti, cogniti, cõſtituti? nullo igitur modo fieri poteſt, ut quiſquam tanti æſtimet æquitatem, & fidem, ut eius conſeruandæ cauſa nullum ſupplicium recuſet, niſi ijs rebus aſſenſus ſit, quæ falſæ eſſe non poſſunt. ipſa uero ſapientia, ſi ſe ignorabit ſapientia ſit, nec ne, quo modo primum obtinebit nomen ſapientiæ, deinde quo modo ſuſcipere aliquam rem, aut agere fidẽter audebit, cum certi nihil erit quod ſequatur? cum uero dubitabit quid ſit extremum, & ultimum bonorum, ignorans quò omnia referãtur, qui poterit eſſe ſapientia? atque etiam illud perſpicuum eſt, cõſtitui neceſſe eſſe initiũ, quod ſapientia, cum quid agere incipiat, ſequatur: idq; initium eſſe naturæ accommodatum: nam aliter appetitio (eam enim eſſe uolumus ὁρμὴν) qua ad agendum impellimur, & id appetimus, quod eſt uiſum, moueri nõ poteſt. illud autem, quod mouet, prius oportet uideri, eiq; credi, quod fieri non poteſt, ſi id, quod uiſum erit, diſcerni non poterit à falſo. quo modo autem moueri animus ad appetendum poteſt, ſi id, quod uidetur, nõ percipitur accommodatum ne naturæ ſit, an alienum? itemq;, ſi, quid officij ſui ſit, non occurrit animo, nihil unquam omnino aget, ad nullam rem unquam impelletur, nunquam mouebitur. quòd ſi aliquid aliquando acturus eſt, neceſſe eſt id ei uerum, quod occurrit, uideri. quid; quod, ſi iſta uera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quædam lux, lumenq; uitæ: tamen ne in iſta prauitate perſtabitis? nam

quærendi initium ratio attulit: quæ perfecit uirtutem, cum eſſet ipſa ratio confirmata quærendo. quæſtio autẽ eſt appetitio cognitionis, quæſtioniſq; finis inuẽtio. at nemo inuenit falſa: nec ea, quæ incerta permanent, inuenta eſſe poſſunt: ſed cum ea, quæ quaſi inuoluta fuerunt, aperta ſunt, tum inuenta dicuntur. ſic & initium quærendi, & exitus percipiendi, & comprehendendi tenet: itaque argumenti concluſio, quæ eſt græce ἀπόδειξις, *ita definitur, ratio, quæ ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. quòd ſi omnia uiſa eiuſmodi eſſent, qualia iſti dicunt, ut ea uel falſa eſſe poſſent, neque ea poſſet ulla notio diſcernere: quo modo quempiam aut concluſiſſe aliquid, aut inueniſſe diceremus? aut quæ eſſet concluſi argumenti fides? ipſa autem philoſophia, quæ rationibus progredi debet, quem habebit exitum? ſapientiæ uero quid futurum eſt? quæ neque de ſe ipſa dubitare debet, neque de ſuis decretis, quæ philoſophi uocant* δόγματα: *quorum nullum ſine ſcelere prodi poterit: cum enim decretum proditur, lex ueri, rectiq; proditur. quo è uitio & amicitiarum proditiones, & rerum publicarum naſci ſolent. non poteſt igitur dubitari, quin decretum nullum falſum poſſit eſſe, ſapientiq; ſatis ſit non eſſe falſum, ſed etiam ſtabile, fixum, ratum eſſe debeat, quod mouere nulla ratio queat. talia autem neque eſſe, neque uideri poſſunt eorum ratione, qui illa uiſa, è quibus omnia decreta ſunt nata, negant quicquam à falſis intereſſe. ex hoc illud eſt natum, quod poſtulabat* Hortenſius, *ut id ipſum ſaltẽ perceptum à ſapiente diceretis, nihil poſſe percipi. ſed* Antipatro *hoc idem poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil poſſe percipi, conſentaneum eſſe unũ*

tamen illud dicere percipi poſſe, ut alia non poſſent, Carneades acutius reſiſtebat: nam tantum abeſſe dicebat, ut id conſentaneum eſſet, ut maxime etiam repugnaret: qui enim negaret quicquam eſſe, quod perciperetur, eũ nihil excipere: ita neceſſe eſſe, ne id ipſum quidem, quod exceptum non eſſet, comprehendi, & percipi ullo modo poſſe. Antiochus ad iſtum locum preſſius uidebatur accedere: quoniam enim id haberent Academici decretum (ſentitis enim iam hoc me δόγμα dicere) nihil poſſe percipi, non debere eos in ſuo decreto, ſicut in cæteris rebus, fluctuare, præſertim cum in eo ſumma conſiſteret: hanc enim eſſe regulam totius philoſophiæ, conſtitutionem ueri, falſi, cogniti, incogniti: quam rationem quoniam ſuſciperent, docereq; uellent quæ à quouis accipi oporteret, & quæ repudiari, certe hoc ipſum, ex quo omne ueri falſiq; iudicium eſſet, percipere eos debuiſſe: etenim duo eſſe hæc maxima in philoſophia, iudicium ueri, & finem bonorum; neque ſapientem poſſe eſſe, qui aut cognoſcendi eſſe initium ignoret, aut extremum expetendi, ut, aut unde proficiſcatur, aut quò perueniendum ſit, neſciat: hæc autem habere dubia, neque his ita confidere ut moueri non poſſint, abhorrere à ſapientia plurimum. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poſſe, perceptũ eſſe dicerent. ſed de inconſtantia totius illorum ſententiæ, ſi ulla ſententia cuiuſquam eſſe poteſt nihil approbantis, ſit, ut opinor, dictum ſatis. Sequitur diſputatio copioſa illa quidem, ſed paulo abſtruſior: habet enim aliquantum à phyſicis: ut uerear, ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiam. nam quid

eum

cum facturum putem de abditis rebus,& obſcuris, qui lucem eripere conetur:ſed diſputari poterat ſubtiliter, quanto quaſi artificio natura fabricata eſſet primũ animal omne,deinde hominem maxime: quæ uis eſſet in ſenſibus: quẽadmodum prima uiſa nos pellerent,deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur : tum ut ſenſus ad res percipiẽdas intenderemus: mens enim ipſa,quæ ſenſuum fons eſt,atq; etiam ipſa ſenſus eſt,naturalem uim habet, quam intendit ad ea,quibus mouetur : itaq; alia uiſa ſic arripit,ut his ſtatim utatur; aliqua ſic recondit,è quibus memoria oritur . cætera autem ſimilitudinibus conſtituit : ex quibus efficiuntur notitiæ rerum: quas Græci tum ἐννοίας,tum προλήψεις uocant. eò cum acceſſit ratio,argumẽtiq; concluſio,rerumq; innumerabilium multitudo , tum & perceptio eorum omnium apparet, & eadem ratio profecta his gradibus ad ſapientiam peruenit . ad rerum igitur ſcientiam , uitæq; conſtantiam aptiſſima cum ſit mens hominis , amplectitur maxime cognitionem,& κατάληψιν,quam,ut dixi,uerbum è uerbo exprimentes , comprehenſionem dicemus; cum ipſam per ſe amat(nihil eſt enim ei ueritatis luce dulcius) tum etiam propter uſum . quocirca etiam ſenſibus utitur : et artes efficit quaſi ſenſus alteros : et uſq; eò philoſophiam ipſam corroborat , ut uirtutem efficiat , ex qua re una uita omnis apta ſit . ergo hi,qui negant quicquam poſſe comprehendi, hæc ipſa eripiunt uel inſtrumenta , uel ornamenta uitæ,uel potius etiam totam uitam euertunt funditus,ipſumq; animal orbant animo : ut difficile ſit de temeritate eorum, perinde ut cauſa poſtulat, dicere. nec uero ſatis cõſtituere poſſum,quod ſit eorũ conſilium,

aut quid uelint. interdum enim cum adhibemus ad eos orationem huiuſmodi; ſi ea, quæ diſputentur, uera non ſint, tum omnia fore incerta: reſpōdēt, quid ergo iſtud ad nos? num noſtra culpa eſt? naturam accuſa, quæ in profundo ueritatem, ut ait Democritus, *penitus abſtru=ſerit. alij autem elegantius: qui etiā queruntur, quòd eos inſimulemus omnia incerta dicere: quātumq; inter=ſit inter incertum, & id quod percipi non poſſit, docere conantur, eaq; diſtinguere. cum his igitur agamus, qui hæc diſtinguunt: illos, qui omnia ſic incerta dicunt, ut, ſtellarum numerus par, an impar, neſciatur, quaſi de=ſperatos aliquos relinquamus: uolunt enim, et hoc qui=dem uel maxime animaduertebam uos moueri; proba=bile aliquid eſſe, & quaſi ueriſimile; eáq; uti regula & in agenda uita, & in quærendo, ac diſſerendo. quæ iſta regula eſt ueri & falſi, ſi notionem ueri & falſi, pro=pterea quòd ea non poſſunt internoſci, nullam habemus? nam ſi habemus, intereſſe oportet, ut inter rectum, & prauum, ſic inter uerum, & falſum. ſi nihil intereſt, nul la regula eſt, nec poteſt is, cui eſt uiſio ueri falſiq; cōmu=nis, ullum habere iudicium, aut ullam omnino ueritatis notam. nam cum dicunt hoc ſe unum tollere, ut quicquā poſſit ita uideri, ut non eodem modo falſum etiam poſſit ita uideri; cætera autem cōcedere: faciunt pueriliter: quo enim omnia iudicantur ſublato, reliqua ſe negant tollere. ut ſi quis quē oculis priuauerit, dicat ea, quæ cer ni poſſent, nō ſe ei ademiſſe. ut enim illa oculis modo co gnoſcuntur, ſic reliqua uiſis; ſed propria ueri, nō cōmu=ni ueri, & falſi nota. quamobrē ſiue tu probabilē uiſio=nē, ſiue improbabilem, & quæ non impediatur, ut Car=*

neades uolebat; ſiue aliud quid proferes, quod ſequare: ad uiſum illud, de quo agimus, tibi erit reuertendũ. in eo autem, ſi erit cõmunitas cum falſo, nullum erit iudiciũ, quia proprium in communi ſigno notari non poteſt. ſin autem commune nihil erit: habeo, quod uolo: id enim quæro, quod ita mihi uideatur uerum, ut non poſſit idẽ falſum uideri. ſimili in errore uerſantur, cum conuicti, ac iudicio ueritatis coacti perſpicua à perceptis uolunt diſtinguere, & conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui; uerum illud quidem impreſſum in animo, atq; in mente; neq; id tamen percipi ac cõprehendi poſſe: quo enim modo perſpicue dixeris album eſſe aliquid, cũ poſſit accidere, ut id, quod nigrum ſit, album eſſe uideatur? aut quo modo iſta aut perſpicua dicemus, aut impreſſa ſubtiliter; cum ſit incertum, uere, inaniter ne moueatur? ita neq; color, neq; corpus, neq; ueritas, neq; argumentũ, neq; ſenſus, neq; perſpicuum ullum relinquitur. ex hoc illud his uſu uenire ſolet, ut, quicquid dixerint, à quibuſdam interrogentur; ergo iſtuc quidem percipis? ſed qui ita interrogant, ab his irridentur: non enim urgent, ut coarguant neminem ulla de re poſſe contendere, neq; aſſeuerare ſine aliqua eius rei, quam ſibi quisq; placere dicit, certa & propria nota. quod eſt igitur iſtuc ueſtrum probabile? nam ſi quod cuiq; occurrit, & primo quaſi aſpectu probabile uidetur, id confirmatur: quid eo leuius? ſin ex circunſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod uiſum ſit, id ſe dicent ſequi: tamen exitum nõ habebunt: primum quia his uiſis, inter quæ nihil intereſt, æqualiter omnibus abrogatur fides. deinde cum dicant poſſe accidere ſapienti, ut, cum

*omnia fecerit, diligentiſſimeq; circunſpexerit, exiſtat ali
quid, quod & uериſimile uideatur, & abſit longiſſime à
uero: quo modo, ſi magna parte quidem, ut ſolent dice=
re, ad uerum ipſum, aut q̃ proxime accedant, confidere
ſibi poterunt? ut enim confidant, notum his eſſe debebit
inſigne ueri. quo obſcuro, & oppreſſo, quod tandem ue
rum ſibi uidebuntur attingere? quid autem tam obſcu
rum dici poteſt, q̃ cum ita loquuntur? eſt hoc quidem rei
illius ſignum, aut argumentum; & ea re id ſequor: ſed
fieri poteſt, ut id, quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut ni
hil ſit omnino. ſed de perceptione hactenus: ſi quis enim
ea, quæ dicta ſunt, labefactare uolet, facile etiam abſen
tibus nobis ueritas ſe ipſa defendet. His ſatis cognitis,
quæ iam explicata ſunt; nunc de aſſenſione, atq; appro=
batione, quàm Græci συγκατάθεσιν uocant, pauca dice=
mus: non quo non latus locus ſit: ſed paulo ante iacta
ſunt fundamenta. nam cum uim, quæ eſſet in ſenſibus,
explicabamus, ſimul illud aperiebatur, comprehendi mul
ta & percipi ſenſibus: quod fieri ſine aſſenſione non po=
teſt. deinde cum inter inanimum et animal hoc maxime
interſit, ꝙ inanimum nihil agit, animal agit aliquid: ni=
hil enim agens ne cogitari quidem poteſt quale ſit: aut
ei ſenſus adimendus eſt: aut ea, quæ eſt in noſtra ſita po
teſtate, reddenda aſſenſio. at uero animus quodam modo
eripitur his, quos neq; ſentire, neq; aſſentiri uolũt: etenim
neceſſe eſt, ut lancem in libra ponderibus impoſitis depri
mi, ſic animum perſpicuis cedere: nam quo modo non po
teſt animal ullum nõ appetere id, quod accommodatum
ad naturam appareat (Græci id οἰκεῖον appellant) ſic nõ
poteſt obiectam rem perſpicuam non approbare. q̃q̃ ſi*

illa, de quibus diſputatum eſt, uera ſunt: nihil attinet de aſſenſione omnino loqui: qui enim quid percipit, aſſentitur ſtatim. ſed hæc etiam ſequuntur, nec memoriam ſine aſſenſione poſſe conſtare, neq; notitias rerum, nec artes: idq;, quod maximum eſt, ut ſit aliquid in noſtra poteſtate, in eo, qui rei nulli aſſentietur, non erit. ubi igitur uirtus, ſi nihil ſitum eſt in ipſis nobis. maxime autem abſurdum, uitia in ipſorum eſſe poteſtate, neq; peccare quenquam niſi aſſenſione; hoc idem in uirtute non eſſe. cuius omnis conſtantia & firmitas ex his rebus conſtat, quibus aſſenſa eſt, et quas approbauit: omninoq; ante uideri aliquid, q̃ agamus, neceſſe eſt, eiq;, quod uiſum ſit, aſſentiatur. quare qui aut uiſum aut aſſenſum tollit, is omnem actionem tollit è uita. Nunc ea uideamus, quæ contra ab his diſputari ſolent. ſed prius poteſtis totius eorum rationis quaſi fundamenta cognoſcere. Componunt igitur primum artem quandam de his, quæ uiſa dicimus: eorumq; & uim, & genera definiunt: in his quale ſit id, quod percipi, et comprehendi poſſit, totidem uerbis, quot Stoici. deinde illa exponunt duo, quæ quaſi contineant omnem hanc quæſtionem: quæ ita uideantur, ut etiam alia multa eodem modo uideri poſſint: neq; in his quicquam interſit, non poſſe eorum alia percipi, alia non percipi: nihil intereſſe autem, non modo ſi ex omni parte eiuſdem modi ſint; ſed etiam ſi diſcerni non poſſint. quibus poſitis; unius argumenti concluſione tota ab his cauſa cõprehenditur. cõpoſita autem ea cõcluſio ſic eſt. Eorum, quæ uidentur, alia uera ſunt, alia falſa: et quod falſum eſt, id percipi nõ poteſt: quod autẽ uerũ uiſum eſt, id omne tale eſt, ut eiuſdẽ modi falſum etiã poſſit uideri.

& quæ uiſa ſunt eiuſmodi, ut in iis nihil interſit: non poteſt accidere, ut eorum aliqua percipi poſſint, alia non poſſint. nullum igitur eſt uiſum, quod percipi poſſit. Quæ autem ſumunt, ut concludant id quod uolunt: ex his duo ſibi putant cócedi: neq; enim quiſquá repugnat. ea ſunt hæc, quæ uiſa falſa ſint, percipi ea non poſſe: & alterum, inter quæ uiſa nihil interſit, ex his nó poſſe alia talia eſſe, ut percipi poſſint, alia ut non poſſint. reliqua uero multa & uaria oratione defendunt. quæ ſunt ité duo: unum, eorum, quæ uideantur, aliud uerum eſſe, aliud falſum: alterum, omne uiſum, quod ſit à uero, tale eſſe, quale etiam à falſo poſſit eſſe. hæc duo propoſita non præteruolant, ſed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant & diligentiam: diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas: primum in ſenſus: deinde in ea, quæ ducuntur à ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quá obſcurari uolunt. tum perueniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem & coniectura ulla res percipi poſſit. hæc autem uniuerſa concidunt etiam minutius: ut enim de ſenſibus heſterno ſermone uidiſtis, item faciunt de reliquis: in ſinguliſq; rebus, quas in minima diſpartiunt, uolunt efficere, his omnibus, quæ uiſa ſint, ueris adiuncta eſſe falſa, quæ à ueris nihil differant: ea cum talia ſint, nihil poſſe comprehendi. Hanc ego ſubtilitatem philoſophia quidem digniſſimam iudico, ſed ab eorum cauſa, qui ita diſſerunt, remotiſſimam: definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum ſimilitudines, diſſimilitudineſq;, & earú tenuis et acuta diſtinctio, fidentium eſt hominum illa uera, & firma, & certa eſſe, quæ tutentur; nó eorú, qui clament ni-

hilo magis uera illa eſſe,q̃ falſa.quid enim agant,ſi,cum aliquid definierint,roget eos quiſpiam, num illa definitio poſſit in aliã rem transferri quamlibet:ſi poſſe dixerint: quid enim dicere habeant? cur illa uera definitio ſit? ſi negauerint: fatendum ſit, quoniam uel illa uera definitio transferri non poſſit in falſum, quod ea definitione explicetur,id percipi poſſe. quod minime illi uolunt. eadem dici poterunt in omnibus partibus.ſi enim dicent, ea,de quibus different,ſe dilucide perſpicere, nec ulla cõmunione uiſorum impediri: comprehendere ea ſe poſſe fatebuntur. ſin autẽ negabunt uera uiſa à falſis poſſe diſtingui: qui poterunt longius progredi? occurretur enim,ſicut occurſum eſt. nam concludi argumentũ non poteſt,niſi his,quæ ad concludendum ſumpta erunt, ita probatis,ut falſa eiuſdem modi nulla poſſint eſſe. ergo ſi rebus comprehenſis,& perceptis,niſa,& progreſſa ratio hæc efficiet,nihil poſſe comprehendi:quid poteſt reperiri,quod ipſum ſibi repugnet magis? cumq; ipſa natura accuratæ orationis hoc profiteatur, ſe aliquid patefacturam,quod non appareat,&, quo id facilius aſſequatur,adhibituram et ſenſus,& ea quæ perſpicua ſint: qualis eſt iſtorũ oratio,qui omnia non tam eſſe, q̃ uideri uolunt? maxime autem conuincuntur,cum hæc duo pro congruentibus ſumunt tam uehementer repugnantia: primũ eſſe quædam falſa uiſa; quod cum uolunt, declarant quædã eſſe uera: deinde ibidem, inter falſa uiſa,et uera nihil intereſſe. at primum ſumpſeras,tanquã intereſſet. ita priori poſterius,poſteriori ſuperius non iungitur.ſed progrediamur lõgius;& ita agamus,ut nihil nobis aſſentati eſſe uideamur; quæq; ab his dicũtur,ſic per

ſequamur, ut nihil in præteritis relinquamus. Primum igitur perſpicuitas illa, quam diximus, ſatis magnam habet uim, ut ipſa per ſeſe ea, quæ ſint, nobis, ita ut ſint, indicet. ſed tamen ut maneamus in perſpicuis firmius, et conſtantius, maiore quadam opus eſt uel arte, uel diligẽtia; ne ab ijs, quæ clara ſint ipſa per ſeſe, quaſi præſtigijs quibuſdam, et captionibus depellamur. nam qui uoluit ſubuenire erroribus Epicurus ijs, qui uidentur conturbare ueri cognitionem; dixitq́; ſapientis eſſe, opinionem à perſpicuitate ſeiungere: nihil fecit: ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit. quamobrem cum duæ cauſæ perſpicuis, & euidentibus rebus aduerſentur: auxilia totidem ſunt contra comparanda: aduerſatur enim primum, quòd parum defigunt animos, & intendunt in ea, quæ perſpicua ſunt, ut, quanta luce ea circunfuſa ſunt, poſſint agnoſcere: alterum eſt, quòd fallacibus, & captioſis interrogationibus circunſcripti, atq; decepti quidam, cum eas diſſoluere non poſſunt, deſciſcunt à ueritate. oportet igitur & ea, quæ pro perſpicuitate reſponderi poſſunt, in prõptu habere, de quibus iam diximus; et eſſe armatos, ut occurrere poſſimus interrogationibus eorum, captionesq́; diſcutere. quod deinceps facere conſtitui. Exponam igitur generatim argumenta eorum, quoniam ipſi etiam illa ſolent non confuſe loqui. Primum conantur oſtendere multa poſſe uideri eſſe, quæ omnino nulla ſunt, cum animi inaniter moueãtur eodem modo rebus ijs, quæ nullæ ſint; ut ijs, quæ ſint. nam cum dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à deo, uelut ea, quæ in ſomnijs uideantur, quæq́; oraculis, auſpicijs, extis declarantur (hæc enim aiunt probari à Stoicis, quos

contra diſputant) quærunt, quonam modo, falſa uiſa quæ ſint, ea deus efficere poſſit probabilia; quæ autem planè proxime ad uerum accedunt, efficere non poſſit? aut ſi ea quoq; poſſit, cur illa non poſſit, quæ perdifficiliter, internoſcantur tamen? & ſi hæc, cur nō inter quæ nihil ſit omnino? deinde cum mens moueatur ipſa per ſeſe, ut et ea declarant, quæ cogitatione depingimus; et ea, quæ uel furioſis, uel dormientibus uidentur: nō ne, inquiunt, ueriſimile ſit, ſic etiam mentem moueri, ut non modo internoſcat, uiſa uera illa ſint, an ne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnino? ut, ſi qui tremerent, & exalbeſcerent uel ipſi per ſe motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinſecus, nihil intereſſet, qui diſtingueretur tremor ille et pallor, neq;, ut quicquam intereſſet inter inteſtinum, & oblatũ. poſtremo ſi nulla uiſa ſint probabilia, quæ falſa ſint: alia ratio eſt. ſin autem ſunt: cur non etiam quæ nō facile internoſcantur? cur nō ut planè nihil interſit? præſertim cum dicatis, ſapientem in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu, quia nulla in uiſis diſtinctio appareat. ad has omnes uiſiones inanes Antiochus quidem & permulta dicebat, & erat de hac una re unius diei diſputatio. mihi autem non idem faciundum puto: ſed ipſa capita dicenda: & primum quidem hoc reprehẽdendum, quòd captioſiſſimo genere interrogationis utũtur: quod genus minime iñ philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim & gradatim additur, aut demitur. Soritas hos uocant, qui aceruum efficiunt uno addito grano. uitioſum ſanè, & captioſum genus. ſic enim aſcenditis: ſi tale uiſum obiectum eſt à deo dormiẽti, ut probabile ſit; cur non etiam ut ualde ueriſimile? cur deinde, non ut

difficiliter à uero internoſcatur? deinde, ut ne internoſce tur quidem? poſtremo ut nihil inter hoc & illud interſit? huc ſi perueneris, me tibi primum quidq; concedente: meum uitium fuerit. ſin ipſe tua ſponte proceſſeris: tuũ. quis enim tibi dederit, aut omnia deum poſſe; aut ita facturum eſſe, ſi poſſit? quo modo autem ſumis, ut, ſi quid cui ſimile eſſe poſſit, ſequatur, ut etiam internoſci difficili ter poſſit? deinde, ut ne uix internoſci quidem: poſtremo, ut idem ſit? ut ſi lupi canibus ſimiles: eoſdem dices ad extremũ. & quidem honeſtis ſimilia ſunt quædam non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minime artificioſa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter hæc intereſſe? ne repugnãtia quidem uidemus? nihil eſt enim, quod de ſuo genere in aliud genus transferri poſſit. at ſi efficeretur, ut inter uiſa differentium generum nihil intereſſet: reperirentur quæ & in ſuo genere eſſent, & in alieno. quod fieri qui poteſt? omnium deinde inanium uiſorum una depulſio eſt, ſiue illa cogitatione informantur, quod fieri ſolere concedimus; ſiue in quiete, ſiue per uinum, ſiue per inſaniam: nam ab omnibus eiuſdem modi uiſis perſpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus: quis enim cum ſibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non, ſimulac ſe ipſe cõmouit, atq; ad ſe reuocauit, ſentit, q̃d interſit inter perſpicua, et inania? eadẽ ratio eſt ſomniorũ. num cẽſes Enniũ, cũ in hortis cum Ser. Galba uicino ſuo ambulaſſet, dixiſſe; uiſus ſum mihi cum Galba ambulare? at cum ſomniauit, ita narrauit;

» Viſus Homerus adeſſe poeta:

idemq; in Epicharmo;

» Nam uidebar ſomniare me & ego eſſe mortuum.

itaq;,ſimul experrecti ſumus,uiſa illa contemnimus, neque ita habemus,ut ea,quæ in foro geſſimus. at enim,dũ uidentur,eadem eſt in ſomnijs ſpecies eorum,quæ uigilantes uidemus. plurimum intereſt. ſed id omittamus: illud enim dicimus,nõ eandem eſſe uim, neq; integritatem dormientium,& uigilantium,nec mente, nec ſenſu. ne uinolenti quidem quæ faciunt,eadem approbatione faciunt,qua ſobrij: dubitant,hæſitant,reuocant ſe interdum, ijsq;,quæ uidentur,imbecillius aſſentiuntur; cumq; edormiuerunt,illa uiſa quàm leuia fuerint,intelligunt. quod idem contingit inſanis; ut & incipientes furere ſentiant; & dicant,aliquid,quod non ſit,id uideri ſibi; et cum relaxentur, ſentiant,atque illa dicant Alcmeonis.

» *Sed mihi neutiquam cor conſentit cum oculorum aſpectu. at enim ipſe ſapiẽs ſuſtinet ſe in furore,ne approbet falſa pro ueris; & aliàs quidem ſæpe, ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte grauitas, aut tarditas, aut obſcuriora ſunt, quæ uidentur,aut à perſpiciendo temporis breuitate excluditur. quanquam totum hoc, ſapientem aliquando ſuſtinere aſſenſionem, contra uos eſt: ſi enim inter uiſa nihil intereſſet, aut ſemper ſuſtineret, aut nunquam. ſed ex hoc genere toto perſpici poteſt leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. quærimus grauitatis,conſtantiæ,firmitatis, ſapientiæ iudicium: utimur exemplis ſomniãtium,furioſorum,ebrioſorum: illud attendamus,in hoc omni genere quàm inconſtanter loquamur: non enim proferremus uino, aut ſomno oppreſſos,aut mente captos,tam abſurde, ut tum diceremus intereſſe inter uigilãtium uiſa,& ſobriorum, & ſanorum, & eorum qui eſſent aliter affecti; tũ nihil*

intereſſe. ne hoc quidem cernunt, omnia ſe reddere incerta, quod nolunt: ea dico incerta, quæ ἄδηλα *Græci. ſi enim res ſe ita habeant, ut nihil interſit, utrum ita cui uideatur, ut inſano, an ſano: cui poſſit exploratum eſſe de ſua ſanitate? quod uelle efficere, nõ mediocris inſania eſt. Similitudines uero aut geminorum, aut ſignorum annulis impreſſorum pueriliter conſectantur. quis enim noſtrum ſimilitudines negat eſſe, cum eæ plurimis in rebus appareant? ſed ſi ſatis eſt ad tollendam cognitionem, ſimilia eſſe multa multorum: cur eo non eſtis cõtenti, præſertim concedentibus nobis? & cur potius id contenditis, quod rerum natura non patitur, ut non ſuo quicque genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duobus aut pluribus nulla re differẽs ulla communitas? ut ſibi ſint & oua ouorum, & apes apum ſimillimæ. quid pugnas igitur? aut quid tibi uis in geminis? conceditur enim ſimiles eſſe: quo contentus eſſe potueras. tu autem uis eoſdem eſſe planè, non ſimiles. quod fieri nullo modo poteſt. deinde cõfugis ad phyſicos, eos, qui maxime in Academia irridentur: à quibus ne tu quidem iam te abſtinebis: & ais Democritum dicere, innumerabiles eſſe mundos, & quidem ſic quoſdam inter ſeſe non ſolum ſimiles, ſed undique, perfecte, & abſolute ita pares, ut inter eos nihil prorſus interſit, & eo quidem innumerabiles: itemq; homines. deinde poſtulas, ut, ſi mundus ita ſit par alteri mundo, ut inter eos ne minimum quidem interſit, concedatur tibi, ut in hoc quoque noſtro mundo aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat, nihil interſit: cur enim, inquies, cum ex illis indiuiduis, unde omnia Democritus gigni affirmat, in reliquis mundis, & in his quidem innumera=*

bilibus, innumerabiles Q. Lutatij Catuli non modo poſ-ſint eſſe, ſed etiam ſint; in hoc tanto mundo Catulus alter non poſſit effici? primum quidem me ad Democritũ uocas. cui non aſſentior: potiusq́; refellam, propter id, quod dilucide docetur à politioribus phyſicis, ſingularum rerum ſingulas proprietates eſſe. fac enim antiquos illos Seruilios, qui gemini fuerunt, tã ſimiles quàm dicuntur: num cenſes etiam eoſdem fuiſſe? non cognoſcebantur foris; at domi: non ab alienis; at à ſuis. an non uidemus hoc uſu uenire, ut quos nunquam putaſſemus à nobis internoſci poſſe, eos conſuetudine adhibita tam facile internoſceremus, uti ne minimum quidem ſimiles eſſe uiderentur? hic, pugnes licet, non repugnabo: quin etiam concedam, illum ipſum ſapiẽtem, de quo omnis hic ſermo eſt, cum ei res ſimiles occurrant, quas non habeat denotatas, retenturum aſſenſum, nec ulli uiſo aſſenſurum, niſi quod tale fuerit, quale falſum eſſe non poſſit. ſed ad cæteras res habet quandam artem, qua uera à falſis poſſit diſtinguere: & ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt. ut mater geminos internoſcit cõſuetudine oculorum: ſic tu internoſces, ſi aſſueueris. uides ne, ut in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſſe complures ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quæſtus cauſa ſolerent. hi cum ouum inſpexerant; quæ id gallina peperiſſet, dicere ſolebant. neq; id eſt contra nos: nam nobis ſatis eſt, oua illa internoſcere: nihil enim magis aſſentiri poteſt hoc illud eſſe, quàm ſi inter illa omnino nihil intereſſet: habeo enim regulam, ut talia uiſa uera iudicem, qualia falſa eſſe non poſſint. ab hac mihi non licet tranſuerſum, ut aiunt, digitum diſcedere;

ne confundam omnia: ueri enim & falſi non modo cognitio, ſed & natura tolletur, ſi nihil erit quod interſit: ut etiam illud abſurdum ſit, quod interdum ſoletis dicere; cum uiſa in animos imprimantur, non uos id dicere inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies, et quaſdam formas eorum. quaſi uero non ſpecie uiſa iudicentur, quæ fidem nullã habebunt ſublata ueri, & falſi nota. Illud uero perabſurdum, quòd dicitis probabilia uos ſequi, ſi re nulla impediamini. primum qui poteſtis non impediri, cum à ueris falſa non diſtent? deinde quod iudicium eſt ueri, cum ſit commune falſi? ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχὴ, id eſt aſſenſionis retentio: in qua melius ſibi conſtitit Arceſilas, ſi uera ſunt quæ de Carnea de non nulli exiſtimant. ſi enim percipi nihil poteſt, quod utrique uiſum eſt: tollendus aſſenſus eſt: quid enim eſt tam futile, quàm quicquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus ſolitum eſſe delabi interdum ut diceret, opinaturum, id eſt peccaturũ eſſe ſapientem. mihi porrò non tam certum eſt, eſſe aliquid quod comprehendi poſſit, de quo iam etiam nimiũ diu diſputo; quàm ſapientem nihil opinari, id eſt nunquam aſſentiri rei uel falſæ, uel incognitæ. Reſtat illud, ꝙ dicunt ueri inueniendi cauſa cõtra omnia dici oportere, & pro omnibus. uolo igitur uidere, quid inuenerint. non ſolemus, inquit, oſtendere. quæ ſunt tandem iſta myſteria? aut cur celatis quaſi turpe aliquid ſententiam ueſtram? ut qui audient, inquit, ratione potius, q̃ auctoritate ducantur. quid ſi utrunq;? num peius eſt? unum tamen illud non celant; nihil eſſe, quod percipi poſſit. an in eo auctoritas nihil obeſt? mihi quidem uidetur uel plu

rimum: quis enim iſta tam aperte perſpicueq; & perverſa, & falſa ſecutus eſſet, niſi tanta in Arceſila, multo etiam maior in Carneade & copia rerum, & dicẽdi uis fuiſſet? Hæc Antiochus ferè & Alexandriæ tũ, & multis annis poſt, multo etiam aſſeuerantius in Syria, cum eſſet mecum, paulo ante quàm eſſet mortuus. Sed iam etiã confirmata cauſa, te hominem amiciſſimum, (me autem appellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere. tu ne cum tantis laudibus philoſophiam extuleris, Hortenſiumq; noſtrum diſſentiẽtem commoueris; eam philoſophiam ſequere, quæ confundit uera cum falſis, ſpoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat ſenſibus? & Cimmerijs quidem, quibus aſpectum ſolis ſiue deus aliquis, ſiue natura ademerat, ſiue eius loci, quem incolebant, ſitus, ignes tamen aderant, quo tum illis uti lumine licebat. iſti autem, quos tu probas, tãtis offuſis tenebris, ne ſcintillam quidem ullam nobis ad aſpiciendum reliquerũt. quos ſi ſequamur, ijs uinculis ſimus aſtricti, ut nos commouere nequeamus: ſublata enim aſſenſione, omnem & motum animorum, & actionem rerum ſuſtulerunt. quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt. prouide etiam, ne uni tibi iſtam ſententiam minime liceat defendere. an tu, cum res occultiſſimas aperueris, in lucemq; protuleris, iuratusq; dixeris ea te comperiſſe, quod mihi quoq; licebat, qui ex te illa cognoueram. negabis eſſe rem ullam, quæ cognoſci, comprehendi, percipi poſſit? uide quæſo etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum à te ipſo minuatur auctoritas. Quæ cum dixiſſet ille, finem fecit. Hortenſius autem uehementer admirans, quod

quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus ſæpe tolleret: nec mirum: nam nunquam arbitror contra Academiam dictum eſſe ſubtilius: me quoq;, iocans ne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intelligebam) cœpit hortari, ut ſententia deſiſterem. Tum mihi Catulus, ſi te, inquit, Luculli oratio flexit, quæ eſt habita memoriter, accurate, copioſe: taceo, neque te, quo minus, ſi tibi ita uideatur, ſententiam mutes, deterrendum puto. illud uero non cenſuerim, ut eius auctoritate moueare. tantum enim te non monuit, inquit, arridens, ut caueres, ne quis improbus Tribunus pl. quorum uides quanta copia ſemper futura ſit, arriperet te, & in concione quæreret, qui tibi conſtares, cum idem negares quicquam certi poſſe reperiri, idem te comperiſſe dixiſſes. hoc quæſo ne te terreat. de cauſa autem ipſa malim quidem te ab hoc diſſentire. ſin ceſſeris, non magnopere mirabor: memini enim Antiochum ipſum, cũ annos multos talia ſenſiſſet; ſimulac uiſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Hæc cum dixiſſet Catulus: me omnes intueri. Tum ego non minus cõmotus, q̃ ſoleo in cauſis maioribus, huiuſmodi quadã oratione ſum exorſus. Me Catule oratio Luculli de ipſa re ita mouit, ut docti hominis, & copioſi, & parati, & nihil prætereũtis eorum, quæ pro illa cauſa dici poſſent; non tamen ut ei reſpondere poſſe diffiderem. auctoritas autem tanta planè me mouebat, niſi tu oppoſuiſſes non minorem tuã. aggrediar igitur, ſi pauca ante quaſi de fama mea dixero. Ego enim ſi aut oſtentatione aliqua adductus, aut ſtudio certandi, ad hanc potiſſimum philoſophiam me applicaui, non modo ſtultitiam meam, ſed etiam mores, & naturam condemnandam puto. nam ſi minimis in rebus

pertinacia

pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur: ego de omni ſtatu conſilioq; totius uitæ aut certare cum alijs pugnaciter, aut fruſtrari cum alios, tum etiam me ipſum uelim? itaq; niſi ineptum putarem, cum in tali diſputatione id facerem, quod, cum de Rep. diſceptatur, fieri interdum ſolet: iurarem per Iouem, deosq; penates, me & ardere ſtudio ueri reperiendi, & ea ſentire, quæ dicerem: qui enim poſſum non cupere uerum inuenire, cum gaudeam, ſi ſimile ueri quid inuenerim? ſed ut hoc pulcherrimum eſſe iudicem, uera uidere: ſic, pro ueris probare falſa, turpiſſimum eſt. nec tamen ego is ſum, qui nihil unquam falſi approbem, qui nunquam aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quærimus de ſapiente. ego uero ipſe & magnus quidem ſum opinator (non enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo, non ad illam paruulam Cynoſuram,

» *Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto,*

ut ait Aratus; eoq; directius gubernant, quòd eā tenēt,

» *Quæ curſu interiore breui conuertitur orbe:*

ſed ad Elicen, & clariſſimos ſeptentriones, id eſt rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. eo fit, ut errem, & uager latius. ſed non de me, ut dixi, ſed de ſapiente quæritur: uiſa enim iſta cum acriter mentem, ſenſum ue pepulerunt, accipio, hisq; interdum aſſentior, nec percipio tamen: nihil enim arbitror poſſe percipi. non ſum ſapiens: itaq; uiſis cedo, neq; poſſum reſiſtere. ſapientis autem hāc cenſet Arceſilas uim eſſe maximam Zenoni aſſentiens, cauere ne capiatur, ne fallatur uidere: nihil eſt enim ab ea cogitatione, quā habemus de grauitate ſapientis, errore, leuitate, temeritate diſiunctius. quid igitur lo-

quar de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari tu quoq; Lucullle concedis. quod quoniam à te probatur (ut præpoſtere tecum agam: mox referam me ad ordinem) hæc primum concluſio quam habeat uim, conſidera. Si ulli rei ſapiens aſſentietur unquam: aliquãdo etiã opinabitur. nunquam autem opinabitur: nulli igitur rei aſſentietur. hanc cõcluſionem Arceſilas *probat: confirmat enim primum, & ſecundum,* Carneades *nõ nunquã ſecũdum. & illud dabat, aſſentiri aliquando. ita ſequebatur etiam opinari: quod tu non uis, et recte, ut mihi uideris.* Sed *illud primum, ſapiẽtem, ſi aſſenſurus eſſet, etiam opinaturum, falſum eſſe &* Stoici *dicunt, & eorum adſtipulator* Antiochus: *poſſe enim eum falſa à ueris, & quæ non poſſint percipi, ab ijs, quæ poſſint, diſtinguere. nobis autem primum, etiam ſi quid percipi poſſit, tamen ipſa cõſuetudo aſſentiendi periculoſa eſſe uidetur, & lubrica. quamobrem cum tam uitioſum eſſe conſtet, aſſentiri quicquã aut falſum, aut incognitum: ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio, ne præcipitet, ſi temere proceſſerit: ita enim finitima ſunt falſa ueris, eaq; quæ percipi poſſunt (ſi modo ea ſunt quædam: iam enim uidebimus) ut tamen in præcipitem locũ non debeat ſe ſapiens committere. ſin autem, omnino nihil eſſe, quod percipi poſſit, à me ſumpſero, &, quod tu mihi das, accepero, ſapientem nihil opinari: effectum illud erit, ſapientem aſſenſus omnes cohibiturum: ut tibi uidendũ ſit, id ne malis, an aliquid opinaturum eſſe ſapientem. neutrum, inquies, illorum. nitamur igitur, nihil poſſe percipi: etenim de eo omnis eſt controuerſia. ſed prius pauca cum* Antiocho: *qui hæc ipſa, quæ à me defendũtur, et didicit apud*

Philonem tam diu,ut cõſtaret diutius didiciſſe neminem; & ſcripſit de his rebus acutiſſime; & idem hæc non acrius accuſauit in ſenectute, quàm antea defenſitaue=rat: quamuis igitur fuerit acutus,ut fuit: tamen in=conſtantia leuatur auctoritas. quis inquã enim iſte dies illuxerit,quæro,qui illi oſtenderit eam,quam multos an=nos eſſe negauiſſet,ueri & falſi notam. excogitauit ali=quid: eadem dicit,quæ Stoici. pœnituit eum illa ſenſiſ=ſe: cur non ſe tranſtulit ad alios,et maxime ad Stoicos? eorum enim erat propria iſta defenſio. quid eum Mne=ſarchi pœnitebat? quid Dardani? qui erãt Athenis tum principes Stoicorum. nunquam à Philone diſceſſit, niſi poſteaquam ipſe cœpit,qui ſe audirent,habere. unde au tem ſubito uetus Academia reuocata eſt? nominis digni=tatem uidetur,cum à re ipſa deſciſceret,retinere uoluiſ=ſe; ꝙ erant qui illum gloriæ cauſa facerent ſperare,etiã fore,ut ij,qui ſe ſequerentur,Antiochij uocarentur. mi=hi autem magis uidetur non potuiſſe ſuſtinere cõcurſum omnium philoſophorum: etenim de cæteris ſunt inter il los non nulla cõmunia: hæc Academicorum eſt una ſen tentia,quam reliquorum philoſophorum nemo probet. itaq; ceſſit. ut enim ij,qui ſub nube ſolem non ferunt: item ille,cum æſtuaret,ueterum, ut Menianorũ, ſic Aca demicorum umbram ſecutus eſt.quóq; ſolebat uti argu=mento tum,cum ei placebat nihil poſſe percipi; cũ quæ=reret Dionyſius ille Heracleotes, utrum comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illud ne, quod multos annos tenuiſſet,Zenoniq; magiſtro credidiſ=ſet; honeſtum quod eſſet,id bonum ſolum eſſe; an,quod poſtea defenſitauiſſet, honeſti inane nomen eſſe, uolu=

ptatem eſſe ſummum bonum: qui ex illius commutata ſententia docere uellet, nihil ita ſignari in animis noſtris à uero poſſe, quod non eodem modo poſſit à falſo; is curauit quod argumentum ex Dionyſio ipſe ſumpſiſſet, ex eo cæteri ſumerent. Sed cum hæc alio loco plura, nunc ad ea, quæ à te Luculle dicta ſunt. et primum quod initio dixiſti, uideamus quale ſit: ſimiliter à nobis de antiquis philoſophis commemorari, atq; ſeditioſi ſolerent claros uiros, ſed tamen populares aliquos, nominare. illi cum res bonas tractent, ſimiles bonorum uideri uolunt. nos autem dicimus, ea nobis uideri, quæ uoſmet ipſi nobiliſſimis philoſophis placuiſſe conceditis. Anaxagoras niuem nigram dixit eſſe. ferres me, ſi ego idem dicerem? tu, ne ſi dubitarem quidem. at quis eſt hic? num Sophiſtes? ſic enim appellantur ij, qui oſtentationis aut quæſtus cauſa philoſophantur. maxima fuit & grauitatis & ingenij gloria. quid loquar de Democrito? quem cum eo conferre poſſumus non modo ingenij magnitudine, ſed etiam animi? qui ita ſit auſus ordiri, Hæc loquor de uniuerſis: nihil excipit, de quo non profiteatur: quid enim eſſe poteſt extra uniuerſa? quis hunc philoſophum non anteponit Cleanthi, Chryſippo, reliquiſq; inferioris ætatis? qui mihi cum illo collocati, quintæ claſſis uidentur. atq; is non hoc dicit quod nos, qui ueri eſſe aliquid non negamus, percipi poſſe negamus: ille uerum eſſe planè negat: eſſe ſenſus quidem nec obſcuros dicit, nec tenebricoſos: ſic enim appellat eos is, qui hunc maxime eſt admiratus, Chius Metrodorus initio libri, qui eſt de natura. Nego, inquit, ſcire nos, ſciamus ne aliquid, an nihil ſciamus; ne id ipſum quidem neſcire, aut ſcire, ſcire

nos; nec, omnino ſit ne aliquid, an nihil ſit. Furere tibi Empedocles uidetur: at mihi digniſſimum rebus iis, de quibus loquitur, ſonum fundere. num ergo is excæcat nos, aut orbat ſenſibus, ſi parum magnam uim cenſet in iis eſſe ad ea, quæ ſub eos ſubiecta ſunt, iudicanda? Parmenides, Xenophanes, minus bonis quanquam uerſibus, ſed tamen illis uerſibus increpant eorum arrogantiam, quaſi irati, qui, cum ſciri nihil poſſit, audeant ſe ſcire dicere. & ab his aiebas remouendum Socratem et Platonem: cur? an de ullis certius poſſum dicere? uixiſſe cum his equidem uideor: ita multi ſermones perſcripti ſunt: è quibus dubitari non poſſit, quin Socrati nihil ſit uiſum ſciri poſſe. excepit unum tantum, ſcire ſe, nihil ſe ſcire: nihil amplius. quid dicam de Platone? qui certe tam multis libris hæc perſecutus non eſſet, niſi probauiſſet: ironiam enim alterius, perpetuã præſertim, nulla fuit ratio perſequi. uideor ne tibi, non ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines, ſed etiam imitari nunquam niſi clarũ, niſi nobilem? atq; habebam moleſtos uobis, ſed minutos, Stilbonem, Diodorum, Alexinum: quorum ſunt contorta, & aculeata quædam ſophiſmata: ſic enim appellantur fallaces concluſiunculæ. ſed quid eos colligam, cum habeam Chryſippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? quàm multa ille contra ſenſus, quàm multa contra omnia, quæ in conſuetudine probantur, diſſoluit? idem mihi quidem non uidetur: ſed diſſoluerit ſanè. certe tam multa non collegiſſet, quæ nos fallerent probabilitate magna, niſi uideret his reſiſti non facile poſſe. Quid Cyrenei uidentur, minime contempti philoſophi? qui negant eſſe quicquam, quod percipi poſſit

extrinſecus: ea ſe ſola percipere, quæ tactu intimo ſentiant, ut dolorem & uoluptatem; neq; ſe, quo quid colore, aut quo ſono ſit, ſcire, ſed tantum ſentire affici ſe quodammodo. ſatis multa de auctoribus. quanquam ex me quæſieras, non'ne putarē poſt illos ueteres, tot ſeculis, inueniri uerum potuiſſe, tot ingenijs, tantiſq; ſtudijs quærentibus. quid inuentum ſit, paulo poſt uidero, te ipſo quoq; iudice. Arceſilam uero nō obtrectandi cauſa cum Zenone pugnauiſſe, ſed uerum inuenire uoluiſſe, ſic intelligitur. nemo inquam ſuperiorum nō modo expreſſerat, ſed ne dixerat quidem, poſſe hominem nihil opinari; nec ſolum poſſe, ſed ita neceſſe eſſe ſapienti. uiſa eſt Arceſilæ cum uera ſententia, tum honeſta, et digna ſapiente. quæſiuit de Zenone fortaſſe, quid futurum eſſet, ſi nec percipere quicquam poſſet ſapiens, nec opinari ſapientis eſſet. ille, credo, nihil opinatur; quoniā eſſet quod percipi poſſet. quid ergo eſſet id? uiſum, credo. quale igitur uiſum? tum illum ita definiuiſſe: ex eo quod eſſet, ſicut eſſet impreſſum, & ſignatum, et effectum: poſt requiſitum, etiāne ſi eiuſmodi eſſet uiſum uerum, quale falſum: hic Zenonem uidiſſe acute, nullum eſſe uiſum, quod percipi poſſet; ſi id tale eſſet ab eo quod eſt, ut eiuſmodi ab eo, quod non eſt, poſſet eſſe. recte conſenſit Arceſilas ad definitionem additum: neq; enim falſum percipi poſſe, neq; uerum, ſi eſſet tale, quale uel falſum. incubuit autem in eas diſputationes, ut doceret nullum tale eſſe uiſum à uero; ut non eiuſdem modi etiam à falſo poſſit eſſe. hæc autem eſt una contentio, quæ adhuc permanſerit. nā illud, nulli rei aſſenſurum eſſe ſapientem, nihil ad hanc controuerſiam pertinebat: licebat enim nihil percipere, & ta-

men opinari : quod à Carneade dicitur probatum. equidem Clitomacho plus quàm Philoni, aut Metrodoro credens, hoc magis ab eo diſputatum, quàm probatum puto. ſed id omittamus. illud certe opinatione, & perceptione ſublata ſequitur, omnium aſſenſionum retentio : ut, ſi oſtendero nihil poſſe percipi, tu concedas nunquam aſſenſurum eſſe: quid ergo eſt, quod percipi poſſit, ſi ne ſenſus quidem uera nũciant? quos tu Luculle cõmuni loco defendis. quod ne id facere poſſes, iccirco heri, non neceſſario loco, contra ſenſus multa dixeram. tu autem te negas infracto remo, neq; columbæ collo cõmoueri : primum cur? nam & in remo ſentio nõ eſſe id, quod uideatur; et in colũba plures uideri colores, nec eſſe plus uno. deinde nihil ne præterea diximus? maneant illa omnia. col.

* *lacerat iſta cauſa : ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit. igitur ſemper auctorem habes, et eum qui magno ſuo periculo cauſam agat: eo enim rem dimittit Epicurus, ſi unus ſenſus ſemel in uita mentitus ſit, nulli unquã eſſe credendũ. hoc eſt uerum eſſe, cõfidere ſuis teſtibus, et importune inſiſtere. itaq; Timagoras Epicureus negat ſibi unquã, cum oculum torſiſſet, duas ex lucerna flãmulas eſſe uiſas: opinionis enim eſſe mendacium, non oculorum. quaſi quæratur, quid ſit, non quid uideatur. ſed hic quidem maiorum ſimilis. tu uero, qui uiſa ſenſibus alia uera dicas eſſe, alia falſa : qui ea diſtinguis? deſine quæſo cõmunibus locis. domi nobis iſta naſcũtur. ſi quis deus te interroget ſanis modo, & integris ſenſibus, num amplius quid deſideras? quid reſpondeas? utinã quidem roget. audiat, quã nobiſcum male agatur. ut enim uera uideamus, quàm longe uidebimus? ego Catuli Cumanũ ex hoc loco regio-*

nem uideo, Pompeianum non cerno: neq; quicquam interiectum eſt, quod obſtet: ſed intendi longius acies non poteſt. ò præclarum proſpectum. Puteolos uidemus: at familiarem noſtrum Auianum, fortaſſe in porticu Neptuni ambulantem, non uidemus. at ille neſcio qui, qui in ſcholis nominari ſolet, mille & octingenta ſtadia quod abeſſet uidebat: quædam uolucres longius. reſponderem igitur audacter iſti ueſtro deo, me planè his oculis non eſſe contentum. dicit me acrius uidere. q̃ ullos piſces fortaſſe. qui neq; uidentur à nobis, & nunc quidem ſub oculis ſunt: neq; ipſi nos ſuſpicere poſſunt. ergo ut illis aqua, ſic nobis aer craſſus offunditur. at amplius non deſideramus. quid talpam? num deſiderare lumen putas? neq; tam quererer cum deo, ꝙ parum longe, q̃ quòd falſum uiderem. uides ne nauem illam? ſtare nobis uidetur: at iis, qui in naui ſunt, moueri hæc uilla: quære rationem, cur ita uideatur: quam ut maxime inueneris, quod haud ſcio an non poſſis; non tu uerum teſtem habere, ſed eum non ſine cauſa falſum teſtimonium dicere oſtenderis. quid ego de naui? uidi enim à te remum contemni. maiora fortaſſe quæris. quid poteſt eſſe ſole maius? quem mathematici amplius duo de uiginti partibus confirmant maiorem eſſe, q̃ terram. quantulus nobis uidetur? mihi quidem quaſi pedalis. Epicurus autem poſſe putat etiam minorem eſſe eum, q̃ uideatur, ſed nõ multo. ne maiorem quidem multo putat eſſe; uel tantum eſſe, quantus uideatur: ut oculi aut nihil, aut non multum mẽtiãtur. ubi igitur illud eſt ſemel? ſed ab hoc credulo, qui nunquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus, qui ne nunc quidẽ, cum ille ſol, qui tanta incitatione fer

tur, ut celeritas eius quanta ſit ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare uideatur. Sed ut minuam controuerſiam: uidete quæſo, quàm in paruulis ſitis. Quatuor ſunt capita, quæ concludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, comprehendi poſſit. de quo hæc tota quæſtio eſt. è quibus primum eſt, eſſe aliquod uiſum falſum: ſecundum, non poſſe id percipi: tertium, inter quæ uiſa nihil interſit, fieri non poſſe, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint: quartum, nullum eſſe uiſum uerum à ſenſu profectum, cui nõ appoſitum ſit uiſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodq; percipi non poſſit. horum quatuor capitum ſecundum & tertium omnes concedunt, primum Epicurus non dat. uos, quibuſcum res eſt, id quoq; conceditis. omnis pugna de quarto eſt. qui igitur P. Seruilium Geminum uidebat, ſi Quintum ſe uidere putabat, incidebat in eiuſmodi uiſum, quod percipi nõ poſſet; quia nulla nota uerum à falſo diſtinguebatur. qua diſtinctione ſublata, quam haberet M. Cotta, qui bis cum Gemino Conſul fuit, agnoſcẽdo eiuſmodi notam, quæ falſa eſſe non poſſit? negas tantam ſimilitudinem in rerum natura eſſe. pugnas omnino, ſed cum aduerſario facili. ne ſit ſanè: uideri certe poteſt: fallet igitur ſenſum: & ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit: ſublato enim iudicio illo, quo oportet agnoſci; etiam ſi ipſe erit, quem uideris, qui tibi uidebitur, tamen non ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut non poſſit eſſe eiuſdem modi falſa. quando igitur poteſt tibi P. Geminus, Quintus uideri: quid habes explorati, cur non poſſit tibi Cotta uideri, qui non ſit, quoniam aliquid uidetur eſſe quod non eſt? Omnia dicis ſui generis eſſe; nihil eſſe idem, quod ſit

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

aliud. Stoicum eſt quidem, nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum. hæc refelli poſſunt: ſed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibus ne partibus uiſa res nihil differat, an internoſci nõ poſſit, etiam ſi differat. ſed ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe non poteſt, ne ſignorum quidem? dic mihi, Lyſippus eodem ære, eadem temperatione, eodem cœlo, aqua, cæteris omnibus, centum Alexandros eiuſdem modi facere non poſſit? qua igitur notione diſcerneres? quid, ſi in eiuſmodi cera centum ſigilla hoc annulo impreſſero, ecquæ poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quærendus annularius aliquis, quoniam gallinarium inueniſti Deliacum illum, qui oua cognoſceret? Sed adhibes artem aduocatam etiam ſenſibus. pictor uidet, quæ nos non uidemus: & ſimul inflauit tibicen, à perito carmen agnoſcitur. quid hoc? non'ne uidetur contra te ualere, ſi ſine magnis artificijs, ad quæ pauci accedunt, noſtri quidem generis admodum, nec uidere, nec audire poſſumus? Iam illa præclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemq́; & totam conſtructionem hominis fabricata natura. cur non extimeſcam opinandi temeritatem? etiam ne hoc affirmare potes Luculle, eſſe aliquam uim, cum prudentia & conſilio ſcilicet, quæ finxerit, uel, ut tuo uerbo utar, quæ fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita eſt? quando? cur? quo modo? tractantur iſta ingenioſe, diſputantur etiam eleganter. deniq; uideantur ſanè, ne affirmentur modo. ſed de Phyſicis mox, & quidẽ ob eam cauſam, ne tu, qui idem me facturum paulo ante dixeris,

uideare mentitus. ſed ut ad ea, quæ clariora ſunt, ueniam: res iam uniuerſas profundam; de quibus uolumina impleta ſunt non à noſtris ſolum, ſed etiam à Chryſippo. *de quo queri ſolent* Stoici; *dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus, & perſpicuitatem, contráq; omnem conſuetudinem, contráq; rationem, ipſum ſibi reſpondentem inferiorem fuiſſe: itaq; ab eo armatum eſſe* Carneadem. *ea ſunt eiuſmodi, quæ à te diligentiſſime tractata ſunt. dormientium, & uinolentorum, & furioſorum uiſa imbecilliora eſſe dicebas, quàm uigilantiũ, ſiccorũ, ſanorũ: quo modo? quia cũ experrectus eſſet* Ennius, *nõ diceret ſe uidiſſe* Homerum, *ſed uiſum eſſe:* Alcmeo *autẽ,*

» Sed mihi neutiquam cor conſentit.

ſimilia de uinolentis. quaſi quiſquam neget, & qui experrectus ſit, eum ſomniare; & cuius furor conſederit, putare non fuiſſe ea uera, quæ eſſent ſibi uiſa in furore. ſed non id agitur: tum cum uideantur, quo modo uidentur, id quæritur. niſi uero Ennium *non putamus ita totum illud audiuiſſe,*

» *O pietas animi,*

ſi modo id ſomniauit; ut ſi uigilans audiret: experrectus enim potuit illa uiſa putare, ut erant, & ſomnia. dormienti uero æque, ac uigilanti probantur. quid Ilionã ſomno illo?

» *mater te appello.*

non ne illa credit filium locutum, ut uere experrecta etiam crederet? unde enim illa?

» Age adſta : mane: audi: itera dum eadem et iſta mihi:

num uidetur minorẽ habere uiſis, quã uigilantes fidem? quid loquar de inſanis? qualis tandem fuit affinis tuus

Catule Tuditanus? quiſquam ſaniſſimus tam certa putat quæ uidet, q̃ is putabat, quæ uid:bãtur? quid ille, qui,

» Video, uideo te uiuum Vlixes, dum licet:

non ne etiam bis exclamauit ſe uidere, cum omnino non uideret? quid apud Euripidem Hercules, cũ ut Euryſthei filios, ita ſuos configebat ſagittis? cũ uxorem interimebat? cũ conabatur etiam patrem? nõ perinde mouebatur falſis, ut ueris moueretur? quid ipſe Alcmeo tuus, qui negat cor ſibi cũ oculis conſentire? nõ ne ibidẽ incitato furore?

» Vnde hæc flamma oritur?

& illa deinceps:

» Incende, incende: adſunt, adſunt: me, me expetunt.

quid, cum uirginis fidem implorat?

» Fer mi auxilium: peſtem abige à me:

» Flammiferam hanc uim, quæ me excruciat,

» Ceruleæ incinctæ igni incendunt:

» Circunſtant cum ardentibus tædis.

nũ dubitas, quin ſibi hæc uidere uideatur? itemq; cætera:

» Intendit crinitus Apollo

» Arcum auratum Luna innixus.

» Diana facem iacit à læua.

qui magis hæc crederet, ſi eſſent, quàm credebat, quia uidebantur? apparet enim iam cor cum oculis conſentire. omnia autem hæc proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe; inter uiſa uera, & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſſe. uos autem nihil agitis, cum falſa illa uel furioſorum, uel ſomniantium, recordatione ipſorum refellitis: non enim id quæritur, qualis recordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſunt; aut eorum, qui furere deſtiterint; ſed qualis uiſio fuerit aut

furentium,aut ſomniantium tum,cum commouebatur. Sed abeo à ſenſibus. quid eſt,quod ratione percipi poſſit? dialecticam inuentam eſſe dicitis,ueri, & falſi quaſi diſceptatricem,& iudicem. cuius ueri & falſi? & in qua re? in geometria ne,quid ſit uerum uel falſum, dialecticus iudicabit,an in literis, an in muſicis? at ea non nouit. in philoſophia igitur ſol quantus ſit, quid ad illum? quod ſit ſummum bonum, quid habet ut queat iudicare? quid igitur iudicabit,quæ coniunctio,quæ diſiunctio uera ſit, quid ambigue dictum ſit, quid ſequatur quanque rem, quid repugnet? ſi hæc,& horum ſimilia iudicat,de ſe ipſa iudicat. plus autem pollicebatur. nam hæc quidem iudicare,ad cæteras res,quæ ſunt in philoſophia multæ,atque magnæ,non eſt ſatis. ſed quoniam in ea arte tantum ponitis: uidete,ne contra uos tota nata ſit. quæ primo progreſſu feſtiue tradit elementa loquendi,& ambiguorum intelligentiam, concludendiq́; rationem: tum paucis additis uenit ad ſoritas,lubricum ſanè,& periculoſum locum: quod tu modo dicebas eſſe uitioſum interrogandi genus. quid ergo,iſtius uitij num noſtra culpa eſt? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus quatenus. nec hoc in aceruo tritici ſolum, unde nomen eſt, ſed ulla omnino in re minutatim interroganti; diues, pauper; clarus,obſcurus ſit; multa,pauca; magna,parua; longa,breuia; lata, anguſta; quanto aut addito, aut dempto certũ reſpondeamus, non habemus. at uitioſi ſunt ſoritæ. frangite igitur eos, ſi poteſtis,ne moleſti ſint: erunt enim,niſi caueatis. cautum eſt,inquit: placet enim Chryſippo,cũ gradatim interrogetur,uerbi cau

ſa,tria pauca ſint,an ne multa; aliquãto prius,q̃ ad multa perueniat,qeſcere, ideſt quod ab ijs dicitur ἡσυχάζειν: per me uel ſtertas licet,inquit Carneades,nõ modo quieſcas. ſed quid proficit? ſequitur enim qui te ex ſomno excitet,& eodem modo interroget. quod in numero cõticuiſti: ſi ad eum numerum unum addidero, multa nerunt? progrediere rurſus, quoad uidebitur. quid plura? hoc enim fateris,neq; ultimum te paucorũ,neq; primum multorum reſpondere poſſe. cuius generis error ita manat,ut non uideam quò non poſſit accedere. nihil me lædit, inquit: ego enim, ut agitator callidus, prius quàm ad finem ueniam,equos ſuſtinebo,eóq; magis,ſi locus is,quò ferentur equi,præceps erit. ſic me,inquit,ante ſuſtinebo,nec diutius captioſe interroganti reſpõdebo. ſi habes,quod liqueat,neq; reſpondes: ſuperbe. ſi nõ habes: ne tu quidem perſpicis. ſi,quia obſcura: concedo: ſed negas te uſq; ad obſcura progredi: illuſtribus igitur rebus inſiſtis. ſi id tantummodo,ut taceas: nihil aſſequeris: quid enim ad illum,qui te captare uult, utrùm tacentem irretiat te,an loquentem? ſin autem uſq; ad nouem,uerbi gratia,ſine dubitatione reſpondes pauca eſſe, in decimo inſiſtis: etiam à certis & illuſtrioribus cohibes aſſenſum: hoc idem me in obſcuris facere non ſinis. nihil igitur te contra ſoritas ars iſta adiuuat, quæ nec augendi,nec minuendi quid aut primum ſit,aut poſtremũ, docet. quid,quòd eadem illa ars,quaſi Penelope telam retexens,tollit ad extremũ ſuperiora? utrum ea ueſtra,an noſtra culpa eſt? nempe fundamentum dialecticæ eſt, quicquid enuncietur(id autem appellatur ἀξίωμα: quod eſt quaſi effatum)aut uerum eſſe,aut falſum. quid igi=

*tur ? hæc uera, an falſa ſunt ? ſi te mentiri dicis, idq; ue=
rum dicis : mentiri uerum dicis. hæc ſcilicet inexplicabi=
lia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, q̃ illa, quæ nos incompre=
henſa, & non percepta dicimus. ſed hæc omitto. illud quæ
ro, ſi iſta explicari non poſſunt, nec eorum ullum iudiciũ
inuenitur, ut reſpondere poſſitis, uera ne, an falſa ſint:
ubi eſt illa definitio, effectum eſſe id, quod aut uerũ, aut
falſum ſit ? rebus ſumptis adiungam, ex his ſequẽdas eſſe
alias, alias improbandas, quæ ſunt in genere contrario.
quo modo igitur hoc cõcluſum eſſe iudicas ? ſi dicis nunc
lucere, & uerum dicis : lucet. dicis autem lucere, & ue=
rũ dicis : lucet igitur. probatis certe genus, & rectiſſi=
me concluſum dicitis : itaq; in docendo eum primum cõ
cludendi modum traditis. aut quicquid igitur eodem mo
do concluditur, probabitis : aut ars iſta nulla eſt. uide er
go, hanc concluſionem probaturus ne ſis. ſi dicis te menti=
ri, uerumq; dicis: mentiris. dicis autẽ te mentiri, uerumq;
dicis : mentiris igitur. qui potes hanc non probare, cũ pro
baueris eiuſdẽ generis ſuperiorẽ ?* Hæc *Chryſippea ſunt,
ne ab ipſo quidem diſſoluta : quid enim faceret huic cõ=
cluſioni ? ſi lucet, lucet : lucet autem, lucet igitur. crede=
ret ſcilicet. ipſa. n. ratio connexi, cũ conceſſeris ſuperius,
cogit inferius cõcedere. quid ergo hæc ab illa concluſione
differt ? ſi mentiris, mentiris : mentiris autem, mentiris
igitur. hoc negas te poſſe nec approbare, nec improbare.
qui igitur magis illud ? ſi ars, ſi ratio, ſi uia, ſi uis deniq;
concluſionis ualet : eadem eſt in utroq;. ſed hoc extremũ
eorum eſt. poſtulant, ut excipiantur hæc inexplicabilia.*
T*ribunum aliquem cenſeo adeant : à me iſtam exce=
ptionem nunquam impetrabunt. etenim cum ab epi=*

curo, qui totam dialecticam & cõtemnit, & irridet, non impetrent, ut uerum eſſe concedat, quod ita effabimur; aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet; cum dialectici ſic ſtatuant, omne, quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiam, aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſarium: uide, quàm ſit cautus is, quem iſtá tardum putát. ſi enim, inquit, alterutrum conceſſero: neceſſarium eſſe neceſſe erit, cras Hermachum aut uiuere, aut non uiuere: nulla autem eſt in natura rerum talis neceſſitas. cũ hoc igitur dialectici pugnent, id eſt Antiochus, & Stoici: totam enim euertit dialecticam. nam ſi è contrarijs diſiunctio (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum neget) ſi talis diſiunctio falſa poteſt eſſe, nulla uera eſt. mecum uero quid habent litium, qui ipſorum diſciplinam ſequor? cum aliquid huiuſmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat. Si rectè concluſit: teneo. ſin uitioſe: minam Diogenes reddat: ab eo enim Stoico dialecticam didicerat: hæc autem merces erat dialecticorũ. ſequar igitur eas uias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quo modo iudicem, ſi lucet, lucet, uerum eſſe ob eã cauſam, quòd ita didici, omne, quod ipſum ex ſe connexũ ſit, uerum eſſe; non iudicem, ſi mentiris, mentiris, eodem modo eſſe connexũ. aut igitur hoc, & illud; aut niſi hoc, ne illud quidem iudicabo. ſed ut omnes iſtos aculeos, & totum tortuoſum genus diſputandi relinquamus, oſtendamusq; qui ſimus; iam explicata tota Carneadis ſentẽtia, Antiochi iſta corruent uniuerſa. nec uero quicquam ita dicam, ut quiſquam id fingi ſuſpicetur: à Clitomacho ſumam, qui uſque ad ſenectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Pœnus, & ualde ſtudioſus, ac diligens. &

gens. &

gens. & quatuor eius libri ſunt de ſuſtinendis aſſenſionibus. hæc autem, quæ iam dicam, ſunt ſumpta de primo. Duo placet eſſe Carneadi uiſorum genera: in uno hanc diuiſionem; alia uiſa eſſe, quæ percipi poſſint, alia quæ non poſſint: in altero autem, alia uiſa eſſe probabilia, alia non probabilia: itaq; quæ contra ſenſus, cõtráq; perſpicuitatem dicantur, ea pertinere ad ſuperiorem diuiſionem: contra poſteriorem nihil dici oportere: quare ita placere, tale uiſum nullum eſſe, ut perceptio conſequeretur; ut autem probatio, multa: etenim contra naturam eſſet, ſi probabile nihil eſſet. ſequitur omnis uitæ ea, quam tu Luculle commemorabas, euerſio. itaq; & ſenſibus probanda multa ſunt. teneatur modo illud, non ineſſe in his quicquam tale, quale non etiam falſum nihil ab eo differens eſſe poſſit. ſic quicquid acciderit ſpecie probabile, ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi contrarium, utetur eo ſapiens, ac ſic omnis ratio uitæ gubernabitur: etenim is quoq;, qui à uobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, non comprehenſa, neq; percepta, neq; aſſenſa, ſed ſimilia ueri; quæ niſi probet, omnis uita tollatur. quid enim? conſcendens nauem ſapiens num comprehenſum animo habet, atq; perceptum, ſe ex ſententia nauigaturum? qui poteſt? ſed ſi iam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile uideatur, ſe illuc uenturum eſſe ſaluum. huiuſmodi igitur uiſis conſilia capiet & agendi, & non agendi: faciliorq́; erit, ut albã niuem eſſe probet, quàm erat Anaxagoras, qui id non mòdo ita eſſe negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſſe, unde illa concreta eſſet, albam

ipſam eſſe ne uideri quidem. & quæcunq; res eum ſic attinget, ut ſit uiſum illud probabile, neq; ulla re impeditum: mouebitur: non enim eſt è ſaxo ſculptus, aut è robore dolatus: habet corpus: habet animum: mouetur mente: mouetur ſenſibus: ut ei multa uera uideantur: neq; tamen habere inſignem illam & propriam percipiendi notam, eoq; ſapientem nõ aſſentiri, quia poſſit eiuſdem modi exiſtere falſum aliquod, cuiuſmodi hoc uerum. neq; nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falſa eſſe dicunt, longeq; aliter ſe habere, ac ſenſibus uideantur. hoc autem ſi ita ſit, ut unum modo ſenſibus falſum uideatur: præſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. ita nobis tacentibus ex uno Epicuri capite, altero ueſtro, perceptio & comprehenſio tollitur. quod eſt caput Epicuri? ſi ullum ſenſibus uiſum falſum eſt: nihil percipi poteſt. quod ueſtrum? ſunt falſa ſenſus uiſa. quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi. non concedo, inquit, Epicuro. certa igitur cum illo, qui à te totus diuerſus eſt: noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus, tibi aſſentior. quanquam nihil mihi tam mirum uidetur, quàm iſta dici ab Antiocho quidem maxime, cui erát, quæ paulo ante dixi, notiſſima. licet enim hæc quiuis arbitratu ſuo reprehẽdat, quòd negemus rem ullam percipi poſſe: certe leuior reprehenſio eſt, quòd tamen dicimus eſſe quædam probabilia. non uidetur hoc ſatis eſſe uobis: ne ſit: illa certe debemus effugere, quæ à te uel maxime agitata ſunt. nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum? explicaui paulo ante Clitomacho auctore, quo modo iſta Carneades diceret.

accipe, quemadmodum ea dicantur à Clitomacho in eo libro, quem ad C.Lucilliũ ſcripſit poetam, cum ſcripſiſſet iiſdem de rebus ad L.Cenſorinum, eum, qui Conſul cum M.Manilio fuit. ſcripſit igitur his ferè uerbis: ſunt enim mihi nota propterea, ꝙ earum ipſarum rerum, de quibus agimus, prima inſtitutio, & quaſi diſciplina illo libro continetur. ſed ſcriptum eſt ita: Academicis placere eſſe rerum eiuſmodi diſſimilitudines, ut aliæ probabiles uideantur, aliæ contra: id autem nõ eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia nõ poſſe; propterea quòd multa falſa probabilia ſunt, nihil autem falſi perceptum, & cognitum poſſit eſſe. itaq; ait uehementer errare eos, qui dicant ab Academia ſenſus eripi, à quibus nunquam dictum ſit, aut colorem, aut ſaporem, aut ſonum nullum eſſe; illud ſit diſputatum, non ineſſe in his propriam, quæ nuſquam alibi eſſet, ueri & certi notam. quæ cum expoſuiſſet, adiungit, dupliciter dici aſſenſus ſuſtinere ſapientem: uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli aſſentiri: altero, cum ſe à reſpõdendo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat; ut neq; neget aliquid, neq; aiat. id cum ita ſit: alterum placere, ut nũquam aſſentiatur: alterum tenere, ut ſequens probabilitatem, ubicunq; hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam aut non, reſpondere poſſit; nec, ut placeat eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moueri tamen, & agere aliquid, reliquit eiuſmodi uiſa, quibus ad actionem excitemur. item ea quæ interrogati in utranq; partem reſpondere poſſumus, ſequentes tantummodo quod ita uiſum ſit, dum ſine aſſenſu: neque tamen omnia eiuſmodi uiſa approbari, ſed ea, quæ

nulla re impedirentur. Hæc ſi uobis non probamus, ſint falſa ſanè, inuidioſa certe non ſunt: non enim lucem eripimus; ſed ea, quæ uos percipi, comprehendiq́; eadem nos, ſi modo probabilia ſint, uideri dicimus. Sic igitur inducto & conſtituto probabili, & eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, uides profecto Lucülle iacere iam illud tuum perſpicuitatis patrocinium. iiſdem enim hic ſapiens, de quo loquor, oculis, quibus iſte ueſter, cœlum, terram, mare intuebitur: iiſdem ſenſibus reliqua, quæ ſub quenq; ſenſum cadunt, ſentiet. mare illud quidem nunc fauonio naſcente purpureum uidetur. idem huic noſtro uidebitur, nec tamen aſſentietur, quia nobiſmet ipſis modo ceruleum uidebatur, mane flauum, quodq́; nunc, quia à ſole collucet, albeſcit, & uibrat, diſſimileq; eſt proximo ei continenti: ut etiam ſi poſſis rationem reddere cur id eueniat, tamen nō poſſis id uerum eſſe, quod uidebatur oculis, defendere. Vnde memoria, ſi nihil percipimus, (ſic enim quærebas) quòd meminiſſe uiſa niſi comprehenſa non poſſumus? quid Polyænus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur? is poſteaquam Epicuro aſſentiens totam geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam, quæ ſciebat, oblitus eſt? atqui falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut nobiſmet ipſis placet. ſi igitur memoria perceptarum, comprehenſarumq́; rerum eſt: omnia, quæ quiſq; meminit, habet ea comprehenſa, atq; percepta: falſi autem comprehendi nihil poteſt: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa ſunt nunc omnia. hoc per me licet. ſed tibi aut concedendum eſt ita eſſe, quod minime uis: aut memoriam mihi remit-

tas,oportet; & facile eſſe ei locum,etiam ſi comprehenſio, perceptioq́; nulla ſit. Quid fiet artibus? quibus? ijs ne, quæ ipſæ fatentur coniectura ſe plus uti, quàm ſcientia; an ijs, quæ tantum id, quod uidetur, ſequuntur,nec habent iſtam artem ueſtram,qua uera & falſa diiudicent? ſed illa ſunt lumina duo,quæ maxime cauſam iſtam continent. primum enim negatis fieri poſſe, ut quiſquam nulli rei aſſentiatur. at id quidem perſpicuum eſt; cum Panætius, princeps propè meo quidem iudicio Stoicorum, ea de re dubitare ſe dicat, quam omnes præter eum Stoici certiſſimam putant; uera eſſe aruſpicum auſpicia,oracula,ſomnia,uaticinationes; ſeq́; ab aſſenſu ſuſtineat. quod is poteſt facere,ut de ijs rebus,quas illi,à quibus ipſe didicit, certas habuerint: cur id ſapiens de reliquis rebus facere non poſſit? an eſt aliquid,quod poſitum uel improbare;uel approbare poſſit, dubitari non poſſit? an tu in ſoritis poteris hoc, cum uoles; ille in reliquis rebus non poterit eodem modo inſiſtere, præſertim cum poſſit ſine aſſenſione ipſam uerisimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt, quod negatis actionem ullius rei poſſe in eo eſſe, qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet. primum enim uideri oportet, in quo ſit etiam aſſenſus: dicunt enim Stoici ſenſus ipſos aſſenſus eſſe; quos quoniam appetitio conſequatur, actionem ſequi; tolli autem omnia,ſi uiſa tollantur.hac de re in utranq; partem & dicta ſunt,& ſcripta multa. uide ſuperiora: ſed breui res poteſt tota confici. ego enim etſi maximam actionem puto,repugnare uiſis,obſiſtere opinionibus,aſſenſus lubricos ſuſtinere,credoq́; Clitomacho ita ſcribenti,Herculis quendam laborem exan=

clatum à Carneade, quòd, ut feram & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionem, id eſt opinationem, & temeritatem extraxiſſet: tamen ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia ſequitur nulla re impediente? hoc, inquit, ipſum impediet, quòd ſtatuet, ne id quidem, quod probet, poſſe percipi. iam iſtuc te quoq; impediet in nauigando, in conſerendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimisq; in rebus, in quibus nihil ſequere, præter probabile. & tamen illud uſitatum, & ſæpe repudiatum refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius: nam Antipatrum reprehenſum, quòd diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem dicere poſſe comprehendi. quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrarium: non enim poteſt conuenienter dici nihil comprehendi poſſe, ſi id ipſum comprehendi poſſe dicatur. illo modo potius putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum ſapientis nullum decretum eſſe poſſit, niſi comprehenſum, perceptum, cognitum; ut hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perceptum: proinde quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, et ſine decretis uitam agere poſſit. ſed ut illa habet probabilia, nõ percepta; ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi. nam ſi in hoc haberet cognitionis notam, eadem uteretur in cæteris. quam quoniam non habet, utitur probabilibus. itaq; non metuit, ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. non enim, quemadmodum ſi quæſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par, an impar ſit; item ſi de officio, multisq; alijs de rebus, in quibus uerſatur, exer

citatuſq; ſit, neſcire ſe dicat: in incertis enim nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in his non deerit ſapienti, neq; quid faciat, neq; quid reſpõdeat. Ne illam quidem prætermiſiſti Lucullè reprehenſionem Antiochi. nec mirum: in primis enim eſt nobilis. qua ſolebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum: cum enim ſumeretur unũ, eſſe quædam falſa uiſa; alterum, nihil ea differre à ueris: non attendere, ſuperius illud ea re à ſe eſſe conceſſum, quòd uideretur eſſe quædam in uiſis differentia: eam tolli altero, quo neget uiſa à falſis uera differre: nihil tam repugnare: id ita eſſet, ſi nos uerum omnino tolleremus. non facimus: nam tam uera, quàm falſa cernimus. ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemus. Ac mihi uideor nimis etiam nunc agere ieiune: cum ſit enim campus, in quo poſſit exultare oratio: cur eam in tantas anguſtias, & in Stoicorum dumeta compellimus? ſi enim mihi cum Peripatetico res eſſet, qui id percipi poſſe diceret, quod impreſſum eſſet è uero; neq; adhiberet illam magnam acceſſionem, quo modo imprimi non poſſet à falſo: cum ſimplici homine ſimpliciter agerem, nec magnopere contenderem. atque etiam, ſi, cum ego nihil dicerem poſſe comprehendi, diceret ille ſapientem interdum opinari: non repugnarem, præſertim ne Carneade quidem huic loco ualde repugnante. nunc quid facere poſſum? quæro enim, quid ſit, quod comprehendi poſſit. reſpondet mihi non Ariſtoteles, aut Theophraſtus, ne Xenocrates quidem, aut Polemo, ſed nihil minor: quod eſt tale uerum, quale falſum eſſe nõ poſſit. nihil eiuſmodi inuenio: itaq; in cognitione nimirũ aſſentiar, id eſt, opinabor. hoc mihi

& Peripatetici, & uetus Academia concedit, uos nega=tis, Antiochus in primis: qui me ualde mouet; uel quòd amaui hominem, ſicut ille me; uel quòd ita iudico, po=litiſſimum, & acutiſſimum omnium noſtræ memoriæ philoſophorum. à quo primum quæro, quo tandem mo do ſit eius Academiæ, cuius ſe eſſe profiteatur? ut omit tam alia: hæc duo, de quibus agitur, quis unquam dixit aut ueteris Academiæ, aut Peripateticorum? uel id ſo=lum percipi poſſe, quod eſſet uerum tale, quale falſum eſſe non poſſet: uel ſapientem nihil opinari? certe ne=mo. horum neutrum ante Zenonem magnopere defen ſum eſt. ego tamen utrunq; uerum puto: nec dico tem poris cauſa: ſed ita planè probo. illud ferre non poſ=ſum. tu, cum me incognito aſſentiri uetes, idq́; turpiſſi=mum eſſe dicas, & pleniſſimum temeritatis; tantum ti=bi arroges, ut exponas diſciplinam ſapientiæ, naturam rerum omnium euoluas, mores fingas, fines bonorum ma lorumq́; conſtituas, officia deſcribas, quam uitam ingre=diar definias, idemq́; etiam diſputandi & intelligendi iu dicium dicas te & artificium traditurum: perficies, ut ego iſta innumerabilia complectens, nuſquam labar? ni hil opiner? quæ tandem ea eſt diſciplina, ad quam me deducas, ſi ab hac abſtraxeris? uereor, ne ſubarrogan=ter facias, ſi dixeris tuam. atque, ita dicas, neceſſe eſt. neq; uero tu ſolus, ſed me ad ſuam quiſq; rapiet. age, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognatio=nem eſſe, qui claros uiros à ſe inſtructos dicant Remp. ſæpe rexiſſe? ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes uiros? Diodoro quid faciam Stoico, quem à puero audiui, qui mecum uiuit

tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror, & diligo, qui iſta Antiochia contemnit. noſtra, inquies, ſola uera ſunt. certe ſola, ſi uera: plura enim uera diſcrepantia eſſe non poſſunt. utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus; an illi arrogantes, qui ſibi perſuaſerint ſcire ſe ſolos omnia? non me quidem, inquit, ſed ſapientem dico ſcire. optime: nempe iſta ſcire, quæ ſunt in tua diſciplina .. hoc primum quale eſt, à non ſapiente explicari ſapientiam? ſed diſcedamus à nobiſmet ipſis: de ſapiente loquamur: de quo, ut ſæpe iam dixi, omnis hæc quæſtio eſt. In tres igitur partes & à pleriſq;, et à nobiſmet ipſis diſtributa ſapientia eſt. primum ergo, ſi placet, quæ de natura rerum ſint quæſita, uideamus: uelut illud ante. eſt ne quiſquam tanto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit? non quæro rationes eas, quæ ex coniectura pendent: quæ diſputationibus huc, & illuc trahuntur, nullam adhibent perſuadendi neceſſitatem. geometræ prouideant, qui ſe profitentur non perſuadere, ſed cogere; & qui omnia uobis, quæ deſcribunt, probant. non quæro ex his illa initia mathematicorum; quibus non conceſſis, digitum progredi non poſſunt: punctum eſſe, quod magnitudinem nullam habeat; extremitatem, & quaſi libramentum, in quo nulla omnino craſſitudo ſit: liniamentum ſine ulla latitudine carentem. hæc cum uera eſſe conceſſero: ſi adijciam ius iurandum, ſapientem ne prius, quàm Archimedes eo inſpectante rationes omneis deſcripſerit eas, quibus efficitur multis partibus ſolem maiorem eſſe quàm terram, iuraturum putas? ſi fecerit: ſolem ipſum, quem deum cenſet eſſe, contempſerit. quòd ſi geometricis rationi-

bus non eſt crediturus, quæ uim afferunt in docendo, uos ipſi ut dicitis: næ ille longe aberit, ut argumentis credat philoſophorum: aut ſi eſt crediturus, quorum potiſſimum? omnia phyſicorum licet explicare: ſed longum eſt: quæro tamen, quem ſequatur. finge aliquem nunc fieri ſapientem, non dum eſſe: qua potiſſimum ſententia melius eliget diſciplinam? et ſi quamcunq; eliget, inſipiens eliget. ſed ſit ingenio diuino, quem unum è phyſicis potiſſimum probabit? nec plus uno poterit. non perſequor quæſtiones infinitas: tantum de principijs rerum, è quibus omnia conſtant, uideamus quem probet: eſt enim inter magnos homines ſumma diſſenſio. princeps Thales *unus è ſeptem, cui ſex reliquos conſenſiſſe primos ferunt; ex aqua dixit conſtare omnia. at hoc* Anaximandro *populari, & ſodali ſuo non perſuaſit: is enim infinitatem naturæ dixit eſſe, è qua omnia gignerentur. poſt eius auditor* Anaximenes, *infinitum aera, ſed ea, quæ ex eo orirentur, definita; gigni autem terram, aquam, ignem, tum ex his omnia.* Anaxagoras, *materiam infinitam, ſed eas particulas ſimiles inter ſe, minutas; eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina.* Xenophanes *paulo etiam antiquior, unum eſſe omnia, neq; id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neq; natum unquam, & ſempiternum, & conglobata figura.* Parmenides, *ignem, qui moueat terram, quæ ab eo formetur.* Leucippus, *plenum, & inane.* Democritus *huic in hoc ſimilis, uberior in cæteris.* Empedocles, *hæc peruulgata, & nota quatuor.* Heraclitus, *ignem.* Meliſſus, *hoc, quod eſſet infinitum, & immutabile, & fuiſſe ſemper, & fore.* Plato *ex ma-*

teria in ſe omnia recipiente mundum eſſe factum cenſet à deo ſempiternum. Pythagorei ex numeris & mathematicorum initijs proficiſci uolunt omnia. ex his eliget ueſter ſapiens unum aliquem, credo, quem ſequatur: cæteri tot uiri, & tanti repudiati ab eo condemnatiq; diſcedent. quamcunq; uero ſententiam probauerit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea, quæ ſenſibus: nec magis approbabit nunc lucere, q̃, quoniã Stoicus, hunc mundum eſſe ſapientem, habere mentem, quæ & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. erit perſuaſum etiam, ſolem, lunam, ſtellas omnes, terram, mare, deos eſſe, quòd quædam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mundus ardore deflagret. ſint iſta uera (uides enim, iam me fateri aliquid eſſe ueri) comprehendi ea tamen, & percipi nego. cum enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim iſta dixerit, ueniet flumen orationis aureum fundens Ariſtoteles, qui illum deſipere dicat: neq; enim ortum eſſe unquam mundum, quòd nulla fuerit nouo conſilio initio tam præclari operis inceptio; & ita eum eſſe undiq; aptum, ut nulla uis tantos queat motus mutationemq; moliri; nulla ſenectus diuturnitate temporum exiſtere, ut hic ornatus unquam dilapſus occidat. tibi hoc repudiare, illud autem ſuperius, ſicut caput & famam tuam, defendere neceſſe erit: mihi ne ut dubitem quidem relinquatur? ut omittam leuitatem temere aſſentientium, quanti libertas iſta æſtimanda eſt, non mihi neceſſe eſſe, quod tibi eſt? cur deus, omnia noſtri cauſa cũ faceret (ſic enim uultis) tantã uim natricũ, uiperarũq; fecerit? cur mortifera tã mul

ta pernicioſa terra, mariq; diſperſerit? negatis hoc tam polite, tamq; ſubtiliter effici potuiſſe ſine diuina aliqua ſolertia. cuius quidem uos maieſtatem deducitis usq; ad apium, formicarumq; perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis minutorum opuſculorum fabricator fuiſſe uideatur. negas ſine deo poſſe quicquam. ecce tibi è tranſuerſo Lampſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem magni quidem muneris. ſed cum ſacerdotes deorum uacationem habeant, quanto eſt æquius habere ipſos deos? negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mundum. quæcunq; ſint, docet omnia eſſe effecta natura, nec, ut ille, qui aſperis, & leuibus, et hamatis, uncinatisq; corporibus concreta hæc eſſe dicat interiecto inani, ſomnia cenſet hæc eſſe Democriti non docentis, ſed optantis. ipſe autem ſingulas mundi partes perſequens, quicquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri, aut factum eſſe docet ponderibus, & motibus. ſic ille & deum opere magno liberat, & me timore: quis enim poteſt, cum exiſtimet à deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum numen horrere? & ſi quid aduerſi acciderit, quod cui non accidit? extimeſcere, ne id iure euenerit? Nec Stratoni tamen aſſentior: neq; uero tibi. modo hoc, modo illud probabilius uidetur. latent iſta omnia Luculle craſſis occultata & circumfuſa tenebris, ut nulla acies humani ingenij tanta ſit, quæ penetrare in cœlum, terram intrare poſſit. corpora noſtra non nouimus: qui ſint ſitus partium, quam uim quæq; pars habeat, ignoramus. itaq; medici ipſi, quorum intererat ea noſſe, aperuerunt, ut ea uiderent: nec eo tamen aiunt Empiricis notiora eſſe illa, quia poſſit fieri, ut patefacta, & de-

tecta mutentur. ſed ecquid nos eodem modo rerum natu-ras perſecare, aperire, diuidere poſſumus, ut uideamus, terra ne penitus defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis hære-at, an media pendeat? habitari ait Xenophanes *in luna, eamq; eſſe terram multarum urbium, & montium. portenta uidentur: ſed tamen neque ille, qui dixit, iurare poſſet ita ſe rem habere, neque ego .. non'ne etiam dicitis, eſſe è regione nobis è contraria parte terræ, qui aduer-ſis ueſtigijs ſtent contra noſtra ueſtigia, quos* Antipodas *uocatis? cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſper-nor; quàm eis, qui, cum audiunt, deſipere uos arbitran-tur?* Nicetas Syracuſius, *ut ait* Theophraſtus, *cœlum, ſo-lem, lunam, ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet, ne-que præter terram rem ullam in mundo moueri: quæ cum circum axem ſe ſumma celeritate conuertat, & torqueat, eadem effici omnia, quæ, ſi ſtante terra cœlum moueretur. atque hoc etiam* Platonem *in* Timeo *dicere quidam arbitrantur, ſed paulo obſcurius.* Quid *tu* Epicu-re*? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? ego ne uobis quidem tantum. ſed & uos ab illo irridemini: & ipſi illum uiciſſim eluditis. liber igitur à tali irriſione* Socrates, *liber* Ariſto Chius, *qui nihil iſtorum ſciri putat poſ-ſe. ſed redeo ad animum & corpus. ſatis ne tandem ea nota ſunt nobis, quæ neruorum natura ſit, quæ uenarũ? tenemus ne, quid animus ſit? ubi ſit? denique ſit ne, aut, ut* Dicæarcho *uiſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt: tris ne partes habeat, ut* Platoni *placuit, rationis, iræ, cupiditatis, an ſimplex, unusq; ſit? ſi ſimplex, utrum ſit ignis, an anima, an ſanguis? an, ut* Xenocrates, *mens nullo corpore? quod intelligi quale ſit uix poteſt. &, quicqd*

eſt, mortale ſit, an æternum? nam utraque in parte multa dicuntur. horum aliquid ueſtro ſapienti certum uidetur: noſtro, ne quid maxime quidem probabile ſit, occurrit: ita ſunt in pleriſq; contrariarum rationũ paria momenta. ſin agis uerecundius, & me accuſas, non quòd tuis rationibus non aſſentiar, ſed quòd nullis: uincam animum, cuiq; aſſentiar deligam: quem potiſſimũ? quẽ? Democritum? ſemper enim, ut ſcitis, ſtudioſus nobilitatis fui. urgebor iam omnium ueſtrum conuitio. tu ne aut inane quicquam putes eſſe, cum ita completa, & conferta ſint omnia, ut & quod mouebitur corporum cedat, et quà quidq; ceſſerit, aliud ilico ſubſequatur; aut atomos ullas, è quibus quicquid efficiatur, illarum ſit diſſimillimum; aut ſine aliqua mente rem ullam effici poſſe præclaram? & cum in uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis; innumerabileis, ſupra, infra, dextra, ſiniſtra, ante, poſt, alios diſſimiles, alios eiuſdem modi mundos eſſe? &, ut nos nunc ſumus ad Baulos, Puteoloſq; uideamus, ſic innumerabiles paribus in locis eſſe, eiſdem nominibus, honoribus, rebus geſtis, ingenijs, formis, ætatibus, eiſdem de rebus diſputantes? & ſi nunc, aut ſi etiam dormientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrumpere? tu uero ne iſta aſciueris, ne ue fueris commentitijs rebus aſſenſus. nihil ſentire, eſt melius, quàm tam praua ſentire. non ergo id agitur, ut aliquid aſſenſu meo comprobem. quæ tu uide ne impudenter etiam poſtules, non ſolum arroganter; præſertim cum iſta tua mihi ne probabilia quidem uideãtur: nec enim diuinationem, quam probatis, ullam eſſe arbitror; fatumq; illud etiã, quo omnia contineri dicitis,

contemno . ne exædificatum quidem hunc mundum diuino conſilio exiſtimo. atque haud ſcio an ita ſit . ſed cur rapior in inuidiam? licet ne per uos neſcire, quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare, mihi cum iis non licebit? Zenoni & reliquis ferè Stoicis æther uidetur ſummus deus, mente præditus, qua omnia regantur . Cleanthes, qui quaſi maiorũ eſt gentium Stoicus, Zenonis auditor, Solem dominari, & rerum potiri putat . itaque cogimur diſſenſione ſapientum, dominum noſtrum ignorare; quippe qui neſciamus, ſoli, an ætheri ſeruiamus. ſolis autem magnitudo (ipſe enim hic radiatus me intueri uidetur) admonet, ut crebro faciam mentionem ſui. uos uero huius magnitudinem quaſi decempeda, hinc enim me
* quaſi malis architectis menſuræ ueſtræ nego hoc: permẽſi refertis . ergo credere dubium eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior? neq; tamen iſtas quæſtiones phyſicorum exterminandas puto : eſt enim animorum , ingeniorumq́; naturale quoddam quaſi pabulum conſideratio, contemplatioq; naturæ . erigimur : elatiores fieri uidemur : humana deſpicimus : cogitanteſq; ſupera, atque cœleſtia, hæc noſtra, ut exigua, & minima, contemnimus . indagatio ipſa rerum tum maximarum, tum etiã occultiſſimarum, habet oblectationem . ſi uero aliquid occurret, quod ueriſimile uideatur : humaniſſima completur animus uoluptate . quæret igitur hæc & ueſter ſapiens, & hic noſter ; ſed ueſter, ut aſſentiatur, credat, affirmet ; noſter, ut uereatur temere opinari, præclareq́; agi ſecum putet, ſi in eiuſmodi rebus, ueriſimile quod ſit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum malorumq́; notionem . ſed paululum ante dicendum eſt : non mihi

uidentur conſiderare, cùm phyſica iſta ualde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, ſi quæ illuſtriores ui deantur, amittere: non enim magis aſſentiuntur, neque approbant lucere nunc, quàm cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut uetare: nec magis affirma=bunt ſignum illud, ſi erunt menſi, ſex pedum eſſe, quàm ſolem, quem metiri non poſſunt, plus, quàm duo de uigin ti partibus maiorem eſſe, quàm terram. ex quo illa con cluſio naſcitur: ſi, ſol quantus ſit, percipi non poteſt; qui cæteras res eodem modo, quo magnitudinem ſolis, appro bat, is eas res non percipit. magnitudo autem ſolis perci pi nõ poteſt: qui igitur id approbat, quaſi percipiat; nul lam rem percipit. reſponderint poſſe percipi, quantus ſol ſit: non repugnabo, dummodo eodem pacto cætera per cipi, cõprehendiq; dicant. nec enim poſſunt dicere, aliud alio magis, minus'ue comprehendi: quoniam omnium re rum una eſt diffinitio comprehendendi. ſed quod cœpe=ram. quid habemus in rebus bonis, & malis explorati? nempe fines conſtituendi ſunt, ad quos & bonorum & malorum ſumma referatur. qua de re eſt igitur inter ſummos uiros maior diſſenſio? & omitto illa, quæ reli=cta iam uidentur; & Herillum, qui in cognitione, et ſci entia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet, uides quantum ab eo diſſenſerit, & quàm nõ mul tum à Platone Megarici, quorum fuit nobilis diſciplina. cuius, ut ſcriptum uideo, princeps Xenophanes, quem mo do nominaui: deinde eum ſecuti Parmenides & Zeno: itaque ab his Eretriaci philoſophi nominabantur. poſt Euclides Socratis diſcipulus Megareus: à quo idem illi Megarici dicti: qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod

eſſet

eſſet unum,& ſimile,& idem,& ſemper. hi quoq; multa à Platone. à Menedemo autem,quòd is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente poſitum,& mentis acie,qua uerum cerneretur. illis ſimilia, ſed opinor explicata uberius,& ornatius. hos ſi contemnimus,etiam abiectos putamus,illos certe minus deſpicere debemus,Ariſtonem,qui,cum Zenonis fuiſſet auditor, reprobauit illa, quæ ille uerbis: nihil eſſe bonum, niſi uirtutem; neq; malum,niſi quod uirtuti eſſet contrarium: in medijs ea momenta,quæ Zenò uoluit,nulla eſſe cenſuit. huic ſummum bonum eſt,in his rebus neutram in partem moueri: quæ ἀδιαφορία ab ipſo dicitur. Pyrrho autem,ea ne ſentire quidem ſapientem,quæ ἀπαθὴ nominátur. has igitur tot ſententias omittamus: hæc uideamus,quæ nunc diu,multumq́; defenſa ſunt. Alij uoluptatem finem eſſe uoluerunt. quorum princeps Ariſtippus,qui Socratem audierat,unde Cyrenaici: poſt Epicurus: cuius eſt diſciplina nunc notior,neq; tamen cum Cyrenaicis de ipſa uoluptate conſentiens. uoluptatem autem & honeſtatem fines eſſe Calliphò cenſuit: uacare omni moleſtia Hieronymus: hoc idem cum honeſtate Diodorus. ambo hi Peripatetici. honeſte autem uiuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet,& uetus Academia cenſuit, ut indicant ſcripta Polemonis,quem Antiochus probat maxime; & Ariſtoteles,eiusq́; amici nunc proxime uidentur accedere. introducebat etiam Carneades,non quo probaret,ſed ut opponeret Stoicis; ſummum bonum eſſe, frui ijs rebus,quas primas natura cóciliauiſſet. honeſtum autem,quod ducatur à conciliatione naturæ,Zeno ſtatuit finem eſſe bono=

rum,qui inuentor,& princeps Stoicorum fuit.iam illud perſpicuum eſt,omnibus finibus iјs bonorum,quos expoſui,malorum fines eſſe contrarios. ad uos nunc refero, quem ſequar,modo ne quis illud tam ineruditum,abſurdumq́; reſpondeat; quemlibet,modo aliquem. nihil poteſt dici inconſideratius. cupio ſequi Stoicos: licet ne? omitto per ipſum Ariſtotelē, meo iudicio in philoſophia propè ſingularem: per ipſum Antiochum,qui appellabatur Academicus,erat quidem,ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus Stoicus. erit igitur res iam in diſcrimine.nam aut Stoicus conſtituatur ſapiens,aut ueteris Academiæ. utrunq; non poteſt: eſt enim inter eos non de terminis,ſed de tota poſſeſſione contentio: nam omnis ratio uitæ diffinitione ſummi boni continetur: de qua qui diſſident,de omni ratione uitæ diſſident. non poteſt igitur uterq; ſapiens eſſe,quoniam tantopere diſſentiunt; ſed alter. ſi Polemoneus,peccat Stoicus rei falſæ aſſentiens.uos quidem nihil dicitis à ſapiente tam alienum eſſe. ſin uera ſunt Zenonis: eadem in ueteres Academicos,Peripateticosq́; dicenda. hic igitur,neutri aſſentiens, ſi nunquā, uter eſt prudentior? quid, cum ipſe Antiochus diſſentit quibuſdam in rebus ab iјs,quos amat,Stoicis? non'ne indicat non poſſe illa probanda eſſe ſapienti? placet Stoicis,omnia peccata eſſe paria: at hoc Antiocho uehementiſſime diſplicet. liceat tandem mihi conſiderare,utram ſententiam ſequar. præcide, inquit: ſtatue aliquando quid libet: quid? quæ dicuntur quidem,& acuta mihi uidentur in utranq; partem,& paria. non'ne caueam, ne ſcelus faciam? ſcelus enim dicebas eſſe Luculle,dogma prodere. cōtineo igitur me,ne incognito aſſentiar: quod

mihi tecum eſt dogma cõmune. Ecce multo maior etiam diſſenſio. Zeno in una uirtute poſitam beatam uitam putat. quid Antiochus? etiam, inquit, beatam, ſed non beatiſſimã. deus ille, qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti. homuncio hic, qui multa putat præter uirtutem homini partim chara eſſe, partim etiã neceſſaria. ſed ille uereor ne uirtuti plus tribuat, quàm natura patiatur, præſertim Theophraſto multa diſerte, copioſéq; dicente. & hic metuo ne uix ſibi conſtet: qui cum dicat eſſe quædam & corporis, & fortunæ mala, tamen eum, qui in his omnibus ſit, beatum fore cenſet, ſi ſapiens ſit. diſtrahor: tum hoc mihi probabilius, tum illud uidetur: & tamen, niſi alterutrum ſit, uirtutem iacere planè puto. uerum in his diſcrepant. Quid illud? in quibus conſentiunt, num pro ueris probare poſſumus? ſapientis animum nunquam neq; cupiditate moueri, neq; lætitia efferri? age, hæc probabilia ſanè ſint: num etiam illa? nunquam timere, nunquam dolere? ſapiens ne non timeat? nec, ſi patria deleatur, non doleat? ſatis durum: ſed Zenoni neceſſarium; cui, præter honeſtum, nihil eſt in bonis: tibi uero Antioche minime; cui, præter honeſtatem, multa bona, præter turpitudinem multa mala uidentur. quæ & uenientia metuat ſapiens neceſſe eſt, & ueniſſe doleat. ſed quæro, quando iſta fuerint ab Academia uetere decreta, ut animum ſapientis commoueri, & conturbari negarent? mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem uolebant eſſe quendam modum. legimus omnes Crantoris ueteris Academici de luctu: eſt enim non magnus, uerum aureolus, &, ut Tuberoni Panætius præcipit, ad uerbũ ediſcendus libellus. atq; illi qui-

dem etiam utiliter à natura dicebant permotiones iſtas animis noſtris datas, metum cauẽdi cauſa, miſericordiam ægritudinemq́; clementiæ : ipſam iracundiam fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant : rectè, ſecus ne, alias uiderimus : atrocitas iſta quidem tua quo modo in ueterem Academiam *irruperit, neſcio . illa uero ferre non poſſum, non quòd mihi diſpliceant: ſunt enim* Socratica *pleraq; mirabilia,* Stoicorum *quæ* παράδοξα *nominantur : ſed ubi* Xenocrates, *ubi* Ariſtoteles *iſta tetigit ? hos enim quaſi eoſdem eſſe uultis. illi unquam dicerent ſapientes ſolos reges? ſolos diuites ? ſolos formoſos? omnia, quæ ubiq; eſſent, ſapientis eſſe ? neminem* Conſulem, Prætorem, Imperatorem, *neſcio an ne quinqueuirum quidẽ quẽquam niſi ſapientem ? poſtremo, ſolum ciuem, ſolum liberum? inſipientes omnes, peregrinos, exules, ſeruos, furioſos ? deniq; ſcripta* Lycurgi, Solonis, *duodecim tabulas noſtras, non eſſe leges ? ne urbis deniq;, aut ciuitatis, niſi quæ eſſent ſapientium ? hæc tibi* Luculle, *ſi es aſſenſus* Antiocho *familiari tuo, tam ſunt defendenda, quàm mœnia : mihi autem bono modo tantum, quantum uidebitur. legi apud* Clitomachum, *cum* Carneades, & Stoicus Diogenes *ad ſenatum in* Capitolio *ſtarẽt,* A. Albinum, *qui tum* P. Scipione, *et* M. Marcello Conſulibus Prætor *eſſet, eum, qui cum auo tuo* Luculle Conſul *fuit, ſanè doctum hominem, ut indicat ipſius hiſtoria ſcripta græce, iocantem dixiſſe* Carneadi *: ego tibi* Carneade Prætor *eſſe non uideor, quia ſapiens non ſum ; nec hæc urbs, nec in ea ciuitas . tum ille, huic* Stoico *non uideris.* Ariſtoteles, *aut* Xenocrates, *quos* Antiochus *ſequi uolebat, non dubitaſſet, quin &* Prætor *ille eſſet, &* Roma *urbs, & eam ciuitas*

incoleret. ſed ille noſter eſt planè, ut ſupra dixi, Stoicus perpauca balbutiens. uos autem mihi ueremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam & comprobem incognitum: quod minime uultis. quid conſilij datis? teſtatur ſæpe Chryſippus tris ſolas eſſe ſententias, quæ defendi poſſint, de finibus bonorum: circuncidit & amputat multitudinem: aut enim honeſtatem eſſe finem, aut uoluptatem, aut utrunq;: nam qui dicant ſummum bonum id eſſe, ſi uacemus omni moleſtia; eos inuidioſum nomen uoluptatis fugere, ſed in uicinitate uerſari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honeſtate coniungerent: nec multo ſecus eos, qui ad honeſtatem prima naturæ commoda adiungerent. ita tres reliquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe defendi. ſit ſanè ita. quanquam à Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile diuellor: neq; quicquam habeo adhuc probabilius. ueruntamen uideo, quàm ſuauiter uoluptas ſenſibus noſtris blandiatur. labor, ut aſſentiar Epicuro, aut Ariſtippo. reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit: hominem iũgit deo. poſſum eſſe medius: ut, quoniam Ariſtippus, quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolum tuetur, Zeno, quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum complectitur; ut Calliphontem ſequar, cuius quidem ſententiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eã probare etiam uideretur. quanquam Clitomachus affirmabat, nũquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur. ſed ſi ipſum finem uelim ſequi, non ne ipſa ſeueritas, et grauis, & recta ratio mihi obuerſetur? tu, cum honeſtas in uoluptate cõtemnenda conſiſtat, honeſtatem cum uoluptate,

tanquam hominem cum belua, copulabis? unum igitur par, quod depugnet, reliquum eſt, uoluptas cum honeſtate. de quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio, non magna contentio. alterum ſi ſequare, multa ruunt, & maxime communitas cum hominum genere, charitas, amicitia, iuſtitia, reliquæ uirtutes: quarum eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita: nam quæ uoluptate, quaſi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non eſt uirtus; ſed fallax imitatio, ſimulatióq; uirtutis. audi contra illos, qui nomen honeſtatis à ſe ne intelligi quidem dicant: niſi forte quod glorioſum ſit in uulgus, id honeſtum uelimus dicere, fontem omnium bonorum in corpore eſſe, hanc normam, hanc regulam, hanc præſcriptionem eſſe naturæ: à qua qui aberrauiſſet, eum nunquam, quid in uita ſequatur, habiturum. nihil igitur me putabis, hæc, & alia innumerabilia cum audiam, moueri? tam moueor, quã tu Luculle: neq; me minus hominem, quàm te putaueris. tantum intereſt, quòd tu, cum es cõmotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas, uerum illud, certum, cõprehenſum, perceptum, ratum, firmum, fixum fuiſſe uis, deq; eo nulla ratione neq; pelli, neq; moueri potes. ego nihil eiuſmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſenſus ſim, non aſſentiar ſæpe falſe, quoniam uera à falſis nullo diſcrimine ſeparantur, præſertim cum iudicia ſtãi dialecticæ nulla ſint. Venio enim iam ad tertiã partem philoſophiæ. aliud iudicium Protagoræ eſt, qui putet id cuiq; uerum eſſe, quod cuiq; uideatur: aliud Cyrenaicorum, qui, præter permotiones intimas, nihil putãt eſſe iudicij: aliud Epicuri, qui omne iudicium in ſenſibus, & in rerum notitijs, & in uoluptate conſtituit. Plato autem omne iudicium ueritatis, ueri-

l. iſta

tatemq; ipſam,abductam ab opinionibus,& à ſenſibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit . num quid horum probat noſter Antiochus ? ille uero ne maiorum quidem ſuorum : ubi enim aut Xenocratem ſequitur,cuius libri ſunt de ratione loquendi multi,& multum probati ; aut ipſum Ariſtotelem,quo profecto nihil eſt acutius,nihil politius?à Chryſippo pedem nunquam.quid ergo Academici appellamur ? an abutimur gloria nominis ? aut cur cogimur eos ſequi,qui inter ſe diſſident ? in hoc ipſo,quod in elementis dialectici docét,quo modo iudicare oporteat,uerum, falſum ne ſit, ſi quid ita connexum eſt,ut hoc ; ſi dies eſt,lucet : quanta cótentio eſt? aliter Diodoro,aliter Philóni,Chryſippo aliter placet.quid? cum Cleanthe doctore ſuo quã multis rebus Chryſippus diſſidet ? quid ? duo uel principes dialecticorum Antipater,& Archidemus,opinioſiſſimi homines,non'ne multis in rebus diſſentiunt ? quid me igitur Luculle in inuidiã, & tanquam in concionem uocas? & quidem,ut ſeditioſi Tribuni ſolent,occludi tabernas iubes? quò enim ſpectat illud, cum artificia tolli quereris à nobis , niſi ut opifices concitentur ? qui ſi undiq; omnes conuenerint, facile contra uos incitabuntur.expromam primum illa inuidioſa, ꝙ eos omnes,qui in concione ſtabunt,exules, ſeruos,inſanos eſſe dicatis: deinde ad illam ueniam,quæ iam non ad multitudinem, ſed ad uoſmet ipſos,qui adeſtis, pertinét: negat enim uos Zeno,negat Antiochus ſcire quicquam : quo modo,inquies ? nos enim defendimus,etiam inſipientem multa comprehendere . at ſcire negatis quenquam rem ullam, niſi ſapientem . & hoc quidem Zeno geſtu conficiebat : nam cum extenſis digitis aduerſam manum

oſtenderat, uiſum, inquiebat, huiuſmodi eſt; deinde cum paulum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi; tum cum planè compreſſerat, pugnumq́; fecerat, comprehenſionem illam eſſe dicebat. qua ex ſimilitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν impoſuit. cum autem læuâ manum admouerat, et illum pugnum arcte, uehementerq́; compreſſerat, ſcientiam talem eſſe dicebat: cuius compotem, niſi ſapientem, eſſe neminem. ſed qui ſapiens ſit, aut fuerit, ne ipſi quidem ſolent dicere. ita tu nunc Catule lucere neſcis; neq; tu Hortenſi, in tua uilla nos eſſe. num nimis hæc inuidioſe dicũtur? hæc tamen minus eleganter, illa ſubtilius. ſed quo modo tu, ſi nihil cóprehendi poſſet, artificia concidere dicebas, neq; mihi dabas, id, quod probabile eſſet, ſatis magnam uim habere ad artes: ſic ego nũc tibi refero, artem ſine ſcientia eſſe non poſſe. an pateretur hoc Zeuſis, aut Phidias, aut Polycletus, nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tanta ſolertia? quòd ſi eos docuiſſet aliquis, quam uim habere diceretur ſcientia: deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſuccenſerent; cum didiciſſent id tollere nos, quod nuſquam eſſet; quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare ex ſui animi ſententia quenq; uoluerunt; deinde ita teneri, ſi ſciens falleret, quòd inſcientia multa uerſaretur in uita; tum qui teſtimonium diceret, ut arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe uidiſſet; quæq; iurati iudices cognouiſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut uideri pronunciarent. Verum, quoniam non ſolum nauta ſignificat, ſed etiam Fauonius ipſe inſuſurrat, nauigandi nobis Luculle tempus eſſe; & quoniam ſatis multa

dixi; eſt mihi perorandum. poſthac tamen, cum hæc quæremus, potius de diſſenſionibus tantis ſummorum uirorum diſſeramus, de obſcuritate naturæ, déq; errore tot philoſophorum, qui de bonis, contrarijſq; rebus tantopere diſcrepant, ut, cum plus uno uerum eſſe nõ poſſit, iacere neceſſe ſit tot, & tam nobiles diſciplinas; q̃ de oculorum, ſenſuumq́; reliquorum mendacijs, & de ſorite, aut pſeudomeno; quas plagas ipſi contra ſe Stoici texuerunt. Tum Lucullus, non moleſte, inquit, fero nos hæc contuliſſe: ſæpius enim congredientes nos, & maxime in Tuſculanis noſtris, ſi qua uidebuntur, requiremus. Optime, inquam. ſed quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? Tum Catulus, ego ne, inquit? ad patris reuoluor ſententiam: quam quidem ille Carneadeam eſſe dicebat: ut percipi nihil putem poſſe, aſſenſurum autem non percepto, id eſt opinaturum ſapientem exiſtimẽ, ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatq; nihil eſſe, quod cõprehendi & percipi poſſit: per ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans, illi alteri ſententiæ, nihil eſſe quod percipi poſſit, uehementer aſſentior. Habeo, inquam, ſententiam tuam, neq; eam admodum aſpernor. ſed tibi quid tandem uidetur Hortenſi? Tum ille ridens, tollendum teneo te, inquam. nam iſta Academiæ eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit, nos ad nauiculas noſtras deſcendimus.

c o ſ.

CICERO VARRONI S. D.

E Tſi munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus: tamen ego expectatione promiſſi tui moueor, ut admoneam te, non ut flagitem. miſi autem ad te quatuor admonitores non nimis uerecundos: noſti enim profecto os adoleſcentioris Academiæ. ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, ut rogarent. expectabam omnino iandiu, meq; ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quàm aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quamſimillimo munere: ſed cum tu tardius faceres, ideſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amoriſq; noſtri, quo poſſem literarum genere delararem. feci igitur ſermonem, inter nos habitum in Cumano, cum eſſet unà Pomponius: tibi dedi parteis Antiochianas, quas à te probari intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis. puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. poſt hæc autem mi Varro quamplurima, ſi uidebitur, & de nobis, & inter nos, ſero fortaſſe, ſed ſuperiorum temporum fortuna Reip. cauſam ſuſtineat: hæc ipſi præſtare debemus. atque utinam quietis temporibus, atque aliquo ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis hæc inter nos ſtudia exercere poſſemus. quanquam tum quidem uel aliæ quæpiam rationes honeſtas nobis & curas, & actiones darent: nunc au-

tem quid eſt, ſine his cur uiuere uelimus? mihi uero cum his ipſis uix, his autem detractis, ne uix quidem. ſed hæc coràm, & ſæpius. Migrationem, & emptionem feliciter euenire uolo, tuumq; in ea re conſilium probo. Cura ut ualeas.

M. T. CICERONIS ACADEMICARVM QVAESTIONVM SECVNDAE EDITIONIS

LIBER I.

N Cumano nuper cum mecum Atticus noſter eſſet, nunciatum eſt nobis à M. Varrone, ueniſſe
I eum Roma pridie ueſperi, &, niſi de uia feſſus eſſet, continuo ad nos uenturum fuiſſe. quod cum audiuiſſemus, nullam moram interponendam putauimus, quin uideremus hominem nobiſcum & ſtudijs iiſdem, & uetuſtate amicitiæ coniunctum: itaq; confeſtim ad eum ire perreximus: paulumq́; cum eius uilla abeſſemus, ipſum ad nos uenientem uidimus; atq; illum complexi, ut mos amicorum eſt, ſatis eum longo interuallo ad ſuam uillam reduximus. hic pauca primo, atq; ea percunctantibus nobis, & ſi quid forte Roma noui: Atticus, omitte iſta, quæ nec percunctari, nec audire ſine moleſtia poſſumus, quæſo, inquit; & quære potius, ecquid ipſe noui: ſilent enim diutius muſæ Varronis, quàm ſolebant: nec tamen iſtum ceſſare, ſed celare quæ ſcribat, exiſtimo. Minime uero, inquit ille: intemperantis enim eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit. ſed habeo opus magnum in manibus, quòd iam pridem ad hunc eum ipſum (me autem dicebat) quædam inſtitui, quæ

& ſunt magna ſanè, & limantur à me politius: Et ego, *iſta quidem, inquam*, Varro *iam diu expectans, non audeo tamen flagitare: audiui enim è* Libone *noſtro, cuius noſti ſtudium (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) non ea te intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus unquam deponere. illud autem mihi ante hoc tempus nunquam in mentem uenit à te requirere: ſed nunc, poſteaquam ſum ingreſſus res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis, philoſophiamq; ueterem illam à* Socrate *ortam latinis literis illuſtrare; quæro, quid ſit, cur, cum multa ſcribas, genus hoc prætermittas, præſertim cum & ipſe in eo excellas, & id ſtudium, totaq; ea res longe cæteris & ſtudijs & artibus antecedat*. Tum *ille, rem à me ſæpe deliberatam, & multum agitatam requiris. itaq; non multum hæſitans reſpondebo: ſed ea dicam, quæ mihi ſunt in promptu, quòd iſta ipſa de re multum, ut dixi, & diu cogitaui*. Nam *cum philoſophiam uiderem diligentiſſime literis græcis explicatam, exiſtimaui, ſi qui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent græcis doctrinis eruditi, græca potius, q̃ noſtra lecturos; ſin à* Græcorum *artibus & diſciplinis abhorrerent, ne hæc quidem curaturos, quæ ſine eruditione græca intelligi non poſſunt: itaq; ea nolui ſcribere, quæ nec indocti intelligere poſſent, nec docti legere curarent. uides autem eadem ipſe: didiciſti enim non poſſe nos* Amafanij, *aut* Rabirij *ſimiles eſſe; qui nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis uulgari ſermone diſputant, nihil diffiniunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam deniq; artem eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. nos autem præ=*

ceptis dialecticorum, & oratorum, quoniam utranq; uim unam eſſe noſtri putant; ſic parentes, ut legibus, uerbis, quanquam nouis, cogimur uti: quæ docti (ut dixi) à Græcis petere malũt, indocti ne à nobis quidem accipiunt: ut fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Iam uero phyſica, ſi Epicurum, id eſt ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita planè ut Amafanius: quid eſt enim magnum, cum cauſas rerum efficientium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat atomos) concurſione fortuita loqui? noſtra tu phyſica noſti, quæ contineantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format effectio. adhibenda enim geometria eſt: quoniam ⋆ *quibuſnam quiſquam enunciare uerbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere, hæc ipſa de uita, & moribus, de expetendis, fugiendiſq; rebus: illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonum eſſe cenſent: apud noſtros enim, non ignoras, quæ ſit & quanta ſubtilitas. ſiue enim Zenonem ſequare: magnum eſt efficere, ut quis intelligat quid ſit illud uerum, & ſimplex bonum, quod nõ poſſit ab honeſtate ſeiungi. quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus ſine uoluptatibus ſenſum mouentibus nec ſuſpicari. ſi uero Academiã ueterẽ perſequamur, quã nos, ut ſcis, probamus: ꝗ erit illa acute explicanda nobis? quàm argute, ꝗ obſcure etiam contra Stoicos diſſerendum? totum igitur illud philoſophiæ ſtudium mihi quidem ipſe ſumo & ad uitæ conſuetudinem, & conſtantiam quantam poſſum, & ad delectationem animi; nec ullum arbitror, ut apud Platonem eſt, maius aut melius à dijs datum munus homini: ſed meos amicos, in quibus eſt ſtudium, in Græciã mitto, id eſt ad Græcos ire iubeo,*

ut ea à fontibus potius hauriant, q̃ riuulos conſectentur. quæ autem nemo adhuc docuerat, nec erat unde ſtudioſi ſcire poſſent: ea, quantum potui (nihil enim magnopere meorum miror) feci ut eſſent nota noſtris: à Græcis enim peti non poterant, ac poſt L. Aelij noſtri occaſum ne à Latinis quidem. & tamen in illis ueteribus noſtris, quæ Menippum imitati, non interpretati quadam hilaritate conſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dialectice dicta: quæ quo facilius minus docti intelligerent iocunditate quadam ad legendum inuitati, in laudationibus, in ijs ipſis antiquitatū proœmijs philoſophiæ ſcribere uoluimus, ſi modo conſecuti ſumus. Tum ego, ſunt, inquam, iſta Varro: nam nos in noſtra urbe peregrinantes, errantesq́;, tanquam hoſpites, tui libri quaſi domum deduxerunt; ut poſſemus aliquando, qui, & ubi eſſemus, agnoſcere. tu ætatem patriæ, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum humanarumq́; rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: plurimumq́; poetis noſtris, omninoq́; latinis & literis luminis attuliſti, & uerbis: atq́; ipſe uarium & elegans omni ferè numero poema feciſti: philoſophiamq́; multis locis inchoaſti, ad impellendum ſatis, ad docendum parum. Cauſam autē probabilem tu quidem affers: aut enim græca legere malent, qui erunt eruditi; aut ne hæc quidem, qui illa neſciunt. ſed da mihi nunc, ſatis ne probas? immo uero & hæc, qui illa non poterunt, & qui græca poterunt, non contemnent ſua. quid enim cauſæ eſt, cur poetas latinos græcis literis eruditi legant, philoſophos non legant?

l. reduxerunt

legant? an quia delectat Ennius, Pacuuius, Accius, *qui non uerba, ſed uim græcorum expreſſerunt poetarum? quanto magis philoſophi delectabunt, ſi, ut illi* Aeſchylum, Sophoclem, Euripidem, *ſic hi* Platonem *imitentur,* Ariſtotelem, Theophraſtum? *oratores quidem laudari uideo, ſi qui è noſtris* Hyperidem *ſint, aut* Demoſthenem *imitati. ego autem (dicam enim, ut res eſt) dum me ambitio, dum honores, dum cauſæ, dum* Reip. *non ſolum cura, ſed quædam etiam procuratio multis officijs implicatum, & conſtrictum tenebat, hæc incluſa habebam, &, ne obſoleſcerent, renouabam, cum licebat, legendo. nunc uero & fortunæ grauiſſimo percuſſus uulnere, & adminiſtratione* Reip. *liberatus, doloris medicinam à philoſophia peto, & ocij oblectationem hanc honeſtiſſimam iudico: aut enim huic ætati hoc maxime aptum eſt; aut ijs rebus, ſi quas dignas laude geſſimus, hoc in primis cõſentaneum; aut etiam ad noſtros ciues erudiendos nihil utilius; aut, ſi hæc ita non ſunt, nihil aliud uideo, quod agere poſſimus.* Brutus *quidem noſter excellens omni genere laudis, ſic philoſophiam latinis literis perſequitur, nihil ut ijſdem de rebus* Græcia *deſideret: & eandem quidem ſententiam ſequitur, quam tu: nam* Ariſtum Athenis *audiuit aliquandiu: cuius tu fratrem* Antiochum. *quamobrem da quæſo te huic etiam generi literarum.* Tum ille, *iſtuc quidem conſiderabo, nec uero ſine te. ſed de te ipſo quid eſt, inquit, quod audio?* Quanam, *inquam, de re?* Relictam *à te ueterem iam, inquit, tractari autem nouam.* Quid *ergo, inquam,* Antiocho *id magis licuerit noſtro familiari remigrare in domum ueterem è noua, quã nobis in nouam è*

uetere? certe enim recentiſſima quæq; ſunt correcta & emendata maxime. quanquam Antiochi magiſter Philo, magnus uir, ut tu exiſtimas ipſe, negarit in libris, quod coram etiam ex ipſo audiebamus, duas Academias eſſe: erroremq; eorum, qui ita putarunt, coarguit. Eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te non arbitror, quæ contra Philonem Antiochus ſcripſerit. Immo uero & iſtam, & totam ueterem Academiam, à qua abſum tam diu, renouari à te, niſi moleſtum eſt, uelim: & ſimul aſſidamus, inquam, ſi uidetur. Sanè iſtud quidem, inquit: ſum enim admodum infirmus. ſed uideamus, idem ne Attico placeat fieri à me, quod te uelle uideo. Mihi uero, inquit ille: quid eſt enim, quod malim, quàm ex Antiocho iam pridem audita recordari? & ſimul uidere, ſatis ne ea cōmode dici poſſint latine? quæ cum ſunt dicta, in conſpectu cōſedimus omnes. Tum Varro ita exorſus eſt. Socrates mihi uidetur, id quod conſtat inter omnes, primus à rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerunt, auocaiſſe philoſophiam, & ad uitam cōmunem adduxiſſe, ut de uirtutibus, & uitijs, omninoq; de bonis rebus, & malis quæreret, cœleſtia autem uel procul eſſe à noſtra cognitione cenſeret, uel, ſi maxime cognita eſſent; nihil tamen ad bene uiuendum conferre. hic in omnibus ferè ſermonibus, qui ab ijs, qui illum audierunt, perſcripti uarie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios, nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum, eóq; præſtare cæteris, ꝙ illi, quæ neſciant, ſcire ſe putent, ipſe ſe nihil ſcire id unum ſciat, ob eamq; rem ſe arbitrari ab Apolline omniū ſapientiſſimum eſſe dictum, ꝙ hæc eſſet una omnis

ſapientia,non arbitrari ſeſe ſcire quod neſciat. quæ cum diceret cōſtanter,& in ſententia permaneret,omnis eius oratio tum in uirtute laudanda,& in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudium cohortandis conſumebatur,ut è Socraticorum libris, maximéq; Platonis intelligi poteſt. Platonis autem auctoritate,qui uarius,& multiplex,& copioſus fuit,una & conſentiens duobus uocabulis philoſophiæ forma inſtituta eſt, Academicorum,& Peripateticorum : qui rebus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speuſippum ſororis filium Plato philoſophiæ quaſi hæredem reliquiſſet,duos autem præſtantiſſimos ſtudio,atq; doctrina Xenocratem Chalcedonium, & Ariſtotelem Stagiritem : qui erant cum Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulantes in Lycio : illi autem,qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium,cœtus erant,& ſermones habere ſoliti, ex loci uocabulo nomen habuerunt : ſed utriq; Platonis ubertate completi certam quandam diſciplinæ formulam compoſuerunt,& eam quidem plenam,ac refertam ; illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita conſuetudinem diſſerendi reliquerunt. ita facta eſt diſſerendi,quod minime Socrates probabat, ars quædam philoſophiæ, & rerum ordo, & deſcriptio diſciplinæ. quæ quidem erat primo duobus,ut dixi,nominibus una : nihil enim inter Peripateticos, & illam ueterem Academiam differebat. abundantia quadam ingenij præſtabat,ut mihi uidetur quidem,Ariſtoteles : ſed idem fons erat utriſq;,& eadem rerum expetendarum fugiendarumq; partitio. Sed quid ago,inquit? aut ſum ne ſa-

nus,qui hæc uos doceo? nam etſi non ſus Mineruam, ut aiunt: tamen inepte quiſq; Mineruã docet. Tum Atticus,tu uero,inquit,perge Varro: ualde enim amo noſtra,atq; noſtros: meq́; iſta delectant,cum latine dicuntur,& iſto modo. Quid me,inquam,putas? qui philoſophiã iam profeſſus ſim populo noſtro exhibiturum.

coll: Baci

Pergamus igitur,inquit, quoniam placet. Fuit ergo iam accepta à Platone philoſophandi ratio triplex; una de uita,& moribus; altera de natura, & rebus occultis; tertia de diſſerendo,&,quid uerum,et quid falſum, quid rectum in oratione, prauum'ue, quid conſentiens, quid repũgnet,iudicando. Ac primam partem illam bene uiuendi à natura petebant,eiq́; parendum eſſe dicebant,neq; ulla alia in re,niſi in natura, quærendum eſſe illud ſummum bonum, quò omnia referrentur: conſtituebantq́;,extremum eſſe rerum expetendarum,et finem bonorum,adeptum eſſe omnia è natura,et animo,et corpore,& uita. Corporis autem alia ponebant eſſe in toto, alia in partibus: ualetudinem,uires, pulchritudinem in toto: in partibus autem ſenſus integros,& præſtantiam aliquam partium ſingularum,ut in pedibus celeritatem, uim in manibus,claritatem in uoce, in lingua etiam explanatã uocum impreſſionem. Animi autem,quæ eſſent ad comprehendendam ingenij uirtutem idonea. eaq; ab ijs in naturam,& mores diuidebantur. naturæ celeritatem ad diſcendum,& memoriã dabant: quorũ utrunq; mentis eſſet proprium,& ingenij. Morum autem putabant ſtudia eſſe,& quaſi conſuetudinem: quam partim exercitationis aſſiduitate,partim ratione formabant. in quibus erat philoſophia ipſa.in qua quod inchoatum eſt,

ſ. repugnans

neq; abſolutum, progreſſio quædam ad uirtutem appellatur : quod autem abſolutum, id eſt uirtus, quaſi perfectio naturæ, omniumq; rerum, quas in animis ponunt, una res optima . ergo hæc animorum. Vitæ autem (id enim erat tertium) adiuncta eſſe dicebant quæ ad uirtutis uſum ualerent. iam uirtus animi bonis & corporis cernitur in quibuſdam, quæ non tam naturæ, q̃ beatæ uitæ adiuncta ſunt. hominem eſſe cenſebant quaſi partem quãdam ciuitatis & uniuerſi generis humani, eumq; eſſe coniunctum cum hominibus humana quadam ſocietate. ac de ſummo quidem ac naturali bono ſic agunt. cætera autem pertinere ad id putant, aut ad agendum, aut ad tuendum, ut diuitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. ita tripartita ab iis inducitur ratio bonorum : atq; hæc illa ſunt tria genera, quæ putant pleriq; Peripateticos dicere : id quidem non falſo : eſt enim hæc partitio illorum: illud imprudenter, ſi alios eſſe Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. cõmunis hæc ratio et utriſq; hic bonorum finis uidebatur, adipiſci quæ eſſent prima in natura, quæq; ipſa per ſeſe expetenda, aut omnia, aut maxima . ea ſunt autem maxima , quæ in ipſo animo atq; in ipſa uirtute uerſantur. itaq; omnis illa antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eſſe poſitam beatam uitam, nec tamen beatiſſimam, niſi adiungerentur & corporis, & cætera, quæ ſupra dicta ſint, ad uirtutis uſum idonea. ex hac deſcriptione, agẽdi quoq; aliquid in uita et officij ipſius initiũ reperiebatur : quod erat in conſeruatione earum rerum , quas natura præſcriberet . hinc gignebatur fuga deſidiæ, uoluptatumq; cõtemptio: ex quo laborum, dolorumq; ſuſceptio multo-

rum magnorumq; recti honeſtiq; cauſa, & earum rerum, quæ erant congruentes cum deſcriptione naturæ. unde & amicitia exiſtebat, & iuſtitia, atq; æquitas. hæc & uoluptatibus & multis uitæ commodis anteponebantur. hæc quidem fuit apud eos morum inſtitutio, & eius artis, quam primam poſui, forma, atq; deſcriptio. De na*tura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiderent in res duas: ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe præbens, eáq; efficeretur aliquid. in eo, quod efficeret, uim eſſe cenſebant: in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam: in utroq; tamen utrunq;: neq; enim materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla ui contineretur; neq; uim ſine aliqua materia: nihil eſt.n. quod non alicubi eſſe cogatur. ſed quod ex utroq;, id iam corpus & qualitatem nominabāt. dabitis enim profecto, ut in rebus inuſitatis, quod Græci ipſi faciunt, à quibus hæc iam diu tractatur, utamur uerbis interdum inaudi*tis. Nos uero, inquit Atticus: quin etiam Græcis licebit *utare, cum uoles, ſi te latina forte deficient.* Bene ſanè *facis: ſed enitar, ut latine loquar, niſi in huiuſcemodi uerbis, ut philoſophiam, aut rhetoricen, aut phyſicen, aut dialecticen appellem, quibus, ut alijs multis, conſuetudo iam utitur pro latinis. qualitates igitur appellaui, quas* ποιότητας *Græci uocant: quod ipſum apud Græcos non eſt uulgi uerbum, ſed philoſophorum, atq; id in multis. dialecticorum quoq; uerba nulla ſunt publica: ſuis utuntur. & id quoq; commune omnium ferè artium: aut enim noua ſunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda. quod ſi Græci faciūt, qui in ijs rebus tot iam ſecula uerſantur: quanto id magis nobis con*

cedendum eſt,qui hæc nunc primum tractare conamur? Tu uero,inquam,Varro bene etiam meriturus mihi uideris de tuis ciuibus,ſi eos non modo copia rerum auxeris,ut effeciſti,ſed etiam uerborum. Audebimus ergo,inquit,nouis uerbis uti te auctore,ſi neceſſe eſt. Earum igitur qualitatum ſunt aliæ principes,aliæ ex iis ortæ. principes ſunt uniuſmodi,& ſimplices. ex his autem ortæ uariæ ſunt,& quaſi multiformes. itaq; aer quoq; (utimur.n.pro latino) ignis & aqua & terra, prima ſunt. ex iis autem ortæ animantium formæ,earumq; rerum,quæ gignuntur è terra. ergo illa initia,ut è græco uertam,elementa dicuntur: è quibus aer,& ignis mouendi uim habent,& efficiendi,reliquæ partes accipiendi,& quaſi patiendi: aquam dico,& terram. Quintum genus,è quo eſſent aſtra,menteſq; ſingulares,eorum quatuor,quæ ſupra dixi,diſſimile Ariſtoteles quoddam eſſe rebatur. ſed ſubiectam putant omnibus ſine ulla ſpecie, atq; carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando uſitatius hoc uerbum,& tritius) materiã quandam,ex qua omnia expreſſa atq; effecta,quæ tota omnia accipere poſſit, omnibuſq; modis mutare, atq; ex omni parte, eóq; etiam interire non in nihilum, ſed in ſuas partes,quæ infinite ſecari,ac diuidi poſſint,cum ſit nihil omnino in rerum natura minimũ,quod diuidi nequeat: quæ autem moueantur, omnia interuallis moueri; quæ interualla item infinite diuidi poſſint. & cum ita moueatur illa uis, quam qualitatem eſſe diximus; & cum ſic ultro citroq; uerſetur: & materiam ipſam totam penitus commutari putant, & ita effici quæ appellant qualia,è quibus in omni natura cohærente,et continua=

a cum omnibus ſuis partibus effectum eſſe mundum, extra quem nulla pars materiæ ſit, nullumq; corpus: partes autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna: nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. quam uim animum eſſe dicunt mundi, eandemq; eſſe mentem, ſapientiamq; perfectam: quem deum appellant, omniumq; rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi prudentiam quandam, procurantem cœleſtia maxime, deinde in terris ea, quæ pertinent ad homines; quã interdum neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atq; ab ea conſtitutum ſit, inter quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni. non nunquam quidem eandem fortunam, quòd efficiat multa improuiſa hæc nec opinata nobis propter obſcuritatem ignorationemq; cauſarum. Tertia deinde philoſophiæ pars, quæ erat in ratione, & in diſſerendo, ſic tractabatur ab utriſq;: quanquam oriretur à ſenſibus, tamen non eſſe iudicium ueritatis in ſenſibus. mentem uolebant rerum eſſe iudicem: ſolam cenſebant idoneam, cui crederetur, quia ſola cerneret id, quod ſemper eſſet ſimplex, & uniuſmodi, & tale quale eſſet. hanc illi Ideam appellabant, iam à Platone ita nominatam, nos recte ſpeciem poſſumus dicere. ſenſus autem omnes hebetes, & tardos eſſe arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quæ ſubiectæ ſenſibus uiderentur; quæ eſſent aut ita paruæ, ut ſub ſenſum cadere non poſſent; aut ita mobiles, & concitatæ, ut nihil unquam unum eſſet conſtans, ne idem quidem, quia continenter laberentur, & fluerent omnia. itaq; hanc omnem partem rerũ opinabilem appellabant.

ſcientiam autem nuſquam eſſe cenſebant, niſi in animi motionibus, atq; rationibus: qua de cauſa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de quibus diſceptabatur, adhibebant. uerborum etiam explicatio probabatur, qua de cauſa quæq; eſſent ita nominata: quam etymologiam appellabant. poſt argumentis & quaſi rerũ notis utebantur ad probandum et ad concludendum id, quod explanari uolebant: in qua tradebatur omnis dialectica diſciplina, ideſt orationis ratione concluſæ. huic quaſi ex altera parte oratoria uis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuæ ad perſuadẽdum accommodatæ. hæc erat illis prima à Platone tradita: cuius quas acceperim diſputationes, ſi uultis, exponam. Nos uero uolumus, inquam; ut pro Attico etiam reſpondeam.

Et recte, inquit, reſpondes: præclare enim explicatur Peripateticorum & Academiæ ueteris auctoritas. Ariſtoteles primus ſpecies, quas paulo ante dixi, labefactauit: quas mirifice Plato erat amplexatus; ut in his quiddam diuinum eſſe diceret. Theophraſtus autem, uir & oratione ſuauis, & ita moderatus, ut præ ſe probitatem quandam, et ingenuitatem ferat, uehementius etiam fregit quodam modo ueteris diſciplinæ auctoritatem: ſpoliauit enim uirtutem ſuo decore, imbecillamq; reddidit, quòd negauit in ea ſola poſitum eſſe beate uiuere. nam Strato eius auditor, quanquam fuit acri ingenio, tamen ab ea diſciplina omnino ſemouendus eſt: qui cum maxime neceſſariam partem philoſophiæ, quæ poſita eſt in uirtute & moribus, reliquiſſet, totumq; ſe ad inueſtigationem naturæ contuliſſet; in ea ipſa plurimũ diſſedit à ſuis. Speuſippus autem et Xenocrates, qui primi Platonis

rationem, auctoritatemq; ſuſceperant; & poſt hos Polemo, & Crates, unaq; Crantor in Academia congregati, diligenter ea, quæ à ſuperioribus acceperant, tuebantur. iam Polemonem audiuerunt aſſidue Zeno, & Arceſilas. ſed Zeno cum Arceſilam anteiret ætate, ualdéq; ſubtiliter diſſereret, & peracute moueretur; corrigere conatus eſt diſciplinam. eam quoq; ſi uidetur, correctionem explicabo, ſicut ſolebat Antiochus. Mihi uero, inquã, uidetur: quod uides idem ſignificare Pomponium. Zeno nullo modo is erat, qui, ut Theophraſtus, neruos uirtutis inciderit; ſed contrà, qui omnia, quæ ad beatam uitam pertinerent, in una uirtute poneret, nec quicquam aliud numeraret in bonis, idq; appellaret honeſtum, quod eſſet ſimplex quoddam, & ſolum, & unum bonum. cætera autẽ etſi nec bona, nec mala eſſent, tamen alia ſecundum naturam dicebat, alia naturæ eſſe contraria: iis ipſis alia interiecta & media numerabat. quæ autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam æſtimatione dignãda docebat: contráq; contraria. neutra autem in mediis relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino eſſe momenti: ſed quæ eſſent ſumenda, ex iis alia pluris eſſe æſtimanda, alia minoris: quæ pluris, ea præpoſita appellabat; reiecta autem, quæ minoris. atq; ut hæc non tam rebus, quàm uocabulis commutauerat; ſic inter recte factum, atq; peccatum, officium, & contra officium media locabat quædam, recte facta ſola in bonis actionibus ponẽs; praue, id eſt peccata, in malis. officia autem & ſeruata, prætermiſſaq; media putabat, ut dixi. cumq; ſuperiores non omnem uirtutem in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdã uirtutes natura, aut more perfectas: hic omneis

in ratione ponebat. cumq; illi ea genera uirtutum, quæ ſupra dixi, ſeiungi poſſe arbitrarentur, nec uirtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed habitum per ſe eſſe præclarum, nec tamen uirtutem cuiquam adeſſe, quin ea ſemper uteretur; cumq; perturbationem animi illi ex homine non tollerent, naturaq; & condoleſcere, & concupiſcere, & extimeſcere, & efferri lætitia dicerent, ſed ea contraherent, in anguſtumq; deducerent: hic omnibus his quaſi morbis uoluit carere ſapientem: cumq; eas perturbationes antiqui naturales eſſe dicerent, & rationis expertes; aliaq; in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem aſſentiebatur: nam & perturbationes uoluntarias eſſe putabat, opinioniſq; iudicio ſuſcipi; & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Hæc ferè de moribus. De naturis autem ſic ſentiebat, primum ut in quatuor initijs rerum illis quintam hanc naturam, ex qua ſuperiores ſenſus & mentem effici rebantur, non adhiberet: ſtatuebat enim ignem eſſe ipſam naturam, qua quidq; gigneret, & mentem atque ſenſus. diſcrepabat etiam ab ijſdem, quòd nullo modo arbitrabatur quicquam effici poſſe ab ea, quæ expers eſſet corporis. cuius generis Xenocrates & ſuperiores etiam animum eſſe dixerunt: nec uero, aut quod efficeret aliquid, aut quod efficeretur, poſſe eſſe non corpus. plurima autem in illa tertia philoſophiæ parte mutauit. in qua primum de ſenſibus ipſis quædam dixit noua: quos iunctos eſſe cenſuit è quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus: quam ille φαντασίαν, nos uiſum appellamus. licet, & teneamus hoc uerbum

quidem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſæpius. ſed ad hæc, quæ uiſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus, aſſenſionem adiungit animorum: quam eſſe uult in nobis poſitam, & uoluntariam. uiſis non omnibus adiungebat fidem, ſed ijs ſolum, quæ propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quæ uiderentur: id autem uiſum cum ipſum cerneretur, comprehenſibile: feretis hæc? Nos *uero, inquam: quoná enim modo* καταληπτον *diceres?* Sed *cum acceptum iam & approbatum eſſet, comprehenſionem appellabat, ſimilem ijs rebus, quæ manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat. at cum eo uerbo ante nemo tali in re uſus eſſet, plurimisq; idem nouis uerbis (noua enim dicebat) uſus eſt. quod autem erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appellabat. & ſi ita erat comprehenſum, ut conuelli ratione non poſſet, ſcientiam; ſin aliter, inſcientiam nominabat; ex qua exiſteret etiam opinio, quæ eſſet imbecilla, & cum falſo, incognitoq; communis. ſed inter ſcientiam, & inſcientiam, comprehenſionem illam, quam dixi, collocabat, eamq; neq; in rectis, neq; in prauis numerabat, ſed ſoli credendum eſſe dicebat. è quo ſenſibus etiam fidem tribuebat, quòd, ut ſupra dixi, comprehenſio facta ſenſibus & uera eſſe illi, & fidelis uidebatur: non quòd omnia, quæ eſſent in re, comprehenderet: ſed quia nihil, quod cadere in eam poſſet, relinqueret, quodq; natura quaſi normam ſcientiæ & principium ſui dediſſet, unde poſtea notiones rerum in animis imprimerentur, è quibus non principia ſolum, ſed latiores quædam ad rationem inueniendam uiæ reperiuntur. errorem autem, & temeritatem, & igno=*

rantiam, & opinationem, & ſuſpicionem, & uno nomine omnia, quæ eſſent aliena firmæ & conſtantis aſſenſionis; à uirtute, ſapientiáq; remouebat. atq; in iis ferè commutatio conſtitit omnis, diſſenſióq; Zenonis à ſuperioribus. Quæ cum dixiſſet: & breuiter ſanè, minimeq; obſcure expoſita eſt, inquam, à te Varro & ueteris Academiæ ratio, & Stoicorum: uerum eſſe autem arbitror, ut Antiocho noſtro familiari placebat, correctionem ueteris Academiæ potius, q̃ aliquam nouam diſciplinam putandam. Tunc Varro, tuæ ſunt nunc partes, inquit, qui ab antiquorum ratione nunc deſciſcis, & ea, quæ ab Arceſila nouata ſunt, probas, docere, quod, et qua de cauſa diſſidium factum ſit; ut uideamus, ſatis ne iſta ſit iuſta defectio. Tum ego, cum Zenone, inquam, ut accepimus, Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit, non pertinacia, aut ſtudio uincendi, ut mihi quidem uidetur, ſed earum rerum obſcuritate, quæ ad confeſſionem ignorationis adduxerant Socratem, & ueluti amantes Socratem Democritũ, Anaxagoram, Empedoclem, omnes penè ueteres: qui nihil cognoſci, nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerunt, anguſtos ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula uitæ, &, ut Democritus, in profundo ueritatem eſſe demerſam, opinionibus & inſtitutis omnia teneri, nihil ueritati relinqui: deinceps omnia tenebris circunfuſa eſſe dixerunt. itaq; Arceſilas negabat eſſe quicquam quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. ſic omnia latere cenſebant in occulto, neq; eſſe quicquam, quod cerni, aut intelligi poſſit: quibus de cauſis nihil oportere, neq; profiteri, neq; affirmare quenquam, neq; aſſertione approbare: cohi=

bereq; ſemper, & ab omni lapſu continere temeritatem: quæ tum eſſet inſignis, cum aut falſa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quicquam eſſet turpius, quàm cognitioni & perceptioni aſſertionem, approbationemq; præcurrere. huic rationi quod erat conſentaneum, faciebat, ut contra omnium ſententias dies iam pleroſque deduceret, ut, cum in eadem re paria contrarijs in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab utraque parte aſſertio ſuſtineretur. hanc Academiam nouam appellabant: quæ mihi uetus uidetur: ſi quidem Platonem ex illa uetere numeramus. cuius in libris nihil affirmatur, & in utranque partem multa diſſeruntur; de omnibus quæritur, nihil certi dicitur. ſed tamen illa, quam expoſui, uetus, hæc noua nominetur: quæ uſque ad Carneadem perducta, qui quartus ab Arceſila fuit, in eadem Arceſilæ ratione permanſit. Carneades autem nullius philoſophiæ partis ignarus, &, ut cognoui ex ijs, qui illum audierant, maximeq; ex Epicureo Zenone, qui cum ab eo plurimum diſſentiret, unum tamen præter cæteros mirabatur, incredibili quadam fuit facultate.

Et multa ex primo hoc libro, & tres reliqui deſiderantur.

i. = eſſe =

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM

LIBER I.

NOn eram neſcius Brute, *cum, quæ ſummis ingenijs, exquiſitáq; doctrina philoſophi græco ſermone tractauiſſent, ea latinis literis mandaremus, fore, ut hic noſter labor in uarias reprehenſiones incurreret. nam quibuſdam, & ijs quidem non admodum indoctis, totum hoc diſplicet, philoſophari. quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſſius agatur; ſed tantum ſtudium, tamq; multam operam ponendam in eo non arbitrantur. erunt etiam, & hi quidem eruditi græcis literis, contemnentes latinas, qui ſe dicant in græcis legendis operam malle conſumere. poſtremo aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias literas uocent, genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonæ tamen, & dignitatis eſſe negent.* Contra *quos omnes dicendum breuiter exiſtimo. quanquam philoſophiæ quidem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo à nobis philoſophia defenſa, et collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab* Hortenſio*. qui liber cum & tibi probatus uideretur, & ijs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer, plura ſuſcepi, ueritus ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe. qui autem, ſi hoc maxime placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſe-*

mel admiſſum coerceri, reprimiq́; non poteſt: ut propemodum iuſtioribus utamur illis, qui omnino auocent à philoſophia, q̃ iis, qui rebus infinitis modum conſtituant, in req́; eo meliore, quo maior ſit, mediocritatem deſiderent. ſiue enim ad ſapientiam perueniri poteſt: non paranda ſolum nobis ea, ſed fruẽda etiam ſapientia eſt. ſiue hoc difficile eſt: tamen nec modus eſt ullus inueſtigandi ueri, niſi inueneris; & quærendi defatigatio turpis eſt, cum id, quod quæritur, ſit pulcherrimum. etenim ſi delectamur, cum ſcribimus: quis eſt tam inuidus, qui ab eo nos abducat? ſin laboramus: quis eſt, qui alienæ modum ſtatuat induſtriæ? nam ut Terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum uicinum non uult

» *fodere, aut arare, aut aliquid ferre, deniq́;*

non enim illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor. his igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe latina ſcripta dicunt contemnere. in quibus hoc primum eſt, in quo admirer, cur in grauiſſimis rebus non delectet eos patrius ſermo, cum iidem fabellas latinas ad uerbum de græcis expreſſas non inuiti legant. quis enim tam inimicus penè nomini Romano *eſt, qui* Ennij Medeam, *aut* Antiopam Pacuuij *ſpernat, aut reiiciat? qui ſe iiſdem* Euripidis *fabulis delectari dicat, latinas literas oderit?* Synephebos *ego, inquit, potius* Cæcilij, *aut* Andriam Terentij, *quàm utranq́;* Menandri *legam? à quibus tam diſſentio, ut, cum* Sophocles *uel optime ſcripſerit,* Electram *tamen male conuerſam* Attilij *mihi legendam putem. de quo* Licinius, *ferreum ſcriptorem: uerum opinor: ſcripto=*

rem tamen, ut legendus ſit: rudem enim eſſe omnino in noſtris poetis, aut inertiſſimæ ſegnitiæ eſt, aut faſtidij delicatiſſimi. mihi quidem nulli ſatis eruditi uidentur, quibus noſtra ignota ſunt. at,

„ *Vtinam ne in nemore,* –

nihilo minus legimus, quàm hoc idem græcum: quæ autem de bene beateq; uiuendo à Platone diſputata ſunt, hæc explicari non placebit latine? quòd ſi nos non interpretum fungimur munere, ſed tuemur ea, quæ dicta ſunt ab ijs, quos probamus; eiſq; noſtrum iudicium, & noſtrum ſcribendi ordinem adiungimus: quid habent, cur græca anteponant ijs, quæ & ſplendide dicta ſint, neq; ſint conuerſa de græcis? nam ſi dicerent ab illis has res eſſe tractatas: ne ipſos quidem Græcos eſt cur tam multos legant, quàm legendi ſunt: quid enim eſt à Chryſippo prætermiſſum in Stoicis? legimus tamen Diogenem, Antipatrum, Mneſarchum, Panætium, multos alios, in primiſq; familiarem noſtrum Poſſidoniũ. quid Theophraſtus? mediocriter ne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid Epicurei? num deſiſtunt de ijſdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptum eſt, & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? quòd ſi Græci leguntur à Græcis ijſdem de rebus alia ratione compoſitis: quid eſt, cur noſtri à noſtris non legantur? quanquam ſi planè ſic uerterem Platonem, aut Ariſtotelem, ut uerterunt noſtri poetæ fabulas: male credo mererer de meis ciuibus, ſi ad eorum cognitionem diuina illa ingenia transferrem: ſed id neq; feci adhuc, nec mihi tamen, ne faciam, interdictum puto: locos quidem quoſdã, ſi uidebitur, transferã, & maxime ab ijs, quos modo no=

minaui,cum inciderit,ut id apte fieri poſſit : ut ab Homero Ennius,Afranius à Menandro ſolet.nec uero,ut noſter Lucilius,recuſabo,quo minus omnes mea legãt. utinam ille Perſius,Scipio uero,et Rutilius multo etiam magis : quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait ſe,& Conſentinis,& Siculis ſcribere.facete is quidem,ſicut alias : ſed nec tam docti tunc erant,ad quorum iudicium elaboraret ; & ſunt illius ſcripta leuiora,ut urbanitas ſumma appareat,doctrina mediocris. ego autem quem timeam lectorem,cum ad te ne Græcis quidem cedentem in philoſophia audeam ſcribere? quanquam à te ipſo id quidem facio prouocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me de uirtute miſiſti. ſed ex eo credo quibuſdam uſu uenire,ut abhorreãt à Latinis,quòd inciderint in inculta quædam, & horrida, de malis Græcis latine ſcripta deterius. quibus ego aſſentior,dummodo à ſe de iiſdem rebus ne Græcos quidem legendos putent. res uero bonas uerbis electis, grauiter, ornateq; dictatas quis non legat? niſi qui ſe planè Grecum dici uelit: ut à Scæuola eſt Prætor ſalutatus Athenis Albutius. quem quidem locum cum multa uenuſtate,& omni ſale idem Lucilius. apud quem præclare Scæuola,

» Græcum te Albuti,quàm Romanum,atq; Sabinum,
» Municipem Ponti,Titi,Anni centurionum
» Præclarorum hominum,ac primorum,ſigniferumq;,
» Maluiſti dici. græce ergo Prætor Athenis,
» Id quod maluiſti,te,cum ad me accedis,ſaluto:
» χαῖρε inquam Tite: lictores,turma omnis,chorusq;,
» χαῖρε hinc hoſtis Muti Albutius,hinc inimicus.

ſed iure Mutius. ego autem ſatis mirari non queo,unde

hoc ſit tam inſolens domeſticarum rerum faſtidium. non eſt omnino hic dicendi locus: ſed ita ſentio, & ſæpe diſſerui, latinam linguam non modo non inopem, ut uulgo putarent, ſed locupletiorem etiam eſſe, quàm græcam. quando enim uel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, poſteaquidem quàm fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copioſæ, uel elegantis ornatus defuit? ego uero, cum forenſibus operis, laboribus, periculis non deſeruiſſe mihi uideor præſidium, in quo à populo R. locatus ſum: debeo profectò, quantumcunq; poſſim, in eo quoq; laborare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo doctiores ciues mei, nec cum iſtis tantopere pugnare, qui græca legere malint, modo legant illa ipſa, nec ſimulent; & ijs ſeruire, qui uel utriſq; literis uti uelint, uel, ſi ſuas habent, illas non magnopere deſiderent. Qui autem alia malunt ſcribi à nobis, æqui eſſe debent, quòd & ſcripta multa ſunt, ſic ut plura nemini è noſtris; & ſcribentur fortaſſe plura, ſi uita ſuppetet: & tamen qui diligenter hæc, quæ de philoſophia literis mandamus, legere aſſueuerit, iudicabit nulla ad legendum his eſſe potiora. quid eſt enim in uita tantopere quærendum, quàm cum omnia in philoſophia, tum id, quod ijs libris quæritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quò ſint omnia bene uiuendi, rectéq; faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura ut ſummum ex rebus expetendum, quid fugiat ut extremum malorum? qua de re cum ſit inter doctiſſimos magna diſſenſio, quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quam mihi quiſq; tribuit, quid in omni munere uitæ optimum, & ueriſſimum ſit, exquirere? an, partus ancillæ ſit ne in fructu habendus, diſſe-

retur inter principes ciuitatis P. Scæuolam, M. Maniliũ, ab hisq́; M. Brutus diſſentiet, quòd & acutum genus eſt, et ad uſus ciuium non inutile; noſq́; ea ſcripta, reliquaq́; eiuſdem generis & legimus libenter, & legemus: hæc, quæ uitam continent omnem, negligentur? nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. quanquam id quidem licebit ijs exiſtimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quæſtionem de finibus bonorum & malorum ferè à nobis explicatam eſſe ijs literis arbitramur, in quibus, quãtum potuimus, non modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid à ſingulis philoſophiæ diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Vt autem à facillimis ordiamur, prima ueniat in medium Epicuri ratio, quæ pleriſq; notiſſima eſt: quam à nobis ſic intelliges expoſitam, ut ab ijs, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat accuratius explicari: uerum enim inuenire uoluimus, non tanquam aduerſarium aliquem conuincere.

Accurate autem quondam à L. Torquato homine omni doctrina erudito defenſa eſt Epicuri ſententia de uoluptate: à meq; ei reſponſum, cum C. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. nam cum ad me in Cumanum ſalutãdi cauſa uterq; ueniſſet, pauca primo inter nos de literis, quarum ſummum erat in utroq; ſtudium: deinde Torquatus, quoniam nacti te, inquit, ſumus aliquando ocioſum, certe audiam, quid ſit, quòd Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut ferè faciunt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum uidiſſe uerũ, maximiſq; erroribus hominum animos liberauiſſe, & omnia tradidiſſe, quæ pertinerent ad bene, beateq; uiuen-

dum. ſed exiſtimo te, ſicut noſtrum Triarium, minus eo delectari, quòd iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti orationis ornamenta neglexerit: nam illuc quidem adduci uix poſſum, ut ea, quæ ſenſerit ille, tibi non uera uideantur. Vide quantum, inquam, fallare Torquate. *oratio me iſtius philoſophi non offendit: nam & complectitur uerbis, quod uult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen à philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner; ſi non habeat, nó admodum flagitem. re mihi non æque ſatisfacit, & quidem locis pluribus. ſed quot homines, tot ſententiæ: falli igitur poſſumus.* Quamobrem tandem, inquit, non ſatisfacit? *te enim iudicem æquum puto: modo, quæ dicat ille, bene noris.* Hic, niſi mihi Phædrum, inquam, mentitum, aut Zenonem putas, quorum utrunq; audiui, cum mihi nihil ſanè præter ſedulitatem probarent: omnes mihi Epicuri ſententiæ ſatis notæ ſunt: atq; eos, quos nominaui, cum Attico noſtro frequenter audiui, cum miraretur ille quidem utrũq;, Phædrum autem etiam amaret: quotidiéq; inter nos ea, quæ audiebamus, conferebamus: neq; erat unquã controuerſia, quid ego intelligerẽ, ſed quid probarem. Quid igitur eſt, inquit? audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, primũ totus eſt alienus. Democrito adijcit perpauca mutans, ſed ita, ut ea, quæ corrigere uult, mihi quidẽ deprauare uideatur. ille atomos quas appellat, ideſt corpora indiuidua propter ſoliditatẽ, cenſet in infinito inani, in quo nec ſummũ, nec infimũ, nec mediũ, nec ultimũ, nec extremum ſit, ita fieri, ut concurſionibus inter ſe cohæreſcant, ex quo efficiantur ea, quæ ſint, quæq; cernantur, omnia;

cumq; motum atomorum nullo à principio, ſed ex æter no tempore intelligi cõuenire. Epicurus *autem in quibus ſequitur* Democritum, *non ferè labitur: quanquam utriuſq; cum multa non probo, tum illud in primis, quòd, cum in rerum natura duo quærẽda ſint, unum, quæ materia ſit, ex qua quæq; res efficiantur; alterum, quæ uis ſit, quæ quicq; efficiat: de materia diſſeruerunt, uim & cauſam efficiendi reliquerunt. ſed hoc cõmune uitium: illæ* Epicuri *propriæ ruinæ: cenſet enim eadem illa indiuidua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum pondere ad lineam, hũc naturalem eſſe omnium corporum motum. deinde ibidem homo acutus; cum illud occurreret, ſi omnia deorſum è regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineã, nunquam fore ut atomus altera alteram poſſet attingere: itaq; attulit rem commentitiam: declinare dixit atomum perpaulum: quo nihil poſſet fieri minus: ita effici cõplexiones, & copulationes, & adhæſiones atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mundus, omneſq; partes mundi, quæq; in eo eſſent. quæ cũ res tota ficta ſit pueriliter, tum ne efficit quidem quod uult: nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur (ait enim declinare atomum ſine cauſa: quo nihil turpius phyſico, q̃, fieri ſine cauſa quicquam, dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipſe conſtituit, è regione inferiorem locum petentium ſine cauſa eripuit atomis: nec tamen id, cuius cauſa hæc finxerat, aſſecutus eſt. nam ſi omnes atomi declinabunt, nullæ unquam cohæreſcent; ſiue aliæ declinabunt, aliæ ſuo nutu recte ferentur: primũ erit hoc quaſi prouincias atomis dare, quæ recte, quæ oblique ferantur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiã* Democri-

*tus hæret,turbulenta concurſio hunc mundi ornatum ef
ficere non poterit. ne illud quidem phyſici eſt credere ali
quid eſſe minimum. quod profecto nũquam putauiſſet,
ſi à Polyæno familiari ſuo geometriã diſcere maluiſſet,q̃
illam etiam ipſum dedocere. ſol Democrito magnus ui=
detur,quippe homini erudito, in geometriáq; perfecto:
huic bipedalis fortaſſe: tantum enim eſſe cenſet,quantus
uidetur,uel paulo aut maiorem,aut minorem. ita, quæ
mutat,ea corrumpit: quæ ſequitur,ſunt tota Democri=
ti. atomi,inane,imagines,quæ idola nominant, quorum
incurſione non ſolum uideamus, ſed etiam cogitemus,in=
finitio ipſa,quam ἀπειρίαν uocant, tota ab illo eſt: tum
innumerabiles mundi,qui & oriantur,& intereant quo
tidie. quæ & ſi mihi nullo modo probantur: tamen De
mocritum laudatum à cæteris,ab hoc,qui eum unum ſe=
cutus eſt,nollem uituperatum. iam in altera philoſophiæ
parte,quæ eſt quærendi,ac diſſerendi,quæ λογικὴ dicitur,
iſte ueſter planè,ut mihi quidem uidetur, inermis ac nu
dus eſt: tollit definitiones: nihil de diuidendo,ac partien
do docet: non,quo modo efficiatur,concludatúrq; ratio,
tradit: non,qua uia captioſa ſoluantur, ambigua diſtin
guantur,oſtendit: iudicia rerum in ſenſibus ponit: qui=
bus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatũ
eſſe omne iudicium ueri & falſi putat. in tertia uero par
te,quæ eſt de uita,et moribus,in conſtitutione finis nil ge
neroſum ſapit,atq; magnificum. confirmat illud uel ma
xime,ꝙ ipſa natura,ut ait ille,aſciſcat & reprobet, ideſt
uoluptatem & dolorem. ad hæc,& quæ fugiamus,&
quæ ſequamur,refert omnia. quod q̃q̃ Ariſtippi eſt,à Cy
renaicíſq; melius,liberiúſq; defenditur: tamen eiuſmodi*

eſſe iudico, ut nihil homine uideatur indignius: ad maiora enim quædam nos natura genuit, & conformauit, ut mihi quidem uidetur. ac fieri poteſt, ut errem: ſed ita prorſus exiſtimo, neq; eum Torquatum, qui hoc primus cognomen inuenerit, aut torquem illum hoſti detraxiſſe, ut aliquam ex eo perciperet corporis uoluptatem; aut cũ Latinis tertio Conſulatu cõflixiſſe apud Veſerim propter uoluptatem. ꝙ uero ſecuri filium percuſſerit, priuauiſſe ſe etiam uidetur multis uoluptatibus, cũ ipſi naturæ, patrioq; amori prætulerit ius maieſtatis, atq; imperij. quid L. Torquatus, is, qui Conſul cum Cn. Octauio fuit; cum illam ſeueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionẽ D. Silano emãcipauerat, ut eum, Macedonum legatis accuſantibus, ꝙ pecunias Prætorem in prouincia cepiſſe arguerent, cauſam apud ſe dicere iuberet; req; ex utraq; parte audita, pronunciaret eum non talem uideri fuiſſe in imperio, quales eius maiores fuiſſent; & in conſpectũ ſuum uenire uetuit: nunquid uidetur tibi de uoluptatibus ſuis cogitauiſſe? ſed ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quiſq; pro patria, et pro ſuis ſuſcipit, ut non modo nullam captet, ſed etiam prætereat omnes uoluptates; dolores deniq; quoſuis ſuſcipere malit, q̃ deſerere ullam offici partem: ad ea, quæ hoc non minus declarant, ſed uidentur leuiora, ueniamus. quid tibi Torquate, quid huic Triario literæ, quid hiſtoriæ, cognitioq; rerum, quid poetarum euolutio, quid tanta tot uerſuum memoria uoluptatis affert? nec mihi illud dixeris. hæc enim ipſa mihi ſunt uoluptati, & erant illa Torquatis. nunquam hoc ita defendit Epicurus, neque uero tu, aut quiſquam eorum, qui aut ſaperet aliquid, aut iſta

didiciſſet. Et quod quæritur ſæpe, cur tā multi ſunt Epicu rei: ſunt aliæ quoq; cauſæ: ſed multitudinē hoc maxime allicit, quòd ita putat dici ab illo, recta, & honeſta quæ ſint, ea facere ipſa per ſe lætitiam, ideſt uoluptatem. homines optimi non intelligūt totam rationem euerti, ſi ita ſe res habeat. nam ſi concederetur, etiam ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte & per ſe eſſe iocunda: per ſe eſſet & uirtus, & cognitio rerum, quod minime ille uult, expetenda. hæc igitur Epicuri non probo, inquam. de cætero, uellem equidē aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior (eſt enim, quod ita tibi uideri neceſſe eſt, non ſatis politus iis artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruiſſet alios à ſtudiis. quanquam te quidē uideo minime eſſe deterritum. Quæ cum dixiſſem, magis ut illum prouocarem, quàm ut ipſe loquerer: tum Triarius leniter arridens, tu quidem, inquit, totum Epicurum penè è philoſophorum choro ſuſtuliſti. quid ei reliquiſti, niſi te quoq;, ut id modo loqueretur, intelligere quid diceret. aliena dicit in phyſicis, nec ea ipſa, quæ tibi probarētur. ſed ſi quæ in his corrigere uoluit, deteriora fecit. diſſerendi artē nullam habuit: uoluptatem cū ſummum bonū diceret, primum in eo ipſo parū uidit, deinde hoc quoq; alienū: nam ante Ariſtippus; & ille melius: etenim quaſi detractis de homine ſenſibus, addidiſti ad extremū, etiam indoctū fuiſſe. Fieri, inquā, ò Triari nullo pacto poteſt, ut non dicas quid non probes eius, à quo diſſentias. quid enim me prohiberet Epicureū eſſe, ſi probarē quæ ille diceret? cum præſertim illa perdiſcere ludus eſſet. quamobrē diſſerentiū inter ſe reprehenſiones non ſunt uituperandæ. maledicta, contumeliæ, tum iracundiæ, conten=

tiones,concertationesq́; in diſputando pertinaces, indignæ mihi philoſophia uideri ſolent. Tūc Torquatus, *prorſus, inquit,aſſentior : neque enim diſputari ſine reprehenſione,nec cum iracundia, aut pertinacia recte diſputari poteſt . ſed ad hæc,niſi moleſtum eſt, habeo quæ uelim.* At me,*inquam,niſi te audire uellem , cenſes hæc dictu rum fuiſſe?* Vtrum *igitur percurri omnem* Epicuri *diſciplinā placet,an de una uoluptate quæri, de qua omne certamen eſt?* Tuo *uero id quidem arbitratu.* Sic *faciam igitur,inquit : unam rem explicabo , eamq́; maximam . de phyſicis aliàs . & quidem tibi & declinationē iſtam atomorum,& magnitudinem ſolis probabo,et* Democriti *errata ab* Epicuro *reprehenſa,& correcta permulta . nunc dicam de uoluptate,nihil ſcilicet noui,ea tamen,quæ te ipſum probaturum eſſe confidam.* Certe,*inquam,pertinax non ero,tibiq́;, ſi mihi probabis ea , quæ dices,libenter aſſentiar.* Probabo,*inquit , modo iſta ſis æquitate,quàm oſtendis : ſed uti oratione perpetua malo,quàm interrogare,aut interrogari.* Vt *placet , inquam .* Tunc *dicere exorſus eſt.* Primum *igitur,inquit,agam ſic,ut ipſi auctori huius diſciplinæ placet : cōſtituam,quid,& quale ſit id,de quo quærimus : non quo ignorare uos arbitrer : ſed ut ratione , & uia procedat oratio .* Quærimus *igitur,quid ſit extremum,quid ultimum bonorum . quod omnium philoſophorum ſententia tale debet eſſe , ut ad id omnia referri oporteat , ipſum autem nuſquam . hoc* Epicurus *in uoluptate ponit : quod ſummum bonum eſſe uult , ſummumq́; malum dolorem , idque inſtituit docere ſic : omne animal , ſimulatque natum ſit , uoluptatem appetere , eaq́; gaudere*

*ut ſummo bono; dolorem aſpernari, ut ſummum ma=
lum,&,quantum poſſit,à ſe repellere; idq; facere non
dum deprauatum,ipſa natura incorrupte,atque integre
iudicante: itaq; negat opus eſſe ratione, neq; diſputatio=
ne,quamobrem uoluptas expetenda,fugiendus dolor ſit.
ſentiri hoc putat,ut calere ignem,niuem eſſe albam,dul=
ce mel,quorum nihil oporteret exquiſitis rationibus con=
firmare: tantum ſatis eſſe admonere: intereſſe enim in=
ter argumentum,cõcluſionemq; rationis,& inter medio
crem animaduerſionem,atq; admonitionem: altera, oc=
culta quædam,& quaſi inuoluta aperiri: altera prom=
pta,& aperta indicari: etenim quoniam detractis de ho
mine ſenſibus,reliqui nihil eſt; neceſſe eſt,quid aut ſecun
dum naturam,aut contra ſit,à natura ipſa iudicari: uo
luptatem etiam & per ſe expetendam eſſe, & dolorem
ipſum per ſe eſſe fugiendum: etenim quid percipit, &
quid iudicat,quo aut petat,aut fugiat aliquid,præter uo
luptatem,& dolorem? ſunt autem quidam è noſtris,qui
hæc ſubtilius uelint tradere,& negent ſatis eſſe,quid bo=
num ſit,aut quid malum,ſenſu iudicari, ſed animo etiã,
ac ratione intelligi poſſe,& uoluptatem ipſam per ſe eſſe
expetendam,& dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendum:
itaque aiunt hanc quaſi naturalem, atq; inſitam in ani=
mis noſtris ineſſe notionem,ut alterum eſſe appetendum,
alterum aſpernandum ſentiamus. Alij autem, quibus
ego aſſentior,cum à philoſophis compluribus permulta di
cuntur,cur nec uoluptas in bonis ſit numeranda, nec in
malis dolor; non exiſtimant oportere nimium nos cau=
ſæ confidere; ſed & argumentandum, & accurate diſ
ſerendum, & rationibus conquiſitis de uoluptate & do=*

*lore diſputandum putant. ſed ut perſpiciatis unde om=
nis iſte error natus ſit uoluptatem accuſantiũ,doloremq;
laudantium,totam rem aperiam,eaq; ipſa, quæ ab illo in
uentore ueritatis, & quaſi architecto beatæ uitæ dicta
ſunt,explicabo. nemo enim ipſam uoluptatem,quia uo=
luptas ſit,aſpernetur,aut oderit,aut fugiat; ſed quia cõ
ſequuntur magni dolores eos,qui ratione uoluptatem ſe=
qui neſciunt. neque porrò quiſquam eſt,qui dolorem ip
ſum,quia dolor ſit,amet,conſectetur, adipiſci uelit; ſed
quia non nunquam eiuſmodi incidunt tempora,ut labo=
re,& dolore magnam aliquam quærat uoluptatem. ut
enim ad minima ueniam,quis noſtrũ exercitationem ul=
lam corporis ſuſcipit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea cõ
modi conſequatur? quis autem uel eum iure reprehen=
derit,qui in ea uoluptate uelit eſſe, qua nihil moleſtiæ cõ
ſequatur; uel illum,qui dolorem eum fugiat,quo uolu=
ptas nulla pariatur? at uero eos & accuſamus,& iuſto
odio digniſſimos ducimus,qui blanditijs præſentium uo=
luptatum deliniti,atque corrupti,quos dolores,quas mo=
leſtias excepturi ſint,occæcati cupiditate non prouident.
ſimiliq; ſunt in culpa qui officia deſerũt mollitia animi,
ideſt laborum,& dolorum fuga. & harum quidem re
rum facilis eſt,& expedita diſtinctio. nam libero tem=
pore,cũ ſoluta nobis eſt eligendi optio, cumq; nihil impe
dit, quo minus id, quod maxime placeat, facere poſſi
mus, omnis uoluptas aſſumenda eſt, omnis dolor depel
lendus. temporibus autem quibuſdam, aut officijs debi
tis, aut rerum neceſſitatibus ſæpe eueniet, ut & uolu=
ptates repudiandæ ſint,& moleſtiæ non recuſandæ. ita=
que harum rerum hic tenetur à ſapiente delectus, aut*

ut reijciendis uoluptatibus maiores alias cõſequatur, aut perferendis doloribus aſperiores repellat. hanc ego cum teneam ſentẽtiam, quid eſt cur uerear, ne ad eam poſſim accommodare Torquatos noſtros? quos tu paulo ante tũ memoriter, tum etiam erga nos amice & benouole collegiſti. nec me tamen laudandis maioribus meis corrupiſti, nec ſegniorem ad reſpondendum reddidiſti. quorum facta quemadmodum, quæſo, interpretaris? ſiccine eos cenſes aut in armatum hoſtem impetum feciſſe, aut in liberos, aut in ſanguinem ſuum tam crudeles fuiſſe, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis ſuis cogitarent? at id ne feræ quidem faciunt, ut ita ruant, atque turbentur, ut, earum motus & impetus quò pertineant, non intelligamus. tu tam egregios uiros cenſes tantas res geſſiſſe ſine cauſa? quæ fuerit cauſa, mox uidero: interea hoc tenebo; ſi ob aliquam cauſam iſta, quæ ſine dubio præclara ſunt, fecerint, uirtutem his per ſe ipſam cauſam non fuiſſe. torquem detraxit hoſti: & quidem ſe texit, ne interiret. at magnum periculum adijt: in oculis quidem exercitus. quid ex eo conſecutus eſt? laudem, & charitatem: quæ ſunt uitæ ſine metu degendæ præſidia firmiſſima. filium morte mulctauit: ſi ſine cauſa, nollem me ab eo ortum tam importuno, tamq; crudeli: ſin ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinam, exercitumq; in grauiſſimo bello animaduerſionis metu contineret, ſaluti proſpexit ciuium, qua intelligebat contineri ſuam. atque hæc ratio late patet: in quo enim maxime conſueuit iactare ueſtra ſe oratio, tua præſertim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris & fortibus uiris commemorandis eorumq; factis non emolumento ali-

ẽ.= non p..=

quo, ſed ipſius honeſtatis decore laudandis; id totum euertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, conſtituto, ut aut uoluptates omittantur maiorum uoluptatum adipiſcendarum cauſa, aut dolores ſuſcipiatur maiorum dolorum effugiendorum gratia. ſed de clarorum hominũ factis illuſtribus & glorioſis ſatis hoc loco dictũ ſit: erit enim iam de omnium uirtutũ curſu ad uoluptatem proprius diſſerendi locus. nunc autẽ explicabo, uoluptas ipſa quæ, qualiſq; ſit, ut tollatur error omnis imperitorũ; intelligaturq;, ea, quæ uoluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quàm grauis, quàm cõtinens, quã ſeuera ſit: non enim hanc ſolam ſequimur, quæ ſuauitate aliqua naturam ipſam mouet, & cum iocunditate quadam percipitur ſenſibus; ſed maximam illam uoluptatẽ habemus, quæ percipitur omni dolore detracto: nam quoniam, cum priuamur dolore, ipſa liberatione, & uacuitate omnis moleſtiæ gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, uoluptas eſt, ut omne, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas. ut enim cum cibo & potione fames ſitiſq; depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiæ conſecutionem affert uoluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionem efficit uoluptatis: itaque non placuit Epicuro medium eſſe quiddam inter dolorem & uoluptatem: illud enim ipſum, quod quibuſdam medium uidetur, cum omni dolore caret, non modo uoluptatem eſſe, uerum etiam ſummam uoluptatem: quiſquis enim ſentit, quemadmodum ſit affectus; eum neceſſe eſt aut in uoluptate eſſe, aut in dolore: omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem, ut poſtea uariari uoluptas diſtinguiq;

diſtinguiq; poſſit,augeri amplificariq; non poſſit.at etiã Athenis,ut à patre audiebam, facete,& urbane Stoicos irridente,ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu,quæ manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiuncula delectatum . nunquidnam manus tua ſic affecta,quemadmodum affecta nunc eſt,deſiderat ? nihil ſanè . at, ſi uoluptas eſſet bonum, deſideraret . ita credo . non eſt igitur uoluptas bonum . hoc ne ſtatuam dictũram quidem pater aiebat, ſi loqui poſſet : concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute : nihil ad Epicurum. nam ſi ea ſola uoluptas eſſet,quæ quaſi titillaret ſenſus,ut ita dicam,& ad eos cum ſuauitate afflueret, & illaberetur ; nec manus eſſe contenta poſſet ulla uacuitate doloris ſine iucũdo motu uoluptatis : ſin autem ſumma uoluptas eſt,ut Epicuro placet,nihil dolere; primum tibi recte Chryſippe conceſſum eſt,nihil deſiderare manũ,cum ita eſſet affecta ; ſecundum non recte , ſi uoluptas eſſet bonum , fuiſſe deſideraturam : icciroo enim non deſideraret,quia,quod dolore caret,id in uoluptate eſt.Extremum autem eſſe bonorũ uoluptatem,ex hoc facile perſpici poteſt . conſtituamus aliquem magnis,multis,perpetuis fruentem & animo,et corpore uoluptatibus,nullo dolore nec impediente,nec impẽdente : quem tandem hoc ſtatu aut præſtabiliorem , aut magis expetendum poſſumus dicere ? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus,& firmitatem animi,nec mortem,nec dolorem timentis, quòd mors ſenſu careat,dolor in longinquitate leuis,in grauitate breuis ſoleat eſſe ; ut eius magnitudinem celeritas,diuturnitatem alleuatio conſoletur. ad ea cum accedit,ut neq; diuinum numen horreat,nec præte=

ritas uoluptates effluere patiatur, earumq; aſſidua recordatione lætetur : quid eſt, quod huic poſſit, quod melius ſit, accidere ? ſtatue contra aliquem confectum tantis animi, corporiſq; doloribus, quanti in hominem maximi cadere poſſunt ; nulla ſpe propoſita, fore leuius aliquando, nulla præterita, nec præſenti, nec expectata uoluptate : quid eo miſerius dici, aut fingi poteſt ? ꝙ ſi uita doloribus referta maxime fugienda eſt, ſummum profecto malum eſt uiuere cum dolore . cui ſententiæ conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum cum uoluptate uiuere : nec enim habet noſtra mens quicquam, ubi conſiſtat tanquam in extremo ; omneſq; & metus, & ægritudines ad dolorem referuntur ; nec præterea eſt res ulla, quæ ſua natura aut ſolicitare poſſit, aut frangere. præterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum gerendarum initia proficiſcũtur aut à uoluptate, aut à dolore. quod cum ita ſit, perſpicuum eſt, omnes rectas res, atq; laudabiles eò ferri, ut cum uoluptate uiuatur. quoniam autem id eſt uel ſummum bonũ, uel ultimum, uel extremum, quod Græci τέλος nominant, quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes : fatendum eſt, ſummum eſſe bonum iucunde uiuere . id qui in una uirtute ponunt, & ſplendore nominis capti, quid natura poſtulet, non intelligunt: errore maximo, ſi Epicurum audire uoluerint, liberãtur : iſtæ enim ueſtræ eximiæ pulchræq; uirtutes, niſi uoluptatem efficerẽt, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? ut enim medicorum ſcientiam non ipſius artis, ſed bonæ ualetudinis cauſa probamus ; & gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationem habet, utilitate, non arte laudatur: ſic

ſapientia, quæ ars uiuendi putanda eſt, non expeteretur, ſi nihil efficeret: nunc expetitur, quod eſt tanquam artifex conquirendæ, & cóparandæ uoluptatis. quam autem dicam uoluptatem, iam uidetis; ne inuidia uerbi labefactetur oratio mea. nam cum ignoratione rerum bonarum, & malarum maxime hominum uita uexetur, ob eumq́; errorem & uoluptatibus maximis ſæpe priuentur, & prauiſſimis animi doloribus torqueantur: ſapientia eſt adhibenda, quæ & terroribus, cupiditatibusq́; detractis, et omnium falſarum opinionum temeritate direpta, certiſſimam ſe nobis ducem præbeat ad uoluptatem: ſapientia enim eſt una, quæ mœſtitiam pellat ex animis; quæ nos exhorreſcere metu nó ſinat; qua præceptrice in tranquillitate uiui poteſt, omnium cupiditatum ardore reſtincto: cupiditates enim ſunt inſatiabiles; quæ non modo ſingulos homines, ſed uniuerſas familias euertũt; totam etiam labefactant ſæpe Remp. *ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones, bella naſcuntur. nec hæ ſeſe foris ſolum iactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt: ſed intus etiam in animis incluſæ inter ſe diſſident, atq; diſcordant. ex quo uitam amariſſimam neceſſe eſt effici: ut ſapiens ſolum amputata circunciſáq; inanitate omni, & errore, naturæ finibus contentus ſine ægritudine poſſit, & ſine metu uiuere. quæ eſt enim aut utilior, aut ad bene uiuendum aptior partitio, quàm illa, qua eſt uſus* Epicurus? *qui unum genus poſuit earum cupiditatum, quæ eſſent & naturales, & neceſſariæ; alterum, quæ naturales eſſent, nec tamen neceſſariæ; tertiũ, quæ nec naturales, nec neceſſariæ. quarũ ea ratio eſt, ut neceſſariæ nec opera multa, nec impéſa expleátur.*

ne naturales quidem multa deſiderant, propterea quòd ipſa natura diuitias, quibus contenta eſt, & parabiles, & terminatas habet. inanium autem cupiditatum nec modus ullus, nec finis inueniri poteſt. quòd ſi uitam omnem uidemus perturbari errore, & inſcitia, ſapientiamq; eſſe ſolam, quæ nos à libidinum impetu, & formidinum terrore uindicet, & ipſius fortunæ modice ferre doceat iniurias, & omnes doceat uias, quæ ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, & ſapientiam propter uoluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam? Eademq; ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis afferat, & eos quaſi concordia quidem placet, ac leniat: temperantia eſt enim, quæ in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, monet: nec enim ſatis eſt iudicare, quid faciendum, non faciendum'ue ſit; ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatum. pleriq; autem, qꝫ tenere, atq; ſeruare id, quod ſtatuerunt, nō poſſunt; uicti & debilitati, obiecta ſpecie uoluptatis tradunt ſe libidinibus conſtringendos; nec, quid prouenturum ſit, prouident; ob eamq; cauſam propter uoluptatem & paruam, & non neceſſariā, & quæ uel aliter pararetur, & qua etiā carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt; ſæpe etiam legum, iudiciorumq; pœnis obligantur. qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores cōſequantur; & qui ſuum iudicium retinent, ne uoluptate uicti faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi uoluptatem maximam adipiſcuntur prætermittenda uolu-

ptate. ijdem etiam dolorem ſæpe perpetiuntur,ne, ſi id non faciant, incidant in maiorem. ex quo intelligitur, nec intemperátiam propter ſe fugiendam eſſe,temperantiamq; expetendam,non quia uoluptates fugiat,ſed quia maiores conſequatur. Eadem fortitudinis ratio reperie=tur. nam neq; laborum perfunctio,neq; perpeſſio dolo=rum per ſe ipſa allicit,nec patientia,nec aſſiduitas,nec uigiliæ,nec ea ipſa,quæ laudatur, induſtria, ne fortitudo quidé: ſed iſta ſequimur,ut ſine cura,metuq; uiuamus, animumq;,& corpus,quantum efficere poſſimus,mole=ſtia liberemus. ut enim mortis metu omnis quietæ uitæ ſtatus perturbatur; & ut, ſuccumbere doloribus,eoſq; humili animo,imbecilloq; ferre,miſerum eſt; ob eamq; debilitatem animi,multi parentes,multi amicos,non nulli patriam,pleriq; autem ſe ipſos penitus perdiderũt: ſic robuſtus animus,& excelſus omni eſt liber cura, et an=gore,cum & mortem cõtemnit,qua qui affecti ſunt,in eadem cauſa ſunt,qua antequam nati; et ad dolores ita paratus eſt,ut meminerit maximos morte finiri,paruos multa habere interualla quietis,mediocrium nos eſſe do=minos; ut, ſi tolerabiles ſint, feramus; ſin minus,æquo animo è uita, cum ea non placeat, tanquam è theatro exeamus.quibus rebus intelligitur,nec timiditatem,ignauiamq; uituperari,nec fortitudinem patientiamq; laudari ſuo nomine; ſed illas reijci,quia dolorem pariant; has optari,quia uoluptatem. Iuſtitia reſtat,ut de omni uir=tute ſit dictum; ſed ſimilia ferè dici poſſunt. ut enim ſapientiam,temperátiam, fortitudinem copulatas eſſe docui cum uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de iuſtitia iudicandum eſt: quæ non

modo nunquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alit aliquid tum ui ſua, atq; natura, quod tranquilliet animos; tum ſpe, nihil earum rerum defuturum, quas natura deprauata deſiderat. quemadmodum temeritas, & libido, & ignauia ſemper animum excruciant, & ſemper ſolicitant, turbulentaéq; ſunt: ſic cuius in mente conſedit, hoc ipſo, quòd adeſt, turbulenta non poteſt fieri: et ſi uero molita quippiam eſt, quamuis occulte fecerit, nunquam tamen confidet id fore ſemper occultum. plerunq; improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atq; fama, tum accuſator, tum iudex: multi etiam, ut te Conſule, ipſi ſe indicauerunt. quòd ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſepti eſſe, & muniti uidentur, deorum tamen horrent, eaſq; ipſas ſolicitudines, quibus eorum animi noctes, atq; dies exeduntur, à dijs immortalibus ſupplicij cauſa importari putant. quæ autem tanta ex improbis factis ad minuendas uitæ moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas tum conſcientia factorum, tum pena legum, odioq; ciuium? etiã tamen in quibuſdam neq; pecuniæ modus eſt, neq; honoris, neq; imperij, nec libidinũ, nec epularum, nec reliquarum cupiditatũ: quas nulla præda unquã improbe parta minuit, ſed auget potius, atq; inflãmat: ut coercendi magis, q̃ dedocendi eſſe uideatur. inuitat igitur uera ratio bene ſanos ad iuſtitiam, æquitatem, fidem: neq; homini infanti, atq; impotenti iniuſte facta conducunt; qui nec facile efficere poſſit, quod conetur; nec obtinere, ſi effecerit: et opes uel fortunæ, uel ingenij liberalitati magis conueniunt; qua qui utuntur, beneuolentiam ſibi conciliant, et, quod aptiſſimum eſt ad quiete uiuendum, cha

ritatem,præſertim cum omnino nulla ſit cauſa peccandi: quæ enim cupiditates à natura proficiſcuntur,facile explentur ſine ulla iniuria : quæ autem inanes ſunt,his parendum non eſt : nihil enim deſiderabile concupiſcunt ; pluſq; in ipſa iniuria detrimenti eſt,q̃ in ijs rebus emolumenti,quæ iniuria pariuntur. itaq; ne iuſtitiam quidem recte quis dixerit per ſe ipſam optabilem,ſed quia iucunditatis uel plurimum afferat.nam diligi et charum eſſe, iucundum eſt,propterea quia tutiorem uitam,& uoluptatem efficit pleniorem. itaq; non ob ea ſolum incõmoda,quæ eueniut improbis,fugiendam improbitatem putamus,ſed multo etiam magis, ꝙ cuius in animo uerſatur,nunquam ſinit eum reſpirare,nunquam acquieſcere.quòd ſi ne ipſarum quidem uirtutum laus,in qua maxime cæterorum philoſophorum exultat oratio,reperire poteſt exitum,niſi dirigatur ad uoluptatẽ ; uoluptas autem eſt ſola,quæ nos uocet ad ſe,& alliciat ſuapte natura: non poteſt eſſe dubium,quin id ſit ſummum,atq; extremum bonorum omniũ,beateq; uiuere nihil aliud ſit, niſi cum uoluptate uiuere.Huic certæ ſtabiliq; ſententiæ quæ ſint coniuncta,explicabo breui.Nullus in ipſis error eſt finibus bonorum, & malorum , id eſt in uoluptate, aut in dolore: ſed in his rebus peccant,cum,è quibus hæc efficiantur,ignorant. animi autem uoluptates & dolores naſci fatemur è corporis uoluptatibus , & doloribus . itaq; concedo , quod modo dicebas,cadere cauſa, ſi qui è noſtris aliter exiſtimant: quos quidẽ uideo eſſe multos,ſed imperitos.quanquam autem & lætitiam nobis uoluptas animi,& moleſtiam dolor afferat : eorum tamen utrunq; & ortum eſſe è corpore , & ad corpus refer=

ri, nec ob eam cauſam non multo maiores eſſe & uolu=ptates, & dolores animi, quàm corporis. nam corpore nihil, niſi præſens, & quod adeſt, ſentire poſſumus: animo autem & præterita, & futura. ut enim æque doleamus animo, cũ corpore dolemus: fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod æternum, & infinitum impendere malum nobis opinemur: quod idem licet transferre in uoluptatem, ut ea maior ſit, ſi nihil tale metuamus. Iam illud quidem perſpicuum eſt, maximam animi aut uoluptatem, aut moleſtiam plus aut ad beatam, aut ad miſeram uitam afferre momenti, quàm eorum utrumuis, ſi æque diu ſit in corpore. non placet autem, detracta uoluptate, ægritudinem ſtatim conſequi, niſi in uoluptatis locum dolor forte ſucceſſerit: at contra, gaudere noſmet omittendis doloribus, etiã ſi uoluptas ea, quæ ſenſum moueat, nulla ſucceſſerit: eo intelligi poteſt, quanta uoluptas nõ dolere ſit. ſed ut iis bonis erigimur, quæ expectamus: ſic lætamur iis, quæ recordamur. ſtulti autem malorum memoria torquentur: ſapientes bona præterita grata recordatione renouata delectant. eſt autem ſitum in nobis, ut & aduerſa quaſi perpetua obliuione obruamus, & ſecunda iucunde ac ſuauiter meminerimus. ſed cum ea, quæ præterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut ægritudo ſequatur, ſi illa mala ſint; lætitia, ſi bona. ò præclaram beate uiuendi, & apertam, et ſimplicem, & directam uiam. cum enim certe nihil homini poſſit melius eſſe, quàm uacare omni dolore, & moleſtia, perfruiq; maximis & animi, & corporis uoluptatibus: uidetis ne, quàm nihil prætermittatur, quod uitam adiuuet, quo facilius id, quod propo=

ſitum eſt, ſummum bonum conſequamur? clamat Epicurus, is, quem uos nimis uoluptatibus eſſe deditum dicitis, non poſſe iucunde uiui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteq; uiuatur; nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde: neq; enim ciuitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorum domus: quo minus animus à ſe ipſo diſſidens ipſe, ſecumq; diſcordans guſtare partem ullam liquidæ uoluptatis & liberæ poteſt. atqui pugnantibus & contrarijs ſtudijs, conſilijsq; ſemper utens, nihil quieti uidere, nihil tranquilli poteſt. quòd ſi corporis grauioribus morbis uitæ iucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediri neceſſe eſt. animi autem morbi ſunt cupiditates immenſæ, & inanes, diuitiarum, gloriæ, dominationis, libidinoſarum etiam uoluptatum. accedunt ægritudines, moleſtiæ, mœrores, qui animos exedunt, conficiuntq; curis hominum non intelligentium, nihil dolendum eſſe animo, quod ſit à dolore corporis præſenti, futuro'ue ſeiunctum. nec uero quiſquam ſtultus non horum morborum aliquo laborat. nemo igitur eſt non miſer. accedit etiam mors; quæ quaſi ſaxum Tãtalo ſemper impendet: tum ſuperſtitio; qua qui eſt imbutus, quietus eſſe nunquã poteſt. præterea bona præterita non meminerunt, præſentibus non fruuntur, futura modo expectãt: quæ quia certa eſſe non poſſunt, conficiuntur & angore, & metu; maximeq; cruciantur, cum ſero ſentiunt fruſtra ſe aut pecuniæ ſtuduiſſe, aut imperijs, aut opibus, aut gloriæ: nullas enim conſequuntur uoluptates; quarum potiendi ſpe inflammati, multos labores, magnosq; ſuſceperant. Ecce alij minuti, & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi;

maledici, monſtroſi, alij autem etiam amatorijs leuitatibus dediti, alij petulantes, alij audaces, proterui, ijdem intemperantes, & ignaui, nunquam in ſententia permanētes. quas ob cauſas in eorum uita nulla eſt intercapedo moleſtiæ. igitur neque ſtultorum quiſquam beatus, neque ſapientum non beatus. multoq́; hoc melius nos, uerusq́; quàm Stoici. illi enim negant bonum quicquam eſſe, niſi neſcio quam illam umbram, quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quàm ſplendido nomine: uirtutem autem nixam hoc honeſto nullam requirere uoluptatem, atque ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. ſed poſſunt hæc quadam ratione dici, non modo non repugnantibus, uerum etiam approbantibus nobis: ſic enim ab Epicuro ſapiens beatus ſemper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de dijs immortalibus ſine ullo metu uera ſentit: non dubitat, ſi ita melius ſit, de uita migrare: his rebus inſtructus ſemper in uoluptate eſt: neque enim tempus eſt ullum, quo non plus habeat uoluptatum, quàm dolorum: nam & præterita grate meminit, & præſentibus ita potitur, ut animaduertat quanta ſint ea, quámq́; iucunda: neque pendet ex futuris, ſed expectat illa, fruitur præſentibus: ab ijsq́; uitijs, quæ paulo ante collegi, abeſt plurimum: &, cū ſtultorum uitam cum ſua comparat, magna afficitur uoluptate: dolores autem, ſi qui incurrunt, nunquam uim tantam habent, ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat, quàm quod angatur. optime uero Epicurus, quòd exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti, maximasq́; ab eo, & grauiſſimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari, nec maiorem uoluptatem ex infinito

tempore ætatis percipi poſſe, quàm ex hoc percipiatur, quod uideamus eſſe finitum. In dialectica autem ueſtra nullam uim exiſtimauit eſſe nec ad melius uiuendum, nec ad commodius diſſerendum. In phyſicis quidem, cum plurimum poſſint, ea ſcientia & uerborum uis, & natura orationis, & conſequentium repugnantiúmue ratio poteſt perſpici. omnium autem rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum; è qua ipſa horribiles exiſtunt ſæpe formidines: denique etiam morati melius erimus, cum didicerimus quæ natura deſideret: tum uero, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus; ſeruata illa, quæ quaſi delapſa de cœlo eſt ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, nunquam ullius oratione uicti, ſententia deſiſtemus. niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuum iudicia defendere. quicquid porrò animo cernimus, id omne oritur à ſenſibus. qui ſi omnes ueri erunt; ut Epicuri ratio docet; tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt; ij remotis ſenſibus ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. præterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnis ratio & uitæ degendæ, & rerum gerendarum. ſic è phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis; & ſedatio animi omnium rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio, natura cupiditatum generibúſq; earum explicatis; &, ut modo docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa conſtituto, ueri à falſo diſtinctio traditur.

Reſtat locus huic diſputationi uel maxime neceſſarius, de amicitia: quam, ſi uoluptas ſummum ſit bonum, affirmatis nullam omnino fore: de qua Epicurus quidem ita dicit; omnium rerum, quas ad beate uiuẽdum ſapientia comparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil uberius, nihil iucundius: neq; uero hoc oratione ſolum, ſed multo magis uita, & factis, & moribus comprobauit. quod quàm magnum ſit, fictæ ueterum fabulæ declarant. in quibus tam multis, tamq; uarijs ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur; ut ad Oreſtẽ peruenias, profectus à Theſeo. at uero Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quàm magnos, quantáq; amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis. ſed ad rem redeamus: de omnibus dici non neceſſe eſt. tribus igitur modis uideo eſſe à noſtris de amicitia diſputatum. alij, cum eas uoluptates, quæ ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quàm noſtras expeteremus; quo loco uidetur quibuſdam ſtabilitas amicitiæ uacillare: tuentur tamen eum locum, ſéq; facile, ut mihi uidetur, expediunt: ut enim uirtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant à uoluptate poſſe diſcedere: nam cum ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit, ratio ipſa monet amicitias cõparare: quibus partis, confirmatur animus, & à ſpe pariendarum uoluptatum ſeiungi non poteſt. atque ut odia, inuidiæ, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus: ſic amicitiæ non modo fautrices fideliſſimæ, ſed etiam effectrices ſunt uoluptatum tam amicis, quàm ſibi. quibus non ſolum præſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eri-

*guntur conſequentis, ac poſteri temporis. quod quia nul-
lo modo ſine amicitia firmam, & perpetuam iucundita-
tem uitæ tenere poſſumus, neque ipſam amicitiam tueri,
niſi æque amicos, & noſmet ipſos diligamus: iccirco &
hoc ipſum efficitur in amicitia, & amicitia cum uolupta-
te connectitur: nam & lætamur amicorum lætitia æ-
que, ac noſtra; & pariter dolemus angoribus. quo cir-
ca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in
ſe ipſum; quosq; labores propter ſuam uoluptatem ſu-
ſceperit, eoſdem ſuſcipiet propter amici uoluptatẽ: quæq;
de uirtutibus dicta ſunt, quemadmodum hæ ſemper uo-
luptatibus inhærent; eadem de amicitia dicenda ſunt.
„ præclare enim* Epicurus *his pene uerbis. eadem, inquit,
„ ſcientia confirmauit animum, ne quod aut ſempiternum,
„ aut diuturnum timeret malum; quæ perſpexit, in hoc ip-
„ ſo uitæ ſpatio amicitiæ præſidium eſſe firmiſſimum.* Sunt
autem quidam Epicurei *timidiores paulo contra ueſtra
conuitia, ſed tamen ſatis acuti; qui uerentur, ne, ſi ami-
citiam propter noſtram uoluptatem expetendam pute-
mus, tota amicitia quaſi claudicare uideatur: itaque
primos congreſſus, copulationesq; conſuetudinum, inſti-
tuendarum amicitiarum fieri propter uoluptatem: cum
autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tum a-
morem effloreſcere tantum, ut, etiam ſi nulla ſit utilitas
ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur.
etenim ſi loca, ſi phana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum,
ſi canes, ſi equos, ſi ludicra, exercendi, aut uenandi con-
ſuetudine adamare ſolemus: quanto id in hominum con
ſuetudine facilius fieri poterit, et iuſtius? ſunt autem qui
dicunt fœdus quoddam eſſe ſapiẽtum, ut ne minus ami-*

cos quidẽ, q̃ ſe ipſos diligant. quod & fieri poſſe intelligimus, & ſæpe id uidemus, et perſpicuũ eſt nihil ad iucũde uiuendum reperiri poſſe, quod coniunctione tali ſit aptius. quibus ex omnibus iudicari poteſt, non modo non impediri rationem amicitiæ, ſi ſummum bonum in uoluptate ponatur; ſed ſine hoc inſtitutionem amicitiæ omnino non poſſe reperiri. Quapropter ſi ea, quæ dixi, ſole ipſo illuſtriora, et clariora ſunt; ſi omnia dixi hauſta è fonte naturæ; ſi tota oratio noſtra omnem ſibi fidem ſenſibus confirmat, ideſt incorruptis, atque integris teſtibus; ſi infantes, pueri, ſi mutæ etiam beſtiæ penè loquuntur magiſtra, ac duce natura, nihil eſſe proſperum niſi uoluptatem, nihil aſperum niſi dolorem; de quibus neque deprauate iudicant, neque corrupte: non ne ei maximam gratiam habere debemus, qui, exaudita quaſi uoce naturæ, ſic eam firme grauiterq́; comprehenderit, ut omnes bene ſanos in uiam placatæ, tranquillæ, quietæ, beatæ uitæ deduceret? qui quòd tibi parum uidetur eruditus, ea cauſa eſt, quòd nullam eruditionem eſſe duxit, niſi quæ beatæ uitæ diſciplinam iuuaret. an ille tempus aut in poetis euoluendis, ut ego & Triarius te hortatore fecimus, conſumeret, in quibus nulla ſolida utilitas, omniſq́; puerilis delectatio, aut ſe, ut Plato, in muſicis, geometria, numeris, aſtris contereret? quæ & à falſis initijs profecta, uera eſſe non poſſunt: &, ſi eſſent uera, nihil afferrent, quo iucundius, ideſt quo melius uiueremus. eas ergo artes perſequeretur, uiuendi artem tantam, tamq́; operoſam, & perinde fructuoſam relinqueret? non ergo Epicurus ineruditus, ſed ij indocti, qui, quæ pueros non didiciſſe turpe eſt, ea putent uſque ad ſenectutem eſſe di=

ſcenda. Quæ cum dixiſſet, explicaui, inquit, ſententiam meam, & eo quidem conſilio, tuum iudicium ut cognoſcerem. quæ mihi facultas, ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam eſt data.

M. T. CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER II.

HIc cum uterque me intueretur, ſeſéq; ad audiendum ſignificarent paratos: primum, inquam, deprecor, ne me tanquam philoſophum putetis ſcholam uobis aliquam explicaturum: quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere unquam probaui: quando enim Socrates, qui parẽs philoſophiæ iure dici poteſt, quicquam tale fecit? eorum erat iſte mos, qui tum ſophiſtæ nominabantur: quorũ è numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuentu poſcere quæſtionem, ideſt iubere dicere, qua de re quis uellet audire. audax negociũ: dicerem impudens, niſi hoc inſtitutũ poſtea translatũ ad philoſophos noſtros eſſet. ſed & illũ, quem nominaui, & cæteros ſophiſtas, ut è Platone intelligi poteſt, luſos uidemus à Socrate: is enim percontando, atq; interrogãdo elicere ſolebat eorũ opiniones, quibus cum diſſerebat, ut ad ea, quæ ij reſpondiſſent, ſi quid uideretur, diceret. qui mos cum à poſterioribus non eſſet retentus, Arceſilas eũ reuocauit; inſtituitq;, ut ij, qui ſe audire uellẽt, nõ de ſe quærerẽt, ſed ipſi dicerent quid ſentirent. quod cũ di-

xiſſent,ille contra. ſed qui audiebant,quoad poterant defendebant ſententiam ſuam. apud cæteros autem philoſophos,qui quæſiuit aliquid,tacet. quod quidem iam fit etiam in Academia. ubi enim is,qui audire uult,ita dixit,uoluptas mihi uidetur eſſe ſummum bonum: perpetua oratione contra diſputatur: ut facile intelligi poſſit,eos,qui aliquid ſibi uideri dicant,non ipſos in ea ſententia eſſe,ſed audire uelle contraria. nos commodius agimus. non enim ſolum Torquatus dixit,quid ſentiret,ſed etiam cur. ego autem arbitror, quanquam admodum delectans ſum eius oratione perpetua,tamē commodius, cum in rebus ſingulis inſiſtas, & intelligas quid quiſque concedat,quid abnuat,ex rebus conceſſis cōcludi quid uelis,& ad exitum perueniri. cum enim fertur quaſi torrens oratio,quamuis multa cuiuſq; modi rapiat, nihil tamen teneas,nihil apprehendas, nuſquam orationem rapidam coerceas. omnis autem in quærendo, quæ uia quadam,& ratione habetur,oratio præſcribere primum debet,ut quibuſdā in formulis ea res agatur,ut, inter quos diſſeritur,conueniat quid ſit id,de quo diſſeratur. hoc poſitum in Phædro à Platone probauit Epicurus,ſenſitq; in omni diſputatione id fieri oportere: ſed quod proximum fuit,non uidit: negat enim definiri rē placere: ſine quo fieri interdum non poteſt,ut inter eos,qui ambigunt,conueniat q̄d ſit id,de quo agatur: uelut in hoc ipſo,de quo nunc diſputamus: quærimus enim finem bonorum: poſſumus ne ſcire,hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus,quid finis, quid etiam ſit ipſum bonum? atqui hæc patefactio quaſi rerum opertarum,cum,quid quidq; ſit, aperitur, definitio eſt: qua

tu etiam

tu etiam imprudens utebare non nunquam: nam hunc ipſum ſiue finem, ſiue extremum, ſiue ultimum definiebas, id eſſe, quò omnia, quæ recte fierent, referrêtur, neq; id ipſum uſquam referretur. præclare hoc quidem. bonum ipſum etiam quid eſſet, fortaſſe, ſi opus fuiſſet, definiſſes; aut quod eſſet natura appetendũ; aut quod prodeſſet; aut quod iuuaret; aut quod liberet. modo idem, niſi moleſtum eſt, quoniam tibi non omnino diſplicet definire, & id facis cum uis: uelim definires, quid ſit uoluptas, de quo omnis hæc quæſtio eſt. Quaſi quis, inquit, ſit, qui, quid ſit uoluptas, neſciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam deſideret. Me ipſum eſſe dicerem, inquam, niſi mihi uiderer habere bene cognitam uoluptatem, & ſatis firme conceptam animo, atq; comprehenſam. nunc autem dico ipſum Epicurum neſcire, & in eo nutare, eumq;, qui crebro dicat diligenter oportere exprimi quæ uis ſubiecta ſit uocibus, non intelligere interdum quid ſonet hæc uox uoluptatis, id eſt quæ res huic uoci ſubijciatur. Tunc ille ridens, hoc uero, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum uoluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum bonorum; id ipſum quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid ſit uoluptas, aut omnes mortales, qui ubiq; ſunt, neſciunt. Quonam, inquit, modo? Quia uoluptatem hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, iſtã uoluptatem Epicurus ignorat? Non ſemper, inquam: nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui teſtificetur ne intelligere quidem ſe poſſe, ubi ſit, aut quid ſit ullum

om. G. coll.

bonum, præter illud, quod cibo, aut potione, & aurium delectatione, & obſcœna uoluptate capiatur. an hæc ab eo non dicuntur? Q*uaſi me pudeat, inquit, iſtorum, aut non poſſim, quemadmodum ea dicantur, oſtendere.* E*go uero non dubito, inquam, quin facile poſſis: nec eſt, quòd te pudeat ſapienti aſſentiri, qui ſe unus, quod ſciam, ſapientem profiteri ſit auſus. nam* M*etrodorum non putant ipſum profeſſum, ſed, cum appellaretur ab* E*picuro, repudiare tantum beneficium noluiſſe. ſeptem autem illi, non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt. uerum hoc loco ſumo, uerbis his eandem certe uim uoluptatis* E*picurum noſſe, quam cæteros: omnes enim iucundum motum, quo ſenſus hilarentur, græce* ἡδονὴν*, latine uoluptatem uocant.*

Q*uid eſt igitur, inquit, quod requiras?* D*icam, inquam, & quidem diſcendi cauſa magis, quàm quo te, aut* E*picurum reprehenſum uelim.* E*go quoq;, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quàm te reprehenderim.* T*enes ne igitur, inquam,* H*ieronymus* R*hodius quod dicat eſſe ſummum bonum, quò putet omnia referri oportere?* T*eneo, inquit, finem illi uideri, nihil dolere.*

Q*uid? idem iſte de uoluptate quid ſentit?* N*egat eſſe eam, inquit, propter ſe ipſam expetendam.* A*liud igitur eſſe cenſet gaudere, aliud non dolere.* E*t quidē, inquit, uehementer errat: nam, ut paulo ante docui, augendæ uoluptatis finis eſt, doloris omnis amotio.* T*um nō dolere, inquam, iſtud quàm uim habeat, poſtea uidero: aliam uero uim uoluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi ualde pertinax fueris, concedas neceſſe eſt.* A*tqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem: dici enim nihil*

poteſt uerius. Eſt ne quæſo, inquam, ſitienti in bibendo uoluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eadem ne, inquã, quæ reſtincta ſiti? Immo alio genere: nam reſtincta ſitis ſtabilitatem uoluptatis habet, inquit, illa autem uoluptas ipſius reſtinctionis, in motu eſt. Cur igitur, inquam, res tam diſſimiles eodem nomine appellas? Quid paulo ante, inquit, dixerim, non ne meminiſti, cum omnis dolor detractus eſſet, uariari, non augeri uoluptatem? Memini uero, inquã. ſed tu iſtud dixiſti bene latine, parum plane: uarietas enim latinum uerbum eſt, idq; proprie quidem in diſparibus coloribus dicitur, ſed transfertur in multa diſparia: uarium poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas uaria etiã dici ſolet, cum percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiliter efficientibus uoluptates. eam ſi uarietatem diceres, intelligerem, ut, etiã non dicente te, intelligo: iſta uarietas quæ ſit, non ſatis perſpicio, quòd ais, cum dolore careamus, tum in ſumma uoluptate nos eſſe; cum autem ueſcamur ijs rebus, quæ dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu uoluptatem, quæ faciat uarietatem uoluptatum; ſed non augeri illam non dolendi uoluptatem. quam cur uoluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuauius, q̃ nihil dolere? Immò ſit ſanè nihil melius, inquam: non dum enim id quæro: num propterea idem uoluptas eſt, quod, ut ita dicã, indolentia? Planè idem, inquit, et maxima quidem, qua fieri nulla maior poteſt. Quid dubitas igitur, inquam, ſummo bono à te ita conſtituto, ut id totum in nõ dolendo ſit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim neceſſe eſt tanq̃ meretricem in matronarũ cœ

tum, ſic uoluptatem in uirtutum concilium adducere? ſed forte dicitis, inuidioſum nomen eſt, & infamiæ ſubiectum. itaq; hoc frequenter dici ſolet à uobis, non intelli ge[illegible]nos, quam dicat Epicurus uoluptatem. quod quide[illegible] ſi quando dictum eſt, eſt autem dictum non parum ſæpe: etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci. ego ne non intelligo, quid ſit ἡδονὴ *græce, latine uoluptas? utram tandem linguam neſcio? deinde, qui fit, ut ego neſciam, ſciant omnes, quicunq; Epicurei eſſe uoluerunt? quod ueſtri quidem uel optime diſputant, nihil opus eſſe eum, qui philoſophus futurus ſit, ſcire literas. itaq; ut maiores noſtri ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut Dictator eſſet: ſic uos de Pelaſgis omnibus colligitis bonos illos quidem uiros, ſed certe non pereruditos. ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? ut ſcias me intelligere, primum idem eſſe uoluptatem dico, quod ille* ἡδονήν*: & quidem ſæpe quærimus uerbum latinum par græco, & quod idem ualeat: hic nihil fuit, quod quæreremus: nullum inueniri poteſt, quod magis idem declaret latine, quod græce, quàm declarat uoluptas. huic uerbo omnes, qui ubiq; ſunt, qui latine ſciunt, duas res ſubijciũt, lætitiam in animo, commotionem ſuauem iucunditatis in corpore. nam & ille apud Trabeam, uoluptatem animi nimiam, lætitiam dicit, eandem, quam ille Cæcilianus, qui omnibus lætitijs lætum eſſe ſe narrat. ſed hoc intereſt, quòd uoluptas dicitur etiam in animo uitioſa res, ut Stoici putant, qui eam ſic definiunt, ſublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui: non dicitur lætitia, nec gaudium in corpore. in eo autem uolu=*

*ptas omnium latine loquẽtium more ponitur, cum per=
cipitur ea, quæ ſenſum aliquem moueat iucunditas. hanc
quoq; iucunditatem, ſi uis, transfer in animum: iuuare
enim in utroq; dicitur, ex eóq; iucundum: modo intelli=
gas inter illum, qui dicat,*

» *Tanta lætitia auctus ſum, ut mihi non conſtem;*
& eum, qui,

» *Nunc demum mihi animus ardet; =*
*quorum alter lætitia geſtiat, alter dolore crucietur: eſſe
illum medium,*

» *Quanquam hæc inter nos nuper notitia admodum eſt,
qui nec lætetur, nec angatur: itemq; inter eum, qui po=
tiatur expetitis corporis uoluptatibus, & eum, qui cru=
cietur ſummis doloribus, eſſe eum, qui utroq; careat. ſatis
ne igitur uideor uim uerborum tenere, an ſum etiã nunc
uel græce loqui, uel latine docendus? & tamen uide, ne,
ſi ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cum græ=
ce, ut uideor, luculenter ſciam, ſit aliqua culpa eius, qui
ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis ſine
reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heracli=
tus, cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natu
ra nimis obſcure memorauit: aut cum rerum obſcuri=
tas, non uerborum, facit, ut nõ intelligatur oratio: qua=
lis eſt in Timæo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec
non uult, ſi poſſit, plane, et aperte loqui: nec de re obſcu
ra, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici, ſed de illu=
ſtri, et facili, etiam in uulgus peruulgata, loquitur. quan
quam non negatis nos intelligere quid ſit uoluptas, ſed
quid ille dicat. è quo efficitur, non ut nõn intelligamus,
quæ uis ſit iſtius uerbi; ſed ut ille ſuo more loquatur, no*

ſtrum negligat. ſi enim idem dicat, quod Hieronymus, qui cenſet ſummum bonum eſſe ſine ulla moleſtia uiuere: cur mauult dicere uoluptatem, quàm uacuitatem doloris? ut ille facit, qui quid dicat, intelligitur. ſin autē uoluptatem putat: dicat adiūgendam ad illam, quæ in motu ſit: ſic enim appellat hanc dulcem in motu, illam nihil dolentis in ſtabilitate. quid tendit, cum efficere non poſſit, ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuam naturam, ſenſumq́; perſpexerit, uacuitas doloris, & uoluptas idem eſſe uideatur? hoc eſt uim afferre Torquate ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones uerborum, quibus imbuti ſumus. quis enim eſt, qui non uideat hæc eſſe in natura rerum tria? unum, cum in uoluptate ſumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc quidem, in quo nunc ſumus. credo quidem uos nec in dolore, nec in uoluptate eſſe; cum in uoluptate ſit, qui epuletur; in dolore, qui torqueatur. tu autem inter hæc, tantam multitudinem hominum interiectam nō uides nec lætantium, nec dolentium? Non prorſus, inquit: omneiſq́;, qui ſine dolore ſint, in uoluptate, et ea quidē ſumma, eſſe dico.

Ergo in eadem uoluptate eū, qui alteri miſceat mulſum, ipſe non ſitiens? & eum, qui illud ſitiens bibat? Tum ille, finem, inquit, interrogandi, ſi uidetur: quod quidem ego à principio ita me malle dixerā, hoc ipſum prouidens dialecticas captiones. Rhetorice igitur, inq̄, nos mauis, q̄ dialectice diſputare? Quaſi uero, inquit, perpetua oratio rhetorum ſolum, non etiam philoſophorum ſit. Zenonis eſt, inquā, hoc Stoici, omnem uim loquendi, ut iam ante Ariſtoteles, in duas tributā eſſe partes dicere. rhetoricā palmæ, dialecticam pugno ſimilem

eſſe dicebat, ꝙ latius loquerentur rhetores, dialectici autē cōpreſſius. obſequar igitur uoluntati tuæ : dicamq́;, ſi potero, rhetorice, ſed hac rhetorica philoſophorum, non noſtra illa forenſi : quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur, eſſe interdum paulo hebetiorem. ſed dum dialecticam Torquate contemnit Epicurus, quæ una continet omnem & perſpiciendi, quid in quaq; re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidq; ſit, ac ratione, et uia diſputandi : ruit in dicendo, ut mihi quidem uidetur, nec ea, quæ docet, uult ulla arte diſtingui : ut hæc ipſa, quæ modo loquebamur . ſummum à uobis bonum uoluptas dicitur . aperiendum eſt igitur, quid ſit uoluptas: aliter enim explicari, quod quæritur, non poteſt. quam ſi explicauiſſet, non tam hæſitaret. aut enim eam uoluptatem tueretur, quā Ariſtippus, id eſt qua ſenſus dulciter ac iucunde mouetur, quā etiam pecudes, ſi loqui poſſent, appellarent uoluptatem : aut, ſi magis placeret ſuo more loqui, quā ut

» *Omnes Danai, aut Mycenenſes, Attica pubes,*

reliquiq; Græci, qui hoc anapæſto citantur; hoc non dolere ſolum uoluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeum contemneret : aut, ſi utrunq; probaret, aut probat, coniungeret doloris uacuitatem cum uoluptate, & duobus ultimis uteretur : multi enim & magni philoſophi hæc ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui uirtuti uſum cum uitæ perfectæ proſperitate coniunxit . Callipho adiunxit ad honeſtatem uoluptatem . Diodorus ad eandem honeſtatem addidit uacuitatem doloris . idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiam hanc, quæ nūc Hieronymi eſt, coniunxiſſet cum Ariſtippi uetere ſententia : illi enim inter ſe diſſentiunt : propte=

rea ſingulis finibus utuntur: & cum uterq; græce egregie loquatur; nec Ariſtippus, *qui uoluptatem ſummum bonum dicit, in uoluptate ponit non dolere; neq;* Hieronymus, *qui ſummum bonum ſtatuit non dolere, uoluptatis nomine unquã utitur pro illa indolentia; quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret uoluptatẽ. duæ ſunt enim res quoq;: ne tu uerba ſolum putes: unũ eſt, ſine dolore eſſe: alterum, cum uoluptate. uos ex his tam diſſimilibus rebus non modo nomen unum, nam id facilius paterer; ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini. quod fieri nullo modo poteſt. hic, qui utranq; probat, ambobus debuit uti, ſicut facit, remq́; tamen diuidit uerbis. cum enim ipſam eam uoluptatem, quã eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſeiunctum ab illo* Ariſtippeo *genere uoluptatis. atq; ibi hoc dicit, ubi omnis eius eſt oratio de ſummo bono. in alio uero libro, ubi breuiter comprehenſis grauiſſimis ſententijs quaſi oracula edidiſſe ſapientiæ dicitur, ſcribit his uerbis: quæ nota tibi profecto* Torquate *ſunt: quis enim ueſtrũ non edidicit* Epicuri *κυρίας δόξας; id eſt maxime ratas? quia grauiſſimæ ſint ad beate uiuendum breuiter enunciatæ ſententiæ. animaduerte igitur, recte ne hanc ſententiam interpreter.* Si *ea, quæ ſunt luxurioſis efficientia uoluptatum, liberarent eos deorum, & mortis, & doloris metu, docerentq́; qui eſſent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem; cum undiq; complerentur uoluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid aut dolens, aut ægrum, id eſt aut malum.* Hoc *loco ſe tenere* Triarius *non potuit.* Obſecro, *inquit,* Tor=

quate hæc dicit Epicurus*? quod mihi quidem uiſus eſt, cum ſciret, uelle tamen confitentem audire* Torquatum.

At ille non pertimuit, ſaneq́; fidenter, iſtis quidem ipſis uerbis, inquit: ſed quid ſentiat, non uidetis. Si *alia ſentit, inquam, alia loquitur: nunquam intelligam, quid ſentiat: ſed planè dicit, quod intelligam: idq́; ſi ita dicit, nõ eſſe reprehendendos luxurioſos ſi ſapiẽtes ſint, dicit abſurde. ſimiliter, & ſi dicat non reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. & tamen quid attinet luxurioſis ullam exceptionẽ dare? aut fingere aliquos, qui, cum luxurioſe uiuerent, à ſummo philoſopho non reprehenderentur eo nomine duntaxat, cætera cauerent? ſed tamen non ne reprehenderes* Epicure *luxurioſos ob eam ipſam cauſam, quòd ita uiuerent, ut perſequerentur cuiuſque modi uoluptates? cum eſſet præſertim, ut ais tu, ſumma uoluptas nihil dolere? atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella; deinde ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex* Hymnide,

Mihi *ſex menſes ſatis ſunt uitæ: ſeptimum* Orco *ſpondeo. iam doloris medicamenta illa* Epicurea *tanquam de narthecio promant: ſi grauis, breuis: ſi longus, leuis. unum neſcio, quo modo poſſit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupiditates habere. quid ergo attinet dicere, nihil haberem', quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? hoc eſt dicere, non reprehenderem aſotos, ſi nõ eſſent aſoti. iſto modo ne improbos quidem, ſi eſſent boni uiri. hic homo ſeuerus luxuriam per ſe ipſam reprehendendam non putat. & hercule* Torquate, *ut uerum loquamur, ſi uoluptas ſummum bonum eſt, rectiſſime*

non putat. nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant, & qui de conuiuijs auferantur, crudiq; poſtridie ſe rurſus ingurgitent, qui ſolem, ut aiunt, nec occidentem unquam uiderint, nec orientem, qui conſumptis patrimonijs egeant. nemo noſtrum iſtius generis aſotos iucunde putat uiuere. mundos, elegantes, optimis cocis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione, his omnibus exquiſitis, uitanteis cruditatem, quibus uinum diffuſum è pleno ſit œnophoro, ut ait Lucilius, cui nihil dépſit

** ius, & ſacculos abſtulerit: adhibenteis ludos, & quæ ſequuntur illa, quibus detractis, clamat Epicurus ſe neſcire quid ſit bonũ. adſint etiam formoſi pueri, qui miniſtrẽt:*

** reſplendeat his ueſtis, argentum, odrilitium, locus ipſe, ædificium. hos ego aſotos bene quidem uiuere, at beate nũquam dixerim. ex quo efficitur, non ut uoluptas ne ſit uoluptas, ſed ut uoluptas non ſit ſummum bonum. nec ille, qui Diogenem Stoicum adoleſcens, poſt autem Panætium audierat Lælius, eo dictus eſt ſapiens, quod non intelligeret quid ſuauiſſimũ eſſet (nec enim ſequitur, ut cui cor ſapiat, ei non ſapiat palatus) ſed quia parui id duceret.*

om. 24. coll.

» O Lapathe, ut iactare neceſſe eſt cognitu' cui ſis.
» In quo Læliu' clamores ſophos ille ſolebat
» Edere, compellans gumas ex ordine noſtros.
» Læliu' præclare, & recte ſophos, illudq; uere:
» O Publi, ò gurges, Galloni es homo miſer, inquit:
» Cœnaſti in uita nunquam bene, cum omnia in iſto
» Conſumis, ſquilla, atq; acipenſere cum decumano.

is hæc loquitur, qui in uoluptate nihil ponens, negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in uoluptate: & tamen non negat libenter unquam cœnaſſe Gallonium (mentire

tur enim) ſed bene. ita grauiter, & ſeuere uoluptatem ſecernit à bono. ex quo illud efficitur, qui bene cœnent, omneis libenter cœnare; qui libenter, non continuo bene. ſemper Lælius bene. quid bene? dicet Lucilius, cocto, cō=dito. ſed cedò caput cœnæ, ſermone bono. quid, ex eo ſi quæris, libenter? ueniebat enim ad cœnam, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturæ. recte ergo is negat unquā bene cœnaſſe Gallonium, recte miſerum, cum præſertim in eo omne ſtudium conſumeret: quem libenter cœnaſſe nemo negat. cur igitur non bene? quia quod bene, id recte, frugaliter, honeſte: ille porrò male, praue, nequiter, turpiter cœnabat. non igitur nec Lapathi ſuauitatem acipenſeri Gallonij Lælius anteponebat, ſed ſuauitatem ipſam negligebat. quod non faceret, ſi in uoluptate ſummum bonum poneret. ſemouenda eſt igitur uoluptas, non ſolum ut recta ſequamini, ſed etiam ut loqui deceat frugaliter. poſſumus ne igitur in uita ſummum bonum dicere, cum id ne in cœna quidem poſſe uideamur? quo modo autem philoſophus loquitur tria genera cupiditatum, naturales, & neceſſarias; naturales, non neceſſarias; nec naturales, nec neceſſarias? primum diuiſit ineleganter: duo enim genera quæ erat, fecit tria. hoc eſt non diuidere, ſed frangere rem. qui ſi diceret cupiditatum eſſe duo genera, naturales, & inanes; naturalium quoq; item duo, neceſſarias, & non neceſſarias: confecta res eſſet: uitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. ſed hoc ſanè concedamus: contemnit enim diſſerendi elegantiam: confuſe loquitur. gerendus eſt mos, modo recte ſentiat. & quidem illud non nimium probo, & tamen patior, philoſophum loqui de cupiditati

bus finiendis. an poteſt cupiditas finiri? tollenda eſt, atque extrahenda radicitus: quis eſt enim, in quo ſit cupiditas, quin recte cupidus dici poſſit? ergo & auarus erit, ſed finite: & adulter, uerum habebit modum: & luxuriosus eodem modo. qualis iſta philoſophia eſt, quæ non interitum afferat prauitatis, ſed ſit contenta mediocritate uitiorum? quanquam in hac diuiſione rem ipſam prorſus probo, elegantiam deſidero. appellet hæc deſideria naturæ, cupiditatis nomen ſeruet aliò, ut, cum de auaritia, cum de intemperantia, cum de maximis uitijs loquetur, eam tanquam capitis accuſet. ſed hæc quidem liberius ab eo dicuntur, & ſæpius. quod equidem non reprehendo: eſt enim tanti philoſophi, tamq; nobilis, audacter ſua decreta defendere. ſed tamen ex eo, quòd eam uoluptatem, quam omnes gentes hoc nomine appellant, uidetur amplexari ſæpe uehementius, in magnis interdum uerſatur anguſtijs, ut, hominum conſcientia remotá, nihil tam turpe ſit, quod uoluptatis cauſa non uideatur eſſe facturus. deinde ubi erubuit (uis enim eſt permagna naturæ) confugit illuc, ut neget accedere quicquam poſſe ad uoluptatem nihil dolentis. at iſte non dolendi ſtatus non uocatur uoluptas. non laboro, inquit, de nomine. quid, quòd res alia tota eſt? reperiam multos, uel innumerabiles potius, non tam curioſos, nec tam moleſtos, quàm uos eſtis: quibus, quicquid uelim, facile perſuadeam. quid ergo dubitamus, quin, ſi non dolere uoluptas ſit ſumma, non eſſe in uoluptate dolor ſit maximus? cur id non ita fit? quia dolori non uoluptas contraria eſt, ſed doloris priuatio.
* hoc uero non uidere maximo argumento uoluptatem illam: qua ſublata, neget ſe intelligere omnino quid ſit bo

num. eam autem ita perſequitur, quæ palato percipiatur, quæ auribus: cætera addit, quæ ſi appelles, honos præfandus ſit. hoc igitur, quod ſolum bonũ ſeuerus, & grauis philoſophus nouit, idem non uidet ne expetendum quidem eſſe, quòd eam uoluptatem hoc eodem auctore non deſideremus, cum dolore careamus. quanquam hæc ſunt contraria. hic ſi definire, uel diuidere didiciſſet, ſi loquẽdi uim, ſi deniq; conſuetudinem uerborum teneret; nũquam in tantas ſalebras incidiſſet. nunc uides, quid faciat. quam nemo unquam uoluptatem appellat, & hanc in motu uoluptatem, quæ duo ſunt, unum facit: ſic enim has ſuaues, & quaſi dulces uoluptates appellat. interdũ ita extenuat, ut M. Curium putes loqui: interdum ita laudat, ut, quid præterea ſit bonum, neget ſe poſſe ne ſuſpicari quidem. quæ iam oratio non à philoſopho aliquo, ſed à Cenſore opprimenda eſt: non eſt enim uitium ſolũ in oratione, ſed etiam in moribus. luxuriam non reprehendit, modo ſit uacua infinita cupiditate, & timore. hoc loco diſcipulos quærere uidetur, ut, qui aſoti eſſe uelint, philoſophi ante fiant. A' primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. ſimul atque natum animal eſt, gaudet uoluptate, & eam appetit, ut bonum: aſpernatur dolorem, ut malum. de malis autem, & bonis, ab ijs animalibus, quæ non dum deprauata ſint, ait optime iudicari. hæc & tu ita poſuiſti, & uerba ueſtra ſunt. quàm multa uitioſa? ſummum enim bonum, & malum uagiens puer utra uoluptate dijudicabit, ſtante, an mouente? quoniam, ſi dijs placet, ab Epicuro loqui diſcimus. ſi ſtante, hoc natura uidelicet uult, ſaluam eſſe ſe; quod concedimus: ſi mouente, quod tamẽ

dicitis, nulla turpis uoluptas erit, quæ prætermittenda ſit. & ſimul non proficiſcitur animal illud modo natum à ſumma uoluptate, quæ eſt à te poſita in non dolendo. nec tamen argumentum hoc Epicurus à paruis petiuit, aut etiam à beſtijs: quæ putat eſſe ſpecula naturæ: ut diceret, ab his duce natura hanc uoluptatem expeti nihil dolendi. neq; enim hæc mouere poteſt appetitũ animi: nec illum habet ictum, quo pellat animum ſtatus hic non dolendi. itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. at ille pellit, qui permulcet ſenſum uoluptate. itaque Epicurus ſemper hoc utitur, ut probet uoluptatem natura expeti, quòd ea uoluptas, quæ in motu ſit, & paruos ad ſe alliciat, & beſtias, non illa ſtabilis, in qua tãtum ineſt nihil dolere. quid igitur conuenit, ab alia uoluptate dicere naturam proficiſci, in alia ſummum bonum ponere? beſtiarum uero nullum iudicium puto: quamuis enim deprauatæ non ſint, prauæ tamẽ eſſe poſſunt. ut bacillum aliud eſt inflexum et incuruatum de induſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura non eſt illa quidem deprauata mala diſciplina, ſed natura ſua. nec uero ut uoluptatẽ expetat, natura mouet infantem, ſed tantum ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe, ſaluumq; uelit: omne enim animal, ſimul ut ortum eſt, & ſe ipſum, & omnes partes ſuas diligit, duasq; res, quæ maximæ ſunt, in primis amplectitur, animum, & corpus, deinde utriuſque partes: nam ſunt & in animo præcipua quædam, & in corpore: quæ cum leuiter agnouit, tunc diſcernere incipit, ut ea, quæ prima data ſunt natura, appetat, aſperneturq; contraria. in his primis naturalibus uoluptas inſit necne, magna quæſtio eſt. nihil uero putare eſſe præter uo-

*luptatem,non membra,non ſenſus, non ingenij motum,
non integritatem corporis,non ualetudinem,ſummæ mi=
hi uidetur inſcitiæ . atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt
omnem rationem bonorum,& malorum.* Polemoni,*eti=
am ante* Ariſtoteli *ea prima uiſa ſunt , quæ paulo ante
dixi . ergo nata eſt ſententia ueterum* Academicorum,*et*
Peripateticorum; *ut finem bonorum dicerent, ſecundum
naturam uiuere,ideſt,uirtute adhibita,frui primis à na
tura datis .* Callipho *ad uirtutem nihil adiunxit, niſi uo
luptatem :* Diodorus *niſi uacuitatē doloris. his omnibus,
quos dixi,conſequentes ſunt fines bonorum.* Ariſtippo *ſim
plex uoluptas :* Stoicis,*conſentire naturæ : quod eſſe uo=
lunt è uirtute,ideſt honeſte uiuere : quod ita interpretan
tur,uiuere cum intelligentia earum rerum, quæ natura
euenirent,eligente ea,quæ eſſent ſecundum naturam,reij
cienteq; contraria.* Ita *tres ſunt fines expertes honeſta=
tis ; unus* Ariſtippi,*uel* Epicuri ; *alter* Hieronymi ; Car=
neadis *tertius : tres,in quibus honeſtas cum aliqua acceſ=
ſione,*Polemonis,Calliphonis,Diodori . *una ſimplex,cuius*
Zeno *auctor,poſita in decore tota,ideſt in honeſtate . nā*
Pyrrho,Ariſto,Herillus *iam diu abiecti . reliqui ſibi con
ſtiterunt,ut extrema cum initijs cōuenirent ; ut* Ariſ=
*po uoluptas,*Hieronymo *doloris uacuitas,*Carneadi *frui
principijs naturalibus eſſet extremum .* Epicurus *au=
tem cum in prima commendatione uoluptatem dixiſſet :
ſi eam , quam* Ariſtippus , *idem tenere debuit ultimum
bonorum , quod ille : ſin eam,quam* Hieronymus, *feciſ=
ſet idem , ut uoluptatem illam* Ariſtippi *in prima com=
mendatione poneret . nam quod ait ſenſibus ipſis iudica=
ri uoluptatem bonum eſſe , dolorem malum : plus tri=*

buit ſenſibus, quàm nobis leges permittunt. priuatarum litium iudices ſumus: nihil enim poſſumus iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij. in quo fruſtra iudices ſolent, cum ſententiam pronunciant, addere, ſi quid mei iudicij eſt. ſi enim non fuit eorum iudicij, nihilo magis, hoc non addito, illud eſt iudicatum, quod iudicat ſenſus dulce, amarũ; lene, aſperum; prope, longe; ſtare, mouere; quadratum; rotundum. quam igitur pronunciabit ſententiam ratio? adhibita primum diuinarum humanarumq; rerum ſciẽtia, quæ poteſt appellari rite ſapientia: deinde adiunctis uirtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu uoluptatum ſatellites, & miniſtras eſſe uoluiſti: quarum adeo omnium ſententia pronunciabit, primum de uoluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quam quærimus; ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem applicetur. de uacuitate doloris eadem ſententia eſt. reijcietur etiam Carneades: nec illa de ſummo bono ratio aut uoluptatis, non dolendi ue particeps, aut honeſtatis expers probabitur. ita relinquet duas, de quibus etiam atq; etiam conſideret. aut enim ſtatuet nihil eſſe bonum, niſi honeſtum; nihil malum, niſi turpe; cætera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modo, aut reijcienda ſint: aut anteponet eam, quam cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam ipſis initijs naturæ, & totius perfectione uitæ locupletatam uidebit. quod eo liquidius faciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas, uerborum ne ſit controuerſia. huius ego nunc auctoritatem ſequens, idem faciam. quantum enim potero, minuam contentiones: omneſq; ſimplices ſententias eorũ, in quibus nulla eſt uirtutis

adiunctio,

adiunctio, omnino à philoſophia ſemouendas putabo. primum Ariſtippi, Cyrenaicorumq́; omnium: quos non eſt ueritum, in ea uoluptate, quæ maxima dulcedine ſenſum moueret, ſummum bonum ponere, cõtemnentes iſtã uacuitatem doloris. hi non uiderunt, ut ad curſum equũ, ad arãdum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, intelligẽdum, & agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum: contráq́;, ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad paſtum, et ad procreandi uoluptatem hoc diuinum animal ortum eſſe uoluerunt. quo nihil mihi uidetur eſſe abſurdius. atq; hæc contra Ariſtippum, qui eam uoluptatem nõ modo ſummam, ſed ſolam etiam dicit, quam omnes unam appellamus uoluptatem. aliter autem uobis placet. ſed ille, ut dixi, uitioſe: nec enim figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur uoluptatibus. nec uero audiendus Hieronymus: cui ſummum bonũ eſt idem, quod uos interdum, uel potius nimium ſæpe dicitis, nihil dolere. non enim, ſi malum dolor eſt, carere eo malo ſatis eſt ad bene uiuendum. hoc dixerit potius Ennius,

„ Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali:

nos beatam uitam non depulſione mali, ſed adeptione boni iudicemus; nec eam ceſſando, ſiue gaudendo, ut Ariſtippus, ſiue non dolendo, ut hic, ſed agendo aliquid, conſiderando'ue quæramus. Quæ poſſunt eadem contra Carneadeum illud ſummum bonum dici: quod is non tam, ut probaret, protulit, quàm ut Stoicis, quibus cum bellum gerebat, opponeret. id autem eiuſmodi eſt, ut additum ad uirtutem, auctoritatẽ uideatur habitu-

rum, & expleturum cumulate uitam beatam: de quo omnis hæc quæſtio eſt. nam qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem, quam unā uirtus minimi facit; uel uacuitatem doloris, quæ etiam ſi malo caret, tamen non eſt ſummum bonum: acceſſione utuntur non ita probabili: nec tamen, cur id tam parce, tamq; reſtricte faciant, intelligo. quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad uirtutem, primum uiliſſimas res addunt, deinde ſingulas potius, q̃ omnia, quæ prima natura approbauiſſet, ea cum uoluptate coniungerent. quæ cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino uiſa ſunt pro nihilo, ut inter optime ualere, et grauiſſime ægrotare nihil prorſus dicerent intereſſe: recte iam pridem contra eos deſitum eſt diſputari. dum.n. in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarēt, nec ei quicquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur: uirtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt. Herillus autem ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddā bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſſit: itaq; hic ipſe iam pridem eſt reiectus. poſt enim Chryſippum non ſanè eſt diſputatum. Reſtatis igitur uos. nā cum Academicis incerta luctatio eſt: qui nihil affirmant, & quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi uolunt, quodcunq; ueriſimile uideatur. Cum Epicuro autem hoc eſt plus negocij, ꝙ ex duplici genere uoluptatis coniunctus eſt, quodq; & ipſe, & amici eius, & multi poſtea defenſores eius ſententiæ fuerunt, & neſcio quo modo, is, qui auctoritatem minimam habet, maximam uim, populus cum illis facit. quos niſi arguimus, omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deſerenda eſt. ita cæterorum ſententijs ſemotis, relinqui=

tur non mihi cum Torquato, ſed uirtuti cum uoluptate certatio. quam quidem certationem homo & acutus, & diligens Chryſippus non contemnit, totumq; diſcrimen ſummi boni in eadem comparatione poſitum putat. ego autem exiſtimo, ſi honeſtum aliquid oſtẽdero, quod ſit ipſum ui ſua, propterq; ſe expetendũ, iacere ueſtra omnia. itaq; eo, quale ſit, breuiter, ut tempus poſtulat, conſtituto, accedam ad omnia tua Torquate. ubi ſi me memoria forte defecerit, tuũ eſt ut ſuggeras. Honeſtum igitur id intelligimus, quod tale eſt, ut detracta omni utilitate, ſine ullis præmijs, fructibuſq;, per ſe ipſum poſſit iure laudari. quod quale ſit, non tam definitione, qua ſum uſus, intelligi poteſt, quanquam aliquantum poteſt, quàm cõmuni omniũ iudicio, & optimi cuiuſq; ſtudijs, atq; factis: qui permulta ob eam unam cauſam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honeſtum eſt, etſi nullum cõſecuturum emolumentum uident: homines enim, etſi multis alijs, tamen hoc uno à beſtijs plurimum differũt, ꝙ rationem habeãt à natura, mentemq; datam et acrem, et uigentem, celerrimeq; multa ſimul agitãtem, et, ut ita dicam, ſagacẽ: quæ et cauſas rerum, et conſecutiones uideat, & ſimilitudines transferat, & diſiuncta cõiungat, et cum præſentibus futura copulet, omnemq; cõplectatur uitæ conſequentis ſtatum. eademq; ratio facit hominem hominum appetentem, cumq; his natura, & ſermone, & uſu cõgruentem; ut profectus à charitate domeſticorum, ac ſuorum, currat longius, et ſe implicet primum ciuiũ, deinde omnium mortalium ſocietate; atq;, ut ad Architam ſcripſit Plato, non ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis, ut perexigua pars ipſi relinquatur. & quoniam eadem

coll. Giorg. 45.

natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi, quod facillime apparet, cum uacui curis, etiam quid in cœlo fiat, ſcire auemus: his initijs inducti omnia uera diligimus, id eſt fidelia, ſimplicia, conſtantia: tum uana, falſa, fallentia odimus, ut fraudem, periurium, malitiam, iniuriã. eadem ratio habet in ſe quiddam amplum, atq; magnificum, ad imperãdum magis, quàm ad parendum accommodatum, omnia humana non tolerabilia ſolum, ſed etiam leuia ducens; altum quiddam, excelſum, nihil timens, nemini cedens, ſemper inuictum. atq; his tribus generibus honeſtorum notatis, quartum ſequitur, & in eadem pulchritudine, & aptum ex illis tribus: in quo ineſt ordo, & moderatio. cuius ſimilitudine perſpecta in formarum ſpecie, à dignitate tranſitum eſt ad honeſtatem dictorum atq; factorum. nam ex his tribus laudibus, quas ante dixi, & temeritatem reformidat, et non audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere: ueretúrq; quicquam aut facere, aut loqui, quod parum uirile uideatur. Habes undiq; expletam & perfectam Torquate *formam honeſtatis: quæ tota his quatuor uirtutibus, quæ à te quoq; commemoratæ ſunt, continetur. hanc ſe tuus* Epicurus *omnino ignorare dicit, quam, aut qualem eſſe uelint, qui honeſtate ſummum bonum metiantur. ſi enim ad honeſtatem omnia referantur, nec in ea uoluptatem dicant ineſſe: dit eos inani uoce ſonare (his enim ipſis uerbis utitur) neq; intelligere, neque uidere, ſub hac uoce honeſtatis quæ ſit ſubijcienda ſententia. ut enim conſuetudo loquitur, id ſolum dicitur honeſtum, quod eſt populari fama glorioſum. quod, inquit, quanquam uoluptatibus quibuſdam eſt ſæpe iu=*

cundius,tamen expetitur propter uoluptatem. uides ne quàm ſit magna diſſenſio? philoſophus nobilis, à quo non ſolum Græcia,& Italia, ſed etiam omnis barbaria commota eſt; honeſtum quid ſit, ſi id non eſt in uolu=ptate,negat ſe intelligere; niſi forte illud, quod multi=tudinis rumore laudatur. ego autem hoc, etiam turpe eſſe ſæpe iudico; & ſi quando turpe non ſit,tamen non eſſe non turpe, cum id à multitudine laudetur: quod ſi ſit ipſum perfectum,atq; laudabile; non ob eam cauſam tamen illud dici honeſtum eſſe, quia laudetur à multis; ſed quia tale ſit,ut, uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent,pulchritudine ſua tamen eſſet, ſpecieq; lau dabile. itaq; idem natura uictus,cui obſiſti non poteſt, dicit alio loco id,quod à te etiam paulo ante dictum eſt; non poſſe iucunde uiui,niſi etiam honeſte. quid nunc,ho neſte,dicit? idem ne,quod iucunde? ergo ita, non poſſe honeſte uiui,niſi honeſte uiuatur. an niſi populari fa=ma? ſine ea igitur iucũde negat poſſe uiuere? quid tur pius,quàm ſapientis uitam ex inſipientium ſermone pen=dere? quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe ni=hil,niſi quod poſſit ipſum propter ſe iure laudari. nam ſi propter uoluptatem: quæ eſt iſta laus,quæ poſſit è ma cello peti? non is uir eſt,ut,cum honeſtatem eo loco ha=beat,ut ſine ea iucunde neget poſſe uiui,illud honeſtum, quod populare ſit, ſentiat,& ſine eo iucunde neget uiuẽ poſſe,aut quicquam aliud honeſtum intelligat, niſi quod ſit rectum ipſum,quod per ſe ſua ui, ſua natura, ſua ſit ſponte laudabile. itaq; Torquate cum diceres clamare Epicurum non poſſe iucunde uiui,niſi honeſte,& ſapien ter,& iuſte uiueretur; tu ipſe mihi gloriari uidebare.

tanta uis inerat in uerbis propter earum rerum, quæ ſignificabantur his uerbis, dignitatem, ut altior fieres, ut interdum inſiſteres, ut nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem, & iuſtitiam aliquando ab Epicuro. q̃ te decebat ijs uerbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, philoſophia omnino non egeremus: iſtorũ enim uerborum amore, quæ perraro appellantur ab Epicuro, ſapientiæ, fortitudinis, iuſtitiæ, temperãtiæ, præſtantiſſimis ingenijs homines ſe ad philoſophiæ ſtudium contulerunt.
" oculorũ, inquit Plato, eſt in nobis ſenſus acerrimus: qui=
" bus ſapientiam non cernimus. quàm illa ardenteis amo=
" res excitaret ſui, ſi uideretur. cur tandem? an quòd illa callida eſt, ut optime poſſit architectari uoluptates? cur iuſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritum uetuſtate prouerbium, quicum in tenebris? hoc dictum in una re, latiſſime patet: ut in omnibus factis re, non teſte moueamur: ſunt enim leuia, & perinfirma, quæ dicebantur à te, cum animi conſcientia improbos excruciari, tum etiam pœnæ timore: quâ aut afficiuntur, aut ſemper ſunt in metu ne afficiantur aliquando. non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi non bonum illum uirum, qui quicquid fecerit ipſe ſe cruciet, omniaq; formidet, ſed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, uerſutum, ueteratorem, facilè ut excogitet quo modo occulte ſine teſte, ſine ullo conſcio fallat. an tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum Prætor quæſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scæuola Tribunus pl. ferret ad plebem, uellent ne de ea re quæri. quo plebiſcito, decreta à ſenatu eſt Cõſuli quæſtio Cn. Scipioni. pro=

fectus in exilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus: erat enim res aperta: non igitur de improbo, ſed callido improbo quærimus: qualis Q. Pōpeius in fœdere Numantino inficiando fuit. nec uero omnia timentem: primum qui animi conſcientiam non curet: quam ſcilicet comprimere nihil eſt negocij: is enim, qui occultus, et tectus dicitur, tantum abeſt ut ſe indicet, perficiet etiam ut dolere alterius improbe facto uideatur: quid eſt enim aliud, eſſe uerſutum? memini me adeſſe P. Seſtilio Rufo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe hæredem Q. Fabio Gallo. cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe ab eo rogatum, ut omnis hæreditas ad filiam perueniret. id Seſtilius factum negabat: poterat autem impune: quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat. eratq; uerisimilius, hunc mentiri, cuius intereſſet, q̃ illum, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. addebat etiam, ſe in legem Voconiam iuratum contra eam facere nō auderem, niſi aliter amicis uideretur. aderamus nos quidem adoleſcentes, ſed & multi ampliſſimi uiri: quorum nemo cenſuit plus filiæ dandum, quàm poſſet ad eam lege Voconia peruenire. tenuit permagnam Seſtilius hæreditatem. unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta & recta emolumentis omnibus, & cōmodis anteponerent, ne nummum quidem unum attigiſſet. num igitur poſtea cenſes anxio animo, aut ſolicito fuiſſe? nihil minus. contráq;, illa hæreditate diues, ob eamq; rem lætus: magni enim æſtimabat pecuniam non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam. quæ quidem uel cum periculo eſt quærenda uobis: eſt enim effectrix multarum & magnarum uoluptatum. ut igitur illis, qui,

recta et honeſta quæ ſunt, ea ſtatuunt per ſe expetenda, adeunda ſunt quæuis pericula decoris, honeſtatisq; cauſa: ſic ueſtris, qui omnia uoluptate metiuntur, pericula adeunda ſunt, ut adipiſcantur magnas uoluptates. ſi magna res, magna hæreditas agetur, cum pecunia uoluptates pariantur plurimæ, idem erit Epicuro *ueſtro faciendum, ſi ſuum finem bonorum ſequi uolet, quod* Scipioni *magna gloria propoſita, ſi* Annibalem *in* Africam *retraxiſſet. itaq; quantum adijt periculum? ad honeſtatem enim ille omnem conatum ſuum referebat, non ad uoluptatem. ſic ueſter ſapiens magno aliquo emolumento cõmotus, animi cauſa, ſi opus fuerit, dimicabit. occultum facinus eſſe potuerit, gaudebit: deprehenſus, omnem pœnam contemnet: erit enim inſtructus ad mortem contemnendam, ad exilium, ad ipſum etiam dolorem. quem quidem uos, cum improbis pœnam proponitis, impatibilem facitis; cum ſapientem ſemper boni plus habere uultis, tolerabilem. ſed finge non ſolum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, uerum etiam præpotentem: ut* M. Craſſus *fuit; qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut hodie eſt noſter* Pompeius; *cui recte facienti gratia eſt habenda: eſſe enim quamuis uellet iuſtus, iniquus poterat impune. quàm multa uero iniuſte fieri poſſunt, quæ nemo poſſit reprehendere? ſi te amicus tuus moriens rogauerit, ut hæreditatem reddas ſuæ filiæ, nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit* Fabius, *nec cuiquam dixerit; quid facias? tu quidem reddes: ipſe* Epicurus *fortaſſe redderet: ut* Sex. Peduceus Sex. F. *is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuæ filium; tum doctus, tum omniũ uir optimus, et iuſtiſſimus;*

cum ſciret nemo eum rogatum à C. Plotio equite R. ſplédido Nurſino, ultro ad mulierem uenit, eiq́; nihil opinanti uiri mandatum expoſuit, hæreditatemq́; reddidit. ſed ego ex te quæro, quoniam idem tu certe feciſſes: non ne intelligis eo maiorem uim eſſe naturæ, quòd ipſi uos, qui omnia ad ueſtrum commodum, &, ut ipſi dicitis, ad uoluptatem referatis, tamen ea faciatis, è quibus appareat non uoluptatem uos, ſed officium ſequi? pluſq́; rectam naturam, quàm rationem prauam ualere? ſi ſcieris, inquit Carneades, aſpidem occulte latere uſpiam, et uelle imprudentem ſuper eam aſſidere, cuius mors tibi emolumentũ factura ſit: improbe feceris, niſi monueris ne aſſideat: ſed impune tamen id te conſtat feciſſe: quis enim coarguere poſſit? ſed nimis multa: perſpicuum eſt enim, niſi æquitas, fides, iuſtitia proficiſcantur à natura, et ſi omnia hæc ad utilitatem referantur, uirum bonum non poſſe reperiri. ſed de his rebus ſatis multa in noſtris de Rep. libris ſunt dicta à Lælio. Transfer idem ad modeſtiam, uel temperantiam, quæ eſt moderatio cupiditatum rationi obediens. ſatis ne ergo pudori conſulat, ſi quis ſine teſte libidini pareat? an eſt aliq̃d per ſe ipſum flagitioſum, etiam ſi nulla comitetur infamia? quid fortes uiri? uoluptatum ne calculis ſubductis prælium ineunt, ſanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore atque impetu concitati? utrum tandem cenſes Torquate, imperioſum illum, ſi noſtra uerba audiret, tuam ne de ſe orationem libétius auditurum fuiſſe, an meam, cum ego dicerem nihil eum feciſſe ſua cauſa, omniaque Reip. tu contra nihil, niſi ſua? ſi uero id etiam explanare uelles apertius, diceres nihil eum feciſſe niſi uoluptatis cauſa.

quo modo eum tandem laturum fuiſſe exiſtimes? eſto: fecerit, ſi ita uis, Torquatus propter ſuas utilitates: malo enim dicere, quàm uoluptates, in tanto præſertim uiro. num etiam eius collega, P. Decius, princeps in ea familia Conſulatus, cum ſe deuoueret, & equo admiſſo in mediã aciem Latinorum irruebat, aliquid de uoluptatibus ſuis cogitabat? nam ubi eam caperet, aut quando, cum ſciret confeſtim eſſe moriendum, eamq́; mortem ardentiore ſtudio peteret, quàm Epicurus uoluptatem petendam putat? quod quidem eius factum niſi eſſet iure laudatum, non eſſet imitatus quarto Conſulatu ſuo filius: neq; porrò ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, Conſul cecidiſſet in prælio, ſeq́; è continenti genere tertiam uictimam Reip. præbuiſſet. contineo me ab exemplis græcis: hoc modicum eſt. Leonidas, Epaminũdas, tres aliqui, aut quatuor. ego ſi noſtros colligere cœpero, perficiam illud quidem, ut ſe uirtuti tradat conſtringendam uoluptas: ſed dies me deficiet: &, ut A. Varius, qui eſt habitus iudex durior, dicere conſeſſori ſolebat, cum datis teſtibus alij tamen citarẽtur, aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit; ſic à me ſatis teſtium eſt dictum: quid enim? te ipſum digniſſimum maioribus tuis uoluptas ne induxit, ut adoleſcentulus eriperes P. Syllæ Conſulatum? quem cum ad patrem tuum retuliſſes fortiſſimum uirũ, qualis ille uel Conſul, uel ciuis cum ſemper, tum poſt Conſulatum fuit? quo quidem auctore nos ipſi ea geſſimus, ut omnibus potius, quàm ipſis nobis conſuluerimus. At quàm pulchre dicere uidebare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis, & maximis uoluptatibus, nullo nec præſenti, nec futuro dolore; ex altera autem cru

ciatibus maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec ſperata uoluptate: & quærebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret: deinde concludebas ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bonum uoluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuinus: quem meminiſſe tu non potes. is ita uiuebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inueniri uoluptas, qua non abundaret. erat & cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligens, & copioſus; ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia & phana contemneret; ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob Remp. interfectus. cupiditates non Epicuri diuiſione finiebat, ſed ſua ſacietate. habebat tamen rationem ualetudinis: utebatur ijs exercitationibus, ut ad cœnam & eſuriens, & ſitiens ueniret; eo cibo, qui & ſuauiſſimus eſſet, & idem facillimus ad concoquendum; uino & ad uoluptatem, & ne noceret. cætera illa adhibebat, quibus demptis negat ſe Epicurus intelligere quid ſit bonum. aberat omnis dolor. qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quàm philoſophis uteretur. color egregius, integra ualetudo, ſumma gratia, uita denique conferta uoluptatum omnium uarietate. hunc uero beatum oratio quidem ueſtra ſic cogitat. ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: dicet pro me ipſa uirtus: nec dubitabit iſti ueſtro beato M. Regulum anteponere. quem quidem, cum ſua uoluntate, nulla ui coactus præter fidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginem reuertiſſet, tum ipſum, cum uigilijs, & fame cruciaretur, clamat uirtus beatiorem fuiſſe, quàm potantem in roſa Thoriũ. bella magna geſ-

ſerat is: bis Conſul fuerat: triumpharat: nec tamen ſua illa ſuperiora tam magna, nec tam præclara ducebat, q̃ illum ultimum caſum, quem propter fidem, conſtãtiamq́; ſuſceperat: qui nobis miſerabilis uidetur audientibus, illi perpetiendi erat uoluntarius: non enim hilaritate, nec laſciuia, nec riſu, aut ioco comite leuitatis, ſed ſæpe etiam triſtes firmitate, & conſtantia ſunt beati. ſtuprata per uim Lucretia à regis filio, teſtata ciues, ſe ipſam intere- mit. hic dolor populi duce & auctore Bruto, cauſa ciuitati libertatis fuit: ob eiusq́; mulieris memoriam primo anno & uir, & pater eius Conſul eſt factus. tenuis L. Virginius, unusq́; de multis, ſexageſimo anno poſt libertatem receptam, Virginiam filiam ſua manu occidit, potius quàm ea App. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur. aut hæc tibi Torquate ſunt uituperanda, aut patrocinium uoluptatis repudiandũ. quod autem patrocinium, aut quæ iſta cauſa eſt uoluptatis, quæ nec teſtes ullos è claris uiris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis teſtes excitamus eos, quorum omnis uita conſumpta eſt in laboribus glorioſis, qui uoluptatis nomen audire nõ poſſent: ſic in ueſtris diſputationibus hiſtoria muta eſt. nunquam audiui in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem, Milciadem, Themiſtoclem, Epaminundam nominari: qui in ore ſunt cæterorum omnium philoſophorum. nunc uero, quoniam hæc nos etiam tractare cœpimus, ſuppeditabit nobis Atticus de theſauris ſuis, quos & quantos uiros habere teſtium ſat eſt. non ne melius eſt de his aliq̃d, q̃ tantis uoluminibus de Themiſtocle loqui? ſint iſta Græcorum. quanquam ab his philoſophiam, & omnes in-

l. perpetienti

genuas diſciplinas habemus. ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quicquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: alteri, plurimum ſe, & longe, longeq; plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore & extra eſſe quædam bona. & certamen honeſtum, & diſputatio ſplendida: omnis eſt enim de uirtutis dignitate contentio. at cum tuis cum diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcœnis uoluptatibus, de quibus ab Epicuro ſæpiſſime dicitur. non potes ergo iſta tueri Torquate, mihi crede, ſi te ipſe, & tuas cogitationes, & ſtudia perſpexeris. pudebit te inquam illius tabulæ, quam Cleanthes, ſanè commode, uerbis pingere ſolebat. iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula uoluptatem, pulcherrimo ueſtitu, & ornatu regali, in ſolio ſedentem: præſto eſſe uirtutes, ut ancillulas; quæ nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut uoluptati miniſtrarent, & eam tantum ad aurem admonerent (ſi modo id pictura intelligi poſſet) ut caueret, ne quid perficeret imprudẽs, quod offenderet animos hominum; aut quicquam, è quo oriretur aliquis dolor. nos quidem uirtutes ſic natæ ſumus, ut tibi ſeruiremus: aliud negocij nihil habemus. at negat Epicurus (hoc enim ueſtrum lumen eſt) quenquam, qui honeſte non uiuat, iucunde poſſe uiuere. quaſi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. illud quæro, quid ei, qui in uoluptate ſummum bonum putat, conſentaneum ſit dicere. quid affers, cur Thorius, Poſthumius, cur Chius, cur omnium magiſter Orata nõ iucundiſſime uixerit? ipſe negat, ut ante dixi, luxurioſorũ uitam reprehendendã, niſi planè fatui ſint, id eſt niſi

aut cupiant,aut metuant. quarum ambarum rerũ cum medicinam pollicetur,luxuriæ licentiam pollicetur : his enim rebus detractis,negat ſe reperire in aſotorum uita quod reprehendat . non igitur poteſtis uoluptate omnia dirigentes aut tueri,aut retinere uirtutem. nam nec uir bonus ac iuſtus haberi debet,qui,ne malum habeat, abſti net ſe ab iniuria . noſti credo illud ;

» *Nemo pius eſt , qui pietatem cauet .*

Caue quicquam putes eſſe uerius: nec enim,dum metuit, iuſtus eſt: & certe,ſi metuere deſtiterit,non erit.non me tuit autem,ſiue celare poterit,ſiue opibus maius quicquã fecerit,certeq; mallet obtinere exiſtimari bonus uir,ut nõ ſit ; quàm eſſe,ut non putetur. ita,quod certiſſimum eſt, pro uera,certaq; iuſtitia ſimulationem nobis iuſtitiæ tra= ditis,præcipitisq; quodam modo ut noſtram ſtabilem con ſcientiam contemnamus,aliorum errãtem opinionem au cupemur. Q*uæ dici eadem de cæteris uirtutibus poſſunt: quarum omnium fundamenta uos in uoluptate, tanquã in aqua,ponitis . quid enim ? fortem ne poſſumus dicere eundem illum* Torquatum? *delector enim,quanquam te non poſſum,ut ais,corrumpere : delector,inquam,& fa milia ueſtra,& nomine . & hercule modo uir optimus noſtriq; amantiſſimus* A.Torquatus *uerſatur ante ocu= los : cuius quantum ſtudium,& quàm inſigne fuerit er ga me temporibus illis,quæ nota ſunt omnibus, ſcire ne= ceſſe eſt utrunq; ueſtrum . quæ mihi ipſi,qui uolo et eſſe, & haberi gratus,grata non eſſent,niſi eum perſpicerem mea cauſa mihi amicum fuiſſe,nõ ſua. niſi hoc dicis ſua, quod intereſt omnium recte facere . ſi id dicis, uicimus : id enim uolumus , id contendimus , ut officij fructus ſit*

ipſum officium. hoc ille tuus non uult, omnibusq; ex rebus uoluptatem, quaſi mercedem, exigit. ſed ad illum redeo. ſi uoluptatis cauſa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, & ex eius ſpolijs ſibi & torquem, & cognomen induit, nullam aliam ob cauſam niſi quòd ei talia facta digna uiro uidebantur: fortem non puto. iã ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi uno uerbo temperantia pœnæ aut infamiæ metu coercebuntur, nõ ſanctitate ſua ſe tuebuntur: quod adulterium, quod ſtuprum, quæ libido nõ ſe proripiet, ac proijciet aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia? Quid illud Torquate, quale tãdem uidetur? te iſto nomine, ingenio, gloria, quæ facis, quæ cogitas, quæ contendis, quò referas, cuius rei cauſa perficere quæ conaris uelis, quod optimum deniq; in uita iudices, non audere in conuentu dicere? quid enim mereri uelis iam, cum magiſtratum inieris, & in concionem aſcenderis (eſt enim tibi edicendum, quæ ſis obſeruaturus in iure dicendo: & fortaſſe etiam, ſi tibi erit uiſum, aliquid de maióribus, & de te ipſo dices more maiorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia uoluptatis cauſa facturum eſſe? téq; nihil feciſſe in uita, niſi uoluptatis cauſa? an me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos iſto modo loquar? at tu eadem iſta dic in iudicio, aut, ſi coronam times, dic in ſenatu. nunquã facies. cur, niſi quòd turpis eſt oratio? me ne ergo, & Triarium dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? uerum eſto. uerbum ipſum uoluptatis non habet dignitatem: nec nos fortaſſe intelligimus: hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos uoluptatem quam dicatis. rem uides difficilem & obſcuram. indiuidua, &

*intermundia,quæ nec ſunt ulla,nec poſſunt eſſe,intelligi=
mus : uoluptas,quæ paſſeribus omnibus nota eſt, à nobis
intelligi non poteſt . quid,ſi efficio,ut fateare me non mo
do,quid ſit uoluptas,ſcire(eſt enim iucundus motus in ſen
ſu)ſed etiam quid eam tu uelis eſſe?tum enim eam ipſam
uis,quam modo ego dixi: & nomen imponis,in motu ut
ſit,& faciat aliquam uarietatem· tum aliam quandam
ſummam uoluptatem,cui addi nihil poſſit . eam tu adeſ
ſe,cum dolor omnis abſit,eamq; ſtabilem appellas . ſit ſa=
nè iſta uoluptas . dic in quo uis conuentu,te omnia face
re,ne doleas . ſi ne hoc quidem ſatis ample , ſatis honeſte
dici putas,dic te omnia & in iſto magiſtratu,& in om=
ni uita utilitatis tuæ cauſa facturum,nihil niſi quod ex=
pediat,nihil deniq; niſi tua cauſa: quem clamorem cõcio
nis,aut quã ſpẽ Conſulatus eius,qui tibi paratiſſimus eſt,
futurã putes? eam ne rationem ſequare,qua tecum ipſe,
& cũ tuis utare,profiteri autem,& in medium profer=
re non audeas? at uero illa,quæ Peripatetici , quæ Stoici
dicunt,ſemper tibi in ore ſunt,in iudicijs,in ſenatu, offi=
cium,æquitatẽ,dignitatẽ,fidem,recta,honeſta,digna im
perio,digna populo R.omnia pericula pro Rep.mori pro
patria.hæc cum loqueris,nos Barones ſtupemus,tu uide=
licet tecum ipſe rides . nam inter iſta tam magnifica uer
ba , tamq; præclara non habet ullum uoluptas locum ,
non modo illa , quam in motu eſſe dicitis , quam omnes
urbani,ruſtici,omnes inquam qui latine loquuntur , uo=
luptatem uocant ; ſed ne hæc quidem ſtabilis, quam præ
ter uos nemo appellat uoluptatem . uide , ne non de=
beas uerbis noſtris uti , ſententijs tuis . quòd ſi uultum
tibi , ſi inceſſum fingeres , quo grauior uiderere , non*

eſſes tui

eſſet tui ſimilis: uerba tu fingas, et ea dicas, quæ non ſentias, aut etiam, ut ueſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtentatio ſit, intus ueritas occultetur? uide quæſo, rectum ne ſit. mihi quidem eæ ueræ uidentur opiniones, quæ honeſtæ, quæ laudabiles, quæ glorioſæ, quæ in ſenatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu, concilioq; proferendæ ſint; ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitiæ uero locus ubi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quem nõ ipſum amet propter ipſum? quid autem eſt amare, ex quo nomen amicitiæ ductum eſt, niſi uelle bonis aliquem affici quammaximis, etiam ſi ad ſe ex iis nihil redeat? et quidem prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo. immo uideri fortaſſe: eſſe enim, niſi eris, non potes: qui autem eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non ſub dubia utilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſum à ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur. At enim ſequor utilitatem. manebit ergo amicitia tam diu, quàm diu ſequetur utilitas: & ſi utilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. ſed quid ages tandem, ſi utilitas ab amicitia (ut fit ſæpe) defecerit? relinques ne? quæ iſta amicitia eſt? retinebis? qui conuenit? quid enim de amicitia ſtatueris utilitatis cauſa expetenda, uides. ne in odium ueniam, ſi amicum deſtitero tueri. primum cur iſta res digna odio eſt? num quid eſt turpe, niſi quod eſt? ſi, ne quo incommodo afficiare, non relinques amicum: tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur, optabis. quòd ſi non modo utilitatem tibi nullam afferet, ſed iacturæ rei familiaris erunt faciundæ, labores ſuſcipiendi, adeundum uitæ periculum: ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis

ſibi quenque natum eſſe,& ſuis uoluptatibus? uadem te ad mortem tyranno dabis pro amico, ut Pytagoræus ille fecit Siculo tyranno? aut Pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtem, ut moriare pro amico? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? & ſi id non probares, quo minus ambo unà necaremini, non deprecarere? faceres tu quidem Torquate hæc omnia: nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te prætermiſſurum credam aut mortis, aut doloris metu. non quæritur autem, quid naturæ tuæ conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinæ. ratio iſta, quam defendis, præcepta, quæ didiciſti, quæ probas, funditus euertunt amicitiam: quamuis eam Epicurus, ut facit, in cœlum efferat laudibus. at coluit ipſe amicitias. quaſi quis illum neget & bonum uirum, & comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſputationibus, non de moribus quæritur. ſit iſta in Græcorum leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectantur eos, à quibus de ueritate diſſentiunt. ſed quamuis comis in amicitijs tuendis fuerit, tamen, ſi hæc uera ſunt (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. at multis ſe probauit. & quidem iure fortaſſe: ſed tamen non grauiſſimum eſt teſtimonium multitudinis: in omni enim arte, uel ſtudio, uel quauis ſcientia, uel in ipſa uirtute, optimum quidq; rariſſimum eſt. ac mihi quidem, quòd & ipſe bonus uir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc uidetur maior uis honeſtatis, & minor uoluptatis. ita enim uiuunt quidam, ut eorum uita probetur, refellatur oratio, atq; ut cæteri exiſtimantur dicere

melius,quàm facere : ſic hi mihi uidétur facere melius, quàm dicere. Sed hæc nihil ſanè ad rem. illa uideamu', quæ à te de amicitia dicta ſunt . è quibus unum mihi ui debar ab ipſo Epicuro dictum agnoſcere : amicitiam à uoluptate non poſſe diuelli,ob eamq; rem colendam eſſe, ꝙ ſine ea tuto & ſine metu uiui non poſſet,nec iucunde quidem poſſet. Satis eſt ad hoc reſponſum. attuliſti aliud humanius horum recentiorum, nũquam dictum ab ipſo illo,quod ſciam : primo utilitatis cauſa amicum expeti : cum autem uſus acceſſiſſet,tum ipſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe uoluptatis . hoc etſi multis modis reprehendi poteſt,tamen accipio quod dat: mihi.n.ſatis eſt,ipſis non ſatis.nam aliquando poſſe recte fieri dicunt nulla expectata,nec quæſita uoluptate . Poſuiſti autem,dicere alios fœdus quoddam inter ſe facere ſapientes,ut,quemadmodum ſint in ſe ipſos animati,eodem modo ſint erga amicos : id & fieri poſſe,& ſæpe eſſe factum,& ad uoluptates percipiendas maxime pertinere. hoc fœdus facere ſi potuerunt,faciant etiam illud,ut æquitatem,modeſtiam,uirtutes omnes per ſe ipſas gratis diligant. at uero ſi fructibus,& emolumentis,& utilitatibus amicitias colemus,ſi nulla charitas erit,quæ faciat amicitiam ipſam ſua ſponte,ui ſua,ex ſe,& propter ſe expetendam : dubium eſt,quin fundos,& inſulas amicis anteponamus ? licet hic rurſus ea cõmemores,quæ optimis uerbis ab Epicuro de laudibus amicitiæ dicta ſunt : non quæro, quid dicat, ſed quid conuenienter rationi poſſit,& ſententiæ ſuæ dicere. utilitatis cauſa amicitia eſt quæſita : num igitur utiliorem tibi hũc Triarium putas eſſe poſſe,q̃ ſi tua ſint Puteolis gramina? collige omnia,quæ ſoletis. præſidiũ

amicorum. ſatis eſt tibi in te, ſatis in legibus, ſatis & in mediocribus amicitijs præſidij: iam contemni non poteris: odium autem & inuidiam facile uitabis: ad eas enim res ab Epicuro præcepta dantur: & tamen non tantis uectigalibus ad liberalitatem utens, etiam ſine hac Pyladea amicitia, multorum te beneuolentia præclare & tuebere, & munies. at qui cum ioca, ſeria, ut dicitur, qui cum arcana, qui cum occulta omnia? tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico. ſed fac iſta eſſe non importuna: quid ad utilitatem tantæ pecuniæ? uides igitur, ſi amicitiam ſua charitate metiare, nihil eſſe præſtantius; ſin emolumēto, ſummas familiaritates prædiorum pretioſorum mercede ſuperari. me ipſum igitur ames oportet, non mea, ſi ueri amici futuri ſumus. ſed in rebus apertiſſimis nimium longi ſumus: perfecto enim, & concluſo, nec uirtutibus, nec amicitijs uſquam locum eſſe, ſi ad uoluptatem omnia referantur, nihil præterea magnopere dicēdum. attamen ne cui loco non uideatur eſſe reſponſum, pauca etiā nunc dicam ad reliquam orationem tuam. Quoniam igitur omnis ſumma philoſophiæ ad beate uiuendum refertur, idq; unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt; beate autem uiuere alij in alio, uos in uoluptate ponitis; item contra, omnem infelicitatem in dolore: id primum uideamus, beate uiuere ueſtrum quale ſit. atq; hoc dabitis, ut opinor; ſi modo ſit aliquid eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis: nam ſi amitti uita beata poteſt, beata eſſe non poteſt: quis enim confidit ſemper ſibi illud ſtabile, & firmum permanſurum, quod fragile & caducum ſit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum

ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando amiſſis illis ſit miſer; beatus autem eſſe in maximarũ rerum timore nemo poteſt: nemo igitur eſſe beatus poteſt: neq; enim in aliqua parte, ſed in perpetuitate temporis uita beata dici ſolet: neq; appellatur omnino uita beata, niſi confecta, atq; abſoluta: nec poteſt quiſquam aliàs beatus eſſe, aliàs miſer: qui enim exiſtimabit poſſe ſe miſerum eſſe, beatus non erit: nam cum ſemel eſt ſuſcepta beata uita, tam permanet, q̃ ipſa illa effectrix beatæ uitæ ſapientia, neq; expectat ultimum tempus ætatis: quod Crœſo ſcribit Herodotus præceptum à Solone. etenim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidẽ temporis ad beate uiuendum aliquid afferre, nec minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quàm ſi illa ſit ſempiterna. hæc dicuntur inconſtantiſſime. cum enim ſummum bonum in uoluptate ponat, negat infinito tempore ætatis uoluptatem fieri maiorem, q̃ finito, atq; modico. qui bonum omne in uirtute ponit, is poteſt dicere perfici beatã uitam perfectione uirtutis: negat enim ſummo bono afferre incrementum diem. qui autem uoluptate uitam effici beatam putabit, qui ſibi is conueniet, ſi negabit uoluptatem creſcere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. an dolor longiſſimus quiſq; miſerrimus, uoluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? quid eſt igitur, cur ita ſemper deum appellet Epicurus beatum et æternum? dempta enim æternitate nihilo beatior Iuppiter, q̃ Epicurus: uterq; enim ſummo bono fruitur, ideſt uoluptate. at enim hic etiam dolore: nam eum nihili facit: ait enim ſe, ſi uratur, q̃ hoc ſuaue, dicturum. qua igitur re à deo uincitur, ſi æternitate non uincitur?

in qua quid eſt boni, præter ſummam uoluptatem, & eā ſempiternam? quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi conſtanter loquare? in uoluptate corporis, addam ſi uis animi, dum ea ipſa, ut uultis, ſit quod et in corpore, ſitum eſt uiuere beate. quid? iſtam uoluptatem perpetuam quis poteſt præſtare ſapienti? nam quibus rebus efficiuntur uoluptates, hæ non ſunt in poteſtate ſapientis: non enim in ipſa ſapientia poſitum eſt beatum eſſe, ſed in ijs rebus, quas ſapientia comparat ad uoluptatem. totum autem id externum: & quod externum, id in caſu eſt. ita fit beatæ domina fortuna. quam Epicurus dit exiguam interuenire ſapienti. age, inquies, iſta parua ſunt: ſapientem locupletat ipſa natura: cuius diuitias Epicurus ipſe parabiles eſſe docuit. hæc bene dicuntur: nec ego repugno: ſed inter ſe ipſa pugnant: negat enim tenuiſſimo uictu, id eſt contemptiſſimis eſcis, et potionibus minorem uoluptatem percipi, q̃ rebus exquiſitiſſimis ad epulandũ. huic ego, ſi negaret quicquam intereſſe ad beate uiuendum quali uteretur uictu, cōcederem, laudarem etiam: uerum enim diceret: idq; Socratem, qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim: ſed qui ad uoluptatem omnia referens, uiuit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, non audio: nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo. naturales diuitias dixit parabiles eſſe, quòd paruo eſſet natura contenta. certe, niſi uoluptatem tanti æſtimaretis. non minor, inquit, uoluptas percipitur tam ex uiliſſimis rebus, q̃ ex pretioſiſſimis. hoc eſt non modo cor non habere, ſed ne palatum quidē. qui enim uoluptatem ipſam contemnunt, ijs licet dicere ſe acipenſerem mænæ non

anteponere. cui uero in uoluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu non ratione ſunt iudicanda; eaq; dicenda optima, quæ ſint ſuauiſſima. uerum iſto modo conſequatur ſummas uoluptates non modo paruo, ſed fermè nihilo, ſi poteſt: ſit uoluptas non minor in naſturtio illo, quo ueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon; q̃ in Syracuſanis menſis, quæ à Platone grauiter uituperātur: ſit, inquam, tam facilis, q̃ uultis, uoluptatis cōparatio: quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta ſunt, ut in his beata uita, ſi modo dolor ſummum malum eſt, eſſe non poſſit. ipſe enim Metrodorus, penè alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his ferè uerbis: cum corpus bene conſtitutum ſit, & ſit exploratum ita futurum. an id exploratum cuiquam poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus non dico ad annum, ſed ad ueſperam? dolor igitur, id eſt ſummū malū, metuetur ſemper, etiam ſi non aderit: iā enim adeſſe poterit. qui poteſt igitur habitare in beata uita ſummi mali metus? traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. iam ipſum abſurdum, maximum malum negligi. ſed quæ tādem iſta ratio eſt? maximus dolor, inquit, breuis eſt. primum, quid tu dicis breue? deinde dolorem tam maximum? quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? uide, ne etiam menſes. niſi forte eum dicis, qui, ſimulatq; arripuit, interficit. quis iſtum dolorem timet? illum mallem leuares, quo optimum, atq; humaniſſimum uirum Cn. Octauium M. filium, familiarem meū, confici uidi: nec uero ſemel, nec ad breue tempus, ſed & ſæpe planè, & diu. quos, dij immortales, ille, cum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miſer

eſſe, quia ſummum id malum nõ erat; tantummodo laborioſus uidebatur. at miſer, ſi in uitioſa, & flagitioſa uita affluëret uoluptatibus. Quod autem magnum dolorem breuem, longinquũ leuem eſſe dicitis: id nõ intelligo quale ſit: uideo enim et magnos, et eoſdem longinquos dolores. quædã alia toleratio eſt uerior: qua uti uos nõ poteſtis, qui honeſtatem ipſam per ſe non amatis. fortitudinis quædam præcepta ſunt, ac pene leges, quæ effœminari uirum uetant in dolore. quamobrem turpe putãdum eſt, non dico dolere (nam id quidem eſt interdum neceſſe) ſed ſaxum illud Lemniũ clamore Philoctetæo funeſtare:

Quod eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando mutum flebiles uoces refert.
huic Epicurus cõpetenter: & ſi qui poteſt?
Cui uiperino morſu uenæ uiſcerum
Veneno imbutæ tetros cruciatus cient.

ſit Epicurus Philocteta, ſi grauis dolor, breuis. at iam decimum annum in ſpelunca iacet. ſi longus, leuis: dat enim interualla, & relaxat. primum non ſæpe: deinde quæ eſt iſta relaxatio, cum & præteriti doloris memoria recens eſt, & futuri atque impendentis torquet timor? moriatur, inquit. fortaſſe id optimum. ſed ubi illud, plus ſemper uoluptatis? ſi enim ita eſt, uide ne facinus facias, cum mori ſuadeas. potius ergo illa dicantur, turpe eſſe uiro debilitari, dolere, frangi, ſuccumbere. nam iſta ueſtra, ſi grauis breuis, ſi longus leuis, dictata ſunt. uirtutis, magnitudinis animi, patientiæ, fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet. audi, ne longe abeam, moriens quid dicat Epicurus: & intellige facta eius cum dictis diſcrepare. Epicurus Hermacho ſalutem.

» *Cum ageremus, inquit, uitæ beatum, & eundem ſupre-*
» *mum diem, ſcribebamus hæc. tanti autem morbi aderát*
» *ueſicæ, & uiſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem*
» *poſſit accedere.* Ecce miſerum hominem, ſi dolor ſummum malum eſt: dici aliter non poteſt. ſed audiamus
» ipſum. *Compenſabatur tamen, inquit, cum his omnibus*
» *animi lætitia, quam capiebam memoria rationum, inuen*
» *torumq́; noſtrorum: ſed tu, ut dignum eſt tua erga me,*
» *& erga philoſophiam uoluntate, ab adoleſcentia ſuſce-*
» *pta, fac ut Metrodori tueare liberos.* Non ego iam
» Epaminundæ, non Leonidæ mortem huius morti antepono. quorum alter, cum uiciſſet Lacedæmonios apud Mantineam, ſimulq́; ipſe graui uulnere exanimari uideret ſe; ut primum deſpexit, quæſiuit ſaluus ne eſſet Clypeus: cũ ſaluum eſſe flentes ſui reſpondiſſent, rogauit eſſent ne fuſi hoſtes: cumq́; id quoque ut cupiebat audiuiſſet, euelli iuſſit eam, qua erat transfixus, haſtam. ita multo ſanguine profuſo in lætitia & in uictoria eſt mortuus. Leonidas autem rex Lacedæmoniorum ſe in Thermopylis, treçentosq́; eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. præclaræ mortes ſunt imperatoriæ. philoſophi autem in ſuis lectulis plerunque moriuntur. refert tamen, quòd ſibi uidetur eſſe morienti magna laus. compenſabatur, inquit, cum ſummis doloribus lætitia. audio equidem philoſophi uocem Epicure. ſed, quid tibi dicendum ſit, oblitus es. primum enim, ſi uera ſunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc eſt ſi uera ſunt tua ſcripta, & inuenta: gaudere non potes: nihil enim iam habes, quod ad corpus referas: eſt autem à te ſemper dictum,

nec gaudere quenquam niſi propter corpus : nec dolere. præteritis,inquit, gaudeo . quibuſnam præteritis ? ſi ad corpus pertinentibus , rationes tuas te uideo compenſare cum iſtis doloribus,non memoriam corpore percepturũ uoluptatum . ſi autem ad animum,falſum eſt,quòd negas animi ullum eſſe gaudium , quod non referatur ad corpus . cur deinde Metrodori liberos commendas? quid ex iſto tuo egregio officio,& tanta fide (ſic enim exiſtimo)ad corpus refers ? huc,& illuc Torquate uos uerſetis licet : nihil in hac præclara epiſtola ſcriptum ab Epicuro congruens & conueniens decretis eius reperietis . ita redarguitur ipſe à ſeſe , ueneuntq; ſcripta eius probitate ipſius,ac moribus . nam iſta commendatio puerorum, memoria & charitas amicitiæ , ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam , non mutuatam uoluptatibus,nec præmiorum mercedibus euocatam : quod enim teſtimonium maius quærimus,quæ honeſta & recta ſint, ipſa eſſe optabilia per ſeſe , cum uideamus tanta eſſe officia morientis ? ſed ut epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem ferè uerbis interpretatus ſum (quanquam ea cum ſententia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiuſdem teſtamentum non ſolum à philoſophi grauitate , ſed etiam ab ipſius ſententia iudico diſcrepare : ſcripſit enim & multis ſæpe uerbis , & breuiter ,apteq; in eo libro , quem modo nominaui,mortem nihil ad nos pertinere : quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu : quod autem ſine ſenſu ſit , id nihil omnino ad nos pertinere . hoc ipſum elegantius poni,meliusq; potuit . nam quod ita poſitum eſt , quod diſſolutum ſit ,

id eſſe ſine ſenſu; id eiuſmodi eſt, ut non ſatis plane di-cat, quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo, quid ue-lit: quæro autem, quid ſit, quòd cum diſſolutione, ideſt morte, ſenſus omnis extinguatur: & cum reliqui nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos, tam accurate, tamq; diligènter caueat, & ſanciat, ut Amynomachus & Ti-*mocrates hæredes ſui de* Hermaci *ſententia dent, quod ſa tis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis menſe* Gamelione; *itemq; omnibus menſibus uiceſimo die lunæ dent ad eorum epulas, qui unà ſecum philoſophati ſint; ut & ſui, &* Metrodori *memoria colatur. hæc ego nō poſſum dicere non eſſe hominis & belli, & humani: ſa-pientis uero nullo modo, phyſici præſertim, quem ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalem. quid? uere ne poteſt eſſe dies ſæpius, qui ſemel fuit? cer te non poteſt. an eiuſdem modi? ne id quidem, niſi cum multa annorum interceſſerint milia, & omnium ſyde-rum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reuerſio. nullus eſt igitur cuiuſquam dies natalis. at ha betur. & ego ſcilicet id neſciebam. ſed ut ſit, etiam ne poſt mortem coletur? idq; teſtamento cauebit is, qui uo-bis quaſi oraculum ediderit, nihil poſt mortem ad nos pertinere? hæc non erant eius, qui innumerabiles mun dos, infinitasq; regiones, quarum nulla eſſet ora, nul-la extremitas, mente peragrauiſſet. nunquid tale* De-*mocritus? ut alios omittam, hunc appello, quem ille unum ſecutus eſt. quòd ſi dies notandus fuit, eum ne po tius, quo natus; an eum, quo ſapiens factus eſt? non po-tuit, inquies, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. iſto modo ne ſi auia quidem eius nata non eſſet. res tota* Torquate

non doctorum hominum, uelle poſt mortem epulis cele= brari memoriam ſui nominis. quos quidem dies quem= admodum agatis, & in quantam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. nihil opus eſt litibus. tantum dico, magis fuiſſe ueſtrum agere Epicuri diem natalem, q̃ illum teſtamento cauere, ut ageretur. ſed ut ad propoſitum reuertamur (de dolore enim cum dicere= mus, ad iſtam epiſtolam delati ſumus) nunc totum illud concludi ſic licet. qui in ſummo malo eſt, iſte cum in eo eſt, non eſt beatus. ſapiens autem ſemper beatus eſt; & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummum malum dolor. iam illud quale tandem eſt? bona præterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. primum in noſtra ne poteſtate eſt, quid meminerimus? Themiſto= cles quidem, cum ei Simonides, aut quis alius artem me= moriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem: nam me= mini etiam quæ nolo, obliuiſci non poſſum quæ uolo. ma gno hic ingenio. ſed res ſe tamen ſic habet, ut nimis impe rioſi philoſophi ſit, uetare meminiſſe. uide, ne Manliana ſint iſta ueſtra, aut maiora etiam, ſi imperes quod facere non poſſim. quid, ſi etiam iucunda memoria eſt præteri torum malorum? ut prouerbia non nulla ueriora ſint, quàm ueſtra dogmata. uulgo enim dicitur, iucundi acti labores, nec male Euripides: concludam, ſi potero, lati= ne: græcum enim hunc uerſum noſtis omnes:

» *Suauis eſt laborum præteritorum memoria.*

ſed ad bona præterita redeamus. quæ ſi à uobis talia di cerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut expulſus, egens, in palude demerſus trophæorum recordatione le= uaret dolorem ſuum: audirem, & planè probarem: nec

enim abſolui beata uita ſapientis, nec ad exitum perdu=ci poterit ſi prima quæq; benè ab eo conſulta, atq; facta, ipſius obliuione obruerentur. ſed uobis uoluptatum perceptarum recordatio beatam uitam facit, & quidem corpore perceptarum. nam ſi quæ ſunt aliæ, falſum eſt, omnes animi uoluptates eſſe è corporis ſocietate. corporis autem uoluptas etiam ſi præterita delectat, non intelligo cur Ariſtoteles Sardanapali *epigramma tantopere derideat. in quo ille* Rex Aſſyriæ *glorietur ſe omnes ſecum libidinum uoluptates abſtuliſſe. quod enim ne uiuus quidem, inquit, diutius ſentire poterat, quàm dũ fruebatur: quo modo id potuit mortuo permanere? fuit igitur uoluptas corporis, & prima quæq; auolat, ut aiebat; ſæpiuſq; relinquit cauſas pœnitendi, quàm recordandi. itaque beatior* Africanus *cum patria illo modo loquens,*

›› Deſine Roma *tuos hoſtes:* =

reliqua præclare,

›› Nanq; *tibi monumenta mei peperere labores.*

laboribus hic præteritis gaudet: tu iubes uoluptatibus. hic ſe ad ea reuocat, è quibus nihil unquam retulerit ad corpus: tu totus hæres in corpore. illud autem ipſum qui obtineri poteſt, quod dicitis omnes animi & uoluptates & dolores ad corporis uoluptates & dolores pertinere? nihil ne te delectat unquam? uideo, qui cum loquar. te igitur Torquate *ipſum per ſe nihil delectat? omitto dignitatem, honeſtatem, ſpeciem ipſam uirtutum, de quibus ante dictum eſt: hæc leuiora ponam: poema, aut orationem cum aut ſcribis, aut legis, cum omnium factorum, cum regionum conquiris hiſtoriam: ſignum, tabula, locus amœnus, ludi, uenatio, uilla* Luculli *(nam*

*ſi tuam dicerem,latebram haberes)ad corpus diceres per
tinere . ſed ea,quæ dixi, ad corpus'ne refers ? an eſt ali=
quid,quod te ſua ſpõte delectet ?aut pertinaciſſimus fue
ris , ſi in eo perſtiteris,ad corpus ea , quæ dixi, referre :
aut deſerueris totam Epicuri uoluptatem , ſi negaueris .
Quod uero à te diſputatum eſt,maiores eſſe uoluptates ,
& dolores animi,quàm corporis,quia trium temporum
particeps animus ſit,corpore autem præſentia ſolum ſen
tiantur : qui probari poteſt,ut is,qui propter me aliquid
gaudeat,plus,quàm ego ipſe , gaudeat ? animi uoluptas
oritur propter uoluptatem corporis ; & maior eſt ani=
mi uoluptas,quàm corporis : ita fit,ut gratulator lætior
ſit,quàm is,cui gratuletur . ſed dum efficere uultis bea=
tum ſapientem,cum maximas animo uoluptates percipi=
at,omnibusq; partibus maiores,quàm corpore : quid oc=
currat,non uidetis : animi enim quoq; dolores percipiet
omnibus partibus maiores,quàm corporis . ita miſer ſit
aliquando neceſſe eſt is, quem uos beatum ſemper uultis
eſſe . nec uero id,dum omnia ad uoluptatem, doloremq;
referetis,efficietis unquam . quare aliud aliquid Torqua
te hominis ſummum bonum reperiendum eſt . uolupta=
tem beſtijs concedamus : quibus uos de ſummo bono teſti
bus uti ſoletis . quid,ſi etiam beſtiæ multa faciunt duce
ſua quæq; natura partim indulgenter uel cum labore,ut
in gignendo,in educãdo? perfacile appareat aliud quid=
dam ijs propoſitum,non uoluptatem ? turtures & cur
ſu,& peregrinatione lætantur : congregatione aliæ cœ=
tum quodam modo ciuitatis imitantur . uidemus in quo
dam uolucrum genere non nulla indicia pietatis, cogni=
tionem,memoriam, in multis etiam diſciplinam. ergo in*

beſtijs erunt ſecreta à uoluptate humanarum quædam ſimulacra uirtutum: in ipſis hominibus uirtus niſi uoluptatis cauſa nulla erit, & homini, qui cæteris animantibus plurimum præſtat, præcipui à natura nihil datum eſſe dicemus? nos uero, ſiquidem in uoluptate ſunt omnia, longe multumq; ſuperamur à beſtijs: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus uarios, uarieq; abundantes nihil laborantibus: nobis autem aut uix, aut ne uix quidem, ſuppetunt multo labore quærentibus. nec tamen ullo modo ſummum pecudum bonum, & hominis, idem mihi uideri poteſt: quid enim tanto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concurſu honeſtiſſimorum ſtudiorum, tanto uirtutum comitatu, ſi, ea nullam ad aliam rem niſi ad uoluptatem conquiruntur? ut ſi Xerxes, cum tantis claſſibus, tantiſq; equeſtribus, & pedeſtribus copijs, Helleſponto iuncto, Athoue perfoſſo, maria ambulauiſſet, terramq; nauigauiſſet, ſi, cum tãto impetu in Græciam ueniſſet, cauſam eius quis ex eo quæreret tantarum copiarum, tantiq; belli, mel ſe afferre ex Hymeto uoluiſſe diceret, certe ſine cauſa uideretur tanta conatus: ſic nos ſapientem plurimis, & grauiſſimis artibus, atque uirtutibus inſtructum, & ornatum non, ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne cœlum, totamq; cum uniuerſo mari terram mente complexum, uoluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſa dicemus tanta molitum. ad altiora quædam, & magnificentiora, mihi crede Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus, in quibus ★ ineſt memoria rerum innumerabilium, uitæ quidem infinita, ineſt coniectura conſequentium, non multum

*à diuinatione differens, ineſt moderator cupiditatis pu=
dor, ineſt ad humanam ſocietatem iuſtitiæ fida cuſtodia,
ineſt in perpetiendis laboribus, adeundiſq; periculis firma
& ſtabilis doloris mortiſq; contemptio: ergo hæc in ani
mis: tu autem etiam membra ipſa, ſenſuſq; conſidera:
qui tibi, ut reliquæ corporis partes, non comites ſolum uir
tutum, ſed miniſtri etiam uidebuntur. quid, ſi in ipſo
corpore multa uoluptati præponenda ſunt, ut uires, uale
tudo, uelocitas, pulchritudo? quid tandem in animis cen=
ſes? in quibus doctiſſimi illi ueteres ineſſe quiddam cœle
ſte & diuinum putauerunt? quod ſi eſſet in uoluptate
ſummum bonũ (ut dicitis) optabile eſſet, in uoluptate ma
xima nullo interuallo interiecto, dies, nocteſq; uerſari, cũ
omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi mouerentur.
quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem
totum uelit eſſe in iſto genere uoluptatis? Cyrenaici qui=
dem non recuſant. ueſtri hæc uerecundius: illi fortaſſe
conſtantius. ſed luſtremus animo non has maximas ar=
tes, quibus qui carebãt, inertes à maioribus nominaban=
tur: ſed quæro, num exiſtimes non dico Homerum, Ar=
chilochum, Pindarum, ſed Phidiam, Polycletum, Zeuxin
ad uoluptates artes ſuas direxiſſe? ergo opifex plus ſibi
proponet ad formarum, quàm ciuis excellens ad facto=
rum pulchritudinem? quæ autem eſt alia cauſa erroris
tanti, tam longe, lateq; diffuſi, niſi ꝙ is, qui uoluptatem
ſummum bonum eſſe decernit, non cum ea parte animi,
in qua ineſt ratio, atque conſilium, ſed cum cupiditate,
ideſt cum animi leuiſſima parte deliberat? quæro enim
de te: ſi ſunt dij, ut uos etiam putatis, qui poſſunt eſſe bea
ti, cum uoluptates corpore percipere non poſſint? aut ſi*

ſine eo

ſine eo genere uoluptatis beati ſunt, cur ſimilem animi uſum in ſapiente eſſe nolitis? lege laudationes Torquate non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri: lege noſtrorum hominum, lege ueſtræ familiæ: neminem uidebis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum uoluptatum diceretur. non elogia monumentorum id ſignificant, uelut hoc ad portam? Vno ore cui plurimæ conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. id ne conſenſiſſe de Calatino plurimas gentes arbitramur, primarium populi fuiſſe, quòd præſtantiſſimus fuiſſet in conficiendis uoluptatibus? ergo in ijs adoleſcentibus bonam ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inſeruituros, &, quicquid ipſis expediat, facturos arbitramur? non ne uidemus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur? quanta confuſio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quæ ſunt uincula concordiæ. nec enim, ſi tuam ob cauſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed fœneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui ſuam ob cauſam commodauerit. maximas uero uirtutes iacere omnes neceſſe eſt uoluptate dominante. ſunt etiam turpitudines plurimæ, quæ, niſi honeſtas natura plurimum ualeat, cur non cadant in ſapientem non eſt facile defendere. Ac ne plura complectar (ſunt enim innumerabilia) bene laudata uirtus uoluptatis aditus intercludat neceſſe eſt. quod iam à me expectare noli. tute introſpice in mentem tuam ipſe: eamq; omni cogitatione pertractans, percontare ipſe te, perpetuis ne malis uoluptatibus perfluens, in ea,

quam ſæpe uſurpabas, tranquillitate degere omnem ætatem ſine dolore, aſſumpto etiam illo, quod uos quidem adiungere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu; an, cum de omnibus gẽtibus optime mererere, cum opem indigentibus ſalutemq́; ferres, uel Herculis *perpeti erumnas: ſic enim maiores noſtri labores non fugiendos, triſtiſſimo tamen uerbo erumnas etiam in deo nominauerunt. exigerem ex te, cogeremq́; ut reſponderes, niſi uererer, ne* Herculem *ipſum ea, quæ pro ſalute gentium ſummo labore geſſiſſet, uoluptatis cauſa geſſiſſe diceres.*

Quæ cum dixiſſem, habeo, inquit Torquatus, *ad quos iſta referam: & quanquam aliquid ipſe poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares noſtros.* Credo Syronem *dicis, et* Polidemum, *cum optimos uiros, tum doctiſſimos homines.* Recte, *inquit, intelligis.* Age *ſanè, inquam. ſed erat æquius* Triarium *aliquid de noſtra diſſenſione iudicare.* Immo, *inquit arridens, iniquum, hac quidem de re: tu enim iſta lenius: hic* Stoi*corum more nos uexat.* Tum Triarius, *poſthac quidem, inquit, audacius: nam hæc ipſa mihi erunt in promptu, quæ modo audiui; nec ante aggrediar, quàm te ab iſtis, quos dicis, inſtructum uidero.* Quæ *cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi, & diſputandi.*

M. TVLLII CICERONIS DE FINI- BVS BONORVM ET MALORVM LIBER III.

VOluptatem equidem Brute, ſi ipſa pro ſe loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, conceſſuram arbitror conui- ctam ſuperiore libro dignitati: etenim ſit impudens, ſi uirtuti diutius repu- gnet, aut ſi honeſtis iucunda anteponat, aut pluris eſſe contendat dulcedinem corporis, & titillantem ex ea re natam lætitiam, quàm grauitatem animi, atq; conſtan- tiam. quare illam quidem dimittamus, & ſuis ſe finibus tenere iubeamus, ne blanditijs eius, illecebriſq; impedia- tur diſputandi ſeueritas: quærendum eſt enim, ubi ſit il lud ſummum bonum, quod reperire uolumus; quoniam & uoluptas ab eo remota eſt, & eadem ferè contra eos dici poſſunt, qui uacuitatem doloris finem bonorum eſſe uoluerunt. nec uero ita ullum probetur ſummum bo- num, ut uirtute careat, qua nihil poteſt eſſe præſtantius. itaq; quanquam in eo ſermone, qui cum Torquato eſt habitus, non remiſſi fuimus: tamen hæc acrior eſt cum Stoicis parata contentio: quæ enim de uoluptate dicun tur, ea nec acutiſſime, nec abſcondite diſſeruntur: neq; enim qui defendunt eam, uerſuti in diſſerendo ſunt; nec, qui contradicunt, cauſam difficilem repellunt. ipſe etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem eſſe de uo- luptate, quòd ſit poſitum eius iudicium in ſenſibus, ut commoneri nos ſatis ſit, nihil attineat doceri. quare il-

la nobis ſimplex fuit in utranq; partem diſputatio: nec enim in Torquati ſermone quicquam implicatum, aut tortuoſum fuit, noſtraq;, ut mihi uidetur, dilucida ora= tio. Stoicorum autem non ignoras quàm ſit ſubtile, uel ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq́; cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam uerba parienda ſunt, impo= nendaq; noua nouis rebus nomina. quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte, cu ius uſus uulgaris, communiſq́; non ſit, multam nouita= tem nominum eſſe, cum conſtituantur earum rerum uo cabula, quæ in quaq; arte uerſentur. itaq; & dialectici, & phyſici uerbis utuntur ijs, quæ ipſi Græciæ nota non ſunt. geometræ uero, muſici, grammatici etiam more quodam loquuntur ſuo. item ipſæ rhetorum artes, quæ ſunt totæ forenſes, atq; populares, uerbis tamen in dicen do quaſi priuatis utuntur, ac ſuis. atq; ut omittam has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterentur nobis incogni= tis, uſitatis ſibi. quin etiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus uer ſatur, nominibus notauit nouis. quo magis hoc philoſo= pho faciendum eſt: ars eſt enim philoſophia uitæ: de qua diſſerens arripere uerba de foro non poteſt. quan= quam ex omnibus philoſophis Stoici plurima nominaue= runt. Zeno quoq; eorum princeps non tam rerum inuen tor fuit, quàm nouorum uerborum. quòd ſi in ea lin= gua, quam pleriq; uberiorem putant, conceſſum à Græ cia eſt, ut doctiſſimi homines de rebus non peruulgatis inuſitatis uerbis uterentur: quâto id uel nobis magis eſt concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere?

& ſi,quod ſæpe diximus,& quidem cum aliqua querela non Græcorum modo,ſed etiam eorum, qui ſe Græcos magis quàm noſtros haberi uolunt; nos non modo non uinci à Græcis uerborum copia,ſed eſſe in ea etiam ſuperiores: elaborandum eſt,ut hoc non in noſtris ſolum artibus,ſed etiã in illorum ipſorum conſequamur. quanquam ea uerba,quibus ex inſtituto ueterum utimur pro latinis,ut ipſa philoſophia,ut rhetorica,dialectica, grammatica,geometria,muſica,quanquam latine ea dici poterant,tamen,quoniam uſu percepta ſunt, noſtra ducamus. Atq; hæc quidem de rerum nominibus. De ipſis rebus autem ſæpenumero Brute uereor ne reprehendar, cum hæc ad te ſcribam,qui tum in philoſophia, tum in optimo genere philoſophiæ tantum proceſſeris. quod ſi facerem quaſi te erudiens, iure reprehenderer. ſed ab eo plurimum abſum: neq;,ut ea cognoſcas,quæ tibi notiſſima ſunt, ad te mitto; ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco,& quia te habeo æquiſſimum eorum ſtudiorum,quæ mihi communia tecum ſunt,æſtimatorem, & iudicem. attendes igitur, ut ſoles, diligenter, eamq; controuerſiam diiudicabis,quæ mihi fuit cum auunculo tuo,diuino,ac ſingulari uiro. Nam in Tuſculano cum eſſem, uellemq; è bibliotheca pueri Luculli quibuſdam libris uti, ueni in eius uillam,ut eos ipſe (ut ſolebam) inde promerem. quò cum ueniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, uidi in bibliotheca ſedentem, multis circunfuſum Stoicorum libris: erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta auiditas legendi,nec ſaciari poterat, quippe qui ne reprehenſionem quidem uulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſæpe, dum ſena-

tus cogeretur, nihil operæ Reip. detrahens. quo magis tum in ſummo ocio, maximaq; copia quaſi helluo libro= rum, ſi hoc uerbo in tam clara re utendum eſt, uideba= tur. quod cum accidiſſet, ut alter alterum nec opinato ui deremus; ſurrexit ſtatim. deinde prima illa, quæ in con greſſu ſolemus: quid tu, inquit, huc? à uilla enim cre= do: & ſi ibi te eſſe ſciſſem, ad te ipſe ueniſſem. Heri, inquam, ludis commiſſis, ex urbe profectus ueni ad ue= ſperam: cauſa enim fuit huc ueniendi, ut quoſdam hinc libros promerem: & quidem Cato totam hanc copiam iam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit: nam his libris eum malo, quã reliquo ornatu uillæ delectari: eſt enim mihi magnæ curæ: quanquam quidem hoc proprium tuum munus eſt, ut ita erudiatur, ut & patri, et Scipioni noſtro, & tibi tam propinquo reſpondeat. laboro autem non ſine cauſa: nam & aui eius memoria moueor (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus iam eſſet, ſi uiueret) & Lucul lus mihi uerſatur ante oculos, uir tum omnibus excellens tum mecum & amicitia, & omni uoluntate ſententiaq; coniunctus. Præclare, inquit, facis, cum et eorum me= moriam tenes, quorum uterq; tibi teſtamẽto liberos ſuos cõmendauit; & puerum diligis. quod autem meum mu nus dicis, non equidem recuſo, ſed te adiungo ſocium. ad= do etiam illud, multa iam mihi dare ſigna puerum & pudoris, et ingenij: ſed ætatem uides. Video equidem, inquam: ſed infici tamen iam debet ijs artibus, quas ſi, dum eſt tener, combiberit, ad maiora ueniet paratior.

Sic equidem, diligentius ſæpiuſq; iſta loquemur inter nos, agemuſq; cõmuniter: ſed reſideamus, inquit, ſi pla=

cet : itaq; fecimus . Tum ille : tu autem, cum ipſe tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris? Cõmentarios quoſdam, inquam, Ariſtotelicos, quos hic ſciebam eſſe, ueni ut auferrem, quos legerẽ, dum eſſem otioſus : quod quidem nobis (ut ſcis) non ſæpe contingit .

Quĩ uellem, inquit, ut te ad Stoicos inclinaſſes : erat enim, ſi cuiuſquam, certe tuum, nihil præter uirtutem in bonis ducere. Vide ne magis, inquã, tuum fuerit, cum in re idem tibi, quod mihi, uideretur, non noua te rebus nomina imponere : ratio enim noſtra cõſentit, oratio pugnat. Minime uero, inquit ille, cõſentit: quicquid enim præter id, quod honeſtum ſit, expetendum eſſe dixeris, in bonisq; numeraueris ; & honeſtum ipſum quaſi uirtutis lumen extinxeris ; & uirtutem penitus euerteris. Dicuntur iſta Cato magnifice, inquam . ſed uides ne uerborum gloriam tibi cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exæquent, eſſe communem? de quibus, cupio ſcire, quid ſentias . Ego ne quæris, inquit, ſcire quid ſentiam? quos bonos uiros, fortes, iuſtos, moderatos aut audiuimus in Rep. fuiſſe, aut ipſi uidimus : qui ſine ulla doctrina naturam ipſam ſecuti, multa laudabilia fecerunt : eos melius à natura inſtitutos fuiſſe, quàm inſtitui potuiſſent à philoſophia, ſi ullam aliam probauiſſent, præter eã, quæ nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtum; nihil, niſi turpe, in malis? cæteræ philoſophorum diſciplinæ, omnino alia magis, alia minus, ſed tamen omnes, quæ rem ullam uirtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas non modo nihil adiuuare arbitror, ñeq; offirmare, quo meliores ſimus ; ſed ipſam deprauare naturam . nam ſi hoc non obtineatur, id ſo- *al. afferre*

lum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: nullo modo proba ri poſſit, beatam uitam uirtute effici. quòd ſi ita ſit: cur opera philoſophiæ ſit danda, neſcio: ſi enim ſapiens ali= quis miſer eſſe poſſit, næ ego iſtam glorioſam, memorabi lemq́; uirtutem non magno æſtimandã putem. Quæ *adhuc* Cato *à te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere* Pyrrhonem, *aut* Ariſtonem: *nec enim igno ras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiam (ut tu uis) ſolum bonum uideri. quod ſi ita eſt, ſequi= tur id ipſum, quod te uelle uideo, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. hos ne igitur laudas, & hanc eorum ſen= tentiam ſequi nos cenſes oportere?* Minime uero *iſto= rum quidem, inquit. cum enim uirtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exæquauerunt, ut in utranque partem ita paria redderent, uti nulla ſelectione uteren tur eius, uirtutem ipſam ſuſtulerunt.* Iſtud *quidem, inquam, optime dicis: ſed quæro, num ne tibi faciendum idem ſit nihil dicenti bonum, quod non rectum, hone= ſtumq́; ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti.*

Si *quidem, inquit, tollerem: ſed relinquo.* Quo= *nam modo, inquam, ſi una uirtus, unum iſtud, quod ho= neſtum appellas, rectum, laudabile, decorum (erit enim notius quale ſit, pluribus notatum uocabulis idem decla= rantibus) id ergo inquam ſi ſolum eſt bonum, quid habe bis præterea quod ſequare? aut ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, prauum, flagitio= ſum, fœdum; ut hoc quoq; pluribus nominibus inſigne faciamus: quid præterea dices eſſe fugiendum?* Non *ignoráti, inquit, tibi quid ſim dicturus, ſed aliquid, ut ego*

ſuſpicor, ex mea breui reſponſione arripere cupienti non reſpondebo ad ſingula: explicabo potius, quoniam ocioſi ſumus, niſi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumq; ſentẽtiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multũq; ad ea, quæ quærimus, explicatio tua iſta profecerit. Experiamur igitur, inquit. etſi habet hæc Stoicorum ratio difficilius quiddam & obſcurius. nam cum in græco ſermone hæc ipſa quondam rerum nomina nouarum ✶ *non uidebantur, quæ nunc conſuetudo diuturna triuit: quid cenſes in latino fore? Facillimum id quidem eſt, inquam: ſi enim Zenoni licuit, cum rem aliquam inueniſſet inuſitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere; cur non liceat Catoni? nec tamen exprimi uerbũ è uerbo neceſſe erit, ut interpretes indiſerti ſolent; cum ſit uerbum, quod idem declaret, magis, minus'ue uſitatum. equidem ſoleo etiam, quod uno Græci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus uerbis exponere. & tamen puto concedi nobis oportere, ut græco uerbo utamur, ſi quando minus occurret latinum, ne hoc ephippijs, & acratophoris potius, quàm proegmenis, & apoproegmenis concedatur. quanquam hæc quidem propoſita recte, & reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quòd me adiuuas: & iſtis quidem, quæ modo dixiſti, utar potius latinis. in cæteris ſubuenies, ſi me hærentem uidebis. Sedulo, inquam, faciam. ſed fortuna forteis. quare conare quæſo: quid enim hoc poſſumus agere diuinius? Placet hĩs, inquit, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal (hinc enim eſt ordiendum) ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quæ conſeruan-*

tia ſunt eius ſtatus, diligenda; alienari autem ab interi= tu, iiſq; rebus, quæ interitum uideantur afferre. id ita eſſe ſic probant, quòd antequam uoluptas, aut dolor at tigerit, ſalutaria appetant parui, aſpernenturq; contra ria. quod non fieret, niſi ſtatum ſuum diligerent, inte ritum timerent. fieri autem non poſſet, ut appeterent aliquid, niſi ſenſum haberent ſui, eoq; ſe, & ſua dilige rent. ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe à ſe diligendi. In principiis autem naturalibus diligendi ſui plerique Stoici non putant uoluptatem eſſe ponendam. quibus ego uehementer aſſentior: ne, ſi uoluptatem na= tura poſuiſſe in iis rebus uideatur, quæ primæ appetun= tur, multa turpia ſequantur. ſatis eſſe autem argumẽ= ti uidetur, quamobrem illa, quæ natura prima ſunt a= ſcita, natura diligamus, quòd eſt nemo, quin, cum utrũ= uis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corpo= ris, quàm eodem uſu imminutas, & detortas habere. cognitiones autem (uel, ſi hæc uerba minus placent, aut minus intelliguntur, κατχλήψεις appellemus licet) eas igitur ipſas propter ſe aſciſcendas arbitramur, quòd ha= beant quiddam in ſe quaſi complexum, & continens ue= ritatem. id autem in paruis intelligi poteſt: quos dele= ctari uideamus, etiam ſi eorum nihil interſit, ſi quid ra tione per ſe ipſi inuenerunt. artes etiam ipſas propter ſe aſſumendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignũ aſſumptione, tum quòd conſtent ex cognitionibus, & cõ tineant quiddam in ſe ratione conſtitutũ, & uia. à fal ſa autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quàm à cæ teris rebus, quæ ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam membrorum, ideſt partium corporis alia uidentur

*propter eorum uſum à natura eſſe donata, ut manus, crura, pedes, & ea, quæ ſunt intus in corpore; quorum utilitas quanta ſit, à medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum, ut cauda pauoni, plumæ uerſicolores columbis, uiris mãmæ, atque barba. hæc dicuntur fortaſſe ieiunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturæ: quibus ubertas orationis adhiberi uix poteſt. nec equidem eam cogito conſectari: ueruntamen cum de rebus grandioribus dicas, ipſæ res uerba rapiunt: ita fit cũ grauior, tum etiam ſplẽdidior oratio. Eſt ut dicis, inquam. ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi præclare dici uidetur. iſtiuſmodi autem res dicere ornate uelle, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis uiri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principijs naturæ diſceſſimus. quibus congruere debent, quæ ſequuntur. ſequitur autem prima diuiſio hæc. æſtimabile eſſe dicitur: ſic enim ut opinor appellamus * id, quod aut ipſum ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectione dignum propterea ſit, quòd aliquod pondus habeat dignum æſtimatione: quam ille ἀξίαν uocat: contráq; inæſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. initijs igitur ita conſtitutis, ut ea, quæ ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaq; item reijcienda: primum eſt officium (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſeruet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat, quæ ſecundum naturam ſint, pellatq; contraria, quæ inuenta ſelectione, & item reiectione ſequuntur: deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans con=*

ſentaneaq; naturæ : in qua primum ineſſe incipit, & intelligi quid ſit quod uere bonum poſſit dici : prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quæ ſunt ſecundum naturam . ſimul autem cepit intelligentiam, uel notionem potius, quam appellant ἔννοιαν illi ; uiditq; rerum agendarum ordinem, &, ut ita dicam, concordiam : multo eam pluris æſtimauit, quàm omnia illa, quæ primum dilexerat : atque ita cognitione, & ratione collegit, ut ſtatueret in eo collocatum ſummum illud hominis per ſe laudãdum , & expetendum bonum , quod poſitum ſit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet. cum igitur in eo ſit id bonum, quò referenda ſunt omnia : honeſte facta, ipſumq; honeſtum, quod in bonis ducitur, quanquam poſt oritur, tamen id ſolum ui ſua, et dignitate expetendum eſt : eorum autem, quæ ſunt prima naturæ, propter ſe nihil eſt expetendum . cum uero illa, quæ officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initijs naturæ: ad ea hæc referri neceſſe eſt : ut recte dici poſſit, omnia officia eò referri , ut adipiſcamur principia naturæ, nec tamen ut hoc ſit bonorum ultimum : propterea quòd nõ ineſt in primis naturæ conciliationibus honeſta actio : cõſequens enim eſt , & poſt oritur , ut dixi : eſt tamen ea ſecundum naturam, multoq; nos ad ſe expetendam magis hortatur, quàm ſuperiora omnia . ſed ex hoc primũ error tollendus eſt , ne quis ſit , qui exiſtimet, ut duo ſint ultima bonorum . ut enim ſi cui ſit propoſitum collimare haſtam aliquò aut ſagittam , ſicut nos ultimum in bonis diximus : ſic illi facere omnia quæ poſſit , ut collimet : huic in eius ſimilitudine omnia ſint facienda , ut

* *collimet , & tamen ut omnia faciat, quo propoſitum*

aſſequatur . ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in uita bonum dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum . cum autem omnia officia à principijs naturæ proficiſcantur, ab iiſdem neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam . ſed quemadmodum ſæpe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus ſit, quàm illum, à quo ſit : minime mirum eſt, primo nos ſapientiæ commendari ab initijs naturæ, poſt autem ipſam ſapientiam nobis chariorem fieri, quàm illa ſint, à quibus ad hanc uenerimus . atque ut membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem uiuendi data eſſe appareant : ſic appetitio animi, quæ ὁρμὴ græce uocatur, non ad quoduis genus uitæ, ſed ad quandam formam uiuendi uidetur data : itemq; & ratio, & perfecta ratio . ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus : ſic uita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet : quod genus conueniens, conſentaneumq; dicimus . nec enim gubernationi, aut medicinæ ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi; ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, ideſt artis effectio . & tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiæ diſſimilitudo, propterea quòd in illis, quæ recte facta ſunt, non continentur tamen omnes partes ex quibus conſtant . quæ autem nos aut recta, aut recte facta dicamus, ſi placet; illi autem appellant κατορθώματα; omnes numeros uirtutis continent : ſola enim ſapientia in ſe tota conuerſa eſt : quod idem in cæteris artibus non fit . inſcite autem medicinæ, & gubernationis ultimum cum ultimo ſapientiæ

comparatur: ſapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & iuſtitiam, & ut omnia, quæ homini accidant, infra ſe eſſe iudicet: quod idem in cæteris artibus non contingit. tenere autem uirtutes eas ipſas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit, niſi ſtatuerit nihil eſſe, quod interſit, aut differat aliud ab alio, præter honeſta & turpia. Videamus nunc, quàm ſint præclare illa iis, quæ iam poſui, conſequentia. cum enim hoc ſit extremum (ſentis enim credo me iam diu, quod τέλος *Græcus dicat, id dicere tum extremum, tum ultimum, tum ſummum: licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo hoc ſit extremum congruenter naturæ, conuenienterq; uiuere, neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter, abſolute, fortunate uiuere, nulla re impediri, nulla prohiberi, nulla egere.* *Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quàm uitam, fortunasq; noſtras, id eſt ut, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum iudicemus: poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis uerbis, grauiſſimisq; ſententiis rhetorice & augeri, & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum breuia, & acuta delectant. concluduntur igitur eorum argumenta ſic. quod eſt bonum, omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, omne honeſtum eſt: bonum igitur quod eſt, honeſtum eſt. ſatis ne hoc concluſum uidetur? certe: quod enim efficiebatur ex his duobus, quæ erant ſumpta in eo, uides eſſe concluſum. duorum autem, è quibus effecta concluſio eſt, contra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe laudabile. nã quod honeſtum ſit, laudabile eſſe conceditur. illud au=*

tem perabſurdum, bonum eſſe aliquid, quod non expetendum ſit; aut expetendum, quod non placens; aut, ſi id, non etiam diligendum; ergo & probandum; ita etiam laudabile; id autem honeſtum. ita fit, ut, quod bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. deinde quæro, quis aut de miſera uita poſſit gloriari, aut non de beata? de ſola igitur beata. ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatam uitam: quod non poſſit quidem niſi honeſtæ uitæ iure contingere: ita fit, ut honeſta uita beata uita ſit. & quoniam is, cui contingit ut iure laudetur, habet inſigne quiddam ad decus, & ad gloriam, ut ad ea, quæ tanta ſint, beatus dici iure poſſit: idem de uita talis uiri rectiſſime dicitur. ita ſi beata uita honeſtate cernitur, quod honeſtum eſt, id bonum ſolum habendum eſt. quod uero negari nullo modo poſſit, quem unquam ſtabili, & firmo, & magno animo, quem fortem uirum dicimus effici poſſe, niſi conſtitutum ſit, non eſſe malum dolorem? ut enim qui mortem in malis ponit, non poteſt eam non timere: ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decernit, non curare, idq; contemnere. quo poſito, & omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur, eum, qui magno ſit animo, atque forti, omnia, quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere, & pro nihilo putare. quæ cum ita ſint, effectum eſt nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. atque iſte uir altus, & excellens, magno animo, uere fortis, infra ſe omnia humana ducens, is inquam, quem efficere uolumus, quem quærimus certe; & confidere ſibi debet, & ſuæ uitæ, & actæ, & conſequenti, & bene de ſe iudicare,

ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti. ex quo intelligitur idem, illud ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit, idq́; eſſe beate uiuere, & honeſte, id eſt cum uirtute uiuere. nec uero ignoro uarias philoſophorum fuiſſe ſententias, eorum dico, qui ſummum bonum, quod ultimum appello, in animo ponerēt. quas quanquam uitioſe quidam ſecuti ſunt, tamen non modo his tribus, qui uirtutem à ſummo bono ſegregauerunt, cum aut uoluptatem, aut uacuitatem doloris, aut prima naturæ in ſummis bonis ponerent, ſed etiam alteris tribus, qui mancam fore putauerunt ſine aliqua acceſſione uirtutem, ob eamq́; rem trium earum rerum, quas ſupra dixi, ſingulas ſingulis addiderunt: his tamen omnibus eos antepono, cuiuſmodi ſunt, qui ſummum bonum in animo, atque in uirtute poſuerunt. ſed ſunt tamen perabſurdi & ij, qui, cum ſcientia uiuere, ultimum bonorum, & qui nullam rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore, nihil aliud alij momento ullo anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremum bonorum, & ſummum munus eſſe ſapientis obſiſtere uiſis, aſſenſusq́; ſuos firme ſuſtinere. his ſingulis copioſe reſponderi ſolet. ſed quæ perſpicua ſunt, longa eſſe non debent. quid autem apertius, quàm, ſi ſelectio nulla ſit ab ijs rebus, quæ contra naturam ſint, earum rerum, quæ ſint ſecundum naturam, tollatur omnis ea, quæ quæratur, laudeturq́; prudentia? circunſcriptis igitur ijs ſententijs, quas poſui, & ijs, quæ ſimiles earum ſunt, relinquitur ut ſummum bonum ſit, uiuere ſcientiam adhibentem earum rerum, quæ natura eueniant; ſeligentem, quæ ſecundum naturam, &, ſi quæ

etiam

etiam contra naturam ſunt, reijcientem, ideſt conuenienter, congruenterq; naturæ uiuere. ſed in cæteris artibus, cum dicitur artificioſe, poſterum quodam modo, & conſequens putandum eſt : quod illi ἐπιγεννηματικὸν appellant . quod autem in quo ſapienter dicimus, id apprime recte dicitur: quicquid enim à ſapiente proficiſcitur, id continuo debet expletum eſſe omnibus ſuis partibus : in eo enim poſitum eſt id , quod dicimus eſſe expetendum . nam ut peccatum eſt patriam prodere , parentes uiolare, fana depeculari , quæ ſunt in effectu : ſic timere, ſic mœrere, ſic in libidine eſſe , peccatum eſt, etiam ſine effectu. uerum ut hæc non in poſteris, & in conſequentibus, ſed in primis continuo peccata ſunt : ſic ea, quæ proficiſcuntur à uirtute, ſuſceptione prima, non perfectione recta ſunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc ſermone toties uſurpatum eſt, id etiam definitione explicetur . ſed eorum definitiones paulum oppido inter ſe differunt, & tamen eodem ſpectant. ego aſſentior Diogeni, qui bonum definierit, id, quód eſſet natura abſolutum . id autem ſequens , illud quod prodeſſet (ὠφέλημα enim ſic appellemus) motum aut ſtatum eſſe dixit, è natura abſoluta. cumq; rerum notiones in animis fiãt, ſi aut uſu aliquid cognitum ſit , aut coniunctione , aut ſimilitudine , aut collatione rationis : hoc quarto , quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt : cum enim ab ijs rebus, quæ ſunt ſecundum naturam, aſcendit animus collatione rationis , tum ad notionem boni peruenit . hoc autem ipſum bonum non acceſſione , neq; creſcendo , aut cum cæteris comparando , ſed propria ui ſua & ſentimus, & appellamus bonum . ut enim mel,

*etſi dulciſſimum eſt, ſuo tamen proprio genere ſaporis,
non comparatione cum alijs, dulce eſſe ſentitur: ſic bo=
num hoc, de quo agimus, eſt illud quidem plurimi æſti=
mandum, ſed ea æſtimatio genere ualet, non magnitudi
ne. nam cum æſtimatio, quæ ἀξία dicitur, neq; in bonis
numerata ſit, nec rurſus in malis: quantumcunq; eò ad=
dideris, in ſuo genere manebit. alia eſt igitur propria
æſtimatio uirtutis: quæ genere, non creſcendo, ualet. nec
uero perturbationes animorum, quæ uitam inſipientium
miſeram, acerbamq; reddunt, quas Græci πάθη appel=
lant, poteram ego, uerbum ipſum interpretans, morbos
appellare: ſed non conueniret ad omnia: quis enim mi=
ſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dice=
re? at illi dicunt πάθος. ſit igitur perturbatio, quæ no=
mine ipſo uitioſa declarari uidetur. nec hæ perturba=
tiones ui aliqua naturali mouentur: omnesq; hæ ſunt ge
nere quatuor, partibus plures; ægritudo, formido, libi
do, quamq; Stoici communi nomine corporis, & animi,
ἡδονὴν appellant; ego malo lætitiam appellare, quaſi ge
ſtientis animi elationem uoluptariam. perturbationes
autem nulla naturæ ui commouentur: omniaq; ea ſunt
opiniones ac iudicia leuitatis. itaq; his ſapiens ſemper
uacabit. omne autem quod honeſtum ſit, id eſſe propter
ſe expetendum, commune nobis eſt cum multorum alio=
rum philoſophorum ſententijs. præter enim tres diſci=
plinas, quæ uirtutem à ſummo bono excludunt, cæteris
omnibus philoſophis hæc eſt tuenda ſententia, maxime
tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero,
niſi honeſtum, eſſe uoluerunt. ſed hæc quidem eſt perfa
cilis, & perexpedita defenſio. quis eſt enim, aut quis un=*

quam fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quouis uelit, non multis partibus malit ad ſeſe, etiam omni impunitate propoſita, ſine facinore, quàm illo modo peruenire? quam uero utilitatem, aut quem fructum petentes, ſcire cupimus, illa, quæ occulta nobis ſunt, quò moueantur, quibuſq; de cauſis ea uerſentur in cœlo? quis autem tam agreſtibus inſtitutis uiuit, aut quis contra ſtudia naturæ tam uehementer obdurauit, ut à rebus cognitu dignis abhorreat, eaſq; ſine uoluptate, aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis eſt, qui maiorum, aut Africanorum, aut eius, quem tu in ore ſemper habes, proaui mei, cæterorumq; uirorum fortium, atq; omni uirtute præſtantium facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla animo afficiatur uoluptate? quis autem honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, non ipſa turpitudine, etiam ſi eum læſura non ſit, offenditur? quis animo æquo uidet eum, quem impure, ac flagitioſe putet uiuere? quis non odit ſordidos, uanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus, quo minus homines tenebras, & ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe fœditate ſua turpitudo ipſa deterreat? innumerabilia dici poſſunt in hanc ſententiam: ſed non neceſſe eſt: nihil eſt enim, de quo minus dubitari poſſit, quàm & honeſta expetenda per ſe, & eodem modo turpia per ſe fugienda. Conſtituto autem illo, de quo ante diximus, quod honeſtum ſit, id eſſe ſolum bonum; intelligi neceſſe eſt, pluris id, quod honeſtum

ſit,æſtimandum eſſe,quàm illa media,quæ ex eo compa=rentur. ſtultitiam autem, & temeritatem, & iniuſti=tiam,& intemperantiá cum dicimus eſſe fugienda pro=pter eas res,quæ ex ipſis eueniant,nõ ita dicimus,ut cum illo quod poſitum eſt, ſolum id eſſe malum, quod turpe ſit, hæc pugnare uideatur oratio: propterea quòd ea non ad corporis incommodum referuntur, ſed ad tur=pes actiones,quæ oriuntur è uitijs: quas enim Græci κα κίας appellant,uitia malo,quàm malitias nominare. Hæc tu inquam Cato uerbis illuſtribus, & id, quod uis, declarantibus. itaq; mihi uideris latine docere philoſo=phiam,& ei quaſi ciuitatem dare,quæ quidem adhuc pe regrinari Romæ uidebatur,nec offerre ſeſe noſtris ſer=monibus: & iſta maxime propter limatam quandam & rerum et uerborum tenuitatem. ſcio enim eſſe quoſ=dam,qui quàuis lingua philoſophari poſſint: nullis ta men partitionibus,nullis definitionibus utuntur ipſi, qui dicunt ea ſe modo probare,quibus natura tacita aſſen=tiatur. itaq; in rebus minime obſcuris non multus eſt apud eos diſſerendi labor. quare attendo te ſtudioſe,et, quæcunq; rebus ijs,de quibus hic ſermo eſt, nomina im=ponis,memoriæ mando: mihi enim erit ijſdem iſtis for taſſe iam utendum. Virtutibus igitur rectiſſime mihi ui deris,& ad conſuetudinem noſtræ orationis, uitia po=ſuiſſe contraria. quod enim uituperabile eſt per ſe ip=ſum,id eo ipſo uitium nominatum puto,uel etiam à ui=tio dictum uituperari. ſin κακίαν malitiam dixiſſes, ad aliud nos unum certum uitium conſuetudo latina tradu ceret. hoc omni uirtuti uitium contrario nomine oppo=nitur. Tum ille,his igitur ita poſitis, inquit, ſequitur

† l. quamuis

magna contentio : quæ pertractata eſt à Peripateticis mollius : eſt enim eorum conſuetudo dicendi nō ſatis acuta propter ignoratioǹe dialecticæ. Carneades tuus egregia quadam exercitatione in dialecticis, ſummáq; eloquentia rem in ſummum diſcrimen adduxit : propterea ꝙ pugnare non deſtitit, in omni hac quæſtione, quæ de bonis, & malis appelletur, non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis controuerſiam, ſed nominum . mihi autem nihil tam perſpicuum uidetur, quàm has ſententias eorum philoſophorum re inter ſe magis, quàm uerbis diſſidere, maiorem multo habere Stoicos & Peripateticos rerum omnino diſcrepantiam, quàm uerborum ; quippe cum Peripatetici omnia, quæ ipſi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum ; noſtri uero, quod æſtimatione omnino aliqua dignum ſit, complecti beatam uitam putent. an uero certius quicquam poteſt eſſe, quàm illa ratio eorum, qui dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eſſe, cum eculeo torqueatur ? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit uti in omnibus tormentis conſeruetur beata uita ſapienti. etenim ſi dolores eoſdem tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patriá, quàm qui leuiore de cauſa : opinio facit, non natura, uim doloris aut maiorem, aut minorem . ne illud quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cum tria genera bonorum ſint, quæ ſententia eſt Peripateticorũ, eo beatior quiſque ſit, quo ſit corporis, aut externis bonis plenior ; ut hoc idem approbandum ſit nobis, ut, qui plura habeat, quæ in corpore magni æſtimantur, ſit beatior . illi enim corporis cōmodis compleri uitam beatam putant : noſtri nihil minus . nam cum ita placeat, ne

eorum quidem bonorum, quæ nos bona naturæ appellemus, frequentia beatiorem uitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris æſtimandam: certe minus ad beatam uitam pertinet multitudo corporis cõmodorum. etenim ſi & ſapere expetendum ſit, & ualere: coniunctum utrunq; magis expetendum ſit, quàm ſapere ſolum. neq; tamen, ſi utrunq; ſit æſtimatione dignum, pluris ſit coniunctum, quàm ſapere ipſum ſeparatum. nam qui ualetudinem æſtimatione aliqua dignam uideamus, neq; tamen eam in bonis ponimus, ijdem cenſemus nullam eſſe tantam æſtimationem, ut ea uirtuti anteponatur. quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum eſt, quæ & honeſta actio ſit, & ſine dolore, eam magis eſſe expetendam, quàm ſi eſſet eadem actio cum dolore. nobis aliter uidetur: recte, ſecus ne, poſtea. ſed poteſt ne rerum maior eſſe diſſenſio? ut enim obſcuratur, & offunditur luce ſolis lumen lucernæ; & ut interit magnitudine maris Aegei ſtilla muriæ; et ut in diuitijs Crœſi teruncij acceſſio, & gradus unus in ea uia, quæ eſt hinc in Indiam: ſic, cum ſit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis iſta rerum in corpore ſitarum æſtimatio, ſplendore uirtutis, & magnitudine obſcuretur; & obruatur, atq; intereat neceſſe eſt. & quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus εὐκαιρίαν) non fit maior productione temporis (habent enim ſuum modum quæcunq; opportuna dicuntur) ſic recta effectio (κατόρθωσιν enim ita appello, quoniam rectum factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, item conuenientia, deniq; ipſum bonum, quod in eo poſitum eſt, ut naturæ conſentiat, creſcendi acceſſionem nullam habet: ut enim oppor

tunitas illa, ſic hæc, de quibus dixi, non ſiunt temporis productione maiora: ob eamq́; cauſam Stoicis non uidetur optabilior, nec magis expetenda beata uita, ſi ſit longa, quàm ſi breuis: utunturq́; ſimili. ut ſi cothurni laus illa eſſet, ad pedem apte conuenire; neq; multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: ſic quorum omne bonum conuenientia, atq; opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponentur. nec uero ſatis acute dicunt: ſi bona ualetudo pluris æſtimanda ſit longa, quàm breuis, ſapientiæ quoq; uſus longiſſimus quiſq; ſit plurimi. non intelligunt ualetudinis æſtimationem ſpatio iudicari; uirtutis, opportunitate: ut uideantur qui illud dicant, iidem hoc eſſe dicturi, bonam mortem, & bonum partum meliorem longum eſſe, quàm breuem. non uident alia breuitate pluris æſtimari, alia diuturnitate. itaq; conſentaneum eſt his, quæ dicta ſunt, ratione illorum, qui illum bonorum finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, creſcere putant poſſe, iiſdem placere eſſe alium alio etiam ſapientiorem, itemq́; alium magis alio uel peccare, uel recte facere. quod nobis non licet dicere: qui creſcere bonorum finem non putamus. ut enim qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, ſi longe non abſunt à ſummo, ut iam iamq́; poſſint emergere, quàm ſi etiam tum eſſent in profundo; nec catulus ille, qui iam appropinquat ut uideat, plus cernit, quã is, qui modo eſt natus: item qui proceſſit aliquantum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quàm ille, qui nihil proceſſit: hæc mirabilia uideri intelligo: ſed cum certe ſuperiora firma, ac uera ſint, his au-

tem ea conſentanea, & conſequentia; ne de eorum quidem ueritate eſt dubitandum. ſed quanquam negent, nec uirtutes, nec uitia creſcere: attamen utrunq; eorum fundi quodam modo, & quaſi dilatari putant. diuitias autem Diogenes *cenſeat nō eam modo uim habere, ut quaſi duces ſint ad uoluptatem, & ad ualetudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in uirtute, neq; in cæteris artibus, ad quas eſſe dux pecunia poteſt, continere autem non poteſt: itaq; ſi uoluptas, aut ſi bona ualetudo ſit in bonis, diuitias quoq; in bonis eſſe ponendas: at ſi ſapientia bonum ſit, non ſequi ut etiam diuitias bonum eſſe dicamus: nec ab ulla re, quæ non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis, contineri poteſt. ob eamq; cauſam, quia cogitationes, comprehenſioneſq; rerum, è quibus efficiuntur artes, ad appetitiones mouent; cum diuitiæ non ſint in bonis, nulla ars diuitijs contineri poteſt. quod ſi de artibus concedamus, uirtutis tamen non ſit eadem ratio, propterea quòd hæc plurimæ commentationis, & exercitationis indigeat, quod idem in artibus non ſit; & quòd uirtus ſtabilitatem, firmitatem, conſtantiam totius uitæ complectatur, nec eadem hæc in artibus eſſe uideamus.* Deinceps *explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus, confunderetur omnis uita, ut ab* Ariſtone*; nec ullum ſapientiæ munus, aut opus inueniretur, cum inter res eas, quæ ad uitam degendam pertinerent, nihil omnino intereſſet, neque ullum delectum adhiberi oporteret. itaque, cum eſſet ſatis conſtitutum id ſolum eſſe bonum, quod eſſet honeſtum; et id malum ſolum, quod turpe: tum inter hæc, & illa, quæ nihil ualerent ad beate, miſere'ue uiuen*

dum, aliquid tamen, quo differrent, eſſe uoluerunt, ut eſſent eorum alia æſtimabilia, alia contra, alia neutrum. quæque autem æſtimanda eſſent, eorum in alijs ſatis eſſe cauſæ, quamobrem quibuſdam anteponerentur; ut in ualetudine, ut in integritate ſenſuum, ut in doloris uacuitate; ut gloriæ, diuitiarum, ſimilium rerum: alia autem non eſſe eiuſmodi. itemq; eorum, quæ nulla æſtimatione digna eſſent, partim ſatis habere cauſæ quamobrem reijcerentur; ut dolorem, morbum, ſenſuum amiſſionē, paupertatem, ignominiam, ſimilia horū: partim non. itemq; hinc eſſe illud exortum quod Zeno προηγμένον, *contraq; quod* ἀποπροηγμένον *nominauit, cum uteretur in lingua copioſa factis tamen nominibus, ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quanquam tu hanc copioſiorem etiam dicere ſoles. ſed non alienum eſt, quo facilius uis uerbi intelligatur, rationem huius uerbi faciendi Zenonis exponere. ut enim, inquit, nemo dicit in regia regem ipſum quaſi productum eſſe ad dignitatem (idem enim eſt* προηγμένον) *ſed eos, qui in aliquo honore ſint, quorum ordo proxime accedit, ut ſecundus ſit ad regium principatum: ſic in uita non ea, quæ primario loco ſunt, ſed ea, quæ ſecundum locum obtinent,* προηγμένα, *ideſt producta nominentur. quæ uel ita appellemus (id erit uerbum è uerbo) uel promota, & remota, uel, ut dudum diximus, præpoſita, uel præcipua; & illa reiecta: re enim intellecta, in uerborum uſu faciles eſſe debemus. quoniam autem omne, quod eſt bonum, primum locum tenere dicimus: neceſſe eſt, nec bonum eſſe, nec malum hoc quod præpoſitum uel præcipuum nominamus. itaque id definimus, quod ſit indif=*

ferens, cum æſtimatione mediocri: quod enim illi ἀδιά-φορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in medijs, quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra: nec, cum id relinqueretur, nihil in his poni, quod ſatis æſtimabile eſſet: nec hac poſita, non aliqua eſſent præpoſita. recte igitur hæc facta diſtinctio eſt. atque etiam ab ijs, quo facilius res perſpici poſſit, hoc ſimile ponitur. ut enim, inquiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem, & ultimum, ita iacere talum, ut rectus aſſiſtat; qui ita talus erit iactus, ut cadat rectus, præpoſitum quiddam habebit ad finem; qui aliter, contra; neque tamen illa præpoſitio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: ſic ea, quæ ſunt præpoſita, referuntur illa quidem ad finem, ſed ad eius uim, naturámq; nihil pertinent. Sequitur illa diuiſio, ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia (ſic enim appello, quæ τελικά dicuntur: iam hoc ipſum inſtituamus, ut placuit, pluribus uerbis dicere, quod uno non poterimus; ut res intelligatur) alia autem efficientia, quæ Græci ποιητικά; alia utrunque. de pertinentibus, nihil eſt bonum, præter actiones honeſtas. de efficientibus, nihil præter amicum. ſed & pertinentem & efficientem ſapientiam uolunt eſſe. nam quia ſapientia eſt conueniens actio, eſt illo pertinenti genere, quod dixi. quod autem honeſtas actiones affert, & efficit, id efficiens dici poteſt. hæc, quæ præpoſita dicimus, partim ſunt per ſe ipſa præpoſita, partim quòd aliquid efficiunt, partim utrunque: per ſe, ut quidam habitus oris, & uultus, ut ſtatus, ut motus; in quibus ſunt & præponenda quædam, & reij=

cienda : alia ob eam rem præpoſita dicentur, quòd ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia : alia autem ob utranq; ré, ut integri ſenſus, ut bona ualetudo : de bona autem fama (quam enim appellant εὐδοξίαν, aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quàm gloriam) Chryſippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem eius cauſa porrigendum eſſe dicebant. quibus ego uehementer aſſentior. qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent; hanc, quam dixi, bonam famam ipſam propter ſe præpoſitam, & ſumendã eſſe dixerunt; eſſeq; hominis ingenui, & liberaliter educati, uelle bene audire à parentibus, à propinquis, à bonis etiam uiris, idq; propter rem ipſam, non propter uſum: dicuntq;, ut liberis conſultum uelimus, etiam ſi poſthumi futuri ſint, propter ipſos; ſic futuræ poſt mortem famæ tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, conſulendum. ſed cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus: conſentaneum tamen eſt, fungi officio, cum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis: eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi poſſit: eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut eius probabilis ratio reddi poſſit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur, neque in contrarijs. quoniamq; in ijs rebus, quæ neque in uirtutibus ſunt, neque in uitijs, eſt tamen quiddam, quod uſui poſſit eſſe: tollendum id non eſt. eſt autem eius generis actio quoq; quædam, & quidem talis, ut ratio poſtulet agere aliquid, & facere eorum. quod autem ratione actum ſit, id officiũ appellamus. eſt igitur officiũ eius generis, quod nec in bo

nis ponatur, nec in contrarijs. atque perſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus medijs aliquid agere ſapientem. iudicat igitur, cum agit, officium illud eſſe. quod quoniam nunquam fallitur in iudicando, erit in medijs rebus officium. quod efficitur etiam hac cõcluſione rationis. quoniam enim uidemus eſſe quiddam, quod recte factum appellemus, id autem eſt perfectum officium: erit autem etiam inchoatum; ut, ſi iuſte depoſitum reddere in recte factis ſit, in officijs ponatur depoſitum reddere: illo enim addito, iuſte, facit recte factũ: per ſe autem hoc ipſum reddere in officio ponitur. quoniamq; non dubium eſt, quin in ijs, quæ media dicimus, ſit aliud ſumẽdum, aliud reijciendum: quidquid ita ſit, aut dicitur, omni officio cõtinetur. ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt, tam inſipientem, quàm ſapientem ſumpturum quæ ſecundum naturam ſint, reiecturumq; contraria. ita eſt quoddam commune officium ſapientis, & inſipientis. ex quo efficitur uerſari in ijs, quæ media dicamus. ſed cum ab his omnia proficiſcantur officia; nõ ſine cauſa dicitur, ad ea referri omnes noſtras cogitationes, in his & exceſſum è uita, & in uita manſionem: in quo enim plura ſunt, quæ ſecundum naturam ſunt; huius officium eſt in uita manere: in quo autem aut ſunt plura contraria, aut fore uidentur; huius officium eſt è uita excedere. ex quo apparet & ſapientis eſſe aliquando officium, excedere è uita, cum beatus ſit; & ſtulti, manere in uita, cum ſit miſer. nam bonum illud, & malum, quod ſæpe iam dictum eſt, poſtea conſequitur. prima autem illa naturæ, ſiue ſecunda, ſiue contraria, ſub iudicium ſapientis, & delectum cadunt:

eſtq; illa ſubiecta quaſi materia ſapiétiæ. itaque & manendi in uita, & migrandi ratio omnibus ijs rebus, quas ſupra dixi, metienda. nam neque ijs, qui uirtute retinentur in uita; neque ijs, qui ſine uirtute ſunt, mors eſt oppetenda; ut ſæpe officium eſt ſapientis deſciſcere à uita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune facere poſſit, quod eſt conuenienter naturæ uiuere: ſic enim cenſent, opportunitatis eſſe beate uiuere. itaque à ſapientia præcipitur, ſe ipſam, ſi iuſſerit, ſapiens ut relinquat. quãobrem cum uitiorum iſta uis non ſit, ut cauſam afferãt mortis uoluntariæ: perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui ijdem miſeri ſint, officium eſſe, manere in uita, ſi ſint in maiore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus. & quoniam excedens è uita, & manens, æque miſer eſt; nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit: non ſine cauſa dicitur ijs, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in uita manendum. pertinere autem ad rem arbitrantur intelligi natura fieri, ut liberi à parentibus amentur: à quo initio profectam cõmunem humani generis ſocietatem perſequimur. quod primum intelligi debet figura, membriſq; corporum: quæ ipſa declarant procreandi à natura habitam eſſe rationem. neque uero hæc inter ſe congruere poſſent, ut natura & procreari uellet, & diligi procreatos non curaret. atque etiam in beſtijs uis naturæ inſpici poteſt: quarum in fœtu & educatione laborem cum cernimus, naturæ ipſius uocem uidemur audire. quare ut perſpicuũ eſt natura nos à dolore abhorrere: ſic apparet, à natura ipſa impelli, ut eos, quos genuerimus, amemus. ex hoc naſcitur, ut etiam communis hominum inter homi=

nes naturalis ſit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, quòd homo ſit, non alienum uideri. ut enim in membris alia ſunt tanquam ſibi nata, ut oculi, ut aures; alia etiam cæterorum membrorũ uſum adiuuant, ut crura, ut manus: ſic immanes quædam beſtiæ ſibi ſolum natæ ſunt: at illa, quæ in concha patula Pinna dicitur, iſq;, qui enat è concha, qui, quòd eam cuſtodiat, Pinnoteres uocatur, in eamq; cum ſe recepit, includitur; ut uideatur monuiſſe, ut caueret; itemq; formicæ, apes, ciconiæ aliorum etiam cauſa quædam faciunt. multo magis hæc coniunctio eſt hominis: itaque natura ſumus apti ad cœtus, concilia, ciuitates. Mundum autem cenſent regi numine deorum, eumq; eſſe quaſi cõmunem urbem, & ciuitatem hominum, & deorum, & unumquenque noſtrum eius mundi eſſe partem. ex quo illud natura conſequitur, ut communem utilitatem noſtræ anteponamus. ut enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, utilitati omnium plus, quàm unius alicuius, aut ſuæ conſulit. nec magis uituperandus eſt proditor patriæ, quàm communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem, aut ſalutem. ex quo fit, ut laudandus ſit is, qui mortem oppetat pro Rep. qui doceat chariorem eſſe patriam nobis, quàm noſmet ipſos. quoniamq; illa uox inhumana, & ſcelerata ducitur, eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio conſequatur; quod uulgari quodam uerſu græco pronunciari ſolet: certe uerum eſt, etiam ijs, qui aliquando futuri ſint, eſſe propter ipſos conſulẽdum. ex hac animorum

affectione teſtamenta, commendationesq; morientium na tæ ſunt: quodq; nemo in ſolitudine uitam agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatum abundantia, facile intelligitur, nos ad coniunctionem, congregationemq; hominum, & ad naturalem communitatem eſſe natos. impellimur autem natura, ut prodeſſe uelimus quamplurimis, in primisq; docendo, rationibusq; prudentiæ tradendis. itaque non facile eſt inuenire, qui, quod ſciat ipſe, non tradat alteri. ita non ſolum ad diſcendum propenſi ſumus, uerum etiam ad docendum. atque ut tauris natura datum eſt, ut pro uitulis contra leones ſumma ui, impetuq; contendant: ſic ij, qui ualent opibus, atque id facere poſſunt, ut de Hercule *&* Libero *accepimus, ad ſeruandum genus hominum natura incitantur. atque etiam Iouem cum optimum, & maximum dicimus, cumq; eundem ſalutarem, hoſpitalem, ſtatorem; hoc intelligi uolumus, ſalutem hominum in eius eſſe tutela. minime autem conuenit, cum ipſi inter nos abiecti neglectiq; ſimus, poſtulare ut dijs immortalibus chari ſimus, & ab his diligamur. quemadmodum igitur membris utimur prius, quàm didicimus cuius ea utilitatis cauſa habeamus: ſic inter nos natura ad ciuilem communitatem coniuncti, & conſociati ſumus. quod ni ita ſe haberet, nec iuſtitiæ ullus eſſet, nec bonitati locus. & quo modo hominum inter homines iuris eſſe uincula putant, ſic homini nihil iuris eſſe cum beſtijs: præclare enim Chryſippus, cætera nata eſſe hominum cauſa, & deorum, eos autem communitatis, & ſocietatis ſuæ, ut beſtijs homines uti ad utilitatem ſuam poſſint ſine iniuria: quoniamq; ea natura eſſet hominis, ut cum genere humano quaſi ciui=*

le ius intercederet; qui id conſeruaret, eum iuſtum; qui migraret, iniuſtum fore. ſed quemadmodum, theatrum cum commune ſit, recte tamen dici poteſt eius eſſe eum locum, quem quiſque occuparit: ſic in urbe, mundoue communi non aduerſatur ius, quo minus ſuum quidq; cuiuſque ſit. cum autem ad tuendos, conſeruandosq; homines hominem natum eſſe uideamus: conſentaneum eſt huic naturæ, ut ſapiẽs uelit gerere, & adminiſtrare Rép. atque, ut è natura uiuat, uxorem adiungere, & uelle ex ea liberos procreare. ne amores quidem ſanctos à ſapiente alienos eſſe arbitrantur. Cynicorum autem rationem atque uitam alij cadere in ſapientem dicunt, ſi quis eiuſmodi forte caſus inciderit, ut id faciendum ſit: alij nullo modo. ut uero conſeruetur omnis homini erga hominem ſocietas, coniunctio, charitas, & emolumenta, & detrimenta, quæ ὀφελήματα & βλάμματα appellant, communia eſſe uoluerunt. quorum altera proſunt, nocent altera. nec ſolum ea communia, uerum etiam paria eſſe dixerunt. incommoda autem, & commoda (ita εὐχρηστήματα & δυσχρηστήματα appello) communia eſſe uoluerunt, paria noluerunt: illa enim, quæ proſunt, aut quæ nocent, aut bona ſunt, aut mala: quæ ſint paria neceſſe eſt. commoda autem, aut incommoda in eo genere ſunt, quæ præpoſita & reiecta dicimus. ea poſſunt paria non eſſe: ſed emolumenta communia eſſe dicuntur: recte autem facta & peccata non habentur communia. amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent, quia ſit ex eo genere, quæ proſunt. quanquam autem in amicitia alij dicant æque charam eſſe ſapienti rationem amici, ac ſuam, alij

autem

autem ſibi cuiq; chariorem ſuam : tamen hi quoq; poſteriores fatentur alienum eſſe à iuſtitia, ad quam nati eſſe uideamur, detrahere quid de aliquo quod ſibi aſſumat. minime uero probatur huic diſciplinæ, de qua loquor, aut amicitiam, aut iuſtitiam propter utilitates aſciſci, aut probari: eædem enim uoluptates poterunt eas labefactare, atq; peruertere : etenim nec iuſtitia, nec amicitia eſſe omnino poterunt, niſi ipſa per ſe expetantur : ius autem quod ita dici, appellariq; poſſit, id eſſe naturam, alienumq́; eſſe à ſapiente non modo iniuriam cui facere, uerum etiam nocere. nec uero rectum eſt cum amicis, aut bene meritis conſociare, aut coniungere iniuriam : grauiſſimeq;, & ueriſſime defenditur, nunquam æquitatem ab utilitate poſſe ſeiungi; & quicquid æquũ, iuſtumq; eſſet, id etiam honeſtum; uiciſſimq;, quicquid eſſet honeſtum, id iuſtum etiam, atq; æquum fore. Ad eaſq; uirtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam etiam adiungunt, & phyſicam : eaſq; ambas uirtutum nomine appellant; alteram, quòd habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, ne'ue unquam captioſa probabilitate fallamur, eaq;, quæ de bonis, & malis diceremus, ut tenere, tueriq; poſſimus : nam ſine hac arte quemuis arbitramur à uero abduci, falliq; poſſe. recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas, ignoratioq; uitioſa eſt, ab his ea, quæ tollit hæc, uirtus nominata eſt. Phyſicæ quoq; non ſine cauſa tributus idem eſt honos : propterea quòd qui conuenienter naturæ uicturus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mundo, & ab eius procuratione. nec uero poteſt quiſquam de bonis, & malis uere iudicare, niſi omni cognita ratione naturæ, & ui-

tæ, etiam deorum, & utrum conueniat nec ne natura hominis cum uniuerſa. quæq; ſunt uetera præcepta ſapientium, qui iubent tempori parere, & ſequi deum, & ſe noſcere, & nihil nimis, hæc ſine phyſicis quam uim habeant (& habent maximam) uidere nemo poteſt. atque etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas charitates quid natura ualeat, hæc una cognitio poteſt tradere. nec uero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturæ intelligi poteſt. Sed *iam ſentio me eſſe longius prouectum, quàm propoſita ratio poſtularet. uerum admirabilis compoſitio diſciplinæ, incredibiliſq; rerum traxit ordo. quæ, per deos immortales, non'ne miraris? quid enim aut in natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius; aut in operibus manu factis tam cõpoſitum, tamq; compactum, & coagmentatum inueniri poteſt? quid poſterius priori non conuenit? quid ſequitur, quod non reſpondeat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam literam moueris, labent omnia? nec tamen quicquam eſt, quod moueri poſſit. quàm grauis uero, quàm magnifica, quàm conſtans conficitur perſona ſapientis? qui, cum ratio docuerit quod honeſtum eſſet, id eſſe ſolum bonum, ſemper ſit neceſſe eſt beatus, uereq; omnia iſta nomina poſſideat, quæ irrideri ab imperitis ſolent: rectius enim appellabitur rex, quàm* Tar*quinius, qui nec ſe, nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi (is enim eſt* Dictator*) quàm* Sylla*, qui trium peſtiferorum uitiorum luxuriæ, auaritiæ, crudelitatis magiſter fuit: rectius diues, quàm* Craſſus*, qui niſi eguiſſet, nunquam* Euphraten *nulla belli cauſa*

tranſire uoluiſſet. recte eius omnia dicentur, qui ſcit uti ſolus omnibus. recte etiam pulcher appellabitur: animi enim lineamenta ſunt pulchriora, quàm corporis: recte ſolus liber, nec dominationi cuiuſquam parens, neq; obediens cupiditati: recte inuictus, cuius etiam ſi corpus conſtringatur, animo tamen uincula inijci nulla poſſint, neq; expectet ullum tempus ætatis, ut tum deniq; iudicetur, beatus ne fuerit, cum extremum uitæ diem morte confecerit: quod ille unus è ſeptem ſapientibus non ſapienter Crœſum monuit. nam ſi beatus unquam fuiſſet, beatam uitam uſq; ad illum à Cyro extinctum rogum protuliſſet. quod ſi ita eſt, ut neq; quiſquam niſi bonus uir, & omnes boni beati ſint: quid philoſophia magis colendum, aut quid eſt uirtute diuinius?

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER IIII.

Q Væ cum dixiſſet, finem ille. ego autem, næ tu, inquam, Cato iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. itaq; aut omittamus contra omnino uelle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum: tum enim diligenter, etſi minus uere, nam non dum id quidem audeo dicere: ſed tamen accurate non modo fundatam, uerum etiam extructam diſciplinam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, ân tandem, inquit, cum ego te hac noua

lege uideam eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſa tempus dilaturum putas? quæ tamen à te agetur non melior, quàm illæ ſunt, quas interdum obtines. quare iſtam quoq; aggredere, tractatam præſertim & ab alijs, & à te ipſo ſæpe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tum ego, *non mehercule ſoleo temere contra* Stoicos: *non quo illis admodum aſſentiar: ſed pudore impedior: ita multa dicunt, quæ uix intelligam.* Obſcura, *inquit, quædam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de induſtria: ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas.* Cur *igitur eaſdem res, inquam,* Peripateticis *dicentibus, uerbum nullum eſt, quod non intelligatur?* Eaſdem *ne res, inquit? an parum diſſerui, non uerbis* Stoicos *à* Peripateticis, *ſed uniuerſa re, & tota ſententia diſſentire?* Atqui, *inquam,* Cato, *ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit.*

Putabam *equidem ſatis, inquit, me dixiſſe. quare ad ea primum, ſi uidetur. ſin aliud quid uoles, poſtea.*

Immo *iſto quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo.* Vt *placet, inquit. etſi illud erat aptius, æquum cuiq; concedere.* Exiſtimo, *inquam,* Cato, *ueteres illos* Platonis *auditores,* Speuſippum, Ariſtotelem, Xenocratem, *deinde eorum* Polemonem, Theophraſtum, *ſatis & copioſe, & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam, ut non eſſet cauſa* Zenoni, *cum* Polemonem *audiſſet, cur & ab eo ipſo, & à ſuperioribus diſſideret. quorum fuit hæc inſtitutio. in qua animaduertas uelim quid putes mutandum; nec expectes, dum ad omnia dicam, quæ à te dicta ſunt: uniuerſa enim illorum ratione cum tota*

ueſtra conſligendum puto. qui cum uiderent nos ita eſſe natos, ut & communiter ad eas uirtutes apti eſſemus, quæ notæ, illuſtresq́; ſunt; iuſtitiam dico, temperantiam, cæterasq́; generis eiuſdem; quæ omnes ſimiles artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt; easq́; ipſas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam inſitam quandam, uel potius innatam cupiditatem ſcientiæ, natosq́; eſſe ad congregationem hominum, & ad ſocietatem, communitatemq́; generis humani, eaq; in maximis ingenijs maxime elucere: totam philoſophiam tres in partes diuiſerunt. quam partitionem à Zenone retentam eſſe uidemus. quarum cum una ſit, qua mores conformari putantur: differo eam partem, quæ quaſi ſtirps eſt huius quæſtionis: qui ſit enim finis bonorum, mox: hoc loco tantum dico, à ueteribus Peripateticis, Academicisq́;, qui re conſentientes uocabulis differebant, eum locum, quem ciuilem recte appellaturi uidemur, græce πολιτικὸν, grauiter, & copioſe eſſe tractatum. quàm multa illi de Rep. ſcripſerunt? quàm multa de legibus? quàm multa non ſolum præcepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipſa illa, quæ ſubtiliter diſſerenda erant, polite, aptéq; dixerunt, cum definientes, tum partientes: ut ueſtri etiam: ſed uos ſquallidius: illorum, uides, quàm niteat oratio. deinde ea, quæ requirebant orationem ornatam, & grauem, quàm magnifice ſunt dicta ab illis? quàm ſplendide? de iuſtitia, de fortitudine, de amicitia, de ætate degenda, de philoſo=

phia, de capeſſenda Rep: de temperantia, de fortitudine hominum, * de ſpinis uellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium; ſed eorum, qui grandia ornate uellent, enucleate minora dicere. itaq; quæ ſunt eorum conſolationes? quæ cohortationes? quæ etiam monita, et conſilia ſcripta ad ſummos uiros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic dicendi exercitatio duplex. nam quicquid quæritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis, temporibusq;, aut ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis controuerſiam. ergo in utroq; exercebantur: eaq; diſciplina effecit tantam illorum utroq; in genere dicendi copiam: totum genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut non potuerunt, aut noluerunt, certe reliquerunt. quanquam ſcripſit artem rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic, ut, ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. itaq; uides, quo modo loquantur. noua uerba fingunt, deſerunt uſitata: at quanta conantur? mundum hunc omnem oppidum eſſe noſtrum. incendit igitur eos, qui audiunt. uides, quantam rem agas: ut Circeis qui habitet, totum hunc mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet. quid ille incendat? reſtinguet citius, ſi ardentem acceperit. iſta ipſa, quæ tu breuiter, regem, dictatorem, diuitem ſolum eſſe ſapientem, à te quidem apte, ac rotunde: quippe: habes enim à rhetoribus. illorum uero iſta ipſa quã exilia de uirtutis ui: quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit. pungunt quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis. quibus, etiam qui aſſentiuntur, nihil commutantur animo, & ijdem abeunt, qui uenerant: res enim fortaſſe ueræ, certe graues, non ita

tractantur, ut debent, ſed aliquanto minutius. Sequitur diſſerendi ratio, cognitioq́; naturæ. nam de ſummo bono mox, ut dixi, uidebimus, & ad id explicandum diſputationem omnem conferemus. In ijs igitur partibus duabus nihil erat quod Zeno commutare geſtiret: res enim præclare ſe habent, & quidem in utraq; parte: quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad diſſerendum ualet, prætermiſſum eſt? qui & definierunt plurima: & definiendi artes reliquerunt: quodq́; eſt definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, &, quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrarijs: à quibus ad genera, formasq́; generum deuenerunt. iam argumenti ratione concluſi caput eſſe faciunt ea, quæ perſpicua dicunt: deinde ordinem ſequuntur: tum quid uerum ſit in ſingulis. extrema concluſio eſt. quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione concludentium? eorumq́; cum captioſis interrogationibus diſſimilitudo? quid, quòd pluribus locis quaſi denunciant, ut neq; ſenſuum fidem ſine ratione, nec rationes ſine ſenſibus exquiramus, atq; ut eorum alterum ab altero ſeparemus? quid? ea, quæ dialectici nunc tradunt, & docent, non'ne ab illis inſtituta ſunt, & inuenta? de quibus etſi à Chryſippo maxime eſt elaboratum, tamen à Zenone minus multo, quàm ab antiquis. ab hoc autem quædam non melius, quàm ueteres: quædam omnino relicta. cumq́; duæ ſint artes, quibus perfecte ratio, & oratio compleatur, una inueniendi, altera diſſerendi: hanc poſteriorem & Stoici, & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. nam, è quibus locis quaſi theſauris argumenta

depromerentur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt, ſuperiores autem artificio, & uia tradiderunt. quæ quidem res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neq; à commentariolis ſuis diſcedere: nam qui ſciet ubi quidq; poſitum ſit, quáq; eò ueniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperq; eſſe in diſputando ſuus. quod etſi ingenijs magnis præditi quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur: ars tamen eſt dux certior, quàm natura: aliud eſt enim poetarum more uerba fundere, aliud ea, quæ dicas, ratione, & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturæ: qua hi utuntur, & ueſtri: neq; uero ob duas modo cauſas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed etiam modeſtiam quandam cognitio rerum cœleſtium affert iis, qui uideant, quanta ſit etiam apud deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus; iuſtitiam etiam, cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quæ uoluntas. cuius ad naturam apta ratio, uera illa, & ſumma lex à philoſophis dicitur. ineſt in eadem explicatione naturæ inſatiabilis quædam è cognoſcendis rebus uoluptas: in qua una, confectis rebus neceſſarijs, uacui negocijs, honeſte ac liberaliter poſſumus uiuere. ergo in hac ratione tota de maximis ferè rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos eſſe, & quatuor ex rebus omnia conſtare dicerent. cum autem quæreretur res admodum difficilis, num quinta quædam natura uideretur eſſe, ex qua ratio, & intelligentia oriretur, in quo etiam de animis, cuius

generis eſſent, quæreretur: Zeno id dixit eſſe ignem: non nulla deinde aliter, ſed ea pauca. de maxima autem re, eodem modo, diuina mente, atque natura mundum uniuerſum, atque eius maximas partes adminiſtrari, materiam uero rerum, & copiam apud eos exilem, apud illos uberrimam reperiemus. quàm multa ab his conquiſita, & collecta ſunt de omnium animantium genere, ortu, membris, ætatibus? quàm multa de rebus iis, quæ gignuntur è terra? quàm multæ, quamq; de rebus uariis & cauſæ cur quidque fiat, & demonſtrationes quemadmodum quæq; fiant? qua ex omni copia, plurima, & certiſſima argumenta ſumuntur ad cuiuſque rei naturam explicandam. ergo adhuc, quantum equidem intelligo, cauſa non uidetur fuiſſe mutandi nominis: nõ enim, ſi omnia non ſequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum in phyſicis quidem Democritum puto: pauca mutat, uel plura ſanè. at cum è plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. quod itẽ cum ueſtri faciant, non ſatis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed hæc hactenus. Nunc uideamus quæſo, de ſummo bono, quod continet philoſophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus, tanquam à parentibus, diſſentiret. Hoc igitur loco, quãquam à te Cato diligenter eſt explicatus finis hic bonorum, qui continet philoſophiam, & qui à Stoicis, & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponam; ut perſpiciamus, ſi potuerimus, quidnam à Zenone noui ſit allatum. cum enim ſuperiores, è quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam uiuere ſummum bonum eſſe dixiſſent, his uerbis ſignificari Stoici tria dicunt:

unum eiuſmodi, uiuere adhibentem ſcientiam earum rerum, quæ natura euenirent. hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud, quod à te dictum eſt, conuenienter naturæ uiuere. alterum ſignificare idem, ut diceretur, officia omnia media, aut pleraque ſeruantem uiuere. hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori: illud enim rectum, quod κατόρθωμα *dicebas, contingit ſapienti ſoli; hoc autem inchoati cuiuſdam officij eſt, nõ perfecti: quod cadere in non nullos inſipientes poteſt. tertium autem, omnibus, aut maximis rebus ijs, quæ ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere. hoc non eſt poſitum in noſtra actione: completur enim & ex eo genere uitæ, quod uirtute fruitur; & ex ijs rebus, quæ ſecundum naturam ſunt, neque ſunt in noſtra poteſtate. ſed hoc ſummum bonum, quod certa ſignificatione intelligitur, eáq; uita, quæ ex ſummo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: iſq; finis bonorum, ut ab ipſis* Stoicis *ſcriptum uidemus, à* Xenocrate, *atque ab* Ariſtotele *conſtitutus eſt. itaque ab his conſtitutio illa prima natura, à qua tu quoque ordiebare, his prope uerbis exponitur. omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui, ut & ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo. ad hanc rem aiunt artes quoque exquiſitas, quæ naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in primis, quæ eſt uiuendi ars, ut tueatur quod à natura datum ſit; quod deſit, acquirat. ijdemq; diuiſerunt naturam hominis in animum, & corpus. cumq; eorum unumquodque per ſe expetendum eſſe dixiſſent, uirtutes quoque utriuſque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant. cum animum quadam infinita laude antepo-*

nerent corpori, uirtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. ſed cum ſapientiam totius hominis cuſtodē, & procuratricem eſſe uellent, quæ eſſet naturæ comes, & adiutrix: hoc ſapientiæ munus eſſe dicebant, ut eum tueretur qui conſtaret ex animo & corpore, in utroque iuuaret eum, atque contineret. atque ita re primo ſimpliciter collocatā, reliqua ſubtilius perſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebāt. de animi bonis accuratius exquirebant: in primiſq; reperiebant, in his ineſſe iuſtitiæ ſemina: primiq; ex omnibus philoſophis à natura tributum eſſe docuerunt, ut ij, qui procreati eſſent, à procreatoribus amarentur; & id, quod temporum ordine antiquius eſt, ut coniugia uirorum, & uxorum natura coniuncta eſſe dicerent, qua ex ſtirpe orirentur amicitiæ cognationum. atque ab his initijs profecti, omnium uirtutum & originem, et progreſſionem perſecuti ſunt. ex quo magnitudo quoque animi exiſtebat, qua facile poſſet repugnari, obſiſtiq; fortunæ, quòd maximæ res eſſent in poteſtate ſapiētis. uarietates autem, iniuriaſq; fortunæ facile ueterum philoſophorum præceptis inſtituta uita ſuperabat. principijs autem à natura datis, amplitudines quædam bonorum excitabantur, partim profectæ à contemplatione rerum occultiorum, quòd erat inſitus menti cognitionis amor; ex quo etiam rationis explicandi, diſſerendiq; cupiditas conſequebatur: quodq; hoc ſolum animal natum eſt pudoris ac uerecundiæ particeps, appetenſq; coniunctionum hominum ac ſocietatum, animaduertenſq; in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte, & deco=

re. his initijs, ut ante dixi, tanquam ſeminibus, à natura datis, temperantia, modeſtia, iuſtitia, & omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt. Habes inquam Cato formam *eorum, de quibus loquor, philoſophorum. qua expoſita, ſcire cupio quæ cauſa ſit, cur* Zeno *ab hac antiqua inſtitutione deſciuerit, quidnam horum ab eo non ſit probatum, quod ne omnem naturam conſeruatricem ſui dixerit, an quod omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſaluum in ſuo genere, incolumeq; uellet; an, cum omnium artium finis is eſſet, quid natura maxime quæreret, idem ſtatui debere de totius arte uitæ: an quòd, cum animo conſtaremus, & corpore, & hæc ipſa, & eorum uirtutes per ſe eſſe ſumendas: an uero diſplicuit ea, quæ tributa eſt animi uirtutibus tanta præſtantia: an quæ de prudentia, de cognitione rerum, de coniunctione generis humani, quæq; ab eiſdem de temperantia, de modeſtia, de magnitudine animi, de omni honeſtate dicuntur, fatebuntur* Stoici *hæc omnia dicta eſſe præclare? neque enim eam cauſam* Zenoni *deſciſcendi fuiſſe. alia quædam dicent, credo, magna antiquorum eſſe peccata; quæ ille ueri inueſtigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit: quid enim peruerſius, quid intolerabilius, quid ſtultius, quàm bonam ualetudinem, quàm dolorum omnium uacuitatem, quàm integritatem oculorum, reliquorumq; ſenſuum ponere in bonis potius, quàm dicere, nihil omnino inter eas res, ijsq; contrarias intereſſe? ea enim omnia, quæ illi bona dicerent, præpoſita eſſe, non bona: itemq; illa, quæ in corpore excellerent, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetenda; & ſumenda potius, quàm expetenda. eademq; de omni uita, quæ in una*

uirtute conſiſteret; illam uitam, quæ etiam cæteris rebus, quæ eſſent ſecundum naturam abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumendam: cumq; ipſa uirtus efficiat ita beatam uitam, ut beatior eſſe non poſſit; tamen quædam deeſſe ſapientibus tum, cum ſunt beatiſſimi: itaque eos id agere, ut à ſe dolores, morbos, debilitates repellant. ò magnam uim ingenij, cauſamq; iuſtam, cur noua exiſteret diſciplina. perge porrò: ſequentur enim, quæ tu ſcientiſſime complexus es; omnem inſipientiam, & iniuſtitiam, alia uitia ſimilia eſſe, omniaq; peccata eſſe paria, eosq;, qui natura, doctrinaq; longe ad uirtutem proceſſiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorum uitam, & improbiſſimorum quicquam omnino intereſſe: ut Plato*, tantus ille uir, ſi ſapiens non fuerit, nihilo melius, quàm quiuis improbiſſimus, nec beatius uixerit. hæc uidelicet eſt correctio philoſophiæ ueteris, & emendatio. quæ omnino aditum habere nullum poteſt in urbem, in forum, in curiam: quis enim ferre poſſet ita loquentem eum, qui ſe auctorem uitæ grauiter, & ſapienter agendæ profiteretur, nomina rerum commutantem; cumq; idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eandem uim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? patronus ne cauſæ in epilogo pro reo dicens, negaret eſſe malum exilium, publicationem bonorum? hæc reijcienda eſſe, non fugienda? nec miſericordem iudicem eſſe oportere? in concione autem ſi loqueretur, ſi Annibal ad portas ueniſſet, murumq; iaculo traieciſſet, negaret eſſe in malis capi, uenire, interfici, patriam amittere?*

an, ſenatus cum triumphum Africano decerneret, quid de eius uirtute aut felicitate poſſet dicere, ſi neque uirtus in ullo, niſi in ſapiente, nec felicitas uerè dici pó teſt? quæ eſt igitur iſta philoſophia, quæ communi more in foro loquitur; in libello, ſuo? præſertim cum, quod illi uerbis ſuis ſignificent, in eo nihil mouetur, de ipſis rebus nihil mutetur, eædem res maneant, alio modo: quid enim intereſt, diuitias, opes, ualetudinem, bona dicas, an ne præpoſita, cum ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat, quàm tu, qui eadem illa præpoſita nominas? itaque homo in primis ingenuus, & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Lælij Panætius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet; quod eſſe caput debebat, ſi probari poſſet, nunquá poſuit, non eſſe malum dolorem; ſed quid eſſet, & quale, quátumq; in eo ineſſet alieni, deinde quæ ratio eſſet perferendi. cuius quidem, quoniam Stoicus fuit, ſententia condemnata mihi uidetur eſſe immanitas iſta uerborum. ſed ut propius ad ea Cato accedam, quæ à te dicta ſunt, preſſius agamus, eaque, quæ modo dixiſti, cum iis conferamus, quæ tuis antepono. quæ ſunt igitur communia uobis cum antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis: quæ in controuerſiam ueniunt, de iis, ſi placet, diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet agi ſubtilius, &, ut ipſe dixiſti, preſſius: quæ enim adhuc protuliſti, popularia ſunt: ego autem à te elegantiora deſidero. A' me ne tu, inquam? ſed tamen enitar, &, ſi minus mihi multa occurrent, non fugiam iſta popularia. ſed primum poſitum ſit, noſmet ipſos commendatos eſſe nobis, primamq; ex natura hanc habere appeti-

tionem, ut conſeruemus noſmet ipſos. hoc conuenit. ſequitur illud, ut animaduertamus qui ſimus ipſi, ut nos, quales oportet eſſe, ſeruemus. ſumus igitur homines: ex animo conſtamus & corpore: quæ ſunt cuiuſdam modi: noſq; oportet, ut prima appetitio naturalis poſtulat, hæc diligere, conſtituereq; ex his finem illum ſummi boni, atque ultimi. quem, ſi prima uera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt, ſcilicet earum rerum, quæ ſunt ſecundum naturam, quamplurima, & quammaxima adipiſci. hunc igitur finem illi tenuerunt: quodq; ego pluribus uerbis, illi breuius, ſecundum naturam uiuere. hoc his bonorum uidetur extremum. Age nunc iſti doceant, uel tu potius (quis enim iſta melius?) quonã modo ab iiſdem principiis profecti, efficiatis ut honeſte uiuere, (id eſt enim uel ex uirtute, uel naturæ congruenter uiuere) ſummum bonum ſit; & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis; omniaq; ea, quæ, cum ſecundum naturam ſint, abſint à noſtra poteſtate; ipſum denique officium. quæro igitur, quo modo hæ tantæ commendationes à natura profectæ ſubito à ſapientia relictæ ſint. quòd ſi non hominis ſummum bonum quæreremus, ſed cuiuſdam animantis, is autem eſſet nihil niſi animus (licet enim fingere aliquid eiuſmodi, quo uerum facilius reperiamus) tamen illi animo non eſſet hic ueſter finis: deſideraret enim ualetudinem, uacuitatem doloris: appeteret etiam conſeruationem ſui, earumq; rerum cuſtodiam: finemq; ſibi conſtitueret, ſecundum naturam uiuere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quæ ſecundum naturam ſunt, uel omnia, uel plurima, & maxima: cuiuſcunque enim

modi animal conſtitueris: neceſſe eſt, etiam ſi id ſine corpore ſit, ut fingimus, tamen eſſe in animo quædam ſimilia eorum, quæ ſint in corpore: ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poſſit finis bonorum. Chryſippus autem exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autem animo, non nullas ualere utraque re. deinde diſputat, quod cuiuſque generis animantis ſtatui deceat extremum. cum autem hominem in eo genere poſuiſſet, ut ei tribueret animi excellentiam: ſummum bonum id conſtituit, non excellere animo, ſed uti nihil eſſe præter animum uideretur. uno autem modo in uirtute ſola ſummum bonum recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totum ex mente conſtaret: id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecundum naturam: ut ualetudo eſt. ſed id ne cogitari quidem poteſt quale ſit: ut non repugnet ipſum ſibi. ſin dicit obſcurari quædam, nec apparere, quia ualde parua ſint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quæ minimæ ſint uoluptates, eas obſcurari ſæpe, & obrui. ſed non ſunt in eo genere tantæ commoditates corporis, tamq; productæ temporibus, tamq; multæ. itaque, in quibus propter earum exiguitatem obſcuratio ſequitur: ſæpe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, nec ne ſint: ut in ſole, quod à te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut teruntium addere Crœſi pecuniæ. quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum. ut ei, qui iucunde uixerit annos decem, ſi æque uita iucunda menſtrua addatur, quia momentum aliquod habeat

ad iucundam

ad iucundam acceſſionem, bonum ſit: ſin autem id non concedatur, non continuo uita beata tollitur. Bona au*tem corporis huic ſunt, quod poſterius poſui, ſimiliora: habent enim acceſſionem dignam, in qua laboretur: ut mihi in hoc* Stoici *iocari uideantur interdum, cum ita di cant, ſi ad illam uitam, quæ cum uirtute degatur, ampulla, aut ſtrigilis accedat, ſumpturum ſapientem eam uitam potius, quò hæc adiecta ſint, nec beatiorem tamen ob eam cauſam fore. hoc ſimile tandem eſt non riſu po tius, quàm oratione eijciendum? ampulla enim ſit nec ne ſit, quis non iure optimo irrideatur, ſi laboret? at uero grauitate membrorum, & cruciatu dolorum ſi quis quem leuet, magnam ineat gratiam. nec ſi ille ſapiens ad tortoris eculeum à tyrãno ire cogatur, ſimilem habeat uultum, ac ſi ampullam perdidiſſet: ſed ut magnum & difficile certamen iniens, cum ſibi cum capitali aduerſario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiæ: quarum præſidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumq; prælium. deinde non quærimus quid obſcuretur, aut intereat, quia ſit admodum paruum; ſed quid tale ſit, ut expleat ſummum. una uoluptas è multis obſcuratur in illa uita uoluptaria. ſed tamen ea, quamuis parua ſit, pars eſt eius uitæ, quæ poſita eſt in uoluptate. nummus in* Crœſi *diuitijs obſcuratur: pars eſt tamen diuitiarum: quare obſcurentur etiam hæc, quæ ſecundum naturam eſſe dicimus, in uita beata: ſint modo partes beatæ uitæ. atqui ſi, ut conuenire debet inter nos, eſt quædam appetitio naturalis, ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetens: eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda.*

quo conſtituto, tum licebit ocioſe iſta quærere, de magnitudine rerum, de excellentia, quanta in quoq; ſit ad beate uiuendum; de iſtis ipſis obſcurationibus, quæ propter exiguitatem uix, aut ne uix quidem appareant. quid, de quo multa diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur: quod eſt ultimum rerum appetendarum: omnis enim eſt natura diligens ſui: quæ eſt enim, quæ ſe unquam deſerat, aut partem aliquam ſui, aut eius partis habitum, aut uim, aut ullius earum rerum, quæ ſecundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? quæ autem natura ſuæ primæ inſtitutionis oblita eſt? nulla profectò, quin ſuam uim retineat à primo ad extremum. quo modo igitur euenit, ut hominis natura ſola eſſet, quæ hominem relinqueret, quæ obliuiſceretur corporis, quæ ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur, conſtatq; inter omnes, conſeruabitur, ut ſimile ſit omnium naturale illud ultimum, de quo quæritur? tum enim eſſet ſimile, ſi in cæteris quoq; naturis id cuiq; eſſet ultimum, quod in quaq; excelleret: tale enim uiſum eſſet ultimum Stoicorum. quid dubitas igitur mutare principia naturæ? quid enim dicis, omne animal, ſimul atq; ſit ortum, applicatum eſſe ad ſe diligendum? eſſeq; in ſe conſeruando occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum eſſe ad id, quod in eo ſit optimum, & in eius unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquasq; naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſeruent, quod in quaq; optimum ſit? quo modo autem optimum, ſi bonum præ

terea nullum eſt? ſi autem reliqua appetenda ſunt, cur, quod eſt ultimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarum, & maximarum appetitione concluditur? ut Phidias poteſt à principio inſtituere ſignum, idq; perficere: poteſt ab alio inchoatum accipere, & abſoluere. huic eſt ſapientia ſimilis: non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit à natura inchoatum. hanc igitur intuens, debet inſtitutum illud quaſi ſignum abſoluere. qualem igitur natura hominem inchoauit? ecquod eſt munus, quod opus ſapientiæ? quid eſt, quod ab ea abſolui, & perfici debeat? ſi nihil in eo quidem perficiendum eſt, præter motum ingenij quēdam, id eſt rationem: neceſſe eſt huic ultimum eſſe ex uirtute uitam fingere: rationis enim perfectio eſt uirtus. ſi nihil, niſi corpus: ſumma erunt illa, ualetudo, uacuitas doloris, pulchritudo, & cætera. nunc de hominis ſummo bono quæritur. quid ergo dubitamus in tota eius natura quærere quid ſit effectum? cum enim conſtet inter omnes, omne officium, munusq; ſapientiæ in hominis cultu eſſe occupatum: alij (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponant, quod ſit extra noſtram poteſtatem, tanquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita præter animum nihil curant; cum præſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit (neque enim id poſſum intelligere) ſed in quodam genere corporis, ut ne is quidem uirtute una contentus ſit, ſed appetat uacuitatem doloris. quamobrem utriq; idem faciunt, ut ſi læuam partem negligerent,

dexteram tuerentur, aut ipſius animi, ut fecit Herillus, *cognitionem amplexarentur, actionem relinquerent: eorum enim omnium, multa prætermittentium, dum eligant aliquid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia: at uero illa perfecta, atque plena, eorum, qui cum de hominis ſummo bono quærerent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem uacuam tutela reliquerunt. uos autem* Cato, *quia uirtus, ut omnes fatemur, altiſſimum locum in homine, & maxime excellentem tenet, & quòd eos, qui ſapientes ſunt, abſolutos, & perfectos putamus: aciem animorum noſtrorum uirtutis ſplendore perſtringitis: in omni enim animante eſt ſummum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canibus; quibus tamen & dolore uacare opus eſt, & ualere. ſic igitur in homine perfectio iſta, in eo potiſſimum, quod eſt optimum, id eſt in uirtute laudatur. itaq; mihi non ſatis uidemini conſiderare, quid interſit naturæ quæq; progreſſio. non enim hoc, quod facit in frugibus, ut cum ad ſpicam perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit: ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea, quæ prima dederit, ne deſerat. itaq; ſenſibus rationem adiunxit: & ratione effecta ſenſus non reliquit: ut ſi cultura uitium, cuius hoc munus eſt, ut efficiat, ut uitis cum partibus ſuis omnibus quam optime ſe habeat. ſed ſic intelligamus: licet enim, ut uos quoq; ſoletis, fingere aliquid docendi cauſa. ſi igitur illa cultura uitium in uite inſit, ipſa cætera credo uelit, quæ ad colendam uitem attinebunt, ſicut antea; ſe autem omnibus uitis partibus præferat, ſtatuatq; ni=*

hil eſſe melius in uite, quàm ſe: ſimiliter ſenſus, cum acceſſit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe: cum autem aſſumpta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturæ, huius tutelæ ſubijciantur. itaque non diſcedit ab eorum curatione, quibus præpoſita uitam omnem debet gubernare. ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poſſimus: naturalem enim appetitionem, quam uocant ὁρμὴν, *itemq́; officium, ipſam etiam uirtutem, tuentem eſſe uolunt earum rerum, quæ ſecundum naturam ſunt. cum autem ad ſummum bonum uolunt peruenire, tranſiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt: ut alia ſumamus, alia appetamus potius, quàm uno fine omnia concludant.* At *enim dicitis uirtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quæ extra uirtutem ſunt, ad beate uiuendum pertineant. quod totum contra eſt: introduci enim uirtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quæ leget, quæq́; reijciet, unam referantur ad ſummam. nam ſi omnino nos negligimus, in* Ariſtonea *uitia, & peccata incidemus, obliuiſcemurq́; quæ uirtuti ipſi principia dederimus. ſin ea non negligimus, neq; tamen ad finem ſummi boni referimus, non multum ab* Herilli *leuitate aberrabimus: duarum enim uitarum uobis erunt inſtituta capienda: facit enim ille duo ſeiuncta ultima bonorum: quæ, ut eſſent uera, coniungi debuerunt: nunc ita ſeparantur, ut diſiuncta ſint: quo nihil poteſt eſſe peruerſius: itaq; contra eſt, ac dicitis: nam conſtitui uirtus nullo modo poteſt, niſi ea, quæ ſunt prima naturæ, ut ad ſummam pertinentia tenebit: quæſita enim uirtus eſt, non quæ relinqueret naturam, ſed quæ*

l. nobis

tueretur. at illa,ut uobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deſerit. atq; ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, hæc diceret: primos ſuos quaſi cœptus appetendi fuiſſe, ut ſe conſeruaret in ea natura, in qua ortus eſſet. non dum autem explanatum ſatis erat, quod maxime natura uellet. explanetur igitur. quid ergo aliud intelligetur,niſi ut æque pars naturæ negligatur? in qua ſi nihil eſt præter rationem, ſit in una uirtute finis bonorum. ſin eſt etiam corpus, iſta explanatio naturæ nempe hoc effecerit, ut ea, quæ ante explicationem tenebamus, relinquamus. ergo id eſt conuenienter naturæ uiuere,à natura diſcedere. ut quidam philoſophi, cum à ſenſibus profecti maiora quædam, ac diuiniora uidiſſent, ſenſus reliquerunt: ſic iſti, cum ex appetitione rerum uirtutis pulchritudinem aſpexiſſent, omnia, propter quæ uirtutem ipſam uiderant,abiecerunt, obliti naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut à principijs permaneret ad fines: neque intelligunt ſe rerum illarum pulchrarum, atque admirabilium fundamenta ſubducere. itaque mihi uidentur omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorum eſſe dixerunt, honeſte uiuere: ſed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxime, qui, uirtute conſtituta, nihil omnino, quod appetendum ſit, relinquat: deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus, introduxit autem quibus commotus ſapiens appeteret aliquid, quod cuiq; in mentem incideret, & quodcunq; tanquam occurreret. is hoc melior, quàm Pyrrho, quòd uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quàm cæteri, quòd penitus à natura receſſit. Stoici autem, quòd finem bonorum

in una uirtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quòd autem principium officij quærunt, melius quàm Pyrrho: quòd ea non occurrentia fingunt, uincunt Ariſtonem: quòd autem ea, quæ ad naturam accommodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, deſciſcunt à natura, & quodam modo ſunt non diſſimiles Ariſtonis: ille enim occurrẽtia neſcio quæ comminiſcebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturæ, ſed ea ſeiungunt à finibus, & à ſumma bonorum. quæ cum præponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio: naturam uidentur ſequi. cum autem negant ea quicquam ad beatam uitam pertinere: rurſus naturam relinquunt. Atq; adhuc ea dixi, cur cauſa Zenoni non fuiſſet, quamobrem à ſuperiorum auctoritate diſcederet. nunc reliqua uideamus: niſi aut ad hæc Cato dicere aliquid uis, aut nos iam longiores ſumus. Neutrum uero, inquit ille: nam & à te perfici iſtam diſputationem uolo, nec tua mihi oratio longa uideri poteſt.

Optime, inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quàm cum Catone omnium uirtutum auctore de uirtutibus diſputare? ſed primum illud uide, grauiſſimam illam ueſtram ſententiam, quæ familiam ducit, honeſtum quod ſit, id eſſe ſolum bonum; honeſteq; uiuere, bonorum finem, communem fore uobis cum omnibus, qui in una uirtute conſtituunt finem bonorum: quodq; dicitis, informari non poſſe uirtutem, ſi quicquam niſi quod honeſtum ſit numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominaui. mihi autem æquius uidebatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, à quo, quæ eſſent principia naturæ, acceperat, à commu-

nibus initijs progredientem, uidere ubi primum inſiſteret, & unde cauſa controuerſiæ naſceretur; non ſtantem cum ijs, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe à natura profecta, ut ijſdem argumentis, quibus illi uteretur, ijſdemq; ſententijs. minime uero illud probo, quod cum docuiſtis, ut uobis uidemini, ſolum bonum eſſe quod honeſtum ſit, tum rurſum dicitis, initia própria neceſſe eſſe apta, & accómodata naturæ, quorum ex electione uirtus poſſit exiſtere: non enim in ſelectione uirtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret: nam omnia, quæ ſumenda, quæq; legenda, aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum, ut is, qui eam adeptus ſit, nihil præterea deſideret. uides'ne, ut, quibus ſumma eſt in uoluptate, perſpicuum ſit, quid ijs faciendum ſit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quò ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant. ſit hoc ultimum bonorum, quod nunc à me defenditur. apparet ſtatim, quæ ſint officia, quæ actiones. uobis autem, quibus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum, atq; honeſtum, unde officij, unde agendi principium naſcatur, non reperietis. hoc igitur quæritis omnes, & ij, qui, quodcunq; in mentem ueniat, aut quodcunq; occurrat, ſe ſequi dicent: & uos ad naturam reuertemini. quibus natura iure reſponderit, non eſſe uerum aliunde finem beate uiuẽdi, à ſe principia rei gerendæ peti: eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur: atq; ut Ariſtonis eſſet exploſa ſentẽtia, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas præter uirtutes, et

[Margin notes, handwritten: "l. uti / l. ille uterentur"; "l. proponi"]

uitia, inter quas quicquam omnino intereſſet; ſic errare Zenonem, qui nulla in re, niſi in uirtute, aut uitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum diceret: & cum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet, ad appetitionem autem rerum, eſſe in his momenta diceret: quaſi uero hæc appetitio non ad ſummi boni adeptionẽ pertineret. quid autem minus conſentaneum eſt, quàm, quod aiunt, cognito ſummo bono, reuerti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, ideſt officij? non enim actionis, aut officij ratio impellit ad ea, quæ ſecundum naturam ſunt, appetenda: ſed ab his & appetitio, & actio commouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia: quæ conſectaria eſſe dicebas: & primum illud, quo nihil poteſt eſſe breuius. bonum omne laudabile: laudabile autem omne honeſtum: igitur omne bonum honeſtum. ò plumbeum pugionem: quis enim tibi illud primum conceſſerit? quo quidem conceſſo, nihil opus eſt ſecundo. ſi enim omne bonum laudabile eſt, omne honeſtum eſt. quis tibi ergo iſtud dabit, præter Pirrhonem, Ariſtonem, eorum'ue ſimiles? quos tu non probas. Ariſtoteles uero, Xenocrates, tota illa familia non dabit, quippe qui ualetudinem, uires, diuitias, gloriam, multa alia bona eſſe dicant, laudabilia non dicant. & hi quidem ita non ſola uirtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus uirtutem anteponant. quid cenſes eos eſſe facturos, qui omnino uirtutem à bonorum fine ſegregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, ſi qui Carneadeum finem tueri uolunt? iam aut Callipho, aut Diodorus quo modo poterũt tibi iſtud

concedere, qui ad honeſtatem aliud adiungant, quod ex eodem genere non ſit. placet igitur tibi Cato, cum res ſumpſeris non conceſſas, ex illis efficere quod uelis? iam ille Sorites, quo nihil putatis eſſe uitioſius; quod bonum ſit, id eſſe optabile; quod optabile, id eſſe expetendum; quod expetendum, laudabile. deinde reliqui gradus. ſed ego in hoc reſiſto: eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum ſit, id eſſe laudabile. illud uero minime conſectarium, ſed in primis hebes, illorum ſcilicet nominum gloriatione dignam eſſe beatam uitam. quæ non poſſit ſine honeſtate contingere, ut iure quiſquam glorietur. dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magiſter eius, & tota illa gens, & reliqui qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes, adiungunt ei tamen aliquid ſummo in bono finiendo. ſi enim uirtus digna eſt gloriatione, ut eſt; tantumq; præſtat cæteris rebus, ut dici uix poſſit: & beatus eſſe poterit uirtute una præditus, carens cæteris; nec tamen illud tibi concedet, præter uirtutem, nihil in bonis eſſe ducendum: illi autem, quibus ſummum bonum ſine uirtute eſt, non dabunt fortaſſe uitam beatam habere, in quo iure poſſit gloriari. & ſi illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum glorioſas. uides igitur, te aut ea ſumere, quæ non concedantur; aut ea, quæ etiam conceſſa te nihil adiuuent. equidem in omnibus iſtis concluſionibus hoc putarem philoſophia, nobiſq; dignum, & maxime, cum ſummum bonum quæreremus; uitam noſtram, conſilia, uoluntates, non uerba corrigi. quis enim poteſt iſtis, quæ te, ut ais, delectant, breuibus, & acutis auditis, de ſententia decedere?

nam cum ea ſpectant, & auent audire cur dolor malum non ſit; dicunt illi aſperum eſſe dolorem, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficilem toleratu; ſed, quia nulla ſit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. hæc qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quàm uenerat. tu autem negas fortem eſſe quenquam poſſe, qui dolorem malum putet. cur fortior ſit, ſi illud, quod tute concedis, aſperum, & uix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex uocabulis naſcitur. & ais, ſi una litera commota ſit, fore, tota ut labet diſciplina. utrum igitur tibi literam uideor, an totas paginas commouere? ut enim ſit apud illos id, quod eſt à te laudatum, ordo rerum conſeruatus, & omnia inter ſe apta, & connexa (ſic enim aiebas) tamen perſequi non debemus, ſi à falſis principijs profecta congruent ipſa ſibi, & à propoſito non aberrant. in prima igitur conſtitutione Zeno tuus à natura receſſit: cumq; ſummum bonum poſuiſſet in ingenij præſtantia, quam uirtutem uocamus; nec quicquã aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet honeſtum, nec uirtutem poſſe conſtare, ſi in cæteris rebus eſſet quicquam, quod aliud alio melius eſſet, aut peius; his propoſitis tenuit prorſus conſequentia. recte dicis: negare enim non poſſum. ſed ita falſa ſunt ea, quæ conſequuntur, ut illa, è quibus hæc nata ſunt, uera eſſe non poſſint. docent enim nos (ut ſcis) dialectici; ſi ea, quæ rem aliquam conſequantur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe, quam ſequantur. ita fit illa conclu-

ſio non ſolum uera, ſed ita perſpicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: ſi illud, hoc: non autem hoc, igitur ne illud quidem. ſic conſequentibus ueſtris ſublatis, prima tolluntur: quæ ſequuntur igitur: omnes, qui non ſunt ſapientes, æque miſeros eſſe, ſapientes omnes ſummę beatos eſſe, recte facta omnia æqualia, omnia peccata paria. quæ cum magnifice primo dici uidentur, conſiderata minus probantur: ſenſus enim cuiuſque, & natura rerum, atque ipſa ueritas clamabat quodam modo, non poſſe adduci, ut inter eas res, quas Zeno exæquaret, nihil intereſſet. poſtea tuus ille Pœnulus (ſcis enim Citiæos clientes tuos è Phœnicia profectos) homo igitur acutus cauſam non obtinens, repugnante natura uerba uerſare cœpit: & primum rebus ijs, quas nos bonas dicimus, conceſſit, ut haberentur aptæ, habiles, & ad naturam accommodatæ: faterique cœpit, ſapienti, hoc eſt ſumme beato, commodius tamen eſſe, ſi ea quoque habeat, quæ bona non audet appellare, natura ipſa accommodata eſſe concedit: negatque Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſa, qua tyrannum Dionyſium; huic mori optimum eſſe propter deſperationem ſapientiæ, illi propter ſpem uiuere: peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo; propterea quòd alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officij præterirent: iam inſipientes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent peruenire; alios, qui poſſent, ſi id geſſiſſent, ſapientiam conſequi. hic loquebatur aliter, atque omnes: ſentiebat idem, quod cæteri. nec uero minoris æſtimanda ducebat ea, quæ ipſe bona negaret eſſe; quàm illi, qui ea bona eſſe dice-

bant. quid igitur uoluit ſibi, qui illa mutauerit? ſaltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paulo minoris æſtimauiſſet ea, quàm Peripatetici, ut ſentire quoque aliud non ſolum dicere uideretur. Quid de ipſa beata uita, ad quam omnia referuntur, quæ dicitis? negatis eam eſſe, quæ expleta ſit omnibus iis rebus, quas natura deſideret: totamq; eam in una uirtute ponitis. cumq; omnis controuerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe: utraque earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorum ſi neutrum eſt, opera danda eſt, ut uerbis utamur quamuſitatiſſimis, & quammaxime aptis, ideſt rem delarantibus. num igitur dubium eſt, quin, ſi in re ipſa nihil peccatur à ſuperioribus, uerbis illi commodius utantur? uideamus igitur ſententias eorum: tũ ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecundum naturam eſſe uideatur, omniaq;, quæ ſecundum naturam ſunt, æſtimatione aliqua digna, eaq; pro eo, quantum in quaque ſit ponderis, eſſe æſtimanda; quæq; ſecundum naturam ſint, partim nihil habere in ſeſe eius appetitionis, de qua ſæpe iam diximus, quæ nec honeſta, nec laudabilia dicantur; partim quæ uoluptatem habeant in omni animante, ſed in homine rationem etiam: ex eis quæ ſint apta, ea honeſta, ea pulchra, ea laudabilia. illa autem ſuperiora, naturalia nominantur: quæ coniuncta cum honeſtis, uitam beatam perficiunt, & abſoluunt. omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona eſſe dicunt, quàm Zeno, qui negat; longe præſtantiſſimum eſſe, quod honeſtum eſſet, atque laudabile: ſed ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum ua=

letudine, alterum cum morbo; non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit; ſed tamen tantam uim honeſtatis eſſe, tantumq; eam rebus omnibus præſtare, & excellere, ut nullis nec ſupplicijs, nec præmijs dimoueri poſſit ex eo, quod rectum eſſe decreuerit, omniaq;, quæ dura, difficilia, aduerſa uideantur, ea uirtutibus ijs, quibus à natura eſſemus ornati, obteri poſſe; non faciles illas quidem, nec contemnendas (quid enim eſſet in uirtute tãtum?) ſed ut hoc iudicaremus, non eſſe in his partem maximam poſitam aut beate, aut ſecus uiuendi. ad ſummam, ea quæ Zeno æſtimanda, & ſumenda, & apta naturæ eſſe dixit, eadem illi bona appellant: uitam autem beatam illi eam, quæ conſtaret ex ijs rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauiſſimis. Zeno autem, quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat cur appetendum ſit, id ſolum bonum appellat: beatam autem uitam eam ſolam, quæ cum uirtute degatur. Si de re diſceptari oportet: nulla mihi tecum Cato poteſt eſſe diſſenſio: nihil eſt enim de quo aliter tu ſentias, atque ego: modo commutatis uerbis ipſas res conferamus. nec hoc ille non uidit: ſed uerborum magnificentia eſt & gloria delectatus. qui ſi ea, quæ dicit, ita ſentiret, ut uerba ſignificant: quid inter eum, & uel Pyrrhonem, uel Ariſtonem intereſſet? ſin autem eos non probabat: quid attinuit cum ijs, quibuſcum re conueniebat, uerbis diſcrepare? quid, ſi reuiuiſcant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? nos cum te M. Cato ſtudioſiſſimum philoſophiæ, iuſtiſſimum uirum, optimum iudicem, religioſiſſimum te-

ſtem audiremus, admirati ſumus, quid eſſet, cur nobis Stoicos anteferres; qui de rebus bonis, & malis ſentirent ea, quæ ab hoc Polemone Zeno cognouerat; nominibus uterentur ijs, quæ prima ſpecie admirationem, re explicata riſum mouerent. tu autem, ſi tibi illa probabantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? ſin auctoritas commouebat: nobis ne omnibus, & Platoni ipſi neſcio quem illum anteponebas? præſertim cum in Rep. princeps eſſe uelles, ad eamq; tuendam cum ſumma tua dignitate maxime à nobis ornari atque inſtrui poſſes: nobis enim iſta quæſita, à nobis deſcripta, notata, præcepta ſunt: omnium rerum publicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam, & inſtituta, ac mores ciuitatum præſcripſimus. eloquentiæ uero, quæ & principibus maxime ornamento eſt, & qua te audiuimus ualere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? ea cum dixiſſent, quid tandem talibus uiris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauiſſes, uel potius paulũlum loci mihi, ut his reſponderem, dares, niſi & te audire nunc mallem, & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tunc ſcilicet, cum tibi. Atqui, ſi uerum reſpondere uelles Cato, hæc erant dicenda; non eos tibi non probatos, tantis ingenijs homines, tantaque auctoritate; ſed te animaduertiſſe, quas res illi propter antiquitatem parum uidiſſent, eas à Stoicis eſſe perſpectas; eiſdemq; de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe grauius, & fortius; quippe qui primum ualetu=

dinem bonam expetendam negent eſſe, eligendam dicant; non quia ſit bonum ualere; ſed quia ſit non nihilo æſtimandum; neque tamen pluris, quàm illis uideatur, qui illud non dubitant bonum dicere. hoc uero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi quaſi barbati, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, eius, qui honeſte uiueret, ſi idem etiam bene ualeret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore uitam, melioremq́;, & magis expetendam, quàm illius, qui æque uir bonus, multis modis eſſet, ut Ennij Alcmæo,

Circunuentus morbo, exilio, atque inopia.

illi igitur antiqui non tam acute optabiliorem illam uitam putant, præſtantiorem, beatiorem. Stoici autem tantum modo præponendam in ſeligendo; non quo beatior hæc uita ſit; ſed quòd ad naturam accommodatior: & qui ſapientes non ſunt, omnes æque miſeros eſſe. Stoici hæc uidelicet uiderunt. illos autem id fugerat ſuperiores: qui arbitrabantur homines ſceleribus, & parricidijs inquinatos, nihilo miſeriores eſſe, quàm eos, qui cum caſte & integre uiuerent, nondum perfectam illam ſapientiam eſſent conſecuti. atque hoc loco ſimilitudines eas, quibus illi uti ſolent, diſſimillimas proferebas. quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad reſpirandum, qui ad ſummam iam aquam appropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quàm eos, qui ſunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere, & progredi in uirtute, quo minus miſerrimus ſit, antequam ad eam peruenerit; quoniam in aqua nihil adiuuat

& quoniam catuli, qui iam deſpecturi ſunt, cæci æque, & ij qui modo nati: Platonem quoq; neceſſe eſt, quoniam non dum uidebat, æque cæcum animo, ac Phalarim fuiſſe. iſta ſimilia non ſunt Cato: in quibus quamuis multum proceſſeris, tamen illud in eadem cauſa eſt, à quo abeſſe uelis, donec euaſeris: nec enim ille reſpirat, ante quàm emerſit; & catuli æque cæci priuſquam deſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent. illa ſunt ſimilia: hebes acies eſt cuipiam oculorum: corpore alius langueſcit: hi curatione adhibita leuantur in dies: alter ualet plus quotidie, alter uidet. hi ſimiles ſunt omnibus, qui uirtuti ſtudent: leuantur uitijs: leuantur erroribus. niſi forte cenſes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe quàm filium, cùm alter ſtabilire Remp. ſtuduerit, alter euertere. nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed quia ſtudebat laudi, & dignitati, multum in uirtute proceſſerat. conferam autem auum tuum Druſum cum C. Graccho eius ferè æquali. quæ hic Reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat. ſed nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quàm impietas, & ſcelus: ut iam omnes inſipientes ſint miſeri; quod profecto ſunt: non eſt tamen æque miſer, qui patriæ conſulit, & is, qui illam extinctam cupit. leuatio igitur uitiorum magna fit iis, qui habent ad uirtutem progreſſionis aliquantulum: ueſtri autem progreſſionem ad uirtutem fieri aiunt; leuationem uitiorum fieri negant. at quo utuntur homines acuti argumento ad probandum, operæpretium eſt conſiderare. quarum, inquiunt, artium ſumma creſcere poteſt, earum etiam contrariarum

ſumma poterit augeri. ad uirtutis autem ſummam accedere nihil poteſt: ne uitia quidem igitur creſcere poterunt, quæ ſunt uirtutum contraria. utrum igitur tandem, perſpicuis ne dubia aperiuntur, an dubijs perſpicua tolluntur? atqui hoc perſpicuum eſt, uitia alia in alijs eſſe maiora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonum dicitis, ecquænam fieri poſſit acceſſio. uos autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtrare, dubijs perſpicua conamini tollere. itaque eadem ratione, qua ſum paulo ante uſus, hærebitis. ſi enim propterea uitia alia alijs maiora non ſunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem uos facitis, quicquam poteſt accedere: quoniam perſpicuum eſt uitia non eſſe omnium paria, finis bonorum uobis mutandus eſt. teneamus enim illud necesse eſt, cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. quæ eſt igitur cauſa iſtarum anguſtiarum? glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio Reip. ordo gerendorum negociorum, officia uitæ, ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt: quæ diligentiſſime contra Ariſtonem dicuntur à Chryſippo. ex ea difficultate illæ fallaciloquentiæ (ut ait Accius) malitiæ natæ ſunt. quid enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat ſublatis officijs omnibus: officia autem tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto: quæ eſſe poterant rebus omnibus ſic exæquatis, ut inter eas nihil intereſſet? ex his anguſtijs iſta euaſerunt deterio-

ra, quàm Ariſtonis. illa tamen ſimplicia, ueſtra uerſuta. roges enim Ariſtonem, bona ne ei uideantur hæc, uacuitas doloris, diuitiæ, ualetudo? neget. quid, quæ contraria ſunt his, mala ne? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem uerbis. admirantes quæramus ab utroque, quonam modo uitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, ualeamus, ægri ne ſimus; uacemus, an cruciemur dolore; frigus, famem propulſare poſſimus, nec ne poſſimus: uiues, inquit, Ariſto magnifice, atque præclare: quod erit cunq; uiſum ages, nunquam angere, nunquam cupies, nunquam timebis. quid Zeno? portenta hæc eſſe dicit, nec ea ratione ullo modo poſſe uiui; ſed differre inter honeſtum, & turpe; nimium, quantum; neſcio quid, immenſum; inter cæteras res nihil omnino intereſſe. idem adhuc. audi reliqua, & riſum contine, ſi potes. media illa, inquit, inter quæ nihil intereſt, tamen eiuſmodi ſunt, ut eorum alia eligenda ſint, alia reijcienda, alia omnino negligenda, hoc eſt ut eorum alia uelis, alia nolis, alia non cures. ac modo dixeras nihil in his rebus eſſe, quod intereſſet. & nunc idem dico, inquies; ſed ad uirtutes, & ad uitia nihil intereſſe. quis iſtud quaſi neſciebat? uerum audiamus. iſta, inquit, quæ dixiſti, ualere, locupletem eſſe, non dolere, bona non dico, ſed dicam græce προηγμένα, latine autem producta: ſed præpoſita, aut præcipua malo: ſic tolerabilius, & mollius. illa autem, egeſtatem, morbum, dolorem, non appello mala, ſed, ſi libet, reiectanea. itaq; illa non dico me expetere, ſed legere; nec optare, ſed ſumere; contraria autem non fugere, ſed quaſi ſecernere. quid ait Ariſtoteles, reliquiq; Plato=

nis alumni? ſe omnia, quæ ſecundum naturam ſint, bona appellare; quæ autem contra, mala. uides ne igitur Zenonem tuum cum Ariſtone uerbis conſentire, re diſſidere? cum Ariſtotele & illis re conſentire, uerbis diſcrepare? cur igitur, cum de re conueniat, non malimus uſitate loqui? aut doceat paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi illam in rebus præpoſitis, quàm ſi in bonis duxero; fortioremq; in patiendo dolore, ſi eum aſperum, & difficilem perpeſſu, & contra naturam eſſe, quàm ſi malum dixero. facete M. Piſo familiaris noſter & alia multa, & hoc loco Stoicos irridebat. quid enim, aiebat, bonum negas eſſe diuitias, præpoſitum eſſe dicis? quid adiuuas? auaritiam ne minuis? quòd ſi uerbum ſequimur, primum longius uerbum præpoſitum, quàm bonum. nihil ad rem: ne ſit ſane: at certe grauius. nam, bonum ex quo appellatum ſit, neſcio; præpoſitum ex eo credo, quòd præponatur alijs. id mihi magnũ uidetur. itaq; dicebat plus tribui diuitijs à Zenone, qui eas in præpoſitis poneret; quàm ab Ariſtotele, qui bonum eſſe diuitias fateretur; ſed nec magnum bonum, & præ rectis honeſtiſq; contemnendum, ac deſpiciendum, nec magnopere expetendum: omninoq; de omnibus iſtis uerbis à Zenone mutatis ita diſputabat; et quæ bona negarentur eſſe ab eo, & quæ mala, illa lætioribus nominibus ab eo appellari, quàm à nobis; hæc triſtioribus. Piſo igitur hoc modo uir optimus, tuiq;, ut ſcis, amantiſſimus. nos paucis ad hæc additis finem faciamus aliquando: longum eſt enim ad omnia reſpondere, quæ à te dicta ſunt: nam ex eiſdem uerborum præſtigijs & regna nata uobis ſunt, & imperia, & diuitiæ, & tantæ

*quidem, ut omnia, quæ ubique ſint, ſapientis eſſe dica=
tis, ſolum præterea formoſum, ſolum liberum, ſolum
ciuem; ſtultorum omnia contraria; quos etiam inſanos
eſſe uultis. hæc παράδοξα illi, nos admirabilia dica=
mus. quid autem habent admirationis, cum prope ac=
ceſſeris? conferam tecum, quam cuiq; uerbo rem ſubij=
cias: nulla erit cõtrouerſia. omnia peccata paria dici=
tis. non ego tecum iam ita loquar, ut ijſdem his de rebus
cum* L. *Murenam te accuſante defenderem. apud impe
ritos tum illa dicta ſunt: aliquid etiam coronæ datum.
nunc agendum eſt ſubtilius. peccata paria quonam mo
do? quia nec honeſto quicquam honeſtius, nec turpi tur
pius. perge porrò: nam de iſto magna diſſenſio eſt. il=
la argumenta propria uideamus, cur omnia peccata ſint
paria. ut, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita
contenta numeris ſit, ut concentum ſeruare poſſit, o=
mnes æque incontentæ ſint: ſic peccata, quia diſcrepant,
æque diſcrepant: paria ſunt igitur. hic ambiguo ludi=
mur. æque enim contingit omnibus fidibus, ut inconten
tæ ſint: illud non continuo, ut æque incontentæ. colla=
tio igitur iſta te nihil iuuat. nec enim omnes auaritias
ſi æque auaritias eſſe dixerimus, ſequitur etiam ut æquas
eſſe dicamus. ecce aliud ſimile diſſimile. ut enim, in=
quit, gubernator æque peccat, ſi palearum nauem euer
tit, & ſi auri: item æque peccat qui parentem, & qui
ſeruum iniuria uerberat. hæc non uidere, cuius gene=
ris onus nauis uehat, ad gubernatoris artem nihil per=
tinere: itaq;, aurum paleam'ue portet, ad bene, aut
ad male gubernandum nihil intereſſe. at quid inter pa
rentem, & ſeruulum interſit, intelligi & poteſt, &*

debet. ergo in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt, quo in genere peccetur. & ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatum in auro, quàm in palea: omnibus enim artibus uolumus attributam eſſe eam, quæ communis appellatur prudentia: quam omnes, qui cuiq; artificio præſunt, debent habere. ita ne hoc modo paria quidem peccata ſunt. urgent tamen, & nihil remittunt. quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis, & inconſtantiæ eſt, hæc autem uitia in omnibus ſtultis æque magna ſunt: neceſſe eſt paria eſſe peccata. quaſi uero aut concedatur, in omnibus ſtultis æque magna eſſe uitia, & eadem imbecillitate, & inconſtantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cuius is condemnatus eſt rogatione, P. Scæuolam: & quaſi nihil inter res quoq; ipſas, in quibus peccatur, interſit; ut quo hæ maiores, minores'ue ſint, eo, quæ peccentur in his rebus, aut maiora ſint, aut minora. itaque (iam enim concludatur oratio) hoc uno uitio maxime mihi premi uidentur tui Stoici, quòd ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere: quid enim eſt tam repugnans, quàm eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accõmodatarum à natura profectam? ita cum ea uolunt retinere, quæ ſuperiori ſententiæ conueniunt; in Ariſtonem incidunt: cum id fugiunt; re eadem defendunt, quæ Peripatetici, uerba tenent mordicus. quæ rurſus dum ſibi euelli ex ore nolunt, horridiores euadunt, aſperiores, duriores & oratione, & moribus. quam illorum triſtitiam atque aſperitatem fugiens Panætius, nec acerbitatem ſententiarum, nec diſſerẽdi ſpinas probauit;

fuitq́; in altero genere mitior, in altero illuſtrior; ſemperq́; habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicæarchum, ut ipſius ſcripta declarát. quos quidem tibi ſtudioſe, & diligenter tractandos, magnopere cenſeo. Sed quoniam aduesperaſcit, & mihi ad uillam reuertendum eſt: nūc quidem hactenus: uerum hoc idem ſæpe faciamus. Nos uero, inquit ille: *nam quid poſſumus facere melius? & hanc quidem primam exigam à te operam, ut audias me, quæ à te dicta ſunt, refellentem. ſed memento, te, quæ nos ſentiamus, omnia probare, niſi quòd uerbis aliter utamur; mihi autem ueſtrorū nihil probari.* Scrupulum, inquã, abeunti. *ſed uidebimus.* Quæ cum eſſent dicta, diſceſſimus.

M. TVLLII CICERONIS DE FINIBVS BONORVM ET MALORVM LIBER V.

C*Vm audiuiſſem Antiochum Brute, ut ſolebat, cum M. Piſone diſputantem in eo gymnaſio, quod Ptolemæum uocatur; unáq́; nobiſcum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noſter cognatione patruelis, amore germanus: conſtituimus inter nos, ut ambulationem poſtmeridianam conficeremus in Academia, maxime quòd is locus ab omni turba id temporis uacuus eſſet. itaque ad tempus ad Piſonem omnes. inde uario ſermone ſex illa à Dipylo ſtadia confecimus. cum autem ueniſſemus in Acade-*

miam, non ſine cauſa nobilitata ſpatia, ſolitudo erat ea, quam uolueramus. Tum Piſo, natura ne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos uiros acceperimus multos eſſe uerſatos, magis moueamur, quã ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquid legamus? uelut ego nunc moueor: uenit enim mihi Platonis in mentem: quem accepimus primum hic diſputare ſolitum: cuius etiam illi hortuli propinqui nõ memoriam ſolum mihi afferunt, ſed ipſum uidentur in conſpectu meo hic ponere. hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic eius auditor Polemos: cuius ipſa illa ſeſſio fuit, quam uidemus. equidem etiam curiam noſtram, Hoſtiliam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor eſſe uidetur, poſteaquam eſt maior; ſolebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium, noſtrum uero in primis auum cogitare. tanta uis admonitionis ineſt in locis: ut non ſine cauſa ex his memoriæ ducta ſit diſciplina. Tum Quintus, eſt plane Piſo, ut dicis, inquit: nam me ipſum huc modo uenientem conuertebat ad ſeſe Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos uerſabatur. quem ſcis quàm admirer, quamq; eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc uenientis, & illo molliſſimo carmine quænam eſſent ipſa hæc loca requirentis, ſpecies quædam commouit, inanis ſcilicet, ſed commouit tamen. Tum Pomponius, at ego, quem uos ut deditum Epicuro inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum Phædro, quem unice diligo, ut ſcitis, in Epicuri hortis, quos modo præteribamus: ſed ueteris prouerbij admonitu ui=

uorum memini; nec tamen Epicuri licet obliuiſci, ſi cupiam; cuius imaginem non modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, & in annulis habent. Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noſter iocari uidetur, & fortaſſe ſuo iure: ita enim Athenis ſe collocauit, ut ſit penè unus ex Atticis, ut id etiam cognomine uideatur habiturus. ego autem tibi Piſo aſſentior, uſu hoc euenire, ut acrius aliquanto, & attentius de claris uiris locorum admonitu cogitemus: ſcis enim me quodam tempore Metapontum ueniſſe tecum, nec ad hoſpitem ante diuertiſſe, quàm Pythagoræ ipſum illum locum, ubi uitam ediderat, ſedemq; uiderim. hoc autem tempore, &ſi multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis locis indicia ſummorum uirorum: tamen ego illa moueor exedra: modo enim fuit Carneades: quem uidere uideor: eſt enim nota imago: à ſedeq; ipſa tanta ingenij magnitudine orbata deſiderari illam uocem puto. Tum Piſo, quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noſter, inquit? an eum locum libenter inuiſit, ubi Demoſthenes, & Aeſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quiſque ſtudio maxime ducitur. Et ille, cum erubuiſſet, noli, inquit, ex me quærere, quí in Phalericum etiam deſcenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitum Demoſthenem, ut fremitum aſſueſceret uoce uincere. modo etiam paululum ad dextram de uia declinaui, ut ad Periclis ſepulcrum accederem. quanquam id quidem infinitum eſt in hac urbe: quacunque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus. Tum Piſo, atqui Cicero, inquit, iſta ſtudia, ſi ad imitandos

ſummos uiros ſpectant, ingenioſorum ſunt: ſin tantum modo ad indicia ueteris memoriæ cognoſcendæ, curioſorum. te autem hortamur omnes, currentem quidem, ut ſpero, ut eos, quos nouiſſe uis, etiam imitari uelis.

Hic ego, & ſi facit hic quidem, inquam, Piſo (ut uides) ea, quæ præcipis: tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat, nos uero, inquit, omnes omnia ad huius adoleſcentiam conferamus, in primiſq; ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiæ quoque impertiat; uel ut te imitetur, quem amat; uel ut illud ipſum, quod ſtudet, facere poſſit ornatius. ſed utrum hortandus es nobis Luci, inquit, an etiam tua ſponte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, ſatis belle uideris attendere. Tum ille timide, uel potius uerecunde, facio, inquit, equidem: ſed audiſti ne modo de Carneade? rapior illuc: reuocat autem Antiochus: nec eſt præterea, quem audiamus. Tum Piſo, & ſi hoc, inquit, fortaſſe non poterit ſic abire, cum hic adſit (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterem illam uocare. in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ij ſoli numerantur, qui Academici uocantur, Speuſippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, cæteriq;, ſed etiam Peripatetici ueteres, quorum princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. ad eos igitur conuerte te, quæſo: ex eorum enim ſcriptis, & inſtitutis cum omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum uarietas eſt tanta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere. ab

his oratores, ab his imperatores, ac rerum publicarum principes extiterunt. ut ad minora ueniam, mathematici, poetæ, muſici, medici denique ex hac tanquam ex omnium artium officina profecti ſunt. Ad quæ ego, ſcis me, inquam, iſtud idem ſentire Piſo: ſed à te opportune mentio facta eſt: ſtudet enim meus audire Cicero, quænam ſit iſtius ueteris, quam commemoras, Academiæ de finibus bonorum, Peripateticorumq; ſententia. cenſemus autem te facillime id explanare poſſe, quòd & Staſeam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & compluresis iam menſes Athenis hac ipſa te ex Antiocho uidemus exquirere. Et ille ridens, age, age, inquit, ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principium eſſe uoluiſti, exponamus adoleſcenti, ſi qua forte poſſumus: dat enim id nobis ſolitudo, quod ſi quis deus diceret, nunquam putarem; me in Academia tanquam philoſophum diſputaturum. ſed ne, dum huic obſequor, uobis moleſtus ſim. Mihi, inquam, qui te id ipſum rogaui? Tum Quintus, & Pomponius cum idem ſe uelle dixiſſent, Piſo exorſus eſt. cuius oratio, attende quæſo Brute, ſatis ne uideatur Antiochi complexa eſſe ſententiam. quam tibi, qui fratrem eius Ariſtum frequenter audieris, maxime probatam exiſtimo. ſic eſt igitur locutus. Quantus ornatus, in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt à me, ut breuiſſime potui, paulo ante dictum. ſed eſt forma eius diſciplinæ, ſicut ferè cæterarum, triplex. una pars eſt, natura: diſſerendi, altera: uiuendi, tertia. natura ſic ab iis inueſtigata eſt, ut nulla pars cœlo, mari, terra (ut poetice loquar) prætermiſſa ſit. quin etiam, cum de re-

coll. V. Giorgi.

rum initijs, omniq; mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione concluderent: maximam materiam ex rebus per ſe inueſtigatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. perſecutus eſt Ariſtoteles animantium omnium ortus, uictus, figuras. Theophraſtus autem ſtirpium naturas, omniumq; ferè rerum, quæ è terra gignerentur, cauſas, atque rationes. qua ex cognitione facilior facta eſt inueſtigatio rerum occultiſſimarum: diſſerendiq; ab iiſdem non dialectice ſolum, ſed etiam oratorie præcepta ſunt tradita: ab Ariſtoteleq; principe de ſingulis rebus in utranque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta; ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quicquid ex utraque parte dici poſſet, expromeret. cum autem tertia pars bene uiuendi præcepta quæreret, ea quoque eſt ab iiſdem non ſolum ad priuatæ uitæ rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. omnium ferè ciuitatum non Græciæ ſolum, ſed etiam barbariæ ab Ariſtotele mores, inſtituta, diſciplinas, à Theophraſto leges etiam cognouimus. cumq; uterque eorum docuiſſet, qualem in Rep. principem eſſe conueniret; pluribus præterea cum ſcripſiſſet, qui eſſet optimus Reip. ſtatus: hoc amplius Theophraſtus, quæ eſſent in Rep. inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eſſet moderandum, utcunque res poſtularet. uitæ autem degendæ ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione, & cognitione poſita rerum. quæ quia deorum erat uitæ ſimillima, ſapiente uiſa eſt digniſſima.

atque his de rebus & ſplendida eſt eorum, & illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia duo genera librorum ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentarijs reliquerunt: non ſemper idem dicere uidentur: nec in ſumma tamē ipſa aut uarietas eſt ulla, apud hos quidem quos nominaui; aut inter ipſos diſſenſio. ſed cum beata uita quæratur, idq; ſit unum, quod philoſophia ſpectare, & ſequi debeat: ſit ne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poſſit aut labefactari, aut eripi rebus aduerſis, in eo non nunquam uariari inter eos, & dubitari uidetur. quod maxime efficit Theophraſti de beata uita liber: in quo multum admodum fortunæ datur. quod ſi ita ſe habeat, non poſſit beatam præſtare uitam ſapientia. hæc mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, molliorq; ratio, quàm uirtutis uis, grauitaſq; poſtulat. quare teneamus Ariſtotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accurate ſcripti de moribus libri, dicuntur illi quidem eſſe Ariſtotelis, ſed non uideo cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraque, dummodo plus in uirtute teneamus, quàm ille tenuit, firmitatis, & roboris. ſimus igitur contenti his: nanque horum poſteri meliores illi quidem mea ſententia, quàm reliquarum philoſophi diſciplinarum, ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eſſe uideantur. primum Theophraſti Strato phyſicum ſe uoluit. in quo & ſi eſt magnus, tamen noua pleraque, & perpauca de moribus. huius Lyſias & oratione locuples, rebus ipſi

ieiunior. concinnus deinde & elegans huius Ariſto*: ſed ea, quæ deſideratur à magno philoſopho, grauitas in eo non fuit. ſcripta ſanè & multa, & polita: ſed neſcio quo pacto auctoritatem oratio non habet. prætereo multos, in his; doctum hominem, & ſuauem,* Hieronymum*: quem iam cur* Peripateticum *appellem, neſcio. ſummum enim bonum expoſuit uacuitatem doloris: qui autem de ſummo bono diſſentit, de tota philoſophiæ ratione diſſentit.* Critolaus *imitari antiquos uoluit: & quidem eſt grauitate proximus, & redundat oratio: attamen is quidem in patrijs inſtitutis manet.* Diodorus *eius auditor adiungit ad honeſtatem uacuitatem doloris. hic quoque ſuus eſt: de ſummoq; bono diſſentiens, dici uere* Peripateticus *non poteſt. antiquorum autem ſententiam* Antiochus *noſter mihi uidetur perſequi diligentiſſime: quam eandem* Ariſtotelis *fuiſſe, &* Polemonis *docet. facit igitur* Lucius *noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſimum uelit: hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. nam cæteris in rebus ſiue prætermiſſum, ſiue ignoratum eſt quippiam, non plus incommodi eſt, quàm quanti quæq; earum rerum eſt, in quibus neglectum eſt aliquid. ſummum autem bonum ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt: ex quo tantus error conſequitur, ut, quem in portũ ſe recipiant, ſcire non poſſint. cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid ſit & bonorum extremum, & malorum, inuenta uitæ uia eſt, conformatioq; omnium officiorum. eſt igitur, quò quidq; referatur, ex quo id, quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri, & comparari poteſt. quod quoniam in quo ſit, magna diſſenſio eſt,* Carneadea

nobis adhibenda diuiſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet. ille igitur uidit, non modo quot fuiſſent adhuc philoſophorum de ſummo bono, ſed quot omnino eſſe poſſent ſententiæ. negabat igitur ullam eſſe artem, quæ ipſa à ſe proficiſceretur: etenim ſemper illud extra eſt, quod arte comprehenditur. nihil opus eſt exemplis hoc facere longius: eſt enim perſpicuum, nullam artem in ſe uerſari, ſed eſſe aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. quoniam ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia: neceſſe eſt eam quoque ab alia re eſſe conſtitutam, & profectam: conſtitit autem ferè inter omnes, id, in quo prudentia uerſaretur, & quod aſſequi uellet, aptum, & accõmodatum naturæ eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe inuitaret, & alliceret appetitum animi: quem ὁρμὴν *Græci uocant. quid autem ſit, quod ita moueat, itaq; à natura in primo ortu appetatur, non conſtat, deq; eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis diſſenſio: totius enim quæſtionis eius, quæ habetur de finibus bonorum, & malorum, cum quæritur in his quid ſit extremum, & ultimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturæ. quo inuento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio ducitur. uoluptatis alij primum appetitum putant, & primam depulſionem doloris: alij cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem; & primum declinatum, dolorem. ab his alij, quæ prima ſecundum naturam nominant, proficiſcuntur: in quibus numerant incolumi=*

tatem, conſeruationemq́; omnium partium, ualetudinem, ſenſus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, cæteraque generis eiuſdem: quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi uirtutum igniculi, & ſemina. ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum, nec quicquam omnino præter hæc tria poſſit eſſe: neceſſe eſt omnino officium aut fugiendi, aut ſequendi ad eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quam artem uitæ eſſe diximus, in earum trium rerum aliqua uerſetur, à qua totius uitæ ducat exordium. ex eo autem quod ſtatuerit eſſe, quo primum natura moueatur, exiſtet etiam recti ratio, atque honeſti, quæ cum uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit, ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut uoluptatis cauſa, etiam ſi eam non conſequare; aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas; aut eorum, quæ ſecundum naturam ſunt, adipiſcendi. ita fit, ut, quanta differentia eſt in principijs naturalibus, tanta ſit in finibus bonorum; malorumq́; diſſimilitudo. alij rurſus iiſdem à principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolendum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. expoſitis iam igitur ſex de ſummo bono ſententijs, trium proximarum hi principes; uoluptatis, Ariſtippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus iis, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, Carneades, non ille quidem auctor, ſed defenſor diſſerendi cauſa fuit. ſuperiores tres erant, quæ eſſe poſſent: quarum eſt una ſola defenſa, eaque uehementer. nam

ter. nam uoluptatis cauſa facere omnia, cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum bonum ſit, nemo dicit. ne uitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putauit, ne ſi etiam euitare poſſet. at uero facere omnia, ut adipiſcamur quæ ſecundum naturam ſint, etiam ſi ea non aſſequamur, id eſſe & honeſtum, & ſolum per ſe expetendum, & ſolum bonum Stoici dicunt. Sex igitur hæ ſunt ſimplices de ſummo bonorum, malorumq; ſententiæ, duæ ſine patrono, quatuor defenſæ. iunctæ autem & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt: nec uero plures, ſi penitus rerum naturam uideas, eſſe potuerunt: nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoq; placuit; aut doloris uacuitas, ut Diodoro; aut prima naturæ, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, & Peripateticos nominamus. ſed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici, hæc in præſentia nota eſſe debebunt, uoluptatem ſemouendam eſſe: quando ad maiora quædam, ut iam apparebit, nati ſumus. de uacuitate doloris eadem ferè dici ſolent, quæ de uoluptate. quoniam igitur & de uoluptate cum Torquato, & de honeſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primum, quæ contra uoluptatem dicta ſunt, eadem ferè cadunt contra uacuitatem doloris. nec uero alia ſunt quærenda contra Carneadeam illam ſententiam: quocunq; enim modo ſummum bonum ſic exponitur, ut id uacet honeſtate; nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiæ conſtare poſſunt. coniunctio autem cum honeſtate

uel uoluptatis,uel non dolendi;id ipſum honeſtum,quod amplecti uult, efficit turpe: ad eas enim res referre, quæ agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eum bono dicat eſſe,altera uerſetur in leuiſſima parte naturæ; obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici. qui cum à Peripateticis, & Academicis omnia tranſtuliſſent,nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. hos contra ſingulos dici eſt melius. ſed nunc, quod agimus. de illis, cum uolemus. Democriti autem ſecuritas, quæ eſt animi tanquam tranquillitas,quam appellant εὐθυμίαν,eo ſeparanda fuit ab hac diſputatione, quia iſta animi tranquillitas ea ipſa eſt beata uita. quærimus autem, non quæ ſit, ſed unde ſit. iam exploſæ, eiectæq; ſententiæ Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, quòd in hunc orbem, quem circunſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendæ omnino non fuerunt. nam cum omnis hæc quæſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, & malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturæ eſſe aptum & accommodatum, quodq; ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil, quod non aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſam, cur aliud alij anteponatur, nec inter eas res quicquam omnino putant intereſſe; & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum præter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſam, inuentionemq; officij ſuſtulit. ſic excluſis ſententijs reliquorum, cum præterea nulla eſſe poſſit, hæc antiquorum ualeat neceſſe eſt. ergo inſtituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium. Omne animal ſe ip=

ſum diligit; & ſimul ac ortum eſt, id agit, ut ſe conſeruet, quòd hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus à natura datur, ſe ut conſeruet, atq; ita ſit affectum, ut optime ſecundum naturam affectum eſſe poſſit. hanc initio conſtitutionem confuſam habet, & incertam, ut tantummodo ſe tueatur, qualecunq; ſit. ſed nec quid ſit, nec quid poſſit, nec quid ipſius natura ſit, intelligit. cum autem proceſſit paulum, & quatenus quidquid ſe attingat, ad ſeq; pertineat, perſpicere cœpit; tum ſenſim incipit progredi, ſeſeq; agnoſcere, & intelligere quam ob cauſam habet eum, quem diximus, animi appetitum; cœptatq; & ea, quæ naturæ apta ſentit, appetere, & propulſare contraria. ergo omni animali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo, quod naturæ eſt accommodatum. ita finis bonorum exiſtit ſecundum naturam uiuere, ſic affectum, ut optime affici poſſit, ad naturamq; accommodatiſſime. quoniam autem ſua cuiuſq; animantis natura eſt, neceſſe eſt quoq; finem omnium hunc eſſe, ut natura expleatur: nihil enim prohibet, quædam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, & cum beſtijs homini communia, quoniam omnium eſt natura communis. ſed extrema illa, & ſumma, quæ quærimus, inter animalium genera diſtincta, & diſpertita ſunt, & ſua cuiq; propria, & ad id apta, quod cuiuſque natura deſiderat. quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecundum naturam uiuere: non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremum. ſed ut omnium artium recte dici poteſt commune eſſe, ut in aliqua ſcientia uerſetur, ſcientiam autem ſuam cuiuſq; artis eſſe: ſic

commune animalium omnium, ſecundum naturam ui=uere, ſed naturas eſſe diuerſas, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini, & tamen in omnibus ſumma communis; & quidem non ſolum in animalibus, ſed etiam in rebus omnibus iis, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus uidemus, ea, quæ gignuntur è terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quæ ad ui uendum, creſcendumq; ualeant; & ſuo genere perue niant ad extremum: ut iam liceat una comprehenſione omnia complecti; non dubitemq; dicere, omnem natu=ram eſſe conſeruatricem ſui; idq; habere propoſitum quaſi finem, & extremum, ſe ut cuſtodiat quam in optimo ſui generis ſtatu: ut neceſſe ſit, omnium re=rum, quæ natura uigeant, ſimilem eſſe finem, non eun=dem. ex quo intelligi debet homini id eſſe in bonis ulti=mum; ſecundum naturam uiuere: quod ita interprete=mur, uiuere ex hominis natura undiq; perfecta & ni=hil requirente. hæc igitur nobis explicanda ſunt: ſed ſi enodatius, uos ignoſcetis: huius enim ætati, et huic, nunc hoc primum fortaſſe audienti, ſeruire debemus. Ita prorſus, inquam: etſi ea quidem, quæ adhuc dixiſti, quamuis ad ætatem recte iſto modo dicerentur. Ex=poſita igitur, inquit, terminatione rerum expetenda=rum; cur iſta ſe res ita habeat, ut dixi, deinceps de=monſtrandum eſt. quamobrem ordiamur ab eo, quod primum poſui, quod idem reapſe primum eſt; ut intelli gamus omne animal ſe ipſum diligere. quod quanquam dubitationem non habet (eſt enim infixum in ipſa natu ra, comprehenditur ſuis cuiuſq; ſenſibus, ſic, ut, contra ſi quis dicere uelit, non audiatur) tamen, ne quid præter=

mittamus, rationes quoq; cur hoc ita ſit, afferendas puto. etſi qui poteſt intelligi, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſe oderit? res enim concurrent cõtrariæ. nam cum appetitus ille animi aliquid ad ſe trahere cœperit conſulto, quod ſibi obſit, quia ſit ſibi inimicus: cum id ſua cauſa faciet, & oderit ſe, & ſimul diliget: quod fieri non poteſt: neceſſe eſt quidem, ſi quis ſibi ipſi inimicus eſt, eum, quæ bona ſunt, mala putare; bona contra, quæ mala; et quæ appetenda, fugere; & quæ fugienda, appetere: quæ ſine dubio uitæ ſunt euerſio: neq; enim, ſi non nulli reperiũtur, qui aut laqueos, aut alia exitia quærant, aut, ut ille apud Terentium, *qui decreuit tantiſper ſe minus iniuriæ ſuo gnato facere (ut ait ipſe) dum fiat miſer, inimicus ipſe ſibi putandus eſt. ſed alij dolore mouentur, alij cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: & cum in mala ſcientes ruunt, tamen ſe optime ſibi conſulere arbitrantur: itaq; dicunt, nec dubitant,*

» *Mihi ſic uſus eſt: tibi ut opus eſt facto, face:*

uelut qui ipſi ſibi bellum indixiſſent, cruciari dies, noctes torqueri uellent: nec uero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſam, quòd ſeſe male rebus ſuis conſuluiſſe dicerent: eorum enim eſt hæc querela, qui ſibi chari ſunt, ſeſéq; diligunt. quare quotieſcunque dicetur male de ſe quis mereri, ſibíq; eſſe inimicus, atque hoſtis, uitam deniq; fugere: intelligatur aliquam ſubeſſe eiuſmodi cauſam, ut ex eo ipſo poſſit intelligi, ſibi quenque eſſe charum. nec uero id ſatis eſt, neminem eſſe, qui ipſe ſe oderit: ſed illud quoque intelligendum eſt, neminem eſſe, qui, quo modo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe: tolletur enim appetitus animi, ſi, ut in ijs rebus, inter quas

nihil intereſt, neutram in partem propenſiores ſimus, item in nobiſmet ipſis, quemadmodum affecti ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. atque etiam illud, ſi quis dicere uelit, perabſurdum ſit: ita diligi à ſeſe quenquam, ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur; non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat. hoc cum in amicitijs, cum in officijs, cum in uirtutibus dicitur, quomodocunq; dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, poteſt: in nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, uerbi gratia propter uoluptatem nos amemus: propter nos enim illam, non propter eam noſmet ipſos diligimus. quanquam quid eſt, quod magis perſpicuum ſit, non modo charum ſibi quenq;, uerum etiam uehementer charum eſſe? quis eſt enim, aut quotus quiſq;, cui, mors cum appropinquet,

„ Non refugiat timido ſanguen, atq; exalbeſcat metu?

etſi hoc quidem eſt in uitio, diſſolutionem naturæ tam ualde perhorreſcere. quod item eſt reprehendendum in dolore. ſed quia ferè ſic afficiuntur omnes: ſatis argumenti eſt, ab interitu naturam abhorrere. idq; quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligẽdum eſt, hæc ipſa nimia in quibuſdam futura non fuiſſe, niſi quædam eſſent modica natura. nec uero dico eorum metum mortis, qui quia priuari ſe uitæ bonis arbitrentur, aut quia quaſdam poſt mortem formidines extimeſcant, aut ſi metuant ne cum dolore moriantur, iccirco mortem fugiant: in paruis enim ſæpe, qui nihil eorum cogitant, ſi quando his ludentes minamur præcipitaturos alicunde, extimeſcunt. quin etiam feræ, inquit Pacuuius,

» *Quibus abeſt ad præcauendum intelligendi aſtutia, ſibi iniecto terrore mortis horreſcunt. quis autem de ipſo ſapiente aliter exiſtimat? quin etiam cum decreuerit eſſe moriendum, tamen diſceſſu à ſuis, atq; ipſa relinquenda luce moueatur. maxime autem in hoc quidem genere uis eſt perſpicua naturæ, cum & mendicitatem multi perpetiãtur, ut uiuant; et angantur appropinquatione mortis confecti homines ſenectute; et ea perferant, quæ Philoctetã uidemus in fabulis; qui cũ cruciaretur nõ ferendis doloribus, propagabat tamen uitã aucupio ſagittarũ,*

» *Configebat tardus celeres, ſtans uolantes,*

ut apud Actium eſt,

» *Pennarumq; contextu corpori tegumenta faciebat.*

de hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum, & ſtirpium eadem penè natura ſit? ſiue, ut doctiſſimis uiris uiſum eſt, maior aliqua cauſa, atq; diuinior hanc uim ingenuit: ſiue hoc ita ſit fortuito. uideamus ea, quæ terra gignit, corticibus, & radicibus ualida ſeruari: quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione, & quadam cõpactione membrorum. qua quidem de re, quãquam aſſentior ijs, qui hæc omnia regi natura putant; quæ ſi natura negligat, ipſa eſſe nõ poſſint: tamen concedo, ut, qui de hoc diſſentiũt, exiſtiment quod uelint, ac uel hoc intelligant, ſi quãdo naturam hominis dicam, hominem dicere me: nihil enim hoc differt: nam prius poterit à ſe quiſq; diſcedere, quàm appetitum earum rerum, quæ ſibi conducant, amittere. iure igitur grauiſſimi philoſophi initium ſummi boni à natura petiuerunt; & illum appetitum rerum ad naturã accõmodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea

commendatione naturæ, qua ſe ipſi diligunt. Dein*ceps uidendum eſt, quoniã ſatis apertum eſt, ſibi quenq; natura eſſe charũ; quæ ſit hominis natura: id eſt enim, de quo quærimus. Atqui perſpicuum eſt, hominem è corpore, animoq; cõſtare, cum primæ ſint animi partes, ſecundæ corporis. deinde id quoq; uidemus, & ita figuratum corpus, ut excellat alijs; animumq; ita conſtitutum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat præſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quædam uis rationis, & cognitionis, & ſcientiæ, uirtutumq; omnium. nam quæ corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem. itaq; ab his ordiamur.* Corporis igitur noſtri partes, totaq; figura, & forma, & ſtatura quàm apta ad naturam ſit, apparet: neq; eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquæ partes, quales propriæ ſunt hominis, intelligatur. ſed certe opus eſt ea ualere, & uigere, & naturales motus, uſuſq; habere, ut nec abſit quid eorum, nec ægrum debilitatumue ſit: id enim natura deſiderat: eſt enim actio quædam corporis, quæ motus, & ſtatus naturæ congruentis tenet: in quibus ſi peccetur diſtortione, & deprauatione quadam, aut motu, ſtatuue deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro; fugere planè ſe ipſe, & hominem ex homine exuens naturam odiſſe uideatur. quamobrem etiam ſeſſiones quædam, & flexi, fractiq; motus, quales proteruorum hominum, aut mollium eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi uitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura uideatur.

itaque è contrario moderati, æquabileſq; habitus, effectiones, uſuſq; corporis, apta eſſe ad naturam uidentur. iam uero animus non eſſe ſolum, ſed etiam cuiuſdam modi debet eſſe, ut & omnes partes ſuas habeat incolumes, & de uirtutibus nulla deſit. atqui in ſenſibus eſt ſua cuiuſque uirtus, ut ne quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in ijs rebus celeriter, expeditéq; percipiendis, quæ ſubiectæ ſunt ſenſibus. animi autem, & eius animi partis quæ princeps eſt, quæq; mens nominatur, plures ſunt uirtutes, ſed duo prima genera: unum earum, quæ ingenerantur ſuapte natura, appellanturq; non uoluntariæ: alterum earum, quæ in uoluntate poſitæ magis proprio nomine appellari ſolent: quarum eſt excellens in animorum laude præſtantia. prioris generis eſt docilitas, memoria: quæ ferè omnia appellantur uno ingenij nomine: eáſq; uirtutes qui habent, ingenioſi uocantur. alterum autem genus eſt magnarum, uerarumq; uirtutum: quas appellamus uoluntarias, ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, & reliquas eiuſdem generis. Et ſummatim quidem hæc erant de corpore, animoq; dicenda. quibus quaſi informatum eſt, quod hominis natura poſtulet. ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi à nobis diligamur, omniaq; & in animo, & in corpore perfecta uelimus eſſe, ea nobis ipſa chara eſſe propter ſe, & in ijs eſſe ad bene uiuendum momenta maxima: nã cui propoſita ſit conſeruatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoque ſui charas eſſe, charioreſq;, quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles: ea enim uita expetitur, quæ ſit animi, corporiſq; expleta uirtutibus:

in eoq́; ſummum bonum poni neceſſe eſt: quando quidem id tale eſſe debet, ut rerum expetendarum ſit extremum. quo cognito, dubitari non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe, & ſua ſponte chari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quæ ſunt in utriuſque motu, & ſtatu, ſua charitate colantur, & per ſe ipſæ appetantur. quibus expoſitis, facilis eſt coniectura, ea maxime eſſe expetenda ex noſtris, quæ plurimum habent dignitatis, ut optimæ cuiuſque partis; quæ per ſe expetatur, uirtus ſit expetenda maxime. ita fiet, ut animi uirtus corporis uirtuti anteponatur, animiq́; uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uoluntariæ: quæ quidem proprie uirtutes appellantur, multumq́; excellunt, propterea quòd ex ratione gignuntur: qua nihil eſt in homine diuinius: etenim omnium rerū, quas & creat natura, & tuetur, quæ aut ſine animo ſint, aut non multo ſecus, eorum ſummum bonum in corpore eſt: ut non inſcite illud dictum uideatur in ſue, animum illi pecudi datum pro ſale, ne putreſceret. ſunt autem beſtiæ quædam, in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis, in quibus non corporum ſolum, ut in ſuibus, ſed etiam animorum aliqua ex parte motus quoſdam uidemus. in homine autem ſumma omnis animi eſt, & in animo rationis: ex qua uirtus eſt: quæ rationis abſolutio definitur: quam etiam, atque etiam explicandam putant. earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quædam, & perfectio eſt, non diſſimilis animantium. itaque & uiuere uitem, & mori dicimus, arboremq́; & nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere. ex quo non eſt

alienum, ut animantibus, ſic illis & apta quædam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumq́; augendarum, & alendarum quandam cultricem eſſe, quæ ſit ſcientia, atque ars agricolarum, quæ circuncidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, ut, quò natura ferat, eò poſſit ire: ut ipſæ uites, ſi loqui poſſint, ita ſe tractandas, tuendasq́; eſſe fateantur & nunc quidem, quod eam tuetur, ut de uite potiſſimum loquar, eſt id extrinſecus: in ipſa enim parum magna uis eſt, ut quamoptime ſe habere poſſit, ſi nulla cultura adhibeatur. at uero ſi ad uitem ſenſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat, & per ſe ipſa moueatur, quid facturam putas? an ea, quæ per uinitorem antea conſequebatur, etiam per ſe ipſam curabit? ſed uides ne acceſſuram ei curam, ut ſenſus quoque ſuos, eorumq́; omnium appetitum, & ſi qua ſunt ei membra adiuncta, tueatur? ſic ad illa, quæ ſemper habuit, iunget ea, quæ poſtea acceſſerint; nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat; ſed uolet ſecundum eam naturam, quæ poſtea ei adiuncta ſit, uiuere. ita ſimilis erit finis boni, atque antea fuerat; nec idem tamen: non enim iam ſtirpis bonum quæret, ſed animalis. quòd ſi non ſenſus modo ei ſit datus, uerum etiam animus hominis: non neceſſe eſt, & illa priſtina manere, ut tuenda, & inter hæc multo eſſe chariora quæ acceſſerint, animiq́; optimam quanque partem chariſſimam, in eaq́; expletione naturæ ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumq́; præſtet mens, atque ratio? ſic & extremum omnium appetendorum, atq; ductum à prima communitate naturæ, multis gradibus aſcendit, ut ad ſummum per-

ueniret; quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta. cum igitur ea ſit, quam expoſui, forma naturæ: ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, iudicareq; poſſet quæ uis & totius eſſet naturæ, & partium ſingularum; continuo uideret quid eſſet hoc, quod quærimus, omnium rerum, quas expetimus, ſummum, & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. nunc uero à primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt: progredientibus autem ætatibus, ſenſim, tardéue potius quaſi noſmet ipſos cognoſcimus. itaque illa prima commendatio, quæ à natura noſtri facta eſt, nobis obſcura, & incerta eſt; primusq; appetitus ille animi tantum agit, ut ſalui, atque integri eſſe poſſimus. cum autem diſpicere cœperimus, & ſentire quid ſimus, & quid ab animantibus cæteris differamus, tum ea ſequi incipimus, ad quæ nati ſumus. quam ſimilitudinem uidemus in beſtijs. quæ primo, in quo loco natæ ſunt, ex eo ſe non commouent: deinde ſuo quæque appetitu mouetur. ſerpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, ueſpas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad uiuendum ducem. quæ ſimilitudo in genere etiam humano apparet: parui enim primo ortu ſic iacent, tanquam omnino ſine animo ſint: cum autem paulum firmitatis acceſſerit, & animo utuntur, & ſenſibus; connituntur'q; ut ſeſe erigant, & manibus utuntur; & eos agnoſcunt, à quibus educantur; deinde æqualibus delectantur, libenterq; ſe cum his congregant, dantq; ſe ad ludendum, fabellarumq; auditione ducuntur; deq; eo, quod ipſis ſuperat, alijs gratificari

uolunt; animaduertuntq́; ea, quæ domi fiunt, curioſi-us; incipiuntq́; commentari aliquid, & diſcere; & eo-rum, quos uident, uolunt non ignorare nomina; qui-busq́; rebus cum æqualibus decertant, ſi uincunt, effe-runt ſe lætitia, uicti debilitantur, animosq́; demittunt. quorum ſine cauſa fieri nihil putandum eſt: eſt enim na tura ſic generata uis hominis, ut ad omnem uirtutem percipiendam facta uideatur: ob eamq́; cauſam parui uirtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſi-ne doctrina mouentur: ſunt enim prima elementa natu ræ: quibus auctis, uirtutis quaſi carmẽ efficitur. nam cum ita nati, factiq́; ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendæ gra-tiæ principia in nobis contineremus, atque ad ſcienti-am, prudentiam, fortitudinemq́; aptos animos habere mus, à contrarijsq́; rebus alienos: non ſine cauſa eas, quas dixi, in pueris uirtutum quaſi ſcintillulas uidemus. è quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi deum, ducem ſubſequens, ad naturæ perueniat extre-mum. nam, ut ſæpe iam dixi, in infirma ætate, im-becillaq́; mente uis naturæ per caliginem cernitur. cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturæ uim, ſed ita, ut progredi poſſit lon-gius, per ſe ſit tamen inchoata. intrandum eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, per-uidendum: aliter enim noſmet ipſos noſſe non poſſumus. quod præceptum quia maius erat, quàm ut ab homine uideretur; iccirco aſſignatum eſt deo. iubet igitur nos Pythius Apollo noſcere noſmet ipſos. cognitio autem hæc eſt una, ut uim noſtri corporis, animiq́; norimus, ſe-

quamurq; eam uitam, quæ rebus ipſis perfruatur. quoniam autem is animi appetitus à principio fuit, ut ea, quæ dixi, quamperfectiſſima à natura haberemus: confitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum ſit, in eo quaſi ultimo conſiſtere naturam, atque id eſſe ſummum bonum, quod certe uniuerſum ſua ſponte ipſum expeti, & propter ſe neceſſe eſt, quoniam ante demonſtratum eſt, etiam ſingulas eius partes eſſe per ſe expetendas. in enumerandis autem corporis commodis ſiquis prætermiſſam à nobis uoluptatem putabit, in aliud tempus quæſtio differatur: utrum enim ſit uoluptas in iјs rebus, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus, nec ne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt: ſi enim (ut mihi quidem uidetur) non explet bona naturæ uoluptas, iure prætermiſſa eſt: ſin eſt in ea, quod quidam uolunt; nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni: quæ enim conſtituta ſunt prima naturæ, ad ea ſi uoluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quæ eſt propoſita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis à prima commendatione naturæ. nunc autem aliud iam argumentandi ſequamur genus, ut non ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cuiuſque partis naturæ & in corpore, & in animo ſua quæque uis ſit, idcirco in his rebus ſumma noſtra ſponte moueamur.

Atque ut à corpore ordiar, uides'ne, ut, ſi qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta ſint, occultent homines? ut etiam contendant, & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis uitium, aut

quamminimum appareat? multoſq; etiam dolores curationis cauſa perferant? ut, ſi ipſe uſus membrorum non modo non maior, uerum etiam minor futurus ſit, eorum tamẽ ſpecies ad naturã reuertatur? etenim cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos: neceſſe eſt eius etiam partes propter ſe expeti, quod uniuerſum propter ſe expetatur. quid? in motu, & ſtatu corporis nihil ineſt, quod animaduertendum eſſe ipſa natura iudicet? quemadmodũ quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoque ſit. nihil ne eſt in his rebus, quod dignum libero, aut indignum eſſe ducamus? non'ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut ſtatu uidentur naturæ legem, & modum contempſiſſe? & quoniam hæc ducuntur de corpore, quid eſt cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam ſi prauitatem, imminutionemq; corporis propter ſe fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formæ dignitatem ſequamur? & ſi turpitudinem fugiamus in ſtatu, & motu corporis: quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? atque etiam ualetudinem, uires, uacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetamus? quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime è natura: quæ tota perturbatur, ſi aut ægrum corpus eſt, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes: quarum eſt aſpectus illuſtrior: quæ quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturæ. Tantus igitur eſt innatus in omnibus cognitionis amor, & ſcien=

tiæ, ut nemo dubitare poſſit, quin ad eas res hominum natura nullo emolumento inuitata rapiatur. uidemus ne, ut pueri ne uerberibus quidem à contemplãdis rebus, perquirendisq; deterreantur? ut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeant? ut alijs narrare geſtiant? ut pompa, ludis, atque eiuſmodi ſpectaculis teneantur; ob eamq; rem uel famem, & ſitim perferant? quid uero, qui ingenuis ſtudijs, atque artibus delectantur; non'ne uidemus eos nec ualetudinis nec rei familiaris habere rationem? omniaq; perpeti ipſa cognitione, & ſcientia captos? & cum maximis curis & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, uoluptatem? mihi quidem Homerus huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs, quæ de Sirenum cantibus finxerit: neque enim uocum ſuauitate uidentur, aut nouitate quadam, & uarietate cantandi reuocare eos ſolitæ, qui præteruehebantur; ſed quia multa ſe ſcire profitebantur, ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhæreſcerent: ita enim inuitant Vlyxem (nam uerti, ut quædam Homeri, ſic iſtum ipſum locum)

» *O' decus argolicum, quin puppim flectis Vlyxes,*
» *Auribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus?*
» *Nam nemo hæc unquam eſt tranſuectus cærula curſu,*
» *Quin prius aſtiterit uocum dulcedine captus,*
» *Poſt uarijs auido ſatiatus pectore muſis*
» *Doctior ad patrias lapſus peruenerit oras.*
» *Nos graue certamen belli, cladem'q; tenemus,*
» *Græcia quam Troiæ diuino numine uexit,*
» *Omniaq; è latis rerum ueſtigia terris.*

uidit Homerus probari fabulam non poſſe, ſi cantiunculis

culis tantus uir irretitus teneretur. ſcientiam pollicentur: quam nō erat mirum ſapientiæ cupido patria chariorem. atq; omnia quidem ſcire, cuiuſcunq; modi ſunt, cupere, curioſorum; duci uero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiæ, ſummorum uirorum eſt putandum: quem enim ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dum in puluere quædam deſcribit attentius, ne patriam quidem captam eſſe ſenſerit? quantum Ariſtoxeni ingenium conſumptum uidemus in muſicis? quo ſtudio Ariſtophanem putamus ætatem in literis duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar, à quibus propter diſcendi cupiditatem uidemus ultimas terras eſſe peragratas? quæ qui non uident, nihil unquam magna cognitione dignum amauerunt. atq; hoc loco, qui propter animi uoluptates coli dicunt ea ſtudia, quæ dixi; non intelligunt iccirco eſſe ea propter ſe expetenda, quòd, nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atq; ipſa ſcientia, etiam ſi incommoda datura ſit, gaudeant. ſed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? ipſi enim quæramus à nobis, ſtellarum motus, contemplationesq; rerum cœleſtium, eorumq; omnium, quæ naturæ obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodum nos moueant, & quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi uſque ad extremum, prætermiſſa repetimus, inchoata perſequimur. nec uero ſum inſcius eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo uoluptatem. quid, cum fictas fabulas, è quibus utilitas nulla dici poteſt, cum uoluptate legimus? quid cum uolumus nomina eorum, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parentes, patriam, multa præterea minime ne=

om. so. coll.

ceſſaria? quid, quòd homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices deniq; delectentur hiſtoria? maximeq; eos uidere poſſumus res geſtas audire, & legere uelle, qui à ſpe gerendi abſunt confecti ſenectute. quocirca intelligi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quæ diſcuntur, & cognoſcuntur, inuitamenta ineſſe, quibus ad diſcendum cognoſcendumq; moueamur. ac ueteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingunt, qualis natura ſit uita ſapientium, quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium uitæ cultum, aut paratum requirétes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærendo, ac diſcendo in naturæ cognitione conſumant: nos autem non ſolum beatæ uitæ iſtam oblectationem uidemus, ſed etiam leuamentum miſeriarum. itaq; multi cum in poteſtate eſſent hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exilio, dolorem ſuum doctrinæ ſtudijs leuauerunt. princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius cùm patria pulſus eſſet iniuria, ad Ptolemæum ſe regem Alexandriam contulit. qui cum in hac ipſa philoſophia, ad quam te hortamur, excelleret, Theophraſtiq; eſſet auditor; multa præclara in illo calamitoſo ocio ſcripſit, non ad uſum aliquem ſuum, quo erat orbatus; ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. equidem è Cn. Aufidio, prætorio, erudito homine, oculis capto, ſæpe audiebam, cum ſe lucis magis, quàm utilitatis deſiderio moueri diceret. ſomnum deniq; nobis, niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum: aufert enim ſenſus, actionemq; tollit omnem. itaq;, ſi aut requietem natura non quæreret, aut eam poſſet alia

quadam ratione conſequi, facile pateremur, qui etiam nunc agendi aliquid, diſcendiq; cauſa propè contra naturam uigilias ſuſcipere ſoleamus. ſunt autem clariora, uel planè perſpicua, nec dubitanda indicia naturæ, maxime ſcilicet in homine, ſed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere ſemper, neque ulla conditione quietem ſempiternam poſſit pati: facile eſt hæc cernere in primis puerorum ætatulis. quanquam enim uereor ne nimius in hoc genere uidear: tamen omnes ueteres philoſophi, maxime noſtri, ad incunabula accedunt, quòd in pueritia facillime ſe arbitrentur naturæ uoluptatem poſſe cognoſcere. uidemus igitur, ut conquieſcere ne infantes quidē poſſint: cum uero paulum proceſſerint, luſionibus uel laborioſis delectantur, ut ne uerberibus quidem deterreri poſſint: eaq; cupiditas agendi aliquid adoleſcit unà cum ætatibus. itaq;, ne ſi iucundiſſimis quidem nos ſomnijs uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis nolimus dari: idq; ſi accidat, mortis inſtar putemus. quin etiam inertiſſimos homines, neſcio qua ſingulari nequitia præditos, uidemus tamen & animo, & corpore moueri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alueolum poſcere, aut quærere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere; cumq; non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & ſemicirculos conſectari. ne beſtiæ quidem, quas delectationis cauſa concludimus, cum copioſius alantur, quàm ſi eſſent liberæ, facile patiuntur ſeſe contineri, motuſq; ſolutos, & uagos, à natura ſibi tributos, requirunt. itaq; ut quiſq; optime natus, inſtitutuſq; eſt, eſſe omnino nolit in uita, ſi gerendis negocijs orbatus

ſ ij

poſſit paratiſſimis ueſci uoluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt; aut qui altiore animo ſunt, capeſſunt Remp. *honoribus, imperijſq; adipiſcendis; aut totos ſe ad ſtudia doctrinæ conferunt. qua in uita, tantum abeſt ut uoluptates conſectentur, etiam curas, ſolicitudines, uigilias perferunt: optimaq; parte hominis, quæ in nobis diuina ducenda eſt, ingenij & mentis acie fruuntur, nec uoluptates requirentes, nec fugientes laborem. nec uero intermittunt aut admirationem earum rerum, quæ ſunt ab antiquis repertæ, aut inueſtigationem nouarum: quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium cæterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant: tantaq; eſt uis talibus in ſtudijs, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines bonorum, quos utilitate, aut uoluptate dirigunt, tamen in rebus quærendis, explicandiſq; naturis ætates conterere uideamus. ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum eſſe natos, actionum autem genera plura, ut obſcurentur etiam minora maioribus. maximæ autem ſunt, primum, ut mihi quidem uidetur, & ijs quorum nunc in ratione uerſamur, conſideratio, cognitioq; rerum cœleſtium, & earum, quas à natura occultatas, & latentes indagare ratio poteſt: deinde* Rerump. *adminiſtratio, aut adminiſtrandi, ſciendiq; prudens, temperata, fortis, & iuſta ratio, reliquæq; uirtutes, & actiones uirtutibus congruentes: quæ, uno uerbo complexi omnia, honeſta dicimus: ad quorum etiam cognitionem, & uſum iam corroborati, natura ipſa præeunte deducimur: omnium enim rerum principia parua ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſu augentur: nec ſine cauſa: in primo*

enim ortu ineſt teneritas, & mollicies quædam; ut nec res uidere optimas, nec agere poſſint: uirtutis enim, beatæq; uitæ, quæ duo maxime expetenda ſunt, ſerius lumen apparet, multo etiam ſerius, ut planè, qualia ſint, intelligantur: præclare enim Plato, beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam, uerasq; opiniones aſſequi poſſit. quare, quoniam de primis naturæ commodis ſatis dictum eſt, nunc de maioribus, conſequentibusq; uideamus. Natura igitur corpus quidem hominis ſic & genuit, & formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente ætate fingeret, neq; ſanè multum adiumentis externis, & aduentitijs uteretur. animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: ſenſibus enim ornauit ad res percipiendas idoneis, ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad ſuam conformationem indigeret. quod autem in homine præſtantiſſimum, atq; optimum eſt, id deſeruit. etſi dedit talem mentem, quæ omnem uirtutem iam accipere poſſet; ingenuitq; ſine doctrina notitias paruas rerum maximarum, & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quæ inerant, tanquam elementa uirtutis. ſed uirtutem ipſam inchoauit: nihil amplius: itaq; noſtrum eſt (quod noſtrum dico, artis eſt) ad ea principia, quæ accepimus, conſequentia exquirere, quoad ſit id, quod uolumus, effectũ; quod quidem pluris ſit haud paulo, magisq; ipſum propter ſe expetendum, quàm aut ſenſus, aut corporis ea, quæ diximus: quibus tantum præſtat mentis excellens perfectio, ut uix cogitari poſſit quid interſit: itaq; omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium ad uirtutem, & ad eas actiones, quæ uirtuti ſunt conſentaneæ,

refertur : eaq; omnia,quæ aut ita in animis ſunt,aut ita geruntur,uno nomine honeſta dicuntur.quorũ omnium quæq; ſint notitiæ,quæq; ſignificentur rerum uocabulis, quæq; cuiuſq; uis,& natura ſit,mox uidebimus. hoc autem loco tantum explicemus, hæc, honeſta quæ dico,præterquam quòd noſmet ipſos diligamus, præterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda. indicant pueri : in quibus, ut in ſpeculis,natura cernitur. quanta ſtudia decertantium ſunt ? quanta ipſa certamina ? ut illi efferuntur lætitia,cum uicerint ; ut pudet uictos ? ut ſe accuſari nolunt,quàm cupiunt laudari ? quos illi labores non perferunt , ut æqualium principes ſint ? quæ memoria eſt in his bene merentium ? quæ referendæ gratiæ cupiditas ? atque ea in optima quaq; indole maxime apparent . in qua hæc honeſta , quæ intelligimus , à natura tanquam adumbrantur : ſed hæc in pueris expreſſa : in iis uero ætatibus , quæ iam confirmatæ ſunt , quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moueatur & offenſione turpitudinis , & comprobatione honeſtatis ? quis eſt , qui non oderit libidinoſam,proteruam adoleſcentiam ? quis contra in illa ætate pudorem , conſtantiam , etiam ſi ſua nihil interſit,non tamen diligat ? quis Pullum Numitorem,Fregellanum proditorem, quanquam Reip.noſtræ profuit , non odit ? quis urbis conſeruatorem Codrum , quis Erichthei filias non maxime laudat ? cui Tubuli nomen odio non eſt ? quis Ariſtidem mortuum non diligit? an obliuiſcamur,quantopere in audiendo,legendóq; moueamur, cum pie , cum amice , cum magno animo aliquid factum cognoſcimus ? quid loquar de nobis,qui ad laudem, & ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus ?

qui clamores uulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

» Ego ſum Oreſtes;

contráq; ab altero,

» Immo enimuero ego ſum, inquam, Oreſtes.

cum autem etiam exitus ab utroq; datur conturbato, errantíq; Regi: ambos ergo unà uiuere precamur. quoties hoc agitur, quandóue, niſi admirationibus maximis? nemo eſt igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atq; laudet: qua non modo utilitas nulla quæritur, ſed contra utilitatem etiam conſeruatur fides. talibus exemplis non fictæ ſolum fabulæ, uerum etiam hiſtoriæ refertæ ſunt, & quidem maxime noſtræ. nos enim ad ſacra Idæa concipienda optimum uirum delegimus: nos tutores miſimus Regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriæ ſua capita uouerunt: noſtri Conſules Regem inimiciſſimum mœnibus iam appropinquantem monuerunt, à ueneno ut caueret: noſtra in Rep. &, quæ per uim oblatum ſtuprum uoluntaria morte lueret, inuenta eſt; & qui interficeret filiam, ne ſtupraretur: quæ quidem omnia, & innumerabilia præterea, quis eſt, qui non intelligat; & eos, qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, immemores fuiſſe utilitatum ſuarum, noſq́; cum ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate duci? Quibus rebus breuiter expoſitis (nec enim ſum copiam, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto, & uirtutes omnes, & honeſtum illud, quod ex his uirtutibus exoritur, & in his hæret, eſſe per ſe expetendum. in omni autem honeſto, de

quo loquimur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pa-teat, quàm coniunctio inter homines hominum, & quaſi quædam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa charitas generis humani: quæ nata à primo ſatu, quo à procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniu-gio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cogna-tionibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinitatibus cum ciuibus, & ijs, qui publice ſocij, atq; amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanæ. quæ animi affectio ſuum cuiq; tribuens, atq; hãc, quam dico, ſocietatem cõiunctionis humanæ munifice, & æque tuens, iuſtitia dicitur. cui adiunctæ ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæq; ſunt generis eiuſ-dem. atque hæc ita iuſtitiæ propria ſunt, ut ſunt uir-tutum reliquarum communia. nam cum ſic hominis na tura generata ſit, ut habeat quiddam innatum quaſi ciuile, atq; populare, quod Græci πολιτικὸν *uocant: quicquid aget quæq; uirtus, id à communitate, & ea, quam expoſui, charitate, atq; ſocietate humana non abhorrebit, uiciſſimq; iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in cæteras uirtutes, ſic illas expetet: ſeruari enim iuſtitia niſi à forti uiro, niſi à ſapiente non poteſt. qualis eſt igitur omnis hæc, quam dico, conſpiratio, conſenſuſq; uir tutum, tale eſt illud ipſum honeſtum: quando quidem honeſtum aut ipſa uirtus eſt, aut res geſta uirtute. quibus in rebus uita conſentiens, uirtutibuſq; reſpondens, recta, & honeſta, & conſtans, & naturæ congruens exi ſtimari poteſt. atque hæc coniunctio, confuſioq; uir tutum, tamen à philoſophis ratione quadã diſtinguitur. nam cum ita copulatæ cõnexæq; ſunt, ut omnes omnium*

participes ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari: tamen proprium ſuum cuiuſque munus eſt, ut fortitudo in laboribus, periculiſq; cernatur, temperantia in prætermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorum, & malorum, iuſtitia in ſuo cuique tribuendo. quando igitur ineſt in omni uirtute cura quædam quaſi foras ſpectans, alioſq; appetens, atque complectens, exiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique, quando unam ſocietatem hominum eſſe uolumus, propter ſe expetendi ſint. atque eorum nihil eſt eius generis, ut ſit in fine, atque extremo bonorum. ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, quod eſt in ijs, in quibus completur illud extremum: quæ ſunt aut animi, aut corporis. hæc autem, quæ ſunt extrinſecus, id eſt quæ neq; in animo ſunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſua ſponte chara, ſed eodem in genere, quo illa, non ſunt. nec uero quiſquam ſummũ bonum aſſequi unquam poſſet, ſi omnia illa, quæ ſunt extra, quanquam expetenda, ſummo bono continerentur. quo modo igitur, inquies, uerum eſſe poterit, omnia referri ad ſummum bonum, ſi amicitiæ, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono non continerentur? hac uidelicet ratione: quòd ea, quæ externa ſunt, ijs tuemur officijs, quæ oriuntur à ſuo cuiuſque genere uirtutis: nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, quod, ita fungi officio, in recte factis eſt: quæ ſunt orta uirtutibus. quæ quidem ſapientes ſequuntur utentes tanq̃ duce natura. non perfecti autem homines, & tamen ingenijs

c. continerentur +

excellentibus prediti, excitantur ſpe gloriæ: quæ habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem. quòd ſi ipſam honeſtatem undiq; perfectam, & abſolutam, rem unam præclariſſimam omnium, maximéq; laudandam, penitus uiderent, quonam gaudio complerentur, cum tantopere eius adumbrata opinione lætentur? quem enim deditum uoluptatibus, cupiditatum incendijs inflammatum, in ijs potiendis, quæ acerrime concupiuiſſet, tanta lætitia perfundi arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Annibale uicto, aut poſteriorem Carthagine euerſa? quem Tiberina diſſenſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Paulum, cum Regem Perſen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc Luci noſter extrue animo altitudinem, excellentiamq; uirtutum: iam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo, erectoq; uiuentes, ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunæ, mutationesq; rerum, & temporum leues, & imbecilles fore intelligant, ſi in uirtutis certamen uenerint: illa enim, quæ ſunt à nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam uitam, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata uita exiſtere: ita enim paruæ, & exiguæ ſunt iſtæ acceſſiones bonorum, ut quemadmodum ſtellæ in radio ſolis, ſic iſtæ in uirtutum ſplendore ne cernantur quidem. atque hæc, ut uere dicitur parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum; ſic nimis uiolentum eſt, nulla eſſe dicere: qui enim ſic diſputant, obliti mihi uidentur, quæ ipſi egerint principia naturæ. tribuendum igitur eſt his aliquid, dummodo, quantum tribuendum ſit, intelligas. eſt tamen philoſophi non tam glorioſa, quàm

uera quærentis, nec pro nihilo putare ea, quæ ſecundum naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebantur, & uidere tantam uim uirtutis, tantamq́; , ut ita dicam, auctoritatem honeſtatis, ut reliqua non illa quidem nulla, ſed ita parua ſint, ut nulla eſſe uideantur. hæc eſt non omnia ſpernentis præter uirtutem, & uirtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio. denique hæc eſt undique completa, & perfecta explicatio ſummi boni. hinc cæteri particulas arripere conati, ſuam quiſque uideri uoluit afferre ſententiam. ſæpe ab Ariſtotele, & Theophra*ſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia. hoc uno captus* Herillus, *ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam. multa ſunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac deſpiciendis rebus humanis. hoc unum* Ariſto *tenuit: præter uitia, atque uirtutes, negauit rem eſſe ullam aut fugiendam, aut expetendam. poſitum eſt à noſtris in iis rebus quæ ſecundum naturam eſſent, non dolere. hoc* Hierony*mus ſummum bonum eſſe dixit. at uero* Calliſpho, & *poſt eum* Diodorus, *cum alter uoluptatem adamauiſſet, alter uacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit, quæ eſt à noſtris laudata maxime. quin etiam ipſi uoluptarij diuerticula quærant, & uirtutes habeant in ore totos dies, uoluptatemq́; primo duntaxat expeti dicant, deinde conſuetudinem quaſi alteram naturam effici, qua impulſi multa faciunt nullam quærentes uoluptatem.* Stoici *reſtant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram à nobis; ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt, atque, ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, ſigna*

commutant, ſic illi, ut ſententijs noſtris pro ſuis uterentur, nomina, tanquam rerum notas, mutauerunt. ita relinquitur ſola hæc diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus, digna Regibus. *Quæ cum dixiſſet, paulumq; inſtitiſſet, quid eſt, inquit? ſatis'ne uobis uideor pro meo iure in ueſtris auribus commentatus?* Et ego, *tu uero, inquam,* Piſo, *ut ſæpe aliàs, ſic hodie ita iſta noſſe uiſus es, ut, ſi tui copia nobis ſemper fieret, non multum* Græcis *ſupplicandum putaré. quod quidem eo probaui magis, quia memini* Staſeam Neapolitanum, *doctorem illum tuum, nobilem ſanè* Peripateticum, *aliquanto iſta ſecus dicere ſolitum, aſſentientem ijs, qui multum in fortuna ſecunda, aut aduerſa, multum in bonis, aut malis corporis ponerent.* Eſt *ut dicis, inquit: ſed hæc ab* Antiocho, *noſtro familiari, dicuntur multo melius, & fortius, quàm à* Staſea *dicebantur. quanquam ego non quæro quid tibi à me probatum ſit, ſed huic* Ciceroni *noſtro, quem diſcipulum cupio à te abducere.* Tum Lucius, *mihi uero iſta ualde probata ſunt: quod item fratri puto.* Tum *mihi* Piſo, *quid ergo, inquit? das'ne adoleſcenti ueniam? an eum diſcere ea mauis, quæ cum præclare didicerit, nihil ſciat?*

Ego *uero, inquam, permitto. ſed non'ne meminiſti mihi licere probare iſta, quæ ſunt à te dicta? quis enim poteſt ea, quæ probabilia uideantur ei, non probare?*

An *uero, inquit, quiſquam poteſt probare, quod perceptum, quod comprehenſum, quod cognitum non habet?* Non *eſt iſta, inquam,* Piſo *magna diſſenſio: nihil eſt enim aliud, quamobrem nihil percipi mihi poſ-*

*ſe uideatur, niſi quòd percipiendi uis ita definitur à Stoi
cis, ut negét quicquam poſſe percipi, niſi tale uerum, qua
le falſum eſſe non poſſit . itaque hæc cum illis eſt diſſen=
ſio, cum Peripateticis nulla ſanè . ſed hæc omittamus: ha
bent enim & bene longam, & ſatis litigioſam diſputatio
nem . illud mihi à te nimium feſtinanter dictum uide=
tur, ſapientes omnes eſſe ſemper beatos . neſcio quo mo=
do præteruolauit oratio . quod niſi ita efficitur ; quæ
Theophraſtus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis
dixit, cum quibus coniungi beatam uitam nullo modo poſ
ſe putauit, uereor ne uera ſint. nam illud uehementer re
pugnat, eundem & beatum eſſe, & multis malis oppreſ
ſum . hæc quo modo conueniant, non ſanè intelligo .*

*Vtrum igitur tibi nõ placet, inquit, uirtutis tantam uim
eſſe, ut ad beate uiuendum ſe ipſa contenta ſit : an, ſi id
probas, ita fieri poſſe negas, ut ij, qui uirtutis compo=
tes ſint, etiam malis quibuſdam affecti, beati ſint ?*

*Ego uero uolo in uirtute uim eſſe quammaximam : ſed,
quanta ſit, aliàs : nunc tantum, poſſit ne eſſe tanta, ſi
quicquam extra uirtutem habeatur in bonis . Atqui,
inquit, ſi Stoicis concedis, ut uirtus ſola, ſi adſit, uitam
efficiat beatam : concedis etiam Peripateticis : quæ enim
mala illi non audent appellare, aſpera autem, & in=
commoda, & reijcienda, & aliena naturæ eſſe conce=
dunt ; ea nos mala dicimus, ſed exigua, & porrò mi=
nima . quare ſi poteſt eſſe beatus is, qui eſt in aſperis, reij
ciendiſq; rebus ; poteſt is quoque eſſe, qui eſt in paruis
malis . Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quiſquam, qui acu=
te in cauſis uidere ſoleat, quæ res agatur ; is es profecto
tu . quare attende quæſo : nam adhuc, meo fortaſſe ui=*

tio, quid ego quæram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit; expectóq́;, quid ad id, quod quæram, reſpondeas.

Reſpondebo me non quærere, inquam, hoc tempore quid uirtus poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur, quid ipſum à ſe diſſentiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum à Zenone, inquam, hoc magnifice, tanquam ex oraculo, editur, uirtus ad beate uiuendum ſe ipſa contenta eſt. Quare, inquit? Reſpondet, quia, niſi quod honeſtum eſt, nullum eſt aliud bonum. non quæro iam, uerum ne ſit: illud dico, ea, quæ dicat, præclare inter ſe cohærere. dixerit hoc quidem Epicurus, ſemper beatum eſſe ſapientem: quod quidem ſolet ebullire non nunquam. quem quidem, cum ſummis doloribus conficiatur, ait dicturũ, quàm ſuaue eſt, quàm nihil curo. non pugnem cum homine, cur tantum habeat in natura boni: illud urgeam, non intelligere eum, quid ſibi dicendum ſit, cum dolorem ſummum malum eſſe dixerit. eadem nunc mea aduerſum te oratio eſt. dicis eadem omnia & bona, & mala, quæ quidem dicunt qui nunquam philoſophum pictum, ut dicitur, uiderunt, ualetudinem, uires, ſtaturam, formam, integritatem unguiculorum omnium, deformitatem, morbum, debilitatem, mala: iam illa externa. parce tu quidem. ſed hæc cum corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contra hæc attende me nihil dicere: ſi iſta mala ſunt, in quæ poteſt incidere ſapiens, ſapientem eſſe, non eſſe ad beate uiuendum ſatis. Immo uero, inquit, ad beatiſſime uiuendum parum eſt, ad beate uero ſatis. Animaduerti, inquam, te iſto

modo paulo ante ponere : & ſcio ab Antiocho noſtro di ci ſic ſolere . ſed quid minus probandum, quàm eſſe ali= quem beatum , nec ſatis beatum ? quod autem ſatis eſt , eò quicquid acceſſerit,nimium eſt,& nemo nimium bea= tus eſt,et nemo beato beatior. Ergo,*inquit,tibi* Q. Me *tellus,qui tres filios* Conſ*ules uidit, è quibus unum etiam &* Cenſ*orem,& triumphantem,quartum autem* Præto *rem,eosq́; ſaluos reliquit,& tres filias nuptas,cũ ipſe* Con *ſul,*Cenſ*or etiam,Augurq́; fuiſſet , & triumphaſſet ; ut ſapiens fuerit,non'ne beatior,quàm,ut item ſapiens fue= rit,qui in poteſtate hoſtium uigilijs,et inedia necatus eſt,* Reg*ulus?* Q*uid me iſtud rogas,inquam?*Stoicos *roga.*

Q*uid igitur,inquit,eos reſponſuros putas ?* Nihilo *beatiorem eſſe* Metell*um,quàm* Reg*ulum.* Inde *igitur, inquit, audiendum eſt.* Tamen *à propoſito , inquam, aberrauimus : non enim inquam quæro,quid uerum,ſed quid cuique dicendum ſit . utinam quidem dicerent ali= um alio beatiorem : iam ruinas uideres. in uirtute enim ſola,et in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum,cumq́; nec uirtus,ut placet illis, nec honeſtum creſcat ; idq́; bonum ſolum ſit,quo qui potiatur,neceſſe eſt beatus ſit,cũ id au= geri non poſſit,in quo uno poſitum eſt beatum eſſe : qui poteſt eſſe quiſquam alius alio beatior ? uides'ne , ut hæc concinant? &* Hercule*(fatendum eſt enim,quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum . reſpondent ex trema primis,media utriſq;,omnia omnibus:quid ſequa= tur,quid repugnet,uidẽt. in geometria prima ſi dederis, dãda ſunt omnia . concede nihil eſſe bonũ, niſi quod ho= neſtum ſit : concedendum eſt,in uirtute ſola poſitam eſſe beatã uitam. uide rurſus retro. dato hoc : dandum erit*

illud . quod ueſtri non item . tria genera bonorum . pro cliuius currit oratio : uenit ad extremum : hæret in ſale bra : cupit enim dicere, nihil poſſe ad beatam uitam deeſſe ſapienti . honeſta oratio, Socratica, Platonis etiam. audeo dicere, inquit . non poteſt, niſi retexueris illa . paupertas ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe nemo poteſt, quamuis ſit ſapiens . at Zeno eum non beatum modo, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt . dolere malum : in cruce qui angitur, beatus eſſe non poteſt . bonum liberi : miſera orbitas . bonum patria : miſerum exilium . bonum ualetudo : miſerum morbus . bonum integritas corporis : miſera debilitas . bonum incolumis acies : miſera cæcitas . quæ ſi poteſt ſingula conſolando leuare, uniuerſa quo modo ſuſtinebit ? ſit enim idem cæcus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exul, orbus, egens, torqueatur eculeo : quem hunc appellas Zeno? beatum, inquit . etiam beatiſſimum ? quippe, inquiet ; cum tam docuerim gradus iſtam rem nõ habere, quàm uirtutem, in qua ſit etiam ipſum beatum . tibi hoc incredibile, quia beatiſſimũ . quid tuum ? credibile ? ſi enim ad populum me uocas, eum, qui ita ſit affectus, beatum nunquam probabis : ſi ad prudentes, alterum fortaſſe dubitabunt, ſit ne tantum in uirtute, ut ea præditi uel in Phalaridis tauro beati ſint ; alterum non dubitabunt, quin & Stoici conuenientia ſibi dicant, & uos repugnantia . Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata uita ? Tamen aberramus à propoſito : & ne longius, prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet . Non'ne igitur tibi uidentur, inquit, mala ? Id quæres, inquam : in quo utrum reſpondebo, uerſes te huc, atque illuc neceſſe eſt .

Quo

Quo tandem modo, inquit? Quia, ſi mala ſunt, is, qui erit in his, beatus non erit: ſi mala non ſunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, uideo, inquit, quid agas: ne diſcipulum abducam, times. Tu uero, inquam, ducas licet, ſi ſequatur: erit enim mecum, ſi tecum erit. Audi igitur, inquit, Luci: tecum enim, ut ait Theophraſtus, mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiæ conſiſtit in beata uita comparanda: beate enim uiuendi cupiditate incenſi omnes ſumus. hoc mihi cum tuo fratre conuenit. quare hoc uidendum eſt, poſſit ne nobis hoc ratio philoſophorum dare: pollicetur certe: niſi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragrauit, ut à ſacerdotibus barbaris numeros, & cœleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Architam? cur ad cæteros Pythagoreos, Ethecratem, Timæum, Acrionem Locros, ut, cum Socratem expreſſiſſet, adiungeret Pythagoreorum diſciplinam, eaq́; quæ Socrates repudiabat, addiſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, & Perſarum magos adijt? cur tantas regiones barbarorum pedibus obijt? tot maria tranſmiſit? cur hæc eadem Democritus: qui, uere falſó ne quæreremus, dicitur oculis ſe priuaſſe: certe ut q̃ minime animus à cogitationibus abduceretur: patrimonium neglexit: agros deſeruit incultos, quid quærens aliud, niſi beatam uitam? quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat, tamen ex illa inueſtigatione naturæ conſequi uolebat, ut eſſet bono animo: id enim ille ſummum bonum εὐθυμίαν, & ſæpe ἀκακίαν appellat, id eſt animum terrore liberum. ſed hæc etſi præclare, non dum tamen et perpolita: pauca enim, neq; ea ipſa enu=

cleate, ab hoc de uirtute quidem dicta: poſt enim hæc in hac urbe primum à Socrate quæri cœpta, deinde in hunc locum delata ſunt. nec dubitant, quin in uirtute omnis ut bene, ſic etiam beate uiuendi ſpes poneretur. quæ cum Zeno didiciſſet à noſtris, ut in actionibus perſcribi ſolet, de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas. ſcilicet uocabulis rerum mutatis, inconſtantiæ crimen ille effugit, nos effugere non poſſumus? ille Metelli uitam negat beatiorem, quàm Reguli, præponendam tamen; nec magis expetendam, ſed magis ſumendam; & ſi optio eſſet, eligendam Metelli, reijciendam Reguli. ego, quam ille præponendam, & magis eligendam, beatiorem hanc appello: nec ullo minimo momento plus ei uitæ tribuo, quàm Stoici. quid intereſt, niſi quòd ego res notas notis uerbis appello, illi nomina noua quærunt, quibus idem dicant? ita quemadmodum in ſenatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet: ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. bonum appello, quicquid ſecundum naturam eſt: quod contra, malum: nec ego ſolus: ſed tu etiam Chryſippe in foro, domi in ſchola definis. quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere quanti quidq; ſit, aliter doctos, & indoctos? ſed cum conſtiterit inter doctos, quanti res quæq; ſit; ſi homines eſſent, uſitate loquerentur. dum res maneant, uerba fingant arbitratu ſuo. Sed uenio ad inconſtantiæ crimen, ne ſæpius dicas me aberrare: quam tu ponis in uerbis, ego poſitam in re putabam. ſi ſatis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam uim eſſe uirtutis, ut omnia, ſi ex altera parte po-

nantur, ne appareant quidem, cum omnia, quæ illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda, & eligenda, & præpoſita; quæ ita definiunt, ut ſatis magno æſtimanda ſint: hæc igitur cum ego tot nominibus à Stoicis appellata, partim nouis, & commentitijs, ut iſta producta, & reducta; partim idem ſignificantibus, quid enim intereſt expetas, an eligas? mihi quidem etiam lautius uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur: ſed cum ego iſta bona omnia dixero, tantum refert quàm magna dicam, quàm expetenda, quàm ualde. ſin autem nec expetenda ego magis, quàm tu eligenda; nec illa pluris æſtimanda ego, qui bona, quàm tu, qui producta appellas: omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec apparere, & in uirtutes, tanquam in ſolis radios, incurrere. at enim qua in uita eſt aliquid mali, ea eſſe beata non poteſt. ne ſeges quidem igitur ſpicis uberibus, & crebris, ſi auenam uſpiam uideris, nec mercatura quæſtuoſa, ſi in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. an hoc uſquequaq; aliter in uita, & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium eſt, quin uirtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audebo igitur, quæ ſecundum naturam ſunt, bona appellare, nec fraudare ſuo ueteri nomine, quàm aliquid potius nouum exquirere, uirtutis autem amplitudinem quaſi in altera libræ lance ponere. terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet: ſemper enim ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeq; funditur, tota res appellatur. dicimus aliquem hilare uiuere. igitur ſi ſemel triſtior effectus eſt, hilara uita

amiſſa eſt? at hoc in eo M. Craſſo, quem ſemel ait in uita riſiſſe Lucilius, non cõtigit, ut ea re minus ἀγέλαστος, ut ait idem, uocaretur. Policratem Samium felicem appellant. nihil acciderat ei, quod nollet, niſi quòd annulum, quo delectabatur, in mare abiecerat. ergo infelix una moleſtia. felix rurſus, cum is ipſe annulus in præcordijs piſcis inuentus eſt. ille uero, ſi inſipiens, quod certe, quoniam tyrannus, nunquam beatus: ſi ſapiens, ne tum quidem miſer, cum ab Oronte prætore Darei in crucem actus eſt. at multis malis affectus. quis negat? ſed ea mala uirtutis magnitudine obruebantur. an ne hoc quidem Peripateticis concedis, ut dicant omnium uirorum bonorum, id eſt ſapientum, omnibusq; uirtutibus ornatorum, uitam omnibus partibus plus habere ſemper boni, quàm mali? quis hoc dicit? Stoicis licet minime. ſed iſti ipſi, qui uoluptate, & dolore omnia metiuntur, non'ne clamant ſapienti plus ſemper adeſſe, quod uelit, quàm quod nolit? cum tantum igitur in uirtute ponant ij, qui ſe fatentur uirtutis cauſa, niſi ea uoluptatem acciret, ne manum quidem uerſuros fuiſſe: quid facere nos oportet, qui quamuis minimam animi præſtantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus, ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur? quis enim eſt, qui hæc cadere in ſapientem dicere audeat, ut, ſi fieri poſſit, uirtutem in perpetuum abijciat, ut dolore omni liberetur? quis noſtrum dixerit, quos non pudet ea, quæ Stoici aſpera dicunt, mala dicere, melius eſſe turpiter aliquid facere cum uoluptate, quàm honeſte cum dolore? nobis Heracleotes ille Dionyſius flagitioſe deſciuiſſe uidetur à Stoicis propter oculo-

rum dolorem. quis uero hoc didiciſſet à Zenone, non dolere, cum doleret? illud audierat, nec tamen didicerat, malum illud non eſſe, quia turpe non eſſet, & eſſet ferendum uiro. hic ſi Peripateticus fuiſſet, permanſiſſet, credo, in ſententia, quoniam dolorem dicunt malum eſſe. de aſperitate autem eius fortiter ferenda præcipiunt eadem, quæ Stoici. & quidem Arceſilas tuus, etſi fuit in diſſerendo pertinacior, tamen noſter fuit; erat enim Polemonis: is cum arderet podagræ doloribus, uiſitaſſetq; hominem Carneades Epicuri perfamiliaris, & triſtis exiret, mane quæſo, inquit, Carneade noſter: nihil illinc huc peruenit: oſtendit pedes & pectus: attamen hic mallet non dolere. Hæc igitur eſt noſtra ratio: quæ tibi uidetur inconſtans, cum propter uirtutis cœleſtem quandam, & diuinam, tantamq; præſtantiam, ut, ubi uirtus ſit, resq; magnæ ſumendæ, laudabilesq; uirtute geſtæ, ibi eſſe miſeria, & erumna non poſſit, tamen labor poſſit, & moleſtia, non dubitem dicere omnes ſapientes ſemper beatos eſſe, ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior.

Atqui iſte locus eſt Piſo tibi etiam atque etiam confirmandus, inquam. quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem, ſed etiam me ipſum abducas licebit. Tum Quintus, mihi quidem, inquit, ſatis hoc confirmatum uidetur. lætor quidem philoſophiam, cuius antea ſupellectilem pluris æſtimabam, quàm poſſeſſiones reliquorum; ita mihi diues uidebatur, ut ab ea petere poſſem quicquid in ſtudijs noſtris concupiſſem: hanc igitur lætor etiam acutiorem repertam, quàm cæteras: quod quidam ei deeſſe dicebant. Non quàm noſtram

quidem: inquit Pomponius iocans. ſed mehercule pergrata mihi oratio tua. quæ enim dici latine poſſe non arbitrabar, ea dicta ſunt à te, nec minus planè, quàm dicuntur à Græcis, uerbis aptis. ſed tempus eſt, ſi uidetur: & recta quidem ad me. Quod cum ille dixiſſet, & ſatis diſputatum uideretur, in oppidum ad Pomponium perreximus omnes.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER PRIMVS, DE CONTEMNENDA MORTE.

CVm defenſionum laboribus, ſenatoriiſq; muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus, retuli me Brute, te hortante maxime, ad ea ſtudia, quæ retenta animo, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa reuocaui. & cum omnium artium, quæ ad rectam uiuendi uiam pertinerent, ratio & diſciplina ſtudio ſapientiæ, quæ philoſophia dicitur, contineretur: hoc mihi latinis literis illuſtrandum putaui: non quia philoſophia græcis & literis, & doctoribus percipi non poſſet: ſed meum iudicium ſemper fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius, quàm Græcos; aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quæ quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarent. nam mores, & inſtituta uitæ, reſq; domeſticas, ac familiares nos profecto et melius tuemur, & lautius. rem uero publicam noſtri maiores certe melioribus temperauerunt & inſtitutis, & legibus. quid loquar de re militari? in qua cum uirtute noſtri multum ualuerunt, tum plus etiam diſciplina. iam illa, quæ natura, non literis aſſecuti ſunt, neq; cum Græ-

cis, neq; ulla cum gente ſunt conferenda. quæ enim tanta grauitas, quæ tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cum maioribus noſtris comparanda? doctrina Græcia nos, & omni literarum genere ſuperabat. in quo erat facile uincere non repugnantes. nam cum apud Græcos antiquiſſimum è doctis ſit genus poetarum, ſi quidem Homerus fuit, & Heſiodus ante Romam conditam, Archilocus regnante Romulo: ſerius poeticam nos accepimus: annis enim ferè CCCCX poſt Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Conſulibus, anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quàm Plautus, & Neuius. ſero igitur à noſtris poetæ uel cogniti, uel recepti. quanquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum uirtutibus: honorem tamen huic generi non fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum Marco Nobiliori, quòd is in prouinciam poetas duxiſſet: duxerat autem Conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus, Ennium. quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora ſtudia fuerunt. nec tamen ſi qui magnis ingenijs in eo genere extiterunt, non ſatis Græcorum gloriæ reſponderunt. an cenſemus, ſi Fabio nobiliſſimo homini laudi datum eſſet, quòd pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? honos alit artes; omneſq; incenduntur ad ſtudia gloria; iacentq; ea ſemper, quæ apud quoſq; improbantur. ſummam eruditionem Græci ſitam cenſebant in neruorum, uocumq; cantibus. igitur & Epaminondas, princeps meo

iudicio Græciæ, fidibus præclare ceciniſſe dicitur: Themiſtoclesq; aliquot ante annis, cum in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior. ergo in Græcia muſici floruerunt, diſcebantq; id omnes, nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. in ſummo apud illos honore geometria fuit. itaque nihil mathematicis illuſtrius. at nos metiendi, ratiocinandiq; utilitate huius artis terminauimus modum. at contra oratorem celeriter complexi ſumus, nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum, poſt autem eruditum: nam, Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuiſſe, memoriæ traditum eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem, poſt uero Lepidum, Carbonem, Gracchos, deinde ita magnos noſtram ad ætatem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur. philoſophia iacuit uſq; ad hanc ætatem, nec ullum habuit lumen literarum latinarum: quæ illuſtranda, & excitanda nobis eſt, ut, ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiam, ſi poſſumus, ocioſi. in quo eo magis nobis eſt elaborandum, quòd multi iam eſſe latini libri dicuntur ſcripti inconſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. fieri autem poteſt, ut recte quis ſentiat, & id, quod ſentit, polite eloqui non poſſit. ſed mandare quenquam literis cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & ocio, & literis. itaque ſuos libros ipſi legunt cum ſuis, nec quiſquam attingit, præter eos, qui tandem licentiam ſcribendi ſibi permitti uolunt. quare ſi aliquid oratoriæ laudi noſtra attulimus induſtria, multo ſtudioſius philoſo-

phiæ fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. ſed ut Ariſtoteles, uir ſummo ingenio, ſcientiæ copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiam cœpit, adoleſcentes docere, & prudentiam cum eloquẽtia iungere: ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudium deponere; & in hac maiore, & uberiore arte uerſari: hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quæ de maximis quæſtionibus copioſe poſſet, ornatéq; dicere. in quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiam ſcholas Græcorum more habere auderemus: ut nuper tuum poſt diſceſſum in Tuſculano, cum eſſent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem: ut enim antea declamitabam cauſas, quod nemo me diutius fecit: ſic hæc mihi nunc ſenilis eſt declamatio; ponere iubebam de quo quis audire uellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. itaque dierum quinque ſcholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire uellet, dixiſſet quid ſibi uideretur, tum ego contra dicerem. hæc eſt enim, ut ſcis, uetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem diſſerendi: nam ita facillime, quod ueriſimillimum eſſet, inueniri poſſe Socrates arbitrabatur. ſed quo commodius diſputationes explicentur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. ergo ita naſcetur exordium. A VDITOR. Malum mihi uidetur eſſe mors. MARCVS. Iis ne, qui mortui ſunt; an ijs, quibus moriendum eſt? A. Vtriſque. M. Eſt igitur miſerum, quoniam malum. A. Certe. M. Ergo & ij, quibus euenit iam, ut morerentur, & ij, quibus euenturum

eſt, miſeri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miſer. A. Prorſus nemo. M. Et quidem, ſi tibi conſtare uis, omnes, quicunque nati ſunt, eruntúe, non ſolum miſeri, ſed etiam ſemper miſeri. nam ſi ſolos eos diceres miſeros, quibus moriendum eſſet: neminem tu quidem eorum, qui uiuerent, exciperes; moriendum eſt enim omnibus: eſſet tamen miſeriæ finis in morte. quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt, in miſeriam naſcimur ſempiternam: neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, uel potius omnes, quicunque nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic quæſo, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus? num illud, quod Siſyphus uerſat

" *Saxum ſudans nitendo, neq; proficit hilum?*

fortaſſe etiam inexorabiles iudices Minos, & Rhadamanthus. apud quos nec te L. Craſſus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris adhibere Demoſthenem. tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſa dicēda. hæc fortaſſe metuis, & iccirco mortem cenſes eſſe ſempiternū malum. A. Adeo ne me delirare cenſes, ut ita eſſe credam? M. An tu hæc non credis? A. Minime uero. M. Male hercule narras. A. Cur, quæſo? M. quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. A. Quis enim non in eiuſmodi cauſa? aut quid negocij eſt, hæc poetarum & pictorum portenta conuincere? M. Atqui pleni ſunt libri philoſophorum contra iſta ipſa diſſerentium. A. Inepte ſanè: quis eſt enim tam excors, quē iſta moueant? M. Si ergo apud inferos miſeri non ſunt,

ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. *Ita prorſus exiſtimo.* M. *Vbi ergo ſunt ij, quos miſeros dicis? aut quem locum incolunt? ſi enim ſunt, nuſquam eſſe non poſſunt.* A. *ego uero nuſquam eſſe illos puto.* M. *Igitur ne eſſe quidem.* A. *Prorſus iſto modo: & tamen miſeros ob id ipſum quidem, quia nulli ſunt.* M. *Iam mallem Cerberum metueres, quàm iſta tam inconſiderate diceres.* A. *Qui tandem?* M. *Quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? cum enim miſerum eſſe dicis, tũ eum, qui non ſit, dicis eſſe.* A. *non ſum ita hebes, ut iſta dicam.* M. *Quid dicis igitur?* A: *miſerum eſſe uerbi cauſa M. Craſſum, qui illas fortunas morte dimiſerit; miſerum Cn. Pompeium, qui tanta gloria ſit orbatus; omnes denique miſeros, qui hac luce careant.* M. *Reuolueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. ſi igitur non ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt.* A. *non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtum ipſum, non eſſe cum fueris, miſerrimum puto.* M. *quid miſerius, quàm omnino nunquam fuiſſe? ita, qui non dum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, antequam nati. ego autem non commemini, antequam ſum natus, me miſerum. tu ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicam eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt; & non eos miſeros, qui mortui ſunt.* M. *Eſſe ergo eos dicis.* A. *immo, quia non ſunt, cum fuerint, eos miſeros eſſe.* M. *Pugnantia te loqui non uides? quid enim tam pugnat, quàm non modo miſerum, ſed*

omnino quicquam eſſe, qui non ſit? an tu egreſſus porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides, miſeros putas illos? A. quoniam me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantum miſeros, ob id ipſum, quia non ſunt. M. Non dicis igitur, miſer eſt M. Craſſus, ſed tantum miſer M. Craſſus. A. Ita plane. M. Quaſi non neceſſe ſit, quicquid iſto modo pronuncies, id aut eſſe, aut non eſſe. an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur. omne pronunciatum (ſic enim mihi in præſentia occurrit, ut appellarem ἀξίωμα*: utar poſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſum eſſe dicitur. cum igitur dicis, miſer M. Craſſus: aut hoc dicis, miſer eſt M. Craſſus; ut poſſit iudicari, uerum id, falſum'ne ſit: aut nihil dicis omnino. A. Age iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt; quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe poſſe. quid? qui uiuimus, cum moriendum ſit, non ne miſeri ſumus? quæ enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies & noctes cogitandum ſit, iam iamq; eſſe moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione deieceris? A. quonam modo? M. quia, ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. nunc uideo calcem: ad quem cum ſit decurſum, nihil ſit præterea extimeſcendum. ſed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi. A. Quam? non enim noui. M. Dicam, ſi potero, latine: ſcis enim me græce loqui in latino ſermone*

non plus ſolere, quàm in græco latine. A. *& recte qui dem. ſed quæ tandem eſt Epicharmi iſta ſententia?* M. ,, *Emori nolo: ſed me eſſe mortuum nihili æſtimo.* A. *Iam agnoſco græcum. ſed quoniam coegiſti, ut con cederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe; perfi ce, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe miſerum pu tem.* M. *iam iſtuc quidem nihil negocij eſt: ſed etiam maiora molior.* A. *Quo modo hoc nihil negocij eſt? aut quæ tandem ſunt iſta maiora?* M. *Quoniam, ſi poſt mor tem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum: cui pro ximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali nihil eſſe concedis: ita ne moriendum quidem eſſe, malum eſt: id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe ma lum confitemur.* A. *Vberius iſta quæſo: hæc enim ſpi noſiora prius ut confitear me cogunt, quàm ut aſſen tiar. ſed quæ ſunt ea, quæ dicis te maiora moliri?* M. *Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem.* A. *Non poſtulo id quidem, aueo tamen audire: ut enim non efficias quod uis, ta men, mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil te in terpellabo: continentem orationem audire malo.* M. *Quid, ſi te rogauero aliquid, non ne reſpondebis?* A. *Superbi id quidem eſſet. ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges.* M. *Geram tibi morem, & ea, quæ uis, ut potero, explicabo, nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa quæ dixero; ſed ut homunculus unus è multis probabilia coniectura ſequens: ultra enim quò progrediar, quàm ut ueriſimilia uideam, non habeo: certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe di cunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur.* A. *Tu, ut ui-*

detur . nos ad audiendum parati ſumus . M. Mors igi*tur ipſa, quæ uidetur notiſſima res eſſe; quid ſit, primum eſt uidendum. ſunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum & corpus occidere, animumq; cum corpore extingui. qui diſcedere animum cenſent, alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alij ſemper. quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo excordes, uecordes, concordesq; dicuntur: &* Na*ſica ille prudens bis* Conſul Corculum, &

» Egregie cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.

Empedocles *animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. alijs pars quædam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere. alijs nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alij in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum. animum autem alij animam, ut ferè noſtri declarant, nominari: nam & agere animam, & efflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, & ex animi ſententia: ipſe autem animus ab anima dictus eſt.* Zenoni Stoico *animus ignis uidetur.* Sed *hæc quidem, quæ dixi, cor, cerebrum, animam, ignem, uulgo: reliqua ferè ſinguli, ut multi ante ueteres. proxime autem* Ariſtoxenus *muſicus, idemq; philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam; uelut in cantu & fidibus, quæ harmonia dicitur, ſic ex corporis totius natura, & figura uarios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. hic ab artificio ſuo non receſſit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat mul-*

to ante & dictum, & explanatum à Platone. Xeno=crates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagoræ uiſum erat, in natura maxima eſſet. eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id eſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit: & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem: quas locis diſcluſit; iram in pectore, cupiditatem ſubter præcor=dia locauit. Dicæarchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit: duo=bus Pherecratem quendam Phthiotam ſenem, quem ait à Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe o=mnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fru=ſtráq; animalia, & animantes appellari; neque in ho=mine ineſſe animum, uel animam, nec in beſtia; nimíq; omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis æquabiliter eſſe fuſam, nec ſe=parabilem à corpore eſſe, quippe quæ nulla ſit, nec ſit quicquam niſi corpus unum, & ſimplex, ita figu=ratum, ut temperatione naturæ uigeat, & ſentiat. Ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) præſtans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum eſſet complexus, è quibus omnia orirentur; quintam quandam naturam cenſet eſ=ſe, è qua ſit mens: cogitare enim, & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tam multa alia, meminiſſe, amare, odiſſe, cupere, timere; angi, lætari; hæc & ſimilia eorum in horum qua=tuor generum nullo ineſſe putat, quintum genus adhi=

bet uacans

bet uacans nomine, & ſic ipſum animum ἐντελέχιαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem, & perennem. Niſi quæ me forte fugiunt, hæ ſunt ferè omnium de animo ſententiæ. Democritum *enim, magnum quidem illum uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodam fortuito, omittamus: nihil eſt enim apud iſtos, quod non atomorum turba conficiat. harum ſententiarum quæ uera ſit, deus aliquis uiderit: quæ ueriſimillima, magna quæſtio eſt. utrum igitur inter has ſententias diiudicare malumus, an ad propoſitum redire?* A. C*uperem equidem utrunq;, ſi poſſet: ſed eſt difficile confundere. quare ſi, ut iſta non differamus, liberari mortis metu poſſumus; id agamus. ſin id non poteſt, niſi hac quæſtione animorum explicata; nũc, ſi uidetur, hoc, illud aliàs.* M. Q*uod malle te intelligo, id puto eſſe commodius: efficiet enim ratio, ut, quæcunq; uera ſit earum ſententiarum, quas expoſui, mors aut malum non ſit, aut ſit bonum potius: nam ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus, certe, quoniam eſt corpus, interibit cum reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, extinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. quid de* Dicæarcho *dicam, qui nihil omnino animum dicat eſſe? his ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quenquam poteſt: pariter enim cum uita ſenſus amittitur: non ſentientis autem, nihil eſt, ullam in partem quod interſit. reliquorum ſententiæ ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cum è corporibus exceſſerint, in cœlum quaſi in domicilium ſuũ peruenire.* A. *me uero delectat: idq;, primũ ita eſſe,*

deinde; etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim. M. Quid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de animo: amplius quod deſideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem ſæpius: ſed neſcio quo modo, dum lego, aſſentior; cum poſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum cœpi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? das ne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire? A. Do uero. M. Quid, ſi maneant? A. Beatos eſſe concedo. M. Si intereant? A. Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidem. iam iſtuc coacti à te paulo ante conceſſimus. M. quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi uideri dicis, quæ aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miſeros ſenſu carentes? A. Expone igitur, niſi moleſtum eſt, primum animos, ſi potes, remanere poſt mortem: tum, ſi minus id obtinebis (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem: ego enim iſtuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe. M. Auctoribus quidem ad iſtam ſententiam, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus: quod in omnibus cauſis & debet, & ſolet ualere plurimum: & primum quidem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quæ erant uera, cernebat: itaq; unum illud erat inſitum priſcis illis, quos Caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neq; exceſſu uitæ ſic deleri hominem, ut funditus interiret: idq; cum multis alijs rebus, tum è pontificio iure, & cerimonijs ſepulcrorum intelligi licet: quas

maximis ingenijs prædìti nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atq; delentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq; uitæ, quæ in claris uiris, & fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe, in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. ex hoc & noſtrorum opinione

» Romulus in cœlo cum dijs agit æuum,

ut famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indéq; perlapſus ad nos, & uſq; ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præſens habetur deus. hinc Liber Semele natus. eademq; famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modo adiutores in prælijs uictoriæ populi R. ſed etiam nuncij fuiſſe perhibentur. quid? Ino Cadmi filia non'ne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? quid? totum propè cœlum, ne plures perſequar, non'ne humano genere cõpletum eſt? ſi uero ſcrutari uetera, & ex his ea, quæ ſcriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner; ipſi illi maiorum gentium dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. quære, quorum demonſtrantur ſepulcra in Græcia; reminiſcere, quoniam es initiatus, quæ tradantur myſterijs: tum deniq; quàm hoc late pateat, intelliges. ſed qui non dum ea, quæ multis poſt annis tractari cœpiſſent, phyſica didiciſſent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum natura admonente cognouerant, rationes & cauſas rerum non tenebant, uiſis quibuſdam ſæpe mouebantur, hiſq; maxime nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita exceſſerant, uiuere. ut porrò firmiſſimum hoc afferri ui-

detur, cur deos eſſe credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. multi de dijs praua ſentiunt: id enim uicioſo more effici ſolet: omnes tamen eſſe uim, & naturam diuinam arbitrantur. nec uero id collocutio hominum, aut conſenſus efficit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. omni autem in re conſenſio omnium gentium, lex naturæ putanda eſt. quis eſt igitur, qui ſuorum mortem primum non eo lugeat, quòd eos orbatos uitæ commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum ſuſtuleris: nemo enim mœret ſuo incommodo. dolent fortaſſe, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletusq; mœrens ex eo eſt, quòd eum, quem dileximus, uitæ commodis priuatum arbitramur, idq; ſentire. atque hæc ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nulláq; doctrina. maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ ſunt, & maximæ quidem, quæ poſt mortem futura ſint. ſerit arbores, quæ alteri ſeculo proſint, ut ait Statius in Synephebis; quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſecula ad ſe pertinere? ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum aſpiciet baccam ipſe nunquam: uir magnus leges, inſtituta, Remp. conſeret. quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? quid illud? num dubitas, quin ſpecimen naturæ capi deceat ex optima quaque natura? quæ eſt igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum,

qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules. nunquã abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eam ſibi uiam muniuiſſet. uetera iam iſta, & religione omnium conſecrata. quid in hac Rep. tot, tantosq; uiros ob Remp. interfectos cogitaſſe arbitramur? iiſdem ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita, terminaretur? nemo unquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. licuit eſſe ocioſo Themiſtocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & uetera, & externa quæram, mihi: ſed neſcio quo modo inhæret in mentibus quaſi ſeculorum quoddam augurium futurorum: idq; in maximis ingenijs, altiſſimisq; animis & exiſtit maxime, & apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus, & periculis uiueret? loquor de principibus. quid poetæ? non'ne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergo illud?

» *Aſpicite ò ciues ſenis Ennij imaginis formam.*
» *Hic ueſtrum panxit maxima facta patrum.*

mercedem gloriæ flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. idemq;,

» *Nemo me lacrymis decoret, nec funera fletu*
Faxit: cur? uolito uiuus per ora uirum.

ſed quid poetas? opifices etiam poſt mortem nobilitari uolunt. quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruæ, cum inſcribere non liceret? quid noſtri philoſophi? non'ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? quòd ſi omnium conſenſus, naturæ uox eſt; omnesq;, qui ubiq; ſunt, conſentiunt eſſe aliquid, quod ad eos per=

tineat, qui è uita ceſſerunt: nobis quoq; idem exiſtimandum eſt. & ſi, quorum aut ingenio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima ſint, cernere naturæ uim maxime: ueriſimile eſt, cum optimus quiſq; maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus. ſed ut deos eſſe natura opinamur; qualesq; ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium; qua in ſede maneant, qualesq; ſint, ratione diſcendum eſt. cuius ignoratio finxit inferos, easq; formidines, quas tu contemnere non ſine cauſa uidebare: in terram enim cadentibus corporibus, hisq; humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebant reliquam uitam agi mortuorum, quam eorum opinionem magni errores conſecuti ſunt: quos auxerunt poetæ: frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculæ, & pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

» Adſum, atq; aduenio Acheróte uix uia alta, atq; ardua,
» Per ſpeluncas ſaxis ſtructás aſperis, pendentibus,
» Maximis: ubi rigida conſtat craſſa caligo inferum.

tantumq; ualuit error, qui mihi quidem iam ſublatus uidetur, ut corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi: animos enim per ſe ipſos uiuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq; quærebant. inde Homeri tota [illegible]: inde ea quæ meus amicus Appius νεκρομαντία fa[illegible]at: inde in uicinia noſtra Auerni lacus,

» Vnde animæ excitantur obſcura umbra, aperto hoſtio

» Alti Acherontis, falſo ſanguine imagines mortuorum. has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt: nihil enim animo uidere poterant: ad oculos omnia referebant. magni autem eſt ingenii reuocare mentem à ſenſibus, et cogitationem à conſuetudine abducere. itaq;, credo equidem etiam alios tot ſeculis diſputaſſe de animis, ſed, quod literis extet, Pherecides Syrus primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos. antiquus ſanè: fuit enim meo regnante gentili. hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cum Superbo regnãte in Italiam ueniſſet, tenuit magnam illam Græciam cum honore, & diſciplina, tum etiam auctoritate: multaq; ſecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti uiderentur. ſed redeo ad antiquos. rationem illi ſententiæ ſuæ non ferè reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicãdum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, et in ea cum alios multos, tum Architam, Timæumq; cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia; primumq; de animorum æternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiã attuliſſe. quam, niſi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam expectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quàm cum iſtis uera ſentire. M. Macte uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. num igitur dubitamus, an, ſicut pleraq;, ſic & hoc? quanquam hoc

quidem minime: perſuadent enim mathematici, terram in medio mundi ſitam ad uniuerſi cœli cóplexum quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi uocant: eam porrò naturam eſſe quatuor omnia gignentium corporum, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta, terrena & humida ſuopte nutu & ſuo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur, reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ ſuperiores in medium locum mundi grauitate ferantur, & pondere, ſic hæ ſurſum rectis lineis in cœleſtem locum ſubuolent, ſiue ipſa natura ſuperiora appetente, ſiue quòd à grauioribus leuiora natura repellantur. quæ cum conſtent, perſpicuum debet eſſe, animos, cum è corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri. ſi uero aut numerus quidam ſit animus, quod ſubtiliter magis, quàm dilucide dicitur; aut quinta illa nó nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora ſunt, ut à terra longiſſime ſe efferant. horum igitur aliquid animus eſt, ne tam uegeta mens aut in corde, cerebro'ue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Dicæarchum uero cum Ariſtoxeno æquali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſanè homines, omittamus: quorum alter ne condoluiſſe quidem unquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiam harmonias efficit plures: membrorum uero ſitus, & figura corporis uacans animo quam poſſit harmoniam efficere, non

uideo . ſed hic quidem , quamuis eruditus ſit , ſicut eſt , hæc magiſtro concedat Ariſtoteli, canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Græcorum præcipitur ;

» Quam quiſq; norit artem, in hac ſe exerceat .

illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporum, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam : quã tamen Democritus concalefactam , & ſpirabilem , id eſt animalem eſſe uoluit . is autem animus , qui ſi eſt horum quatuor generum , ex quibus omnia conſtare dicuntur , ex inflammata anima conſtat , ut potiſſimum uideri uideo Panætio , ſuperiora capeſſat neceſſe eſt : nihil enim habent hæc duo genera proni , & ſupera ſemper petunt . ita , ſiue diſſipantur procul à terris , id euenit ; ſiue permanent , & conſeruant habitum ſuum , hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad cœlum , & ab his perrumpatur, & diuidatur craſſus hic & cócretus aer, qui eſt terræ proximus : calidior eſt enim , uel potius ardentior animus , quàm eſt hic aer, quem modo dixi craſſum , atque concretum : quod ex eo ſciri poteſt , quia corpora noſtra terreno principiorum genere confecta , ardore animi concaleſcunt . accedit , ut eo facilius animus euadat ex hoc aere , quem ſæpe iam appello craſſum , eumq; perrumpat , quòd nihil eſt animo uelocius , nulla eſt celeritas , quæ poſſit cum animi celeritate contendere . qui ſi permanet incorruptus , ſuiq; ſimilis : neceſſe eſt ita feratur , ut penetret , & diuidat omne cœlum hoc , in quo nubes , imbres , uentiq; coguntur , quod & humidum , & caliginoſum eſt propter exhalationes terræ . quam regionem cum ſuperauit animus , naturamq; ſui ſimilem contigit , &

agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit: cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur; eaq; ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit, in quo nulla re egens aletur, & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur. cùmq; corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes ferè cupiditates, eoq; magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea habeant, quæ nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes: quodq; nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere; id multo tum faciemus liberius, totoſq; nos in contemplandis rebus, perſpiciendiſq; ponemus; propterea quòd & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quædam cupiditas ueri uidendi, & oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt: hæc enim pulchritudo etiam in terris patritam illam, & auitam (ut ait Theophraſtus) philoſophiam cognitionis cupiditate incenſam excitauit. præcipue uero fruentur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes circunfuſi erãt caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant. etenim ſi nunc aliquid aſſequi ſe putant, qui hoſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, quæ eſt nominata

Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis;

aut ij, qui Oceani freta illa uiderunt,
„ *Europam Libyamq́; rapax ubi diuidit unda:*
quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiusq́; cum ſitum, formam, circunſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ uidemus: neque enim eſt ullus ſenſus in corpore, ſed, ut non ſolùm phyſici docent, uerum etiam medici, qui iſta aperta & patefacta uiderunt, uiæ quaſi quædam ſunt ad oculos, ad aureis, ad nares à ſede animi perforatæ. itaque ſæpe aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animum & uidere, & audire, non eas partes, quæ quaſi feneſtræ ſunt animi; quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat, & adſit. quid, quòd eadem mente res diſſimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum? quæ nunquam quinque nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrentur, ut idem omnium iudex ſolus eſſet. atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quò natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quanquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidiſſimo artificio natura fabricata eſt, tamen terrenis, concretisq́; corporibus ſunt interſepta quodam modo. cum autem nihil erit præter animum, nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidq́; ſit. quamuis copioſe hæc diceremus, ſi res poſtularet, quàm multa, quàm uaria ſpectacula animus in locis cœleſtibus

Fenestrae

Animus omnium iudex

fabrica

Animus

Cum autem ... ſpectacula

eſſet habiturus. quæ quidem cogitans, ſoleo ſæpe mirari non nullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, eiusq; inuentori, & principi gratias exultantes agunt, eumq; uenerantur ut deum: liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno ac nocturno metu: quo terrore? quo metu? quæ eſt anus tam delira, quæ timeat iſta, quæ uos uidelicet, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis?

" Acherontia templa, alta orci, pallida
" Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

non pudet philoſophum in eo gloriari, quòd hæc non timeat, & quòd falſa eſſe cognouerit? ex quo intelligi poteſt, quàm acuti natura ſint, qui hæc ſine doctrina credituri fuerint. præclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit (nihil enim pugno) quid habet iſta res aut lætabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſanè quicquam occurrit, cur non Pythagoræ ſit & Platonis uera ſententia: ut enim rationem Plato nullam afferret (uide, quid homini tribuam) ipſa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle cæteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. ſed plurimi contra nituntur, animosq; quaſi capite damnatos morte mulctant: neque aliud eſt quicquam, cur incredibilis his animorum uideatur æternitas, niſi quòd nequeunt, qualis animus ſit uacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus: ut, ſi iam poſſent in homine uno cerni omnia, quæ

nunc tecta ſunt, caſurus ne in conſpectum uideatur animus; an tanta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem. hæc reputent iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe: uidebunt, quem in ipſo corpore intelligant. mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multóq; obſcurior, qualis animus in corpore ſit tanquam alienæ domui, quàm qualis, cum exierit, & in liberum cœlum quaſi in domum ſuam uenerit. ſi enim, quod nunquam uidimus, id quale ſit intelligere non poſſumus, certe & deum ipſum, & diuinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non poſſumus. Dicæarchus quidem, & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis eſſet, intelligentia, nullum omnino animum eſſe dixerunt. eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirum hanc habet uim præceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſque noſcat: non enim, credo, id præcipit, ut membra noſtra, aut ſtaturam figuram'ue noſcamus: neque nos corpora ſumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, noſce te, dicit, hoc dicit, noſce animum tuum: nam corpus quidem quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quicquid agitur, id agitur à te. hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet, non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi præceptum, ſic, ut tributum deo ſit. hoc eſt ſe ipſum poſſe cognoſcere. ſed ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat, dic quæſo, ne eſſe quidē ſe ſciet? ne moueri quidē ſe? ex quo illa ratio nata eſt Platonis, quæ à Socrate eſt in Phædro explicata, à me
» autem poſita eſt in ſexto libro de Rep. Quod ſemper
» mouetur, id æternum eſt. quod autem motum affert

» *alicui, quodq; ipſum agitatur aliunde; quando finem*
» *habet motus, uiuendi finem habeat neceſſe eſt. ſolum igi*
» *tur, quod ſe ipſum mouet; quia nunquam deſeritur à*
» *ſe, nunquam ne moueri quidem deſinit. quin etiam cæ=*
» *teris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium eſt mo=*
» *uendi. principij autem nulla eſt origo: nam ex princi=*
» *pio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci*
» *poteſt: nec enim eſſet id principium, quod gigneretur*
» *aliunde. quòd ſi nunquam oritur, ne occidit quidem un*
» *quam: nam principium extinctum nec ipſum ab alio re*
» *naſcetur, nec à ſe aliud creabit; ſi quidem neceſſe eſt à*
» *principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex*
» *eo ſit, quod ipſum à ſe mouetur. id autem nec naſci po*
» *teſt, nec mori. uel concidat omne cœlum, omniſq; na=*
» *tura conſiſtat neceſſe eſt, nec uim ullam naciſcatur, qua*
» *primo impulſu moueatur.* Cum pateat igitur æternum *id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hanc natu=ram animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim o=mne, quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt ani matum, id motu cietur interiore, & ſuo: nam hæc eſt propria natura animi, atque uis: quæ ſi eſt una ex omnibus quæ ſe ipſam ſemper moueat, neque nata cer=te eſt, & æterna eſt. licet concurrant plebeij omnes philoſophi (ſic enim ij, qui à* Platone, & Socrate, & *ab illa familia diſſident, appellandi uidentur) non mo=do nihil unquam tam eleganter explicabunt, ſed ne hoc quidem ipſum quàm ſubtiliter concluſum ſit intelligent. ſentit igitur animus ſe moueri: quod cum ſentit, illud unà ſentit, ſe ui ſua, non aliena moueri; nec accidere poſſe, ut ipſe unquam à ſe deſeratur. ex quo efficitur*

æternitas. niſi quid habes ad hæc. A. Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidem mihi aliquid contra uenire: ita iſti faueo ſententiæ. M. Quid illa tandem? num leuiora cenſes? quæ declarant ineſſe in animis hominum diuina quædam: quæ ſi cernerem quemadmodum naſci poſſent, etiam, quemadmodum interirent, uiderem. nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram uideor poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint. per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quàm uitis, quàm arboris: hæc enim etiam didicimus uiuere. item ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret, id quoque eſſet ei commune cum beſtijs. habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium. quam quidem Plato recordationem eſſe uult ſuperioris uitæ. nam in illo libro, qui inſcribitur Menon, puſionem quendam Socrates interrogat quædam geometrica de dimenſione quadrati. ad ea ſic ille reſpondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondens eò perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. ex quo effici uult Socrates, ut diſcere nihil aliud ſit, quàm recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceſſit è uita: docet enim quemuis, qui omnium rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem, declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut à pueris tot rerum, atq; tantarum

inſitas, & qua conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocant, haberemus, niſi animus, antequam corpus intraſſet, in rerum cognitione uiguiſſet. cumq; nihil eſſet, ut omnibus locis à Platone diſſeritur (nihil enim ille putat eſſe, quod oriatur & intereat, idq; ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualem ideam appellat ille, nos ſpeciem) non potuit animus hæc in corpore incluſus agnoſcere, cognita attulit. ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. neque ea planè uidet animus, cum tam repente in tam inſolitum, tamq; perturbatum domicilium immigrauit; ſed cum ſe collegit, atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror: quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet uim? aut unde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad ſenatum eſt miſſus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta, qui modo fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noſter Hortenſius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte uerſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. quorſum igitur hæc ſpectat oratio? quæ ſit illa uis, & unde ſit, intelligendum puto. non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignis'ue, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire quod neſciam: illud ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eũ iurarẽ eſſe diuinum. quid enim, obſecro te, terra ne tibi, aut hoc nebuloſo,

buloſo, & caliginoſo cœlo aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriæ? ſi, quid ſit hoc, non uides: at, quale ſit, uides. ſi ne id quidem: at, quantum ſit, profectò uides. quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quò tanquam in aliquod uas ea, quæ meminimus, infundantur? abſurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi poteſt? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quaſi ceram ânimus putamus, & memoriam eſſe ſignatarum rerum in mente ueſtigia? quæ poſſunt uerborum, quæ rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quæ porrò tam immenſa magnitudo, quæ illa tam multa poſſit effingere? quid illa uis, quæ tandem eſt, quæ inueſtigat occulta, quæ inuentio atq; excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortaliq; natura, & caduca concreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitæ conuocauit? aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones notauit? omnes magni, etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt: à quibus manſuefacti, & exculti, à neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus: nam & auribus oblectatio magna ex parte eſt inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quæ ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia. quorum conuerſiones, omneiſq; motus qui animus uidit, is docuit ſimi-

lem animum ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus in cœlo eſſet. nam cum Archimedes lunæ, ſolis, quinq; errantium motus in ſphæram alligauit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificauit Platonis deus, ut tarditate & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. quod ſi in hoc mundo fieri ſine deo non poteſt, ne in ſphæra quidem eoſdem motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. mihi uero ne hæc quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina uidentur, ut ego aut poetam graue plenumq; carmen ſine cœleſti aliquo mentis inſtinctu putem fundere, aut eloquentiam ſine quadam ui maiore fluere, abundantem ſonantibus uerbis, uberibusq; ſententijs. Philoſophia uero omnium mater artium quid eſt aliud, niſi, ut Plato ait, donum, ut ego, inuentum deorum? hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitum eſt in generis humani ſocietate, tum ad modeſtiã, magnitudinemq; animi erudiuit: eademq; ab animo, tanquam ab oculis, caliginem diſpulit, ut omnia ſupera, infera, prima, ultima, media uideremus. prorſus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficiat, & tantas. quid eſt enim memoria rerum & uerborum? quid porrò inuentio? profectò id, quo nec in deo quicquam maius intelligi poteſt: non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrante lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganimedem à dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula miniſtraret. non iuſta cauſa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: diuina mallem ad nos: quæ autem diuina?

uigere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergo animus, qui,
ut ego dico, diuinus, ut Euripides *audet dicere, deus*
eſt. & quidem ſi deus aut anima aut ignis eſt, idem
eſt animus hominis. nam ut illa natura cœleſtis & ter=
ra uacat, & humore: ſic utriuſq; harum rerum hu=
manus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quædam
natura ab Ariſtotele *inducta, primum hæc & deorum*
eſt, & animorum. hanc nos ſententiam ſecuti, his ip=
» *ſis uerbis in conſolatione hæc expreſſimus.* Animorum
» *nulla in terris origo inueniri poteſt: nihil enim eſt in*
» *animis mixtum, atq; concretum, aut quod ex terra na=*
» *tum, atq; fictum eſſe uideatur; nihil ne aut humidum*
» *quidem, aut flabile, aut igneum: his enim in naturis*
» *nihil ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis ha=*
» *beat, quod & præterita teneat, & futura prouideat, &*
» *complecti poſſit præſentia: quæ ſola diuina ſunt. nec*
» *inuenietur unquā, unde ad hominem uenire poſſint, niſi*
» *à deo. ſingularis eſt igitur quædam natura, atq; uis ani*
» *mi, ſeiuncta ab his uſitatis, notiſq; naturis.* Ita *quicquid*
eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget,
cœleſte & diuinum eſt, ob eamq; rem æternum ſit neceſ=
ſe eſt. nec uero deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio mo
do intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam, & libera,
ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſen=
tiens, & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno.
hoc è genere atq; eadem è natura eſt humana mens. ubi
igitur, aut qualis eſt iſta mens? ubi tua, aut qualis?
potes ne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non ha=
beo, quæ habere uellem, ne iſ quidem, quæ habeo,
mihi per te uti licebit? non ualet tantum animus, ut

ſeſe ipſe uideat: at, ut oculus, ſic animus ſeſe non uidens alia cernit. non uidet autem, quod minimum eſt, formam ſuam. fortaſſe: quanquam id quoq; : ſed relinquamus: uim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatem uidet. hæc magna, hæc diuina, hæc ſempiterna ſunt. qua facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem eſt. ut, cum uidemus ſpeciem primum, candoremq; cœli, deinde conuerſionis celeritatem tantam, quantam cogitare non poſſumus; tum uiciſſitudines dierum, atq; noctium, commutationesq; temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, et ad temperationem corporum aptas, eorumq; omnium moderatorem & ducem ſolem, lunamq; accretione, & diminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies; tum in eodem orbe in XII *partes diſtributo, quinq; ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſime ſeruantes, diſparibus inter ſe motibus; nocturnamq; cœli formam undiq; ſideribus ornatam; tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum; quarum altera, quã nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde*

» Horrifer Aquilonis *ſtridor gelidas molitur niues;*

altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Græci ἀντάξονα; *cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore; hic autem, ubi habitamus, non intermittit ſuo tempore*

» Cœlum niteſcere, arbores frondeſcere,
» Vites lætificæ pampinis pubeſcere,
» Rami baccarum ubertate incurueſcere,
» Segetes largiri fruges, florere omnia,

» *Fontes ſcatere,herbis prata conueſtirier;*

tum multitudinem pecudum partim ad ueſcendum,partim ad cultus agrorum, partim ad uehendum, partim ad corpora ueſtienda; hominemq́; ipſum quaſi contemplatorem cœli ac deorum,ipſorumq́; cultorem,atq; hominis utilitati agros omnes & maria parentia: hæc igitur,& alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus ne dubitare, quin his præſit aliquis uel effector, ſi hæc nata ſunt,ut Platoni uidetur; uel, ſi ſemper fuerint,ut Ariſtoteli placet, moderator tanti operis & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut deum non uidet, tamen, ut deum agnoſcis ex operibus eius,ſic ex memoria rerum,& inuentione, & celeritate motus, omniq́; pulchritudine uirtutis uim diuinam mentis agnoſcito. in quo igitur loco eſt? credo equidem in capite: &, cur credam, afferre poſſum: ſed de hoc aliàs: nunc ubi ubi ſit animus, certe quidem in te eſt. quæ eſt ei natura? propria puto,& ſua. ſed fac igneã, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus. illud modo uideto, ut deum noris, etſi eius ignores & locum,& faciem,ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere,etiam ſi eius ignores & locum, & formam. in animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi planè in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cùm ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur: eſt enim interitus quaſi diſceſſus,& ſecretio, ac direptus earum partium,quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur. his, & talibus adductus So=

crates, nec patronum quæſiuit ad iudicium capitis; nec iudicibus ſupplex fuit; adhibuitq́; liberam contumaciam à magnitudine animi ductam, non à ſuperbia; & ſupremo uitæ die de hoc ipſo multa diſſeruit; & paucis ante diebus, cum facile poſſet educi è cuſtodia, noluit; & cum penè in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt, ut non ad mortem trudi, uerum in cœlum uideretur aſcendere. ita enim cenſebat, itaq́; diſſeruit: duas eſſe uias, duplicesq́; curſus animorum è corpore excedentium: nam qui ſe humanis uitijs contaminaſſent, et ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus cæcati uelut domeſticis uitijs, atq; flagitijs ſe inquinaſſent, uel in Rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepiſſent, ijs deuium quoddam iter eſſe, ſecluſum à concilio deorum: qui autem ſe integros, caſtosq́; ſeruauiſſent, quibusq́; fuiſſet minima cum corporibus contagio, ſeſeq́; ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq́; in corporibus humanis uitam imitati deorum, his ad illos, à quibus n. 73. eſſent profecti, reditum facilem patere: itaq; commemorat, ut cygni, qui non ſine cauſa Apollini dicati ſunt, ſed quòd ab eo diuinationem habere uideantur, qua prouidentes quid in morte boni ſit, cum cantu & uoluptate moriantur; ſic omnibus & bonis, & doctis eſſe faciendum. nec uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus, quod ijs ſæpe uſu uenit, qui acriter oculis deficientem ſolem intuerentur, ut aſpectum omnino amitterent: ſic mentis acies ſe ipſam intuens, non nunquam hebeſcit: ob eamq́; cauſam contemplandi diligentiam amittimus. itaq; dubitans, circunſpectans, hæſitans,

» *multa aduerſa reuertens, tanquam ratis in mari immenſo, noſtra uehitur oratio. ſed hæc & uetera, & à Græcis. Cato autem ſic abijt è uita, ut cauſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. uetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. cum uero cauſam iuſtam deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſæpe multis: næ ille mediusfidius uir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit: nec tamen illa uincula carceris ruperit: leges enim uetant: ſed, tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à deo euocatus, atq; emiſſus exierit: tota enim philoſophorum uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt. nam quid aliud agimus, cum à uoluptate, id eſt à corpore, cum à re familiari, quæ eſt miniſtra & famula corporis, cum à Rep. cum à negocio omni ſeuocamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq; à corpore abducimus? ſecernere autem à corpore animum, nequicquam aliud eſt, quàm emori diſcere. quare hoc commentemur, mihi crede; disiungamusq; nos à corporibus, id eſt conſueſcamus mori. hoc & dum erimus in terris, erit illi cœleſti uitæ ſimile: & cum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum, nam qui in compedibus corporis ſemper fuerunt, etiam cum ſoluti ſunt, tardius ingrediuntur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerunt.. quò cum uenerimus, tum deniq; uiuemus. nam hæc quidem uita, mors eſt: quam lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in conſolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo,*

quàm has res relinquere; his uero modo auditis, multo magis. M. *Veniet tempus, & quidem celeriter, & ſiue retardabis, ſiue properabis: uolat enim ætas. tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur; ut uerear, ne homini nihil ſit non malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius; ſi quidem uel dij ipſi, uel cum dijs futuri ſumus.* A. *Quid refert? adſunt enim, qui hæc non probent.* M. *Ego autem nunquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poſſit.* A. *Qui poteſt, cum iſta cognouerim?* M. *Qui poſſit, rogas? cateruæ ueniũt contradicentium, non ſolum Epicureorum, quos equidem non deſpicio, ſed neſcio quo modo doctiſſimus quiſq; contemnit. acerrime autem, deliciæ meæ, Dicæarchus contra hanc immortalitatem diſſeruit: is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quòd Mitylenis ſermo habetur; in quibus uult efficere, animos eſſe mortales. Stoici autem uſuram nobis largiuntur tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. num uis igitur audire, cur, etiam ſi ita ſit, mors tamen non ſit in malis?* A. *ut uidetur: ſed me nemo de immortalitate depellet.* M. *Laudo id quidem: etſi nihil nimis oportet confidere: mouemur enim ſæpe aliquo acute concluſo: labamus, mutamuſq; ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas. id igitur ſi acciderit, ſimus armati.* A. *Sanè quidem: ſed, ne accidat, prouidebo.* M. *num quid igitur eſt cauſæ, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper? iſtos uero: qui, quod tota in hac cauſa diffi=*

cillimum eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem; illud autem, quod nō modo facile ad credendum eſt, ſed eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certe non dant, ut, cum diu permanſerit, ne intereat. A. *Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet.* M. *Credamus igitur Panætio, à Platone ſuo diſſentienti: quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat: uult enim, quod nemo negat, quicquid natum ſit, interire; naſci autem animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreantur; quæ etiam in ingenijs, non ſolum in corporibus appareat. alteram autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id ægrum eſſe quoque poſſit; quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos; ergo etiam interire. hæc refelli poſſunt: ſunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu ſemper uacet; non de partibus ijs, in quibus ægritudines, iræ, libidineſq; uerſentur: quas is, contra quem hæc dicantur, ſemotas à mente, & diſcluſas putat. nam ſimilitudo magis apparet in beſtijs: quarum animi ſunt rationis expertes. hominum autem ſimilitudo in corporum figura magis extat: & ipſi animi magni refert quali in corpore locati ſint: multa enim è corpore exiſtunt, quæ acuant mentem; multa, quæ obtundant. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe non moleſte feram. enumerat multos: idq; quaſi cōſtet, rationem, cur ita fiat, affert. quòd ſi tanta uis eſt*

ad habitum mentis in ijs, quæ gignuntur in corpore; ea ſunt autem, quæcunque ſunt quæ ſimilitudinem faciant: nihil neceſſitatis affert, cur naſcatur animi ſimilitudo. omitto ſimilitudines. uellem adeſſe poſſet Panætius*. uixit cum* Africano*. quærerem ex eo, cuius ſuorum ſimilis fuiſſet* Africani *fratris nepos, facie uel patris, uita omnium perditorum ita ſimilis, ut eſſet facile deterrimus. cuius etiam ſimilis* P. Craſſi, *& ſapientis, & eloquentis hominis, nepos; multorumq́; aliorum uirorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes & filij. ſed quid agimus? obliti ne ſumus, hoc nunc nobis eſſe propoſitum; cum ſatis de æternitate dixiſſemus, ne ſi interirent quidem animi, quicquam mali eſſe in morte?* A. *Ego uero memineram: ſed te de æternitate dicentem aberrare propoſito facile patiebar.* M. *Video te alta ſpectare, & uelle in cœlum migrare.* A. *Spero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitæ.* M. *Mali uero quid affert iſta ſententia? fac animum ſic interire ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus in corpore eſt? nemo id quidem dicit: & ſi* Democritum *inſimulat* Epicurus: Democritici *negant. ne in animo quidem igitur ſenſus remanet: ipſe enim nuſquam eſt. ubi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium? an quoniam ipſe animi diſceſſus à corpore non fit ſine dolore? ut credam ita eſſe, quàm eſt id exiguum. & falſum eſſe arbitror: & fit plerunque ſine ſenſu, non nunquam etiam cum uoluptate: totumq́; leue eſt, qualecunque eſt: fit enim ad punctum temporis. illud angit, uel potius*

excruciat, diſceſſus ab omnibus iis, quæ ſunt bona in uita. uide, ne à malis dici uerius poſſit. quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere & iure poſſum: ſed quid neceſſe eſt, cum id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmet ipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus. à malis igitur mors abducit, non à bonis, uerum ſi quærimus. hoc quidem à Cyrenaico Hegeſia *ſic copioſe diſputatur, ut is à* Rege Ptolemæo *prohibitus eſſe dicatur illa in ſcholis dicere, quòd multi, his auditis, mortem ſibi ipſi conſciſcerent.* Callimachi *quidem epigramma in* Ambraciotam Cleombrotum *eſt: quem ait, cum nihil ei accidiſſet aduerſi, è muro ſe in mare abieciſſe lecto* Platonis *libro. eius autem, quem dixi,* Hegeſiæ *liber eſt* ἀποκαρτερῶν; *quòd à uita quidam per inediam diſcedens, reuocatur ab amicis; quibus reſpondens, uitæ humanæ enumerat incommoda. poſſem id facere, & ſi minus, quàm ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. omitto alios. etiam ne nobis expedit, qui & domeſticis, & forenſibus ſolatiis, ornamentisq́; priuati, certe, ſi ante occidiſſemus, mors nos à malis, non à bonis abſtraxiſſet? ſit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna uulnus acceperit.* Metellus *ille honoratus quatuor filiis: at quinquaginta* Priamus; *è quibus decem & ſeptem iuſta uxore natis: in utroque eandem habuit fortuna poteſtatem, ſed uſa in altero eſt:* Metellum *enim multi filii, filiæ, nepotes, neptes in rogum impoſuerunt:* Priamum *autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugiſſet, hoſtilis manus interemit. hic ſi uiuis filiis, in=*

columi regno occidiſſet,
Aſtante ope barbarica,
Tectis cœlatis, laqueatis;
utrum tandem à bonis, an à malis diſceſſiſſet? tum profecto uideretur à bonis. at certe ei melius eueniſſet, nec tam flebiliter illa canerentur,
Hæc omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari:
quaſi uero iſta, uel quicquam tum potuerit ei melius accidere. quòd ſi ante occidiſſet, tamen euentum omnino amiſiſſet, hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit. Pompeio noſtro familiari, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani uulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum ſanè negocium, & græculum, ſed tamen fortunatum. utrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceſſiſſet? certe à miſeris: non enim cum ſocero bellum geſſiſſet, non imparatus arma ſumpſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunæ omnes à uictoribus poſſiderentur. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet; is propagatione uitæ quot, quantas, quàm incredibiles hauſit calamitates? hæc morte effugiuntur, etiam ſi nõ euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi accidere poſſe non cogitant: Metelli ſperat ſibi quiſque fortunam: proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quàm infelices; aut certi quicquam ſit in rebus humanis; aut ſpe

rare ſit prudentius, quàm timere. ſed hoc ipſum concedatur, bonis rebus homines morte priuari: ergo etiam carere mortuos uitæ commodis, idq; eſſe miſerum, certe ita dicant neceſſe eſt. an poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomen ipſum carendi, quia ſubijcitur hæc uis: habuit, non habet; deſiderat, requirit, indiget. opinor hæc incommoda ſunt carentis: caret oculis, odioſa cæcitas: liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum autem non uitæ modo commodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos, qui ſumus, num aut ſi cornibus caremus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo: quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſentias te non habere. hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quin tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere, ne relinquatur aliquid erroris in uerbo. carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis: ineſt enim uelle in carendo, niſi cum ſic tanquam in febri dicitur, alia quadam notione uerbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facile patiare: carere enim malo, id non dicitur; non enim eſſet dolendum: dicitur illud, bono carere, quod eſt malum. ſed ne uiuus quidem bono caret, ſi eo non indiget: ſed in uiuo intelligi tamen poteſt. regno carere, dici hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tar-

quinio, cum regno eſſet expulſus: at in mortuo ne intelligi quidem poteſt: carere enim ſentientis eſt, nec ſenſus in mortuo eſt: ne carere quidem igitur in mortuo eſt. quanquam quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rem non magnopere egere philoſophia uideamus? quoties nõ modo ductores noſtri, ſed uniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem ſi timeretur, non L. Brutus *arcens eum reditu tyrannum, quẽ ipſe expulerat, in prælio concidiſſet: non cum* Latinis *de certans pater* Decius, *cum* Hetruſcis *filius, etiam cum* Pyrrho *nepos, ſe hoſtium telis obieciſſent: non uno bello pro patria cadenteis* Scipiones Hiſpania *uidiſſet,* Paulum Aemilium Cannæ, Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. *num quis horum miſer hodie? ne tum quidem poſt ſpiritum extremum: nec enim poteſt eſſe miſer quiſquam ſenſu perempto. at id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. odioſum, ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe non ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui careat, nec ſentiat? quanquam hoc quidem nimis ſæpe, ſed eo quòd in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. qui enim ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo, & corpore conſumpto, totoq; animante deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal, quod fuerit, factum eſſe nihil; is plane perſpiciet, inter* Hippocentaurum, *qui nunquam fuerit, &* Regem *Agamemnonem nihil intereſſe; nec pluris nunc facere* M. Camillum *hoc ciuile bellum, quàm illo uiuo ego fecerim* Romam *captam. cur igitur &* Camillus *doleret, ſi hæc poſt trecentos & quinquaginta ferè annos euentura putaret; &* ego do=

leam, ſi ad decem milia annorum gentem aliquam urbem noſtram potituram putem? quia tanta charitas patriæ eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. itaque non deterret ſapientem mors, quæ propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitæ nunquam longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus Reip. ſuiſq; conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. quare licet etiam mortalem eſſe animum iudicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam ſenſurus non ſit; ſed uirtutis, quam neceſſario gloria, etiam ſi tu id non agas, conſequatur. natura uero ſic ſe habet, ut quo modo initium nobis rerum omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quæ ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leuiorem faciunt, ſomni ſimillimam uolunt eſſe. quaſi uero quiſquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id uelint, non modo ipſe. Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo obdormiuit, qui eſt mons Cariæ, non dum opinor experrectus: num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, à qua conſopitus putatur, ut eum dormientem oſcularetur? quid curet autem, qui ne ſentit? quidem habes ſomnum imaginem mortis; eamq; quotidie induis; & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? pellantur ergo iſtæ ineptiæ penè aniles, ante tem=

pus mori miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturæ ne? at ea quidem dedit uſuram uitæ, tanquam pecuniæ, nulla præſtituta die. quid eſt igitur quod querare, ſi repetit cum uult? ea enim conditione acceperas. ijdem, ſi puer paruus occidit, æquo animo ferendum putant: ſi uero in cunis, ne querendum quidem. atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. non dum guſtauerat, inquiunt, uitæ ſuauitatem: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui cœperat. at id quidem ipſum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem, quàm nullam attingere: cur in uita ſecus? quanquam non male ait Callimachus *multo ſæpius lacrymaſſe* Priamum, *quàm* Troilum. *eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita longior daretur, poſſet eſſe iucundior: nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quam, ut cætera auferat, affert certe ſenectus. quæ uero ætas longa eſt? aut quid omnino homini longum? non'ne modo pueros, modo adoleſcentes in curſu à tergo inſequens nec opinanteis aſſecuta eſt ſenectus? ſed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus. omnia iſta, perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. apud* Hypanin *fluuium, qui ab* Europæ *parte in pontum influit,* Ariſtoteles *ait beſtiolas quaſdam naſci, quæ unum diem uiuant. ex his igitur hora octaua quæ mortua eſt, prouecta ætate mortua eſt; quæ uero occidente ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſolſtitiali die. confer noſtram longiſſimam ætatem cum æternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illæ beſtiolæ, reperiemur. contemnamus*

igitur

igitur omnes ineptias: quod enim leuius huic leuitati nomen imponam? totamq́; uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nunc quidem cogitationibus molliſſimis effœminamur, ut, ſi ante mors aduentet, quàm Chaldæorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq́; uideamur. quòd ſi expectando, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dij immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quàm me delectat Theramenes, quamq́; elato animo eſt? etſi enim flemus, cum legimus; tamen nō miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cum coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum uenenum ut ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, ut id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens, propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus: Græci enim in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. luſit uir egregius extremo ſpiritu, cum iam præcordijs conceptam mortem contineret: uereq́; ei, qui uenenum præbuerat, mortem eſt eam auguratus, quæ breui conſecuta eſt. quis hanc animi maximi æquitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem malum iudicaret? uadit in eundem carcerē, atq; in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. quæ eſt igitur eius oratio, qua facit eum Plato uſum apud iudices iam morte
» mulctatum? Magna me, inquit, ſpes tenet iudices bene
» mihi euenire, quòd mittar ad mortem, neceſſe eſt enim,

om. gr. coll.

„ ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes „ auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte „ migretur. quamobrem, ſiue ſenſus extinguitur, morsq́; „ ei ſomno ſimilis eſt, qui non nunquam, etiam ſine uiſis „ ſomniorum, placatiſſimam quietem affert: dij boni, quid „ lucri eſt emori? aut quàm multi dies reperiri poſſunt, „ qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt per= „ petuitas omnis conſequentis temporis? quis me beatior? „ ſin uera ſunt quæ dicuntur, migrationem eſſe mortem „ in eas oras, quas, qui è uita exceſſerunt, incolunt: id „ multo iam beatius eſt, te, cum ab ijs, qui ſe iudicum nu „ mero haberi uolunt, euaſeris, ad eos uenire, qui uere iu „ dices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, „ Triptolemum, conuenireq́; eos, qui iuſte & cum fide ui= „ xerint. hæc peregrinatio mediocris uobis uideri poteſt? „ ut uero colloqui cum Orpheo, Muſæo, Homero, Heſiodo „ liceat, quanti tandem æſtimatis? equidem ſæpe mori, ſi „ fieri poſſet, uellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret inueni= „ re. quanta delectatione autem afficerer, cum Palame= „ dem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum cir= „ cunuentos conuenirem? tentarem etiam ſummi Regis, „ qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyxis, Siſy= „ phiq́; prudentiam: nec ob eam rem, cum hæc exqui= „ rerem, ſicut hic faciebam, capite damnarer. ne uos „ quidem iudices, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueri= „ tis: nec enim cuiquam bono mali quicquam euenire po „ teſt nec uiuo, nec mortuo: nec unquam eius res à dijs im „ mortalibus negligentur. nec mihi ipſi hoc accidit for= „ tuitò: nec uero ijs, à quibus accuſatus ſum, aut à qui= „ bus condemnatus, habeo quod ſuccenſeam, niſi quòd mi=

hi nocere ſe crediderunt. & hoc quidem hoc modo: nihil autem melius æſtimo: ſed tempus eſt, inquit, iam hinc abire me, ut moriar; uos, ut uitam agatis. utrum autem ſit melius, dij immortales ſciunt: hominem quidem ſcire arbitror neminem. Næ ego haud paulo hunc animum malim, quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. etſi, quod præter deos negat ſcire quenquam, id ſcit ipſe, utrum melius ſit: nam dixit ante. ſed ſuum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. nos autem teneamus, ut nihil cēſeamus eſſe malum, quod ſit à natura datum omnibus; intelligamuſq;, ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum: nam uitæ miſeræ mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt. ſed quid ego Socratem, aut Theramenem, præſtanteis uiros uirtutis, & ſapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortem tantopere contempſerit, ut, cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu hilari, atq; læto, dixiſſetq; ei quidam inimicus, contemnis ne leges Lycurgi? reſponderit, ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea pœna mulctauerit, quam ſine mutuatione, & ſine uerſura poſſem diſſoluere. ò uirum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe uideatur. tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit. ſed quid duces & principes nominem, cum legiones ſcribat Cato ſæpe alacreis in eum locum profectas, unde redituras ſe non arbitrarentur? pari animo Lacedæmonij in Thermopylis occiderunt: in quos Symonides,

Dic hoſpes Spartæ, nos te hic uidiſſe iacentes,

» Dum ſanctis patriæ legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? pergite animo forti Lacedæmonij: hodie apud inferos fortaſſe cœnabimus. fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. è quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem præ iaculorum multitudine & ſagittarum non uidebitis: in umbra igitur, inquit, pugnabimus. uiros commemoro. qualis tandem Lacæna? quæ cum filium in prælium miſiſſet, & interfectum audiſſet, iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. eſto: fortes, & duri Spartiatæ: magnam habet uim Reip. diſciplina. quid? Cyrenæum Theodorum, philoſophum non ignobilem, non'ne miramur? cui cum Lyſimachus Rex crucem minaretur, iſtis quæſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis, Theodori quidem nihil intereſt, humi'ne, an ſublime putreſcat. cuius hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem: rem non difficilem, iis præſertim cognitis, quæ de nihil ſentiendo paulo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus: cum enim de immortalitate animorum diſputauiſſet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum ſepeliri uellet, Multam uero, inquit, operam amici fruſtra

» conſumpſi: Critoni enim noſtro non perſuaſi, me hinc

» auolaturum, neque quicquam mei relicturum. ue-

» runtamen Crito, ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi na-

» ctus eris, ut tibi uidebitur, ſepelito. ſed, mihi crede,

» nemo me ueſtrum, cum hinc exceſſero, conſequetur. præ-

clare id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. durior Diogenes, & id quidem ſentiens, ſed, ut Cynicus, aſperius, proijci ſe iuſſit inhumatum. tum amici, uolucribus ne & feris? minime uero, inquit: ſed bacillum propè me, quo abigam, ponitote. qui poteris, illi? non enim ſenties. quid igitur mihi ferarũ laniatus oberit nihil ſentienti? præclare Anaxagoras: qui cum Lampſaci moreretur, quærentibus amicis uellet ne Clazomenas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri, nihil neceſſe eſt, inquit: undiq; enim ad inferos tantundem uiæ eſt. totaq; de ratione humationis unum tenendum eſt; ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat. in corpore autem perſpicuũ eſt, uel extincto animo, uel elapſo, nullum reſidere ſenſum. ſed plena errorum ſunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum, & ſentire credo putat. ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur. at illa ſicut acerbiſſimam rem mœret.

» Vidi, uidere quod me paſſa ægerrime,
» Curru Hectorem quadriiugo raptarier.

quem Hectorem? aut quandiu ille erit Hector? melius Actius, & aliquando ſapiens Achilles.

» Immo.n.uero corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli.

non igitur Hectora traxiſti, ſed corpus quod fuerat Hectoris. ecce alius exoritur è terra, qui matrem dormire non ſinat.

» Mater, te appello, quæ curam ſomno ſuſpenſo leuas,
» Neq; te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

hæc cum preſſis & flebilibus modis, qui totis theatris mœſtitiam inferant, concinuntur, difficile eſt non eos

qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

» *prius quàm feræ,*

» *uolucresq;:*

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne com buſtis, non extimeſcit.

» Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus

» Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniantur. execratur luculentis ſanè uerſibus apud Ennium Thyeſtes, *primum ut naufragio pereat* Atreus. *durum hoc ſanè: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu: illa inania,*

» Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,

» Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,

» Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cenſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu ſunt. illud uero perquam inane.

» Neq; ſepulcrum quo recipiat habeat portum corporis,

» Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.

Vides, *quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa* Pelopis, *qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidq; curandum. ſed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? condiunt* Aegyptij *mortuos, & eos domi ſeruant:* Perſæ *etiam cæra circunlitos condiunt,*

ut quammaxime permaneant diuturna corpora. mago=rum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſq; facultate parat, à quibus lanietur: eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quædam, ut ea fugiat, & re=formidet oratio. totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuo rum corpora nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famæq; dandum ſit, id curent uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profectò mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudi=bus uita occidens conſolari poteſt. nemo parum diu ui=xit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerũt: quæ uti=nam potuiſſem obire: nihil enim iam acquirebatur: cu mulata erant officia uitæ: cum fortuna bella reſtabant. quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. quãquam enim ſenſus abierit, tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſen tiant, mortui non carent. etſi enim nihil in ſe habeat glo=ria, cur expetatur: tamen uirtutem tanquam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſiquan do eſt, magis laudandum eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem dicere, quoquo modo hoc ac=cipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ di=ſciplinæ carere gloria, Themiſtoclem, Epaminondam

bellicæ uirtutis: ante enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo, ſi ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiam mori: non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem, & gratulatus; morere Dyagora, inquit: non enim in cœlum aſcenſurus es. magna hæc, & nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant, isq; qui hoc Dyagoræ dixit, permagnum exiſtimans treis Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderam: conceſſeras enim, nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſam contendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrum enim & noſtra cauſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmet ipſos amare uideamur. illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs ma=

lis, quibus uulgo opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eóq; fui fortaſſe longior. A. *Tu longior? non mihi quidem: prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo non laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis.* M. *num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus, an iam hanc artem planè relinquimus?* A. *Tu uero iſtam ne reliqueris, quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus? aueo enim audire, quicquid eſt.* M. *Deorum immortalium iudicia ſolẽt in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore, alijſq; pluribus. Primùm Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, & ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à deo: poſt epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificaſſent, uenerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertiū: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. iudicauiſſe de=*

um dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij conceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe Regem, non naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori. qua eſt uſus ſententia in Creſphonte Euripides.

» Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
» Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
» Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
» At, qui labores morte finiſſet graueis,
» Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

ſimile quiddam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, ueniſſe in Pſycomantium, quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis tris huiuſmodi uerſiculos datos:

» Ignaris homines in uita mentibus errant:
» Euthynous potitur fatorum munere læto.
» Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;.

His & talibus auctoribus uſi, confirmant cauſam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ uideri ſolent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupide mortem ex-

petiuerunt pro uita ciuium: Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſteis famulari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculum erat datum, ſi Rex interfectus eſſet, uictrices Athenas fore. Menecheus uero nõ prætermittitur: qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuũ ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. ueniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. noſtros non norunt: quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi: quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt utendum, atque ita uelut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci, quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio: hic enim noſter,

" Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu
" Faxit. at uero ſapiens ille,
" Mors mea ne careat lacrymis: linquamus amicis
" Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut à deo denunciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq; careamus: ſin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſi-

mus animo, ut horribilem eum diem alijs, nobis fauſtum putemus; nihilq́; in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium conſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus; ſed profecto fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano; nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exanclauiſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin reflantibus uentis reijciemur, tamen eodem paulo tardius referamur neceſſe eſt. quod autem omnibus neceſſe eſt, id ne miſerum eſſe uni poteſt? habes epilogum, ne quid prætermiſſum, aut relictum putes. A. *Ego uero. & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam. ſed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc, & ea potiſſimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatũ: qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.*

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS, DE TOLERANDO DOLORE.

Neoptolemus quidem apud Enniũ philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nã omnino haud placere. ego autẽ Brute neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari: nam quid poſſum, præſertim nihil agẽs, agere melius? ſed non paucis, ut ille: difficile enim eſt, in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui non ſint aut pleraque, aut omnia: nam nec pauca niſi è multis eligi poſſunt; nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem ſtudio perſequetur. ſed in uita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari pauca ipſa multum ſæpe proſunt, & ferunt fructus, ſi non tantos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta contẽptio: quæ non minimum ualet ad animum metu liberãdum: nam qui id, quod uitari nõ poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt: ſed qui, non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrẽ

uel.

dum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatam uitam comparat. quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod uitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq; ſperandi ſibi, eundem bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia ſententiarum atque uerborum, ieiunitatem & famem ſe malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, iis ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nūc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſulto ipſa fugiens, eiq; ipſi & ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poſſit; uel, ſi eam, quā nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis. nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpondimus in Hortenſio. pro Academia autem quæ dicenda erant, ſatis accurate in Academicis quatuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tātum abeſt ut ſcribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipſa enim Græcia philoſophia tanto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus diſſenſionibusq; uiguiſſet. quamobrem hortor omnes, qui facere id poſ=

ſunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti
Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut re
liquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, ſtudio at=
que induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. atque
oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſum
mum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè re=
bus, ſeneſcat, breuiq; tempore ad nihilum uentura ui=
deatur. philoſophia naſcatur latinis quidem literis ex his
temporibus; eamq; nos adiuuemus; noſq; ipſos redar=
gui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo,
qui certis quibuſdam, deſtinatiſq; ſententijs quaſi addi=
cti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, ut,
etiam quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtan=
tiæ cauſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec,
ultra quàm id, quod ueriſimile occurrerit, progredi poſ
ſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine ira=
cundia parati ſumus. quòd ſi hæc ſtudia traducta erũt
ad noſtros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in
quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt
multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur
à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod acci=
det etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint.
ſed eos, ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter erudi=
ti, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia
philoſophantur: eſt enim quoddam genus eorum, qui
ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe
latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem,
quippe quos nunquam legerim: ſed quia profitentur ip=
ſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque di=
ſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectio=

quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur; artemq; uitæ profeſſus, delinquit in uita. A. Non'ne uerendum igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere? M. Nullum uero id quidem argumentum eſt. nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur; falſumq; illud, ac improbe,

» Etſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ
» Fruges, tamen ipſe ſuapte natura enitent:

ſic animi non omnes culti fructum ferunt. atq; ut in eodem ſimili uerſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraq; res una ſine altera debilis. cultura autem animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos; eaq; mandat his, &, ut ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. agamus igitur, ut cœpimus. dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium. M. Etiam ne maius, quàm dedecus? A. Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum. M. Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres: quid enim minus eſt dignum, quàm tibi quicquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis eſt non modo non recuſandus, ſed ultro appetendus, ſubeundus, excipiendus do

lor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſanè ſummum malum dolor: malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: ſed plus deſidero. M. Experiar equidem: ſed magna res eſt; animoq; mihi opus eſt non repugnante. A. Habebis id quidem: ut enim heri feci, ſic nunc rationem, quò ea me cunq; ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar: quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummum malum dolorem dicere. dehinc ad hanc eneruatam, muliebremq; ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore uacare ſummum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. cæteri, præter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modo tu: malum illud quidem, ſed alia peiora. ergo id, quod natura ipſa, & quædam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malum diceres, oppoſitoq; dedecore ſententia depellerere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummum malum ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? quis autem non miſer non modo tunc, cum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum; ſed etiam cum ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt, cui non poſſit? ita fit, ut omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem cum perfecte pu-

qui inhumati ſunt, miſeros iudicare:

» = prius quàm feræ,

» uolucresq;:-

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur: ne combuſtis, non extimeſcit.

» Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus

» Per terram ſanie delibutam fœde diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem, cum multi inimicos etiam mortuos puniantur. execratur luculentis ſanè uerſibus apud Ennium Thyeſtes, primum ut naufragio pereat Atreus. durum hoc ſanè: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu: illa inania,

» Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,

» Euiſceratus latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,

» Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quàm ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cenſet optare. quàm eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu ſunt. illud uero perquam inane.

» Neq; ſepulcrum quo recipiat habeat portum corporis,

» Vbi remiſſa humana uita corpus requieſcat à malis.

Vides, quanto hæc in errore uerſentur. portum eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidq; curandum. ſed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant: Perſæ etiam cæra circunlitos condiunt,

ut quammaxime permaneant diuturna corpora. mago=rum mos eſt non humare corpora ſuorum, niſi à feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſq; facultate parat, à quibus lanietur: eamq; optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus. ſed ita tetra ſunt quædam, ut ea fugiat, & re=formidet oratio. totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, non negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuo rum corpora nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famæq; dandum ſit, id curent uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere. ſed profecto mors tum æquiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudi=bus uita occidens conſolari poteſt. nemo parum diu ui=xit, qui uirtutis perfectæ perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerũt: quæ uti=nam potuiſſem obire: nihil enim iam acquirebatur: cu mulata erant officia uitæ: cum fortuna bella reſtabant. quare ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq; uixiſſe uideamur. quãquam enim ſenſus abierit, tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriæ, quamuis non ſen tiant, mortui non carent. etſi enim nihil in ſe habeat glo=ria, cur expetatur: tamen uirtutem tanquam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſiquan do eſt, magis laudandum eſt, quàm illi ob eam rem beati. non poſſum autem dicere, quoquo modo hoc ac=cipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ di=ſciplinæ carere gloria, Themiſtoclem, Epaminondam

bellicæ uirtutis: ante enim Salaminam ipſam Neptunus obruet, quàm Salaminij trophæi memoriam: priusq; Bœotia Leuctra tollentur, quàm pugnæ Leuctricæ gloria. multo etiam tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paulum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo, ſi ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiam mori: non enim tam cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quàm moleſta deceſſio. hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiæ uidiſſet, acceſſit ad ſenem, & gratulatus, morere Dyagora, inquit: non enim in cœlum aſcenſurus es. magna hæc, & nimium fortaſſe Græci putant, uel tum potius putabant, isq;, qui hoc Dyagoræ dixit, permagnum exiſtimans treis Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita fortunæ obiectum, inutile putabat ipſi. ego autem tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderam: conceſſeras enim, nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſam contendi, ut plura dicerem, quòd in deſiderio, & luctu hæc eſt conſolatio maxima: noſtrum enim & noſtra cauſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus, ne & noſmet ipſos amare uideamur. illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs ma=

lis, quibus uulgo opinantur. hanc excutere opinionem mihimet radicitus uolui, eoq; fui fortaſſe longior. A. Tu longior? non mihi quidem: prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo non laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis. M. num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus, an iam hanc artem planè relinquimus? A. Tu uero iſtam ne reliqueris, quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus? aueo enim audire, quicquid eſt. M. Deorum immortalium iudicia ſolét in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore, alijſq; pluribus. Primum Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filij prædicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſolenne, & ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet ſatis longe ab oppido ad fanum, morarenturq; iumenta: tunc iuuenes ij, quos modo nominaui, ueſte poſita corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus à filijs, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à deo: poſt epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificaſſent, uenerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtendit poſt eius diei diem tertiũ: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. iudicauiſſe de=

um dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dij conceſſiſſent, ut præter cæteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini. fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe Regem, non naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori. qua eſt uſus ſententia in Creſphonte Euripides.

» Nam nos decebat cœtus celebrantes domum,
» Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
» Humanæ uitæ uaria reputantes mala:
» At, qui labores morte finiſſet graueis,
» Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

ſimile quiddam eſt in conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Eliſium, cum grauiter filij mortem mœreret, ueniſſe in Pſycomantium, quærentem quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſa: huic in tabellis tris huiuſmodi uerſiculos datos:

» Ignaris homines in uita mentibus errant:
» Euthynous potitur fatorum munere læto.
» Sic fuit utilius finiri ipſiq;, tibiq;.

His & talibus auctoribus uſi, confirmant cauſam, rebus à dijs immortalibus iudicatam. Alcidamus quidam rhetor antiquus in primis nobilis ſcripſit etiam laudationem mortis, quæ conſtat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eæ, quæ exquiſitius à philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. claræ uero mortes pro patria oppetitæ, non ſolum glorioſæ rhetoribus, ſed etiam beatæ uideri ſolent. repetunt ab Erichtheo: cuius etiam filiæ cupide mortem ex-

petiuerunt pro uita ciuium : Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſteis famulari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quòd oraculum erat datum, ſi Rex interfectus eſſet, uictrices Athenas fore. Menecheus uero nõ prætermittitur: qui oraculo edito largitus eſt patriæ ſuũ ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. ueniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent. noſtros non norunt: quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi : quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria. quæ cum ita ſint, magna tamen eloquentia eſt utendum, atque ita uelut ſuperiore è loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. nam ſi ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem affert loci, quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quàm in medijs uitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat, melior Ennij, quàm Solonis oratio : hic enim noſter,

» *Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu*
» *Faxit.* at uero ſapiens ille,
» *Mors mea ne careat lacrymis : linquamus amicis*
» *Mœrorem, ut celebrent funera cum gemitu.*

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut à deo denunciatum uideatur ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam, & planè in noſtram domum remigremus, aut omni ſenſu, moleſtiaq; careamus : ſin autem nihil denunciabitur, eo tamen ſi-

mus animo, ut horribilem eum diem alijs, nobis fauſtum putemus; nihilq́; in malis ducamus, quod ſit uel à dijs immortalibus, uel à natura parente omnium conſtitutum: non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus; ſed profectò fuit quædam uis, quæ generi conſuleret humano; nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exanclauiſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quò utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin reflantibus uentis reijciemur, tamen eodem paulo tardius referamur neceſſe eſt. quod autem omnibus neceſſe eſt, id ne miſerum eſſe uni poteſt? habes epilogum, ne quid prætermiſſum, aut relictum putes. A. *Ego uero. & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam. ſed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid: cras autem, & quot dies erimus in Tuſculano, agamus hæc, & ea potiſſimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatū: qui omni è philoſophia eſt fructus uberrimus.*

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER SECVNDVS, DE TOLERANDO DOLORE.

Neoptolemus quidem apud Enniū philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis: nā omnino haud placere. ego autē Brute neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari: nam quid poſſum, præſertim nihil agēs, agere melius? ſed non paucis, ut ille: difficile enim eſt, in philoſophia pauca eſſe ei nota, cui non ſint aut pleraque, aut omnia: nam nec pauca niſi è multis eligi poſſunt; nec qui pauca percepit, non idem reliqua eodem ſtudio perſequetur. ſed in uita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari pauca ipſa multum ſæpe proſunt, & ferunt fructus, ſi non tantos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt; tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut ægritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quæ mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta contēptio: quæ non minimum ualet ad animum metu liberādum: nam qui id, quod uitari nō poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt: ſed qui, non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod ſit horrē

dum, mortem non timet, magnum is ſibi præſidium ad beatam uitam comparat. quanquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod uitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiæ eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq; ſperandi ſibi, eundem bene dicendi finem proponerent; & cum obruerentur copia ſententiarum atque uerborum, ieiunitatem & famem ſe malle, quàm ubertatem, & copiam dicerent, unde erat exortum genus Atticorum, ijs ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum, qui iam conticuere penè ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum adiutore populo, quo utebamur antea, nũc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſulto ipſa fugiens, eiq; ipſi & ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poſſit; uel, ſi eam, quã nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia reliquorum philoſophorum diſciplinis. nos autem uniuerſæ philoſophiæ uituperatoribus reſpondimus in Hortenſio. *pro* Academia *autem quæ dicenda erant, ſatis accurate in* Academicis *quatuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tãtum abeſt ut ſcribi contra nos nolimus, ut id etiam maxime optemus: in ipſa enim* Græcia *philoſophia tanto in honore nunquam fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus diſſenſionibusq; uiguiſſet. quamobrem hortor omnes, qui facere id poſ-*

ſunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti Græciæ eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quæ quidem erant expetendæ, ſtudio atque induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, ſeneſcat, breuiq; tempore ad nihilum uentura uideatur. philoſophia naſcatur latinis quidem literis ex his temporibus; eamq; nos adiuuemus; noſq; ipſos redargui, refelliq; patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdam, deſtinatiſq; ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq; neceſſitate conſtricti, ut, etiam quæ non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiæ cauſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec, ultra quàm id, quod uerisimile occurrerit, progredi poſſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus. quòd ſi hæc ſtudia traducta erũt ad noſtros, ne bibliothecis quidem Græcis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt multitudinem, qui ſcripſerunt: eadem enim dicuntur à multis: ex quo libris omnia referſerunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad hæc ſtudia plures confluxerint. ſed eos, ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione & uia philoſophantur: eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe latini ſanè multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos nunquam legerim: ſed quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque diſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectio-

nem ſine ulla delectatione negligo : quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipſi non laborant; cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam ut Platonem, reliquosq; Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſime conſectantur; Epicurum autem, & Metrodorum non ferè præter ſuos quiſquam in manus ſumit: ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa recte dici putant. nobis autem uidetur, quicquid literis mandetur, id commendari omnium eruditorum lectione decere. nec, ſi ipſi minus conſequi poſſumus, iccirco minus id ita faciendum eſſe ſentimus. itaque mihi ſemper Peripateticorum, Academiaq; conſuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſam ſolum placuit, quòd aliter non poſſet, quid in unaquaque re ueriſimile eſſet, inueniri; ſed etiam quòd eſſet ea maxima dicendi exercitatio. qua princeps uſus eſt Ariſtoteles, deinde eum qui ſecuti ſunt. noſtra memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum præcepta tradere, alio philoſophorum. ad quam nos conſuetudinem à familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumpſimus. itaque cum ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus; poſt meridiem in Academiam deſcendimus. in qua diſputationem habitam non quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem ferè uerbis, ut actum, diſputatumq; eſt. eſt igitur ambulantibus ad hunc modum

dum

dum ſermo ille nobis inſtitutus, & à tali quodam inductus exordio. A. Dici *non poteſt, quàm ſim heſterna diſputatione tua delectatus, uel potius adiutus: etſi enim mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe uitæ; tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omnium uitæ commodorum. hoc genere moleſtiæ ſic, mihi crede, ſum liberatus, ut nihil minus curandum putem.* M. Minime *mirum id quidem: nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed hæc eius uis non idem poteſt apud omnes: tum ualet multum, cum eſt idoneam complexa naturã: fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio, quæ quibuſdam quaſi præceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelſum quendam uidelicet, & altum, & humana deſpicientem genuit: itaq; facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio. ſed hæc eadem num cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodum paucos, à quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? quotus enim quiſq; philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat; qui diſciplinam ſuam non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet; qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? uidere licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs ut fuerit non didiciſſe melius; alios pecuniæ cupidos, gloriæ non nullos; multos libidinum ſeruos: ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſſimum. ut enim, ſi grammaticum ſe profeſſus*

quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quòd in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitæ peccans, hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur; artemq; uitæ profeſſus, delinquit in uita. A. *Non'ne uerendum igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quàm quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere?* M. *Nullum uero id quidem argumentum eſt. nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur; falſumq; illud, ac improbe,*

" *Etſi in ſegetem ſunt deteriorem datæ*
" *Fruges, tamen ipſe ſuapte natura enitent:*

ſic animi non omnes culti fructum ferunt. atq; ut in eodem ſimili uerſer, ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraq; res una ſine altera debilis: cultura autem animi philoſophia eſt: quæ extrahit uitia radicitus, & præparat animos ad ſatus accipiendos; eaq; mandat his, &, ut ita dicam, ſerit, quæ adulta fructus uberrimos ferant. agamus igitur, ut cœpimus: dic, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. *Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium.* M. *Etiam ne maius, quàm dedecus?* A. *Non audeo id dicere quidem, & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum.* M. *Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres: quid enim minus eſt dignum, quàm tibi quicquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quæ ut effugias, quis eſt non modo non recuſandus, ſed ultro appetendus, ſubeundus, excipiendus do*

lor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſanè ſummum malum dolor: malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video planè: ſed plus deſidero. M. Experiar equidem: ſed magna res eſt, animoq; mihi opus eſt non repugnante. A. Habebis id quidem: ut enim heri feci, ſic nunc rationem, quò ea me cunq; ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummum malum dolorem dicere. dehinc ad hanc eneruatam, muliebremq; ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus præbuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus dolore uacare ſummum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. cæteri, præter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem ferè, quod modo tu: malum illud quidem, ſed alia peiora. ergo id, quod natura ipſa, & quædam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malum diceres, oppoſitoq; dedecore ſententia depellerere, in eo magiſtra uitæ tot ſecula permanet philoſophia. quod huic officium, quæ laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummum malum ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? quis autem non miſer non modo tunc, cum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum; ſed etiam cum ſciet id ſibi poſſe euenire? & quis eſt, cui non poſſit? ita fit, ut omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem eum perfectè pu-

tat beatum, cui corpus bene conſtitutum ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe, dum dicat, patietur, perferet, non ſuccumbet: magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero & duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quàm ſuaue eſt hoc, quàm hoc non curo. ſuaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? at id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. ego à te non poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſanè idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. ego tantam uim non tribuo ſapientiæ contra dolorem: ſi forte in perferendo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiam, non poſtulo: triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumq́; difficilis. aſpice Philoctetam: cui concedendum eſt gementi: ipſum enim Herculem uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc uirum ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur: Cum è uipe rino morſu uenæ uiſcerũ Veneno imbutæ tetros crucia tus cierẽt. itaq; exclamat auxiliũ expetens, mori cupiẽs.

» *Heu quis ſalſis fluctibus mandet*
» *Me ex ſublimi uertice ſaxi.*

» *Iam iam abſumor: conficit animam*
» *Vis uulneris, ulceris æſtus.*

Difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat. quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq; ea uiſceribus, ait ille,

» *Ò multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,*
» *Quæ corpore exanclato, atq; animo pertuli.*
» *Nec mihi Iunonis terror implacabilis,*
» *Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,*
» *Quantum una uecors Oenei partu edita.*
» *Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,*
» *Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,*
» *Vrgensq́; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:*
» *Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:*
» *Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.*
» *Ipſe illigatus peſte interimor textili.*
» *Hos non hoſtilis dextra, non terra edita*
» *Moles gigantum, non biformato impetu*
» *Centaurus ictus corpori infixit meo,*
» *Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,*
» *Non ſæua terris gens relegata ultimis;*
» *Quas peragrans, undiq; omnem hinc feritatem expuli:*
» *Sed fœminea uir, fœminea interimor manu.*
» *Ò nate, uere hoc nomen uſurpa patri,*
» *Ne me occidentem matris ſuperet charitas.*
» *Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.*

„ Iam cernam,me ne,an illam potiorem putes.
„ Perge,aude nate,illacryma patris peſtibus:
„ Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
„ Heu uirginalem me ore ploratum edere,
„ Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
„ Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
„ Accede nate,aſſiſte,miſerandum aſpice
„ Euiſceratum corpus lacerati patris.
„ Videte cuncti: tuq; cœleſtum ſator
„ Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
„ Nunc nunc dolorem anxiferi torquent uertices:
„ Nunc ſerpit ardor. ò ante uictrices manus,
„ O` pectora,ò terga,ò lacertorum thori,
„ Veſtro ne preſſu quondam Nemeæus leo
„ Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
„ Hæc dextra Lernam terram mactata excetra
„ Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
„ Erimanthiam hæc uaſtificam abiecit beluam:
„ Hæc à Tartarea tenebrica abſtractum plaga
„ Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
„ Hæc interemit tortu multiplicabili
„ Draconem,auriferam obtutu obſeruantem arborem.
„ Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
„ Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

poſſumus ne nos contemnere dolorem,cum ipſum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchilus non poeta tantum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem,quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus,clàm diuiſus? eum Prometheus doctus

cleſpiſſe dolo pœnasq; Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit.

» *Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis*
» *Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis*
» *Vinctumq; ſaxis, nauem ut horriſono freto*
» *Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.*
» *Saturnius me ſic infixit Iupiter,*
» *Iouisq; numen Mulcibri adſciuit manus.*
» *Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,*
» *Perrupit artus: qua miſer ſolertia*
» *Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.*
» *Iam tertio me quoq; funeſto die,*
» *Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus*
» *Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.*
» *Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim*
» *Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans*
» *Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.*
» *Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,*
» *Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.*
» *Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:*
» *Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.*
» *Nanq;, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,*
» *Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.*
» *Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,*
» *Amore mortis terminum inquirens mali.*
» *Sed longe à leto numine aſpellor Iouis.*
» *Atq; hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis,*
» *Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:*
» *Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt*
» *Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.*

uix igitur poſſe uidemur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox uidero. interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris. uides ne abundare me ocio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. M. Probe dicis. ſed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat itaq; poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris poetis. ſed ſicubi illi defecerũt, uerti ipſe multa de græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret latina oratio. ſed uides ne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos uiros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut nõ legantur modo, ſed etiam ediſcãtur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, uitamq; umbratilem, & delicatam cum acceſſerunt etiam poetæ, neruos omneis uirtutis elidunt. recte igitur à Platone educũtur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum Reip. ſtatum exquireret. at uero nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc et à pueritia legimus, & didicimus, hãc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. ſed quid poetis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paulo ante dixiſſes uideri, rogatus à me, etiam ne maius quàm

dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto? quare ſatis mihi dediſti, cum reſpondiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem: hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. nec tam quærendum eſt, dolor malum ne ſit; quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, nõ de re laboretur. quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas; capior; & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. A. ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. M. nunquam quicquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. hæc copia uerborum eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, uix quod ferri, tolerariq; poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum niſi quod turpe. optare hoc quidem

eſt, non docere. illud & melius, & uerius; omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe; quæ aſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur; ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſint, cum turpitudinis malo comparanda. quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quàm dolor: nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, túq; in ea intueberis, te continebis: cedet profecto uirtuti dolor, & animi inductione langueſcet: aut enim nulla uirtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidem ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur ne te quicquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quicquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enuntiante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibuſq; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ quo modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, ò uirum fortem? te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe ha-

bere te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autem ſi unam amiſeris, & ſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe ha=biturum? num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illum, quàm te enim malo dicere. ſed ille certe non fortis, qui iacet in lectulo humido, qui

" Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
" Reſonando, multum flebiles uoces refert.

non ego dolorem, dolorem eſſe nego: cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patientia, ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? pun=git dolor, uel fodiat ſanè. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcanijs armis, id eſt fortitudine, reſiſte: hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſi=ue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, ut poetæ fe=runt; itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuãdo. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat, non nunquam etiã, ut, cum ibi eſſem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamauit unquam, ſed ne ingemuit quidem. quid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri nõ poterunt? & quod mos ualet, ratio non ualebit? intereſt aliquid inter labo=rem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differũt aliquid. labor eſt functio quædã uel animi uel corporis grauioris operis, et muneris: dolor autẽ motus aſper

in corpore à ſenſibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copioſior eſt lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. itaque induſtrios homines, illi ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere. ò uerborum inops interdú, quibus abundare te ſemper putas, Græcia. aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. cum uarices ſecabantur C. Mario*, dolebat: cum æſtu magno ducebat agmen, laborabat. eſt inter hæc quædam tamen ſimilitudo: conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui* Græciæ *formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. quod* Spartiatæ *etiam in fœminas transtulerunt: quæ cæteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horum ſimile eſſe apud* Lacænas *uirgines: quibus magis palæſtra,* Eurotas*, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara. ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit non nunquam. impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. militiam uero noſtram dico; non* Spartiatarum*, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla ſine anapæſtis pedibus hortatio. noſtri exercitus primum unde nomen habeant, uides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: ferre uallum. nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis eſſe dicunt. quæ quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneri=*

bus, expeditis armis, ut membris pugnare poſſint. exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. adduc pari animo inexercitatum militem: mulier uidebitur. cur? tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. ætas tyronum plerunque melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus, conſuetudo docet. quin etiam uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatũ, quamuis leui ictu, ploratus turpiſſimos edere. at uero ille exercitatus, & uetus, ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

» *O`* Patrocles *(inquit) ad uos adueniens auxilium & ueſtras manus peto,*
» *Priuſquam oppeto malã peſtem mandatã hoſtili manu:*
» *Neq; ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere,*
» *Si quà ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.*
» *Nanq;* Aeſclapij *liberorum ſaucij opplent porticus:*
» *Non poteſt accedi.=*

Certe Euripylus *hic quidem eſt. hominem exercitatum. ubi tantum luctus continuatus? uide, quàm non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat, cur æquo animo ſibi ferendum ſit.*

» *=Qui alteri exitium parat,*
» *Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet parem.*

abducet Patrocles *credo, ut collocet in cubili, ut uulnus obliget, ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim, quid actum ſit.*

» *Eloquere, res* Argiuum *prælio ut ſe ſuſtinet.*

non poteſt effari tantum dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uulnus alliga, etiam ſi Eurypylus poſſet, non poſſet Aeſopus.

=Vbi fortuna Hectoris
Noſtram acrem aciem inclinatam:=

& cætera explicat in dolore: ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq; non poterit? ille uero melius, ac non paulo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, non dum de ratione, & ſapientia. aniculæ ſæpe inediam biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos, quibus Olympiorum uictoria Conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiam uulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid uelint; ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe uelle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergo hoc poterit

» Samnis ſpurcus homo, uita illa dignus, locoq;:

uir natus ad gloriam ullam partem animi tam mollem
habebit, quam non meditatione & ratione corroboret?
crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum non
nullis uideri ſolet: & haud ſcio an ita ſit, ut nunc fit.
cum uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe
multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra
dolorem, & mortem diſciplina. de exercitatione, &
conſuetudine, & commentatione dixi. ageſis, nunc de
ratione uideamus: niſi quid uis ad hæc. A. *Ego ne ut*
te interpellem? ne hoc quidem uellem: ita me ad creden
dum tua ducit oratio. M. *Sit ne igitur malum dolor,*
nec ne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam, ac
minutis concluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus,
effici uolunt non eſſe malum dolorem. ego illud, quic=
quid ſit, tantum eſſe, quantum uideatur, non puto:
falſáq; eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico ue=
hementius, doloremq; eius omnem eſſe tolerabilem.
unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam,
quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit
longius? Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos ho=
mines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe for=
tium, & magnanimorum, & patientium, & huma=
na uincentium, toleranter dolorem pati. nec uero quiſ
quam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudan=
dum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus,
& laudatur, cum fit; id aut extimeſcere ueniens, aut
non ferre præſens, non ne turpe eſt? atqui uide, ne, cum
omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellentur, non
ſit hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una, quæ
cæteris excellat, omnes nominatæ ſint: appellata eſt

enim à uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, dolorisq; contemptio. utendum eſt igitur his, ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe, quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. quæres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinam philoſophia profitetur. uenit Epicurus, *homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem ſummum malum. uix ſatis conſtanter. audiamus. ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt.* A. *Iteradum eadem iſta mihi: non enim intelligo, quid ſummũ dicas eſſe, quid breue.* M. *Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit ante penè, quàm uenerit. ſed ſi eſt tantus dolor, quantus* Philoctetæ; *bene planè magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen non ſummus: nihil enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi: poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt à ſummo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. nunc ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto. ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non continuo dico eſſe breuem: multosq; poſſum bonos uiros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. ſed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciam quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem;*

tem; cogamusq́; confiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua præbeat. aliunde igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quærimus, ab ijs, quibus, quod honeſtum ſit, ſummum bonum; quod turpe, ſummum uidetur malum. his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto: loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum. tu ne, cum pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter, & ſedate feres? ferri non poteſt: natura non patitur. audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen ueremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet præſtantius; nihil, quod magis expetat, quàm honeſtatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo, ſed utor, ut quammaxime ſignificem, pluribus. uolo autem dicere illud homini longe optimum eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, à uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum. atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. quod ſi tibi perſuaſum eſt; principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi ui-

tat beatum, cui corpus bene conſtitutum ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: expectas fortaſſe, dum dicat, patietur, perferet, non ſuccumbet: magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro homini aſpero & duro non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quàm ſuaue eſt hoc, quàm hoc non curo. ſuaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? at id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe cruciari: aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt, nec tamen malum. hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum. ego à te non poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſanè idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo. ego tantam uim non tribuo ſapientiæ contra dolorem: ſi forte in perferendo, officio ſatis eſt: ut lætetur etiam, non poſtulo: triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum, tolerandumq́; difficilis. aſpice Philoctetam: cui concedendum eſt gementi: ipſum enim Herculem uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc uirum ſagittæ, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur: Cum è uiperino morſu uenæ uiſcerũ Veneno imbutæ tetros cruciatus cierẽt. itaq; exclamat auxiliũ expetens, mori cupiẽs.

» Heu quis ſalſis fluctibus mandet
» Me ex ſublimi uertice ſaxi.

» *Iam iam abſumor: conficit animam*
» *Vis uulneris, ulceris æſtus.*

Difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quærebat. quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet, inhæſiſſetq́; ea uiſceribus, ait ille,

» *O' multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,*
» *Quæ corpore exanclato, atq; animo pertuli.*
» *Nec mihi Iunonis terror implacabilis,*
» *Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,*
» *Quantum una uecors Oenei partu edita.*
» *Hæc me irretiuit ueſte furiali inſcium,*
» *Quæ lateri inhærens morſu lacerat uiſcera,*
» *Vrgensq́; grauiter pulmonum haurit ſpiritus:*
» *Iam decolorem ſanguinem omnem exorbuit:*
» *Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.*
» *Ipſe illigatus peſte interimor textili.*
» *Hos non hoſtilis dextra, non terra edita*
» *Moles gigantum, non biformato impetu*
» *Centaurus ictus corpori infixit meo,*
» *Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,*
» *Non ſæua terris gens relegata ultimis;*
» *Quas peragrans, undiq; omnem hinc feritatem expuli:*
» *Sed fœminea uir, fœminea interimor manu.*
» *O' nate, uere hoc nomen uſurpa patri,*
» *Ne me occidentem matris ſuperet charitas.*
» *Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.*

„ Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes.
„ Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus:
„ Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
„ Heu uirginalem me ore ploratum edere,
„ Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
„ Sic fœminata uirtus afflicta occidit.
„ Accede nate, aſſiſte, miſerandum aſpice
„ Euiſceratum corpus lacerati patris.
„ Videte cuncti: tuq; cœleſtum ſator
„ Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
„ Nunc nunc dolorem anxiferi torquent uertices:
„ Nunc ſerpit ardor. ò ante uictrices manus,
„ O pectora, ò terga, ò lacertorum thori,
„ Veſtro ne preſſu quondam Nemeæus leo
„ Frendens efflauit grauiter extremum halitum?
„ Hæc dextra Lernam terram mactata excetra
„ Placauit: hæc bicorporem afflixit manum:
„ Erimanthiam hæc uaſtificam abiecit beluam:
„ Hæc à Tartarea tenebrica abſtractum plaga
„ Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
„ Hæc interemit tortu multiplicabili
„ Draconem, auriferam obtutu obſeruantem arborem.
„ Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
„ Nec quiſquam è noſtris ſpolia cepit laudibus.

poſſumus ne nos contemnere dolorem, cum ipſum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchilus non poeta tantum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtum Lemnium, Vnde ignis lucet mortalibus, clàm diuiſus? eum Prometheus doctus

clepſiſſe dolo pœnaſq; Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur pœnas pendens, affixus ad Caucaſum hæc dicit.

» Titanum ſoboles ſocia noſtri ſanguinis
» Generata cœlo, aſpicite religatum aſperis
» Vinctumq; ſaxis, nauem ut horriſono freto
» Noctem pauentes timidi adnectunt nauitæ.
» Saturnius me ſic infixit Iupiter,
» Iouiſq; numen Mulcibri adſciuit manus.
» Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
» Perrupit artus: qua miſer ſolertia
» Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
» Iam tertio me quoq; funeſto die,
» Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus
» Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
» Tum iecore opimo farta, & ſatiata affatim
» Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
» Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
» Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
» Tum rurſus tetros auida ſe ad paſtus refert.
» Sic hunc cuſtodem mœſti cruciatus alo:
» Qui me perenni uiuum fœdat miſeria.
» Nanq;, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
» Arcere nequeo diram uolucrem à pectore.
» Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
» Amore mortis terminum inquirens mali.
» Sed longe à leto numine aſpellor Iouis.
» Atq; hæc uetuſta ſeclis glomerata horridis,
» Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
» Ex quo liquatæ ſolis ardore excidunt
» Guttæ, quæ ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.

uix igitur poſſe uidemur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſam agis. ſed hoc mox uidero. interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris. uides ne abundare me ocio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſæpe credo, cum Athenis eſſes, in ſcholis philoſophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, ueruntamen uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidem à Dionyſio Stoico. M. Probe dicis. ſed is quaſi dictata nullo delectu, nulla elegantia. Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat itaq; poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris poetis. ſed ſicubi illi defecerũt, uerti ipſe multa de græcis, ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret latina oratio. ſed uides ne, poetæ quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos uiros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut nõ legantur modo, ſed etiam ediſcãtur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, uitamq; umbratilem, & delicatam cum acceſſerunt etiam poetæ, neruos omneis uirtutis elidunt. recte igitur à Platone educũtur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum Reip. ſtatum exquireret. at uero nos, docti ſcilicet à Græcia, hæc et à pueritia legimus, & didicimus, hãc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. ſed quid poetis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paulo ante dixiſſes uideri, rogatus à me, etiam ne maius quàm

dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quàm maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit ſummum malum eſſe dolorem, quo dedecus maius à philoſopho nullum expecto? quare ſatis mihi dediſti, cum reſpondiſti, maius tibi uideri malum dedecus, quàm dolorem: hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges quàm ſit obſiſtendum dolori. nec tam quærendum eſt, dolor malum ne ſit; quàm firmandus animus ad dolorem ferendum. concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, nō de re laboretur. quid me decipis Zeno? nam cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas, capior, & ſcire cupio quo modo id, quod ego miſerrimum exiſtimem, ne malum quidem ſit. nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. A. ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam. deſine id me docere: hoc doce; doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. M. nunquam quicquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reijciendum. cur? aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. hæc copia uerborum eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum, contra naturam, uix quod ferri, tolerariq́; poſſit: nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum niſi quod honeſtum, nihil malum niſi quod turpe. optare hoc quidem

eſt, non docere. illud & melius, & uerius; omnia, quæ natura aſpernatur, in malis eſſe; quæ aſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur; ut omnia præterea, quæ bona corporis, & fortunæ putantur, perexigua, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſint, cum turpitudinis malo comparanda. quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quàm dolor: nihil eſt planè dolor. nam dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari, dolere, tum dignitas, tum decus aderit, tuq́; in ea intueberis, te continebis: cedet profecto uirtuti dolor, & animi inductione langueſcet: aut enim nulla uirtus eſt, aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidem ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur ne te quicquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quicquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enuntiante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibusq́; eius, magnitudini animi, grauitati, patientiæ, rerum humanarum deſpicientiæ quo modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, ò uirum fortem? te uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor. ecquid ſcis igitur, ſi quid de Corinthijs tuis amiſeris, poſſe ha-

bere te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autem ſi unam amiſeris, & ſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illum, quàm te enim malo dicere. ſed ille certe non fortis, qui iacet in lectulo humido, qui

» *Eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus*

» *Reſonando, multum flebiles uoces refert.*

non ego dolorem, dolorem eſſe nego: cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patientia, ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt, quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? pungit dolor, uel fodiat ſanè: ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcaniјs armis, id eſt fortitudine, reſiſte: hæc enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſiue Minos ſanxit de Iouis quidem ſententia, ut poetæ ferunt; itemq; Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, æſtuãdo. Spartæ uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus è uiſceribus ſanguis exeat, non nunquam etiã, ut, cum ibi eſſem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamauit unquam, ſed ne ingemuit quidem. quid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri nõ poterunt? & quod mos ualet, ratio non ualebit? intereſt aliquid inter laborem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differũt aliquid. labor eſt functio quædã uel animi uel corporis grauioris operis, et muneris: dolor autẽ motus aſper

in corpore à ſenſibus alienus. hæc duo Græci illi, quorum copioſior eſt lingua, quàm noſtra, uno nomine appellant. itaque induſtrios homines, illi ſtudioſos, uel potius amantes doloris appellant: nos commodius laborioſos: aliud eſt enim laborare, aliud dolere. ò uerborum inops interdũ, quibus abundare te ſemper putas, Græcia. aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. cum uarices ſecabantur C. Mario, *dolebat: cum æſtu magno ducebat agmen, laborabat. eſt inter hæc quædam tamen ſimilitudo: conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Græciæ formam rerum publicarum dederunt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. quod Spartiatæ etiam in fœminas tranſtulerunt: quæ cæteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacænas uirgines: quibus magis palæſtra, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quàm fertilitas barbara. ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit non nunquam. impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quoddam obducit dolori. militiam uero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla ſine anapæſtis pedibus hortatio. noſtri exercitus primum unde nomen habeant, uides: deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: ferre uallum. nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quàm humeros, lacertos, manus: arma enim membra militis eſſe dicunt. quæ quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneri=*

bus,expeditis armis; ut membris pugnare poſſint. quid exercitatio legionum? quid ille curſus,clamor,quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in prælijs paratus ad uulnera. adduc pari animo inexercitatum militem: mulier uidebitur. cur? tantum intereſt inter nouum & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. ætas tyronum plerunque melior: ſed ferre laborem, contemnere uulnus,conſuetudo docet. quin etiam uidemus ex acie efferri ſæpe ſaucios,& quidem rudem illum,& inexercitatū, quamuis leui ictu,ploratus turpiſſimos edere. at uero ille exercitatus,& uetus,ob eamq; rem fortior, medicum modo requirens à quo obligetur,

» O` Patrocles(*inquit*) *ad uos aduenieus auxilium & ueſtras manus peto,*
» *Priuſquam oppeto malá peſtem mandatá hoſtili manu:*
» *Neq; ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere,*
» *Si quà ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.*
» *Nanq; Aeſclapij liberorum ſaucij opplent porticus:*
» *Non poteſt accedi.=*

Certe Euripylus hic quidem eſt. hominem exercitatum. ubi tantum luctus continuatus? uide, quàm non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat,cur æquo animo ſibi ferendum ſit.

» *=Qui alteri exitium parat,*
» *Eum ſcire oportet ſibi paratam peſtem ut participet parem.*

abducet Patrocles credo, ut collocet in cubili, ut uulnus obliget,ſi quidem homo eſſet. ſed nihil uidi minus: quærit enim,quid actum ſit.

» *Eloquere,res Argiuum prælio ut ſe ſuſtinet.*

non poteſt effari tantum dictis, quantum factis ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uulnus alliga, etiam ſi Eurypylus poſſet, non poſſet Aeſopus.

=Vbi fortuna Hectoris

Noſtram acrem aciem inclinatam:=

& cætera explicat in dolore: ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. ergo hæc ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq; non poterit? ille uero melius, ac non paulo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, non dum de ratione, & ſapientia. aniculæ ſæpe inediam biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletæ: Iouem Olympium eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. conſuetudinis magna uis eſt. pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidem. ſed quid hos, quibus Olympiorum uictoria Conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quàm turpiter uitare? quàm ſæpe apparet nihil eos malle, quàm uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt etiam uulneribus confecti ad dominos, qui quærant quid uelint; ſi ſatisfactum iis ſit, ſe uelle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit unquam? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergo hoc poterit

» *Samnis ſpurcus homo, uita illa dignus, locoq;:*

uir natus ad gloriam ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione & ratione corroboret? crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum non nullis uideri ſolet: & haud ſcio an ita ſit, ut nunc ſit. cum uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem, & mortem diſciplina. de exercitatione, & conſuetudine, & commentatione dixi. ageſis, nunc de ratione uideamus: niſi quid uis ad hæc. A. *Ego ne ut te interpellem? ne hoc quidem uellem: ita me ad credendum tua ducit oratio.* M. *Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam, ac minutis concluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus, effici uolunt non eſſe malum dolorem. ego illud, quicquid ſit, tantum eſſe, quantum uideatur, non puto: falſáq; eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico uehementius, doloremq; eius omnem eſſe tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quæ modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit longius? Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana uincentium, toleranter dolorem pati. nec uero quiſquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur à fortibus, & laudatur, cum fit; id aut extimeſcere ueniens, aut non ferre præſens, non ne turpe eſt? atqui uide, ne, cum omnes rectæ animi affectiones uirtutes appellentur, non ſit hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una, quæ cæteris excellat, omnes nominatæ ſint: appellata eſt*

enim à uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, doloriſq; contemptio. utendum eſt igitur his, ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe; quoniam à uiris uirtus nomen eſt mutuata. quæres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinam philoſophia profitetur. uenit Epicurus, *homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem ſummum malum. uix ſatis conſtanter. audiamus. ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt.* A. *Itera dum eadem iſta mihi: non enim intelligo, quid ſummũ dicas eſſe, quid breue.* M. *Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, à qua me breuitas temporis uindicabit ante penè, quàm uenerit. ſed ſi eſt tantus dolor, quantus* Philoctetæ; *bene planè magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen non ſummus: nihil enim dolet, niſi pes: poſſunt oculi: poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt à ſummo dolore. ergo, inquit, dolor diuturnus habet lætitiæ plus, quàm moleſtiæ. nunc ego non poſſum tantum hominem nihil ſapere dicere, ſed nos ab eo derideri puto: ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non continuo dico eſſe breuem: multoſq; poſſum bonos uiros nominare, qui complures annos doloribus podagræ crucientur maximis. ſed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciam quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore. omittamus igitur hunc nihil prorſus dicentem;*

tem;

tem; cogamuſq; confiteri non eſſe ab eo doloris remedia quærenda, qui dolorem malorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua præbeat. aliunde igitur eſt quærenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quærimus, ab ijs, quibus, quod honeſtum ſit, ſummum bonum; quod turpe, ſummum uidetur malum. his tu præſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto: loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum. tu ne, cum pueros Lacedæmone, adoleſcentes Olympiæ, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter, & ſedate feres? ferri non poteſt: natura non patitur. audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen ueremur, ut hoc, quod à tam multis, & quod tot locis perferatur, natura non patiatur? illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet præſtantius; nihil, quod magis expetat, quàm honeſtatem, quàm laudem, quàm dignitatem, quàm decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo, ſed utor, ut quammaxime ſignificem, pluribus. uolo autem dicere illud homini longe optimum eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, à uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quàm ſummum bonum. atque ut hæc de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius. quod ſi tibi perſuaſum eſt; principio enim dixiſti plus in dedecore mali tibi ui-

deri, quam in dolore: reliquum eſt, ut tute tibi imperes. quanquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur: eſt enim animus in partes diſtributus duas, quarum altera rationis eſt particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, ut nobiſmet ipſis imperemus, hoc præcipitur, ut ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium ferè natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodam modo; & languidum. ſi nihil eſſet aliud, nihil eſſet homine deformius: ſed præſto eſt domina omnium, & regina ratio, quæ connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus. hæc ut imperet illi parti animi, quæ obedire debet, id uidendum eſt uiro. quonam modo, inquies? uelut ſeruo dominus, uelut imperator militi, uelut parens filio. ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem; ſi ſe lamentis muliebriter, lacrymiſq; dedet, uinciatur, & conſtringatur amicorum, propinquorumq; cuſtodijs: ſæpe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, uinclis, ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi, hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites, reuocatos dignitatem tueri. non nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Græciæ ſaucius lamentatur, uel modice potius:

Pedetentim (inquit) ite, & ſedato niſu, ne ſuccuſſu arripiat maior dolor.

» *Pacuuius hoc melius, quàm Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Vlyxes lamentatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium, perſonæ grauitatem intuentes non dubitarunt dicere.*

» *Tu quoq; Vlyxes, quanquam grauiter cernimus ictum,*
» *Nimis es penè animo molli, qui conſuetus in armis æuum agere.*

intelligit poeta prudens ferendi doloris conſuetudinem eſſe non contemnendam magiſtram. atq; ille non im=moderate magno in dolore,

» *=Retinete, tenete, opprimite,*
» *Vlcus nudate. heu miſerum me, excrucior.*

incipit labi: deinde illico deſinit.

» *Operite, abſcedite, iam iam dimittite:*
» *Nam attrectatu et quaſſu ſæuum amplificatis dolorem.*

Vides ne, ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſti=gatus animi dolor? itaq; in extremis Niptris alios quoq; obiurgat, idq; moriens,

» *Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari decet.*
» *Id uiri eſt officium. fletus muliebri ingenio additus.*

huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeue=ro imperatori miles prudens. in quo uiro erit perfecta ſapientia (quem adhuc nos quidem uidemus neminem: ſed philoſophorum ſententijs, qualis futurus ſit, ſi modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, ſiue ea ratio, quæ erit in eo perfecta, atque abſoluta, ſic illi parti impera=bit inferiori, ut iuſtus parens probis filijs: nutu, quod uo let, conficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſuſcitabit, inſtruet, armabit, ut, tanquam hoſti, ſic obſi=ſtat dolori. quæ ſunt iſta arma? contentio, confirma=tio, ſermoq; intimus, cum ipſe ſecum, caue turpe quic=quam, languidum, non uirile. obuerſentur ſpecies honeſtæ animo: Zeno proponatur Eleates; qui per=peſſus eſt omnia potius, quàm conſcios delendæ tyran=

nidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur; qui cum in manus Cyprij Nicocreontis Regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt. nos, ſi pes condoluit, ſi dens, ſed fac totum dolere corpus, ferre non poſſumus: opinio eſt enim quædam effœminata, ac leuis, nec in dolore magis, quàm eadem in uoluptate; qua cùm liqueſcimus, fluimusq; mollitia, apis aculeum ſine clamore ferre non poſſumus. at uero C. Marius ruſticanus uir, ſed planè uir, cum ſecaretur, ut ſupra dixi, principio uetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. cur ergo poſtea alij? ualuit auctoritas. uides ne igitur opinionis eſſe, non naturæ malum? & tamen fuiſſe acrem morſum doloris, idem Marius oſtendit: crus enim alterum nō præbuit. ita & tulit dolorem ut uir, et, ut homo, maiorem ferre ſine cauſa neceſſaria noluit. totum igitur in eo eſt, ut tibi imperes. oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus. atq; hæc cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorem facit. ut enim fit in prælio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quantum poſſit, ob eamq; cauſam pereat non nunquam, etiam integro corpore; cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abijciunt ſe, atq; ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſæpiſſime ſuperiores: ſunt enim quædam animi

ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum; remiſſione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. &, ſi uerum quærimus, in omnibus officijs perſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tanquam cuſtodia. ſed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriter'ue faciamus, in primiſq; refutetur, ac reijciatur Philocteteus ille clamor. ingemiſcere non nunquam uiro conceſſum eſt, idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirum eſt fletus, quem duodecim tabulæ in funeribus adhiberi uetuerunt. nec uero unquam ne ingemiſcit quidem uir fortis, ac ſapiens, niſi forte ut ſe intendat ad firmitatem, ut in ſtadio curſores exclamant quàm maxime poſſunt. faciunt idem, cum exercentur, athletæ. pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſarium, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt: non quòd doleant, animo'ue ſuccumbant; ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq; plaga uehementior. quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, è quibus elici uocem, & fundi uidemus? toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentioni uocis aſſeruiunt. genu mehercule M. Antonium uidi, cum contente ipſe pro ſe lege Varia diceret, terram tangere. ut enim baliſtæ lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emiſſiones habent, quo ſunt contenta, atq; adducta uehementius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc gra

uior, quo eſt miſſa contentius: cuius contentionis cum tanta uis ſit; ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis; ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis; ei qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret, tamen uideremus quid eſſet fortis, & animoſi uiri. cum uero nihil imminuat doloris, cur fruſtra turpes eſſe uolumus? quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? atq; hoc præceptum, quod de dolore datur, patet latius: omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. ira exardeſcit: libido concitatur: in eandem arcem confugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. ſed quoniam de dolore loquimur, illa omittamus. ad ferendum igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit toto pectore, ut dicitur, cogitare, quàm id honeſtum ſit. ſumus enim natura, ut ante dixi (dicendum eſt enim ſæpius) ſtudioſiſſimi, appetentiſſimiq; honeſtatis: cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus, nihil eſt, quod, ut eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. ex hoc curſu, atq; impetu animorum ad ueram laudem, atq; honeſtatem illa pericula adeuntur in prælijs: non ſentiunt uiri fortes in acie uulnera, uel ſentiunt, ſed mori malunt, quàm tantillum modo de dignitatis gradu dimoueri. fulgentes gladios hoſtium uidebant Decij, *cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. num tum ingemuiſſe* Epaminondam *putas, cum unà cum ſanguine uitã effluere ſentiret? imperantem enim patriam* Lacedæmonijs *relinquebat, quam acceperat ſer*

uientem. hæc ſunt ſolatia, hæc fomenta ſummorum dolorum. dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſæpe prodeunt. è quibus homo ſanè leuis Heracleotes Dionyſius, cum à Zenone fortis eſſe didiciſſet, à dolore deductus eſt. nam cum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quæ antea de dolore ipſe ſenſiſſet: quem cum Cleanthes condiſcipulus rogaret, quænam ratio eum de ſententia deduxiſſet; reſpondit, quia, cum tantum operæ philoſophiæ dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem: plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malum eſt igitur dolor. tum Cleanthem, cum pede terram percuſſiſſet, uerſum ex Epigonis ferunt dixiſſe;

" Audis ne hæc Amphiarae ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat: à quo illum degenerare dolebat. at non noſter Poſſidonius: quem & ſæpe ipſe uidi, & id dicam quod ſolebat narrare Pompeius: ſe, cum Rhodum ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poſſidonium: ſed cum audiuiſſet eum grauiter eſſe ægrum, quòd uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobiliſſimum philoſophum uiſere: quem ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq; uerbis proſecutus eſſet, moleſtéq; ſe dixiſſet ferre, quòd eum non poſſet audire; at ille, tu uero, inquit, potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaq; narrabat eum grauiter, & copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtũ eſſet, cubãtem diſputaſſe: cumq;

quaſi faces ei doloris admouerentur, ſæpe dixiſſe, nihil agis dolor, quamuis ſis moleſtus; nunquam te eſſe confitebor malum. omninoq́; omnes clari, & nobilitati labores contemnendo fiunt etiam tolerabiles. uidemus ne, apud quos eorum ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullum ab ijs, qui in id certamen deſcendant, deuitari dolorem? apud quos autem uenandi, & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt nullum fugiunt dolorem. quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quæ flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui hæc olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontem in manibus habebat. cuius in primis laudabat illud quod diceret, eoſdem labores non eſſe æque graueis imperatori, & militi, quòd ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. ſed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, cum ipſam uidere non poſſint. itaque fama & multitudinis iudicio mouentur, ut id honeſtum putent, quod à pleriſque laudetur. te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis, tum non modo tu te uiceris, quod paulo ante præcipiebam; ſed omnes, & omnia. hoc igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quamaltiſſimam animi, quæ maxima eminet contemnendis, & deſpiciendis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimam, eoq́; pulchriorem, ſi uacet populo, neq; plauſum captans

ſe tantum ipſa delectet. quin etiam mihi quidem laudabiliora uidentur omnia, quæ ſine uenditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quo fugiendus ſit (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamen nullum theatrum uirtuti conſcientia maius eſt. atque in primis meditemur illud, ut hæc patientia dolorum, quam ſæpe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe æquabilem præbeat: ſæpe enim multi, qui aut propter uictoriæ cupiditatem, aut propter gloriæ, aut etiam ut ius ſuum, & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, iidem omiſſa contentione dolorem morbi ferre non poſſunt: neque enim illum, quem facile tulerant, ratione aut ſapientia tulerãt, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, ægrotare uiriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi, prudentes, ut eſt captus hominum, ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt, ſed iidem morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in prælio exultant, lamentantur in morbo: nihil enim poteſt eſſe æquabile, quod non à certa ratione proficiſcatur. ſed cum uideas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quicquid aſperum, alienumq; à natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamen eſſe, ut à uirtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. quæ meditare quæſo dies, & noctes: latius enim manabit hæc ratio, & aliquanto maiorem locum, quàm de uno dolore, occupabit: nam ſi omnia fugiendæ turpitudinis, adi=

piſcendaq́; honeſtatis cauſa faciemus, non modo ſtimulos doloris, ſed etiam fulmina fortunæ contemnamus licebit, præſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium: ut enim ſi cui nauiganti, quem prædones inſequantur, deus quis dixerit, eijce te de naui, præſto eſt qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnæum*, uel equi* Pelopis *illi* Neptunij*, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipient te, & quò uelis, perferent, omnem omittat timorem: ſic urgentibus aſperis & odioſis doloribus, ſi tanti non ſint, ut ferendi ſint; quò ſit confugiendum, uides. Hæc ferè hoc tempore putaui eſſe dicenda. ſed tu fortaſſe in ſententia permanes.* A. *Minime uero: meq́; biduo duarum rerum, quas maxime timebam, ſpero liberatum metu.* M. *Cras ergo ad clepſydram: ſic enim diximus. ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi.* A. *ita prorſus. & illud quidem ante meridiem, hoc eodem tempore.* M. *ſic faciemus, tuiſq́; optimis ſtudijs obſequemur.*

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER TERTIVS, DE AEGRITVDINE LENIENDA.

Q Vidnam eſſe Brute cauſæ putem, cur, cum conſtemus ex animo, & corpore, corporis curandi tuendiq; cauſa quæſita ſit ars eius, atque utilitas, deorum immortalium inuentioni conſecrata; animi autem medicina nec tam deſiderata ſit antequam inuenta, nec tam culta poſteaquam cognita eſt, nec tam multis grata, & probata, pluribus etiam ſuſpecta & inuiſa? an quòd corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animi morbum corpore non ſentimus? ita fit, ut animus de ſe ipſe tum iudicet, cum id ipſum, quo iudicat, ægrotet. quòd ſi tales nos natura genuiſſet, ut eam ipſam intueri, & perſpicere, eademq; optima duce curſum uitæ conficere poſſemus: haud erat ſanè, quod quiſquam rationem ac doctrinam requireret. nunc paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq; deprauatis ſic reſtinguimus, ut nuſquam naturæ lumen appareat: ſunt enim ingenijs noſtris ſemina innata uirtutum: quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam uitam natura perduceret. nunc autem, ſimul atque editi in lucem, & ſuſcepti ſumus, in omni continuo prauitate, & in ſum=

ma opinionum peruerſitate uerſamur, ut penè cum la= cte nutricis errorem ſuxiſſe uideamur. cum uero paren tibus redditi, ideſt magiſtris traditi ſumus, tum ita ua= rijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinio= ni confirmatæ natura ipſa cedat. accedunt etiam poetæ: qui cum magnam ſpeciem doctrinæ, ſapientiæq; præſe= tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæ= reſcunt penitus in mentibus. cum uero accedit eodem, quaſi maximus quidam magiſter, populus, atque om= nis undique ad uitia conſentiens multitudo, tum planè inficimur opinionum prauitate, à naturáq; ipſa deſciſci mus: ut nobis optimam naturam inuidiſſe uideantur, qui nihil melius homini, nihil magis expetendum, nihil præſtantius honoribus, imperijs, populari gloria iudi= cauerunt. ad quam fertur optimus quiſque; ueramq; illam honeſtatem expetens, quam unam natura maxi= me inquirit, in ſumma inanitate uerſatur; conſecta= turq; nullam eminentem effigiem uirtutis, ſed adumbra tam imaginem gloriæ. eſt enim gloria, ſolida quædam res, & expreſſa, non adumbrata. ea eſt conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellen te uirtute. ea uirtuti reſonat tanquam imago gloriæ. quæ quia recte factorum plerunque comes eſt, non eſt à bonis uiris repudianda. illa autem, quæ ſe eius imita tricem eſſe uult, temeraria, atque inconſiderata, & plerunque peccatorum uitiorumq; laudatrix, fama po pularis, ſimulatione honeſtatis formam eius, pulchritu= dinemq; corrumpit. qua cæcitate homines, cum quædam præclara etiam cuperent, eaque neſcirent nec ubi, nec qualia eſſent, funditus alij euerterunt ſuas ciuitates, alij

ipſi occiderunt. atque hi quidem optima petentes, non tam uoluntate, quàm curſus errore falluntur. quid, qui pecuniæ cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur, quorumq; ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania, quod inſipientibus contingit, omnibus his nulla ne eſt adhibenda curatio? utrum quòd minus noceant animi ægrotationes, quàm corporis; an quòd corpora curari poſſint, animorum nulla medicina ſit? at & morbi perniciosiores, pluresq; ſunt animi, quàm corporis: hi enim ipſi odioſi ſunt, quòd ad animum pertinent, eumq; ſolicitant, animusq; æger, ut ait Ennius, ſemper errat, neque pati, neque perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. quibus duobus morbis (ut omittam alios) ægritudine, & cupiditate, qui tandem poſſunt in corpore eſſe grauiores? qui uero probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poſſit, cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit, cumq; ad corporum ſanationem multum ipſa corpora, & natura ualeat, nec omnes, qui ſe curari paſſi ſunt, continuo etiam conualeſcant, animi autem, qui ſe ſanari uoluerint, præceptisq; ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanentur? eſt profecto animi medicina philoſophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum eſt foris; omnibusq; opibus, uiribusq;, ut noſmet ipſi nobis mederi poſſimus, elaborandũ eſt. quanquam de uniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſſet, ſatis, ut arbitror, dictum eſt in Hortenſio. de maximis autem rebus nihil ferè intermiſimus poſtea nec diſputare, nec ſcribere. his autem libris expoſita ſunt ea, quæ à nobis cum familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. ſed

i. quorum

i. omnibus contingit: his

quoniam duobus ſuperioribus de morte, et de dolore dictum eſt, tertius dies diſputationis hoc tertium uolumen efficiet. ut enim in Academiam noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſtmeridianum tempus die, popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſam diſſerendi. tum res acta ſic eſt. A. Videtur mihi cadere in ſapientem ægritudo. M. Num reliquæ quoq; perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiæ? hæc enim ferè ſunt eiuſmodi: quæ Græci πάθη appellant, ego poteram morbos, & id uerbum eſſet è uerbo, ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, lætari, hæc omnia morbos Græci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non ſatis uſitate: niſi quid aliud tibi uidetur. A. Mihi uero iſto modo. M. Hæccine igitur cadere in ſapientem putas? A. Prorſus exiſtimo. M. Næ iſta glorioſa ſapientia non magno æſtimanda eſt, ſiquidem non multum differt ab inſania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio uidetur inſania? M. Non mihi quidem ſoli: ſed id, quod admirari ſæpe ſoleo, maioribus quoq; noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſeculis ante Socratem: à quo hæc omnis, quæ eſt de uita, & moribus, philoſophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen inſaniæ ſignificat mentis ægrotationẽ, et morbum, ideſt inſanitatem, & ægritudinem animi, quam appellarunt inſaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant; negantq; ſtultum quẽquã his morbis uacare. ꝗ autẽ in morbo ſunt, ſani nõ ſunt:

& omnium inſipientium animi in morbo ſunt, omnes inſipientes igitur inſaniunt: ſanitatem enim animorum, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq; cenſebāt. his rebus mentem uacuam appellarunt inſaniam, propterea ꝙ in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. nec minus illud acute, quòd animi affectionem lumine mentis carentē nominauerunt amentiam, eandemq; dementiam. ex quo intelligendum eſt, eos, qui hæc rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idē, quod à Socrate acceptum diligēter Stoici retinuerunt, omnes inſipientes eſſe non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo (morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philoſophi appellant) non magis eſt ſanus, q̃ id corpus, quod in morbo eſt. ita fit, ut ſapientia ſanitas ſit animi, inſipientia autem quaſi inſanitas quædam, quæ eſt inſania, eademq; dementia. multoq; melius hæc notata ſunt uerbis latinis, q̃ græcis: quod alijs quoq; multis locis reperietur. ſed id aliàs. nunc, quod inſtat. Totum igitur id, quod quærimus, quid et quale ſit, uerbi uis ipſa declarat: eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaq; nihil melius, q̃ quod eſt in conſuetudine ſermonis latini, cum exiſſe ex poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia: quanquam ipſa iracundia libidinis eſt pars: ſic enim diffinitur iracundia, ulciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi à natura tributum eſt. Græci autem μανίαν unde appellent,

non facile dixerim: eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius, quàm illi: hanc enim inſaniam, quæ iuncta ſtultitiæ patet latius, à furore diſiungimus. Græci uolunt illi quidem, ſed parum ualent uerbo: quem nos furoré, μελαγχολίαν illi uocant: quaſi uero atra bili ſolum mens, ac non ſæpe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur: quo genere Athamantem, Alcmæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum uetant duodecim tabulæ. itaque non eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit: ſtultitiam enim cenſuerunt, ideſt inconſtantiam ſanitate uacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ communem cultum, atque uſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia cæcitatem. quod cum maius eſſe uideatur, quàm inſania; tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. ſed hæc alia quæſtio eſt. nos ad propoſitum reuertamur. Cadere opinor in ſapientem ægritudinem tibi dixiſti uideri. A. Ego uero ita exiſtimo. M. Humanum id quidem, quòd ita exiſtimas: non enim ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerũ quiddam, atque molle, quod ægritudine, quaſi tempeſtate, quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in noſtra Aca-
» demia uel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, aſſen-
» tior iis, qui iſtam neſcio quam indolentiam magno-
» pere laudant: quæ nec poteſt ulla eſſe, nec debet. ne
» ægrotus ſim, inquit: ſed ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue
» ſecetur quid, ſiue auellatur à corpore. nam iſtuc nihil
» dolere, non ſine magna mercede contingit, immani-
» tatis in animo, ſtuporis in corpore. Sed uideamus, ne

hæc

hæc oratio ſit hominum aſſentantium noſtræ imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortaſſe: ita ſunt ſtirpes altæ ſtultitiæ. ſed relinquetur id ſolum, quod eſt neceſſarium. illud quidem ſic habeto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullum fore. quamobrem, quoniam cœpimus, tradamus nos ei curandos. ſanabimur, ſi uolemus. & progrediar quidem longius: non enim de ægritudine ſolum, quanquam id quidem primum; ſed de omni animi, ut ego poſui, perturbatione, morbo, ut Græci uolunt, explicabo. & primo, ſi placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter aſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto uagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam confidens mala conſuetudine loquendi in uitio ponitur, ductum uerbum à confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fidens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim à timendo, confidere. atq; in quem cadit ægritudo, in eundem timor: quarum enim rerum præſentia ſumus in ægritudine, eaſdem impendentes, & uenientes timemus. ita fit, ut fortitudini ægritudo repugnet. ueriſimile eſt igitur, in quem cadit ægritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem. in quemq; ea cadunt, in eundem cadit ut ſeruiat, ut uictum ſe quandoq; eſſe fateatur. quæ qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem hæc in uirum fortem: igitur ne ægritudo quidem. at nemo ſapiens, niſi fortis: nõ cadet ergo in

ſapientem ægritudo: præterea neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi; qui magni animi, inuictum; qui inuictus, eum humanas res deſpicere, atq; infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas ægritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. omnes autem ſapientes fortes: non cadit igitur in ſapientem ægritudo. & quemadmodum oculus conturbatus non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum; & reliquæ partes, totum'ue corpus, à ſtatu cum eſt motum, deeſt officio ſuo, & muneri: ſic conturbatus animus non eſt aptus ad exequendum munus ſuum. munus autem animi eſt, ratione bene uti; & ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optime utatur: nunquam eſt igitur perturbatus. at ægritudo perturbatio eſt animi: ſemper igitur ea ſapiens uacabit. ueriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans, quem Græci σώφρονα appellant, eamq; uirtutem σωφροσύνην uocant, quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare, non nunquam etiam modeſtiam. ſed haud ſcio, an recte ea uirtus frugalitas appellari poſſit. quod anguſtius apud Græcos ualet: qui frugi homines χρησίμους appellant, id eſt tantummodo utiles. at illud eſt latius: omnis enim abſtinentia, omnis innocentia, quæ apud Græcos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini. reliquas etiam uirtutes frugalitas continet: quæ niſi tanta eſſet, & ſi iјs anguſtiјs, quibus plerіq; putant, teneretur, nunquam eſſet L. Piſonis cognomen tantopere laudatum. ſed quia nec

qui propter metum præſidium reliquit, quod eſt igna=uiæ; nec qui propter auaritiã clam depoſitum non red=didit, quod eſt iniuſtitiæ; nec qui propter temeritatem male rem geſſit, quod eſt ſtultitiæ; frugi appellari ſolet; eo tres uirtutes, fortitudinem, iuſtitiam, prudentiam, fru galitas complexa eſt: etſi hoc quidem commune eſt uir=tutum: omnes enim inter ſe nexæ, & coniugatæ ſunt. reliqua igitur, et quarta uirtus ut ſit ipſa frugalitas, ne=ceſſe eſt: eius enim uidetur eſſe proprium motus animi appetentis regere, & ſedare; ſemperq; aduerſantem libi dini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam: cui con trarium uitium nequitia dicitur. frugalitas, ut opinor, à fruge: qua nihil melius è terra oritur. nequitia ab eo (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tentemus, & luſiſſe pu temur, ſi nil ſit) ab eo, quod nequicquam eſt in tali homi=ne: ex quo idem nihili dicitur. qui ſit frugi igitur, uel, ſi mauis, moderatus, et temperans, eum neceſſe eſt eſſe cõ=ſtantem; qui autem conſtans, quietum; qui quietus, per=turbatione omni uacuum; ergo etiam ægritudine. & ſunt illa ſapientis: aberit igitur à ſapiẽte ægritudo. itaq; non inſcite Heracleotes Dionyſius ad ea diſputat, quæ apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo,

„ *Corq; meum penitus turgeſcit triſtibus iris,*
„ *Cum decore, atq; omni me orbatum laude recordor.*

num manus affecta recte eſt, cum in tumore eſt? aut num aliquod quoppiam membrum tumidum, ac tur=gidum non uitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tu=mens animus in uitio eſt. ſapientis autem animus ſem=per uacat uitio, nunquam turgeſcit, nunquam tumet. at iratus animus eiuſmodi eſt: nunquam igitur ſapiens.

iraſcitur: nam ſi iraſcitur, etiam concupiſcit: proprium eſt enim irati, cupere, à quo læſus uideatur, ei quammaximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum neceſſe eſt, ſi id conſecutus ſit, magnopere lætari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in ſapientem, ne ut iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientem ægritudo, caderet etiam iracundia. qua quoniam uacat, ægritudine etiam uacabit. etenim ſi ſapiens in ægritudinem incidere poſſet, poſſet etiam in miſericordiam, poſſet in inuidentiam: nō dixi in inuidiam, quæ tum eſt, cum inuidetur: ab inuidendo autem inuidentia recte dici poteſt, ut effugiamus ambiguum nomen inuidiæ: quod uerbum ductum eſt à nimis intuendo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

» Florem quiſnam liberum inuidit meum?

male latine uidetur. ſed præclare Actius: ut enim uidere, ſic inuidere florem rectius, quàm flori dicitur. nos conſuetudine prohibemur: poeta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri & inuidere. nam qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecundis dolet: ut Theophraſtus interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis angitur: itaq; dicit Calliſthenem incidiſſe in hominem ſumma potentia, ſummaq; fortuna, ſed ignarum quemadmodum rebus ſecundis uti conueniret. atqui quemadmodum miſericordia ægritudo eſt ex alterius rebus aduerſis, ſic inuidentia ægritudo eſt ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientem; ergo ne miſereri quidem. quòd ſi

ægre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo à ſapiente ægritudo. hæc ſic dicuntur à Stoicis, *concludunturq́; contortius. ſed latius aliquanto dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen utendum eſt eorum potiſſimum, qui maxime forti, &, ut ita dicam, uirili utuntur ratione, atque ſententia. nam* Peripatetici *familiares noſtri, quibus nihil eſt uberiũs, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem uel perturbationum, uel morborum animi mihi non ſanè probant: omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt: nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullum ſit omnino. nam ut corpus, etiam ſi mediocriter ægrum eſt, ſanum non eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas, caret ſanitate. itaq; præclare noſtri, ut alia multa, moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem corporum ægrorum ægritudinem nominauerunt. hoc propemodum uerbo* Græci *omnem animi perturbationem appellant: uocant enim* πάθος, *id eſt morbum, quicunq; eſt motus in animo turbidus. nos melius: ægris enim corporibus ſimillima eſt animi ægritudo. at non ſimilis ægrotationis eſt libido, non immoderata lætitia, quæ eſt uoluptas animi elata, & geſtiens. ipſe etiam metus non eſt morbi admodum ſimilis, quanquam ægritudini eſt finitimus: ſed proprie, ut ægrotatio in corpore, ſic ægritudo in animo nomen habet non ſeiunctum à dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda eſt, id eſt cauſa efficiens ægritudinem in animo, tanquam ægrotationem in corpore. nam ut medici, cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant: ſic nos, cauſa ægritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus.*

eſt igitur cauſa omnis in opinione, nec uero ægritudinis ſolum, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum: quæ ſunt genere quatuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus uel rationis expers, uel rationem aſpernans, uel rationi non obediens; isq; motus aut boni, aut mali opinione citetur: bifariam quatuor perturbationes æqualiter diſtributæ ſunt. nam duæ ſunt ex opinione boni: quarum altera, uoluptas geſtiens, id eſt præter modum elata lætitia opinione præſentis magni alicuius boni; altera uel cupiditas recte, uel libido dici poteſt: quæ eſt immoderata appetitio opinati magni boni rationi non obtemperans. ergo hæc duo genera, uoluptas geſtiens, & libido, bonorum opinione turbantur: ut duo reliqua, metus & ægritudo, malorum. nam & metus opinio magni mali impendentis: & ægritudo eſt opinio magni mali præſentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe angi: id autem eſt, ut is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere. his autem perturbationibus, quas in uita hominum ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat, omnibus uiribus, atque opibus repugnandum eſt, ſi uolumus hoc, quod datum eſt uitæ, tranquille, placidéq; traducere. ſed cæteras aliàs. nunc ægritudinem, ſi poſſumus, depellamus: id enim ſit propoſitum: quando quidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo: tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione uelis, ut ita dicam, remisq; fugienda. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam à ſocero Oenomao Rege Hippodamiam raptis nactus

nuptijs. Iouis iſte quidem pronepos: tam ne ergo abie-ctus, tamq; fractus?

” Nolite (inquit) hoſpites adire ad me ilico iſtic,
” Ne contagio mea bonis, umbra ue obſit:
” Tanta uis ſceleris in corpore hæret.

Tu te Thyeſta damnabis, orbabiſq; luce propter uim ſceleris alieni? quid? illum filium ſolis non'ne patris ipſius luce indignum putas?

” Refugere oculi: corpus macie extabuit:
” Lacrymæ peredere humore exanguis genas:
” Situ nidoris barba pedore horrida,
” Atq; intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.

hæc mala ò ſtultiſſime Aeeta ipſe tibi addidiſti. non erāt in ijs, quæ tibi caſus inuexerat, et quidem inueterato malo, cum tumor animo reſediſſet. eſt autem ægritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. ſed mœres uidelicet regni deſiderio, non filiæ: illam enim oderas, et iure fortaſſe; regno non æquo animo carebas. eſt autem impudens luctus mœrore ſe conficientis, quòd imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus Syracuſis expulſus Corinthi pueros docebat, uſq; eò imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius, qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerant ſuperbiam? is cum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq; ea urbe ſenio, & ægritudine eſſe confectus. hoc tu igitur cenſes ſapienti accidere poſſe, ut ægritudine opprimatur, id eſt miſeria? nam cum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt ægritudo. habet ardorem libido, leuitatem lætitia geſtiens, humilitatem metus: ſed ægritu-

do maiora quædam, tabem, cruciatum, afflictionem, fœditatem: lacerat, exeſt animum, planeq; conficit. hanc niſi exuimus ſic, ut abijciamus; miſeria carere non poſſumus. at hoc quidem perſpicuum eſt, tum ægritudinem exiſtere, cum quid ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet opinionem mali ægritudinem eſſe natura, ut quicunq; intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuo in ægritudine. Cyrenaici non omni malo ægritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. eſt id quidem non mediocre ad ægritudinem augendam: uidentur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur:

» *Ego, cum genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.*
» *Præterea ad Troiam cum miſi ad defendẽdam Græciã,*
» *Scibam me in mortiferũ bellum, non in epulas mittere.*

hæc igitur præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longe ante uideris. itaq; apud Euripidem à Theſeo dicta laudantur: licet enim, ut ſæpe facimus, in latinum illa conuertere.

» *Nam, qui hæc audita à docto meminiſſem uiro,*
» *Futuras mecum commentabar miſerias:*
» *Aut mortem acerbam, aut exilij mœſtam fugam,*
» *Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:*
» *Vt, ſiqua inuecta diritas caſu foret,*
» *Ne me imparatum cura laceraret repens.*

quod autem Theſeus à docto uiro ſe audiſſe dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagoræ: quem ferunt nunciata morte filij dixiſſe, ſciebam me genuiſſe mortalem. quæ uox declarat ij

eſſe hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. ergo id quidem non eſt dubium, quin omnia, quæ mala putantur, ſint improuiſa grauiora. itaque quanquam nõ hæc una res efficit maximam ægritudinem: tamen, quoniam multum poteſt prouiſio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, ſint ſemper omnia homini humana meditata. & nimirum hæc eſt illa præſtans, & diuina ſapientia; perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, antequam euenerit, non euenire poſſe arbitrari.

» *Quamobrem omnes, cum ſecundæ res ſunt maxime,*
» *Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam ærumnam ferant:*
» *Pericla, damna, exilia peregre rediens ſemper cogitet,*
» *Aut filij peccatum, aut uxoris mortẽ, aut morbũ filiæ:*
» *Communia eſſe hæc, fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum:*
» *Quicquid præter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.*

ergo hoc Terentius à philoſophia ſumptum cum tam commode dixerit, nos, è quorum fontibus id hauſtum eſt, non & dicemus hoc melius, & conſtantius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xantippe prædicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate; eodem uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo, & reuertentem. nec uero ea frons erat, quæ M. Craſſi illius ueteris, quem ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius; ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accepimus. iure autem erat ſemper idem uultus, cum mentis, à qua is fingitur, nulla

fieret mutatio: quare accipio equidem à Cyrenaicis hæc arma contra caſus, & euentus, quibus eorum aduenientes impetus diuturna præmeditatione frangantur: ſimulq; iudico, malum illud opinionis eſſe, non naturæ: ſi enim in re eſſent, cur fierent prouiſa leuiora? ſed eſt, iiſdem de rebus quod dici poſſit ſubtilius, ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus; qui cenſet neceſſe eſſe omneis in ægritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrentur, ſiue illa ante prouiſa, & expectata ſint, ſiue inueterauerint: nam neque uetuſtate minui mala, nec fieri præmeditata leuiora; ſtultamq; etiam eſſe meditationem futuri mali, aut fortaſſe ne futuri quidem: ſatis eſſe odioſum malum omne, cum ueniſſet: qui autem ſemper cogitauiſſet, accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri illud ſempiternum malum: ſi uero ne futurum quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam: ita ſemper angi, aut accipiendo, aut cogitando malo. leuationem autem ægritudinis in duabus rebus ponit, auocatione à cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contemplandas uoluptates: parere enim cenſet animum rationi poſſe, &, quò illa ducat, ſequi. uetat igitur ratio intueri moleſtias: abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas: à quibus cum cecinit receptui, impellit rurſum, & incitat ad conſpiciendas, totáq; mente contrectandas uarias uoluptates. quibus ille & præteritarum memoria, & ſpe conſequentium ſapientis uitam refertam putat. Hæc noſtro more nos diximus. Epicurei dicunt ſuo. ſed, quæ dicant, uideamus quo modo negligamus. Principio male reprehendunt præmeditationem rerum fu-

turarum: nihil eſt enim, quod tam obtundat, eleuetq́; ægritudinem, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil eſſe quod accidere non poſſit; quàm meditatio conditionis humanæ, quàm uitæ lex, commentatioq́; parendi: quæ non hoc affert, ut ſemper mœreamus, ſed ut nunquam: neque enim qui rerum naturam, qui uitæ uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mœret cum hæc cogitat, ſed tum uel maxime ſapientiæ fungitur munere: utrunq; enim conſequitur, ut & conſiderandis rebus humanis proprio philoſophiæ fruatur officio, & aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur: primum, quòd poſſe accidere diu cogitauerit; quæ cogitatio una maxime moleſtias omnes extenuat, & diluit: deinde, quòd humana ferenda intelligit: poſtremo, quòd uidet nullum malum eſſe niſi culpam; culpam autem nullam eſſe, cum id, quod ab homine non potuerit præſtari, euenerit. nam reuocatio illa quam affert, cum coll. 31. *à contuendis nos malis auocat, nulla eſt: non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicantibus ijs rebus, quas malas eſſe opinemur, diſſimulatio, uel obliuio. lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent, reſpirare non ſinunt: & tu obliuiſci iubes; quod contra naturam eſt: quod à natura datum eſt; auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina, ſed tamen magna, quam affert longinquitas, & dies. iubes me bona cogitare, obliuiſci malorum. diceres aliquid, & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quæ eſſent homine digniſſima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid mœres?*

aut cur ſuccumbis, cediſq; fortunæ? quæ peruellere te forſitan potuerit, & pungere, non potuerit certe uires frangere. magna uis eſt in uirtutibus. eas excita, ſi forte dormiunt. iam tibi aderit princeps fortitudo; quæ te animo tanto eſſe coget, ut omnia, quæ poſſint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. aderit temperantia; quæ eſt eadem moderatio, à me quidem paulo ante appellata frugalitas, quæ te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid eſt autem nequius, aut turpius effœminato uiro? ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimum eſſe uidetur in hac cauſa loci. quæ tamen ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum; cum & alienum appetas, &, qui mortalis natus, conditionem poſtules immortalium; & grauiter feras te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. prudentiæ uero quid reſpondebis dicenti uirtute ſe eſſe contentam, quo modo ad bene uiuendum, ſic & ad beate? quæ ſi extrinſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quærat aliunde; non intelligo, cur aut uerbis tam uehementer ornanda, aut re tantopere expetenda uideatur. ad hæc bona me ſi reuocas Epicure, pareo, ſequor, utor te ipſo duce, obliuiſcor etiam malorum, ut iubes; eóq; facilius, quòd ea ne in malis quidem ponenda cenſeo. ſed traducis cogitationes meas ad uoluptates: quas? corporis credo, aut quæ propter corpus uel recordatione, uel ſpe cogitentur. nunquid eſt aliud? recte ne interpretor ſententiam tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Græculus me audiéte Athenis ſenex Zeno, iſtorum acutiſſimus,

contendere, & magna uoce dicere ſolebat: eum eſſe beatum, qui præſentibus uoluptatibus frueretur, confideretq; ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte uitæ, dolore non interueniente; aut, ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem; ſi productior, plus habiturum iucundi, quàm mali: hæc cogitantem fore beatum, præſertim ſi & ante perceptis bonis contentus eſſet, nec deos extimeſceret. Habes formam Epicuri uitæ beatæ, uerbis Zenonis expreſſam, nihil ut poſſit negari. quid ergo? huius ne uitæ propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, aut Aeetam, de quo paulo ante dixi, aut Thelamonem pulſum patria exulantem atque egentem? in quo hæc admiratio fiebat:

» Hiccine eſt Thelamon ille, modo quem gloria ad cœlum extulit,
» Quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua.

quòd ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit, à grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his uoluptarijs: quam enim iſti bonorum copiam dicunt? fac ſanè ſummum bonum eſſe non dolere. quanquam id non uocatur uoluptas. ſed non neceſſe eſt nunc omnia. id ne eſt, quò traducti luctum leuemus? ſit ſanè ſummum malum dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careat, continuo ne fruitur ſummo bono? quid tergiuerſamur Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt hæc tua uerba, nec ne? in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam (fungar enim iam interpretis munere, ne

» quis me putet fingere) dicis hæc . Nec equidem habeo
» quod intelligam bonum illud detrahens eas uoluptates ,
» quæ ſapore percipiuntur ; detrahens eas etiam , quæ au=
» ditu , & cantibus ; detrahens eas etiam , quæ ex for=
» mis percipiuntur oculis , ſuaues motiones , ſiue quæ aliæ
» uoluptates in toto homine gignuntur quolibet è ſenſu .
» Nec uero ita dici poteſt , mentis lætitiam ſolam eſſe in
bonis : lætantem enim mentem ita noui ſpe eorum om=
nium , quæ ſupra dixi , fore ut natura ijs potiens dolore
careat . atque hæc quidem his uerbis , quiuis ut intelligat
quam uoluptatem norit Epicurus . deinde paulo infra .
» Sæpe quæſiui (inquit) ex ijs, qui appellantur ſapientes ,
» quid haberent , quod in bonis relinquerent , ſi illa detra=
» xiſſent , niſi uellent uoces inanes fundere : nihil ab his
» potui cognoſcere : qui ſi uirtutes ebullire uolent , &
» ſapientias , nihil aliud dicent , niſi eam uiam , qua effi=
» ciantur eæ uoluptates , quas ſupra dixi . Quæ ſequun=
tur , in eadem ſententia ſunt : totusq; liber , qui eſt de
ſummo bono , refertus & ſententijs , & uerbis tali=
bus eſt . ad hanccine igitur uitam Telamonem illum re=
uocabis , ut leues ægritudinem ? & ſi quem tuorum af=
flictum mœrore uideris , huic acipenſerem potius , q̃
aliquem Socraticum libellum dabis ? αὐλῶν hortabere
ut audiat uoces potius , quàm Platonis ? expones ,
quæ ſpectet florida , & uaria ? faſciculum ad nares
admouebis ? incendes odores ? & ſertis redimiri iu=
bebis , & roſa ? ſi uero aliquid etiam , tum planè lu=
ctum omnem abſterſeris ? hæc Epicuro confitenda
ſunt , aut ea , quæ modo expreſſa ad uerbum dixi ,
tollenda de libro , uel totus liber potius abijciendus : eſt

enim confertus uoluptatibus. quærendum igitur, quemadmodum ægritudine priuemus eum, qui ita dicat:

» Pol mihi fortuna magis nunc deſit, quàm genus:
» Nanq; regnũ ſuppetebat mihi: ut ſcias quanto è loco,
» Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.

quid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

» Ex opibus ſummis opis egens Hector tuæ.

huic ſubuenire debemus: quærit enim auxilium.

» Quid petam præſidi, aut exequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga
» Freta ſim? arce, et urbe orba ſũ: quò accedã? quò applicẽ?
» Cui nec aræ patriæ domi ſtant; fractæ, & diſiectæ iacent:
» Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes
» Deformati, atq; abiete criſpa.

ſcis, quæ ſequantur: & illud in primis.

» O pater, ò patria, ò Priami domus,
» Septum altiſono cardine templum:
» Vidi ego te, aſtante ope barbarica,
» Tectis cælatis, laqueatis,
» Auro, ebore inſtructam regifice.

ò poetam egregium: quanquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, & inopinata eſſe grauiora. exaggeratis igitur Regis opibus, quæ uidebantur ſempiternæ fore, quid adiungit?

» Hæc omnia uidi inflammari,
» Priamo ui uitam euitari,
» Iouis aram ſanguine turpari.

*præclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, &
modis lugubre. eripiamus huic ægritudinem: quo mo
do? collocemus in culcitra plumea: pſaltriam adduca=
mus: cedrum incendamus: demus ſcutellam dulcicu=
læ potionis: aliquid prouideamus & cibi. hæc tandem
bona ſunt, quibus ægritudines grauiſſimæ detrahan=
tur? tu enim paulo ante ne intelligere te quidem alia bo
na dicebas. reuocari igitur oportere à mœrore ad cogi
tationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, ſi,
quid eſſet bonum, conueniret. dicet aliquis: quid? er=
go tu Epicurum exiſtimas iſta uoluiſſe, aut libidinoſas
eius fuiſſe ſententias? ego uero minime: uideo enim ab
eo dici multa ſeuere, multa præclare. itaq;, ut ſæpe di
xi, de acumine eius agitur, non de moribus. quamuis
ſpernat uoluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen
meminero, quod uideatur ei ſummum bonum: non
enim uerbo ſolum poſuit uoluptatem, ſed explanauit
quid diceret: ſaporem inquit, & corporum comple=
xum, & ludos, atq; cantus, & formas eas, quibus
oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior?
cupio refelli: quid enim laboro, niſi ut ueritas in omni
quæſtione explicetur? at idem ait non creſcere uolupta=
tem dolore detracto, ſummamq; uoluptatem nihil dole
re. paucis uerbis tria magna peccata: unum, quòd ſe=
cum ipſe pugnat: modo enim, ne ſuſpicari quidē ſe quic
quam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarentur uoluptate:
nunc autem, ſummam uoluptatem eſſe dolore carere.
poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? alterum eſt pecca=
tum, quòd, cum in natura tria ſint, unū gaudere, alte
rum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere, hic putat
primum,*

primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit à non dolendo uoluptatem. tertium peccatum cõmune cum quibuſdam, quòd, cum uirtus maxime expetatur, eiusq; adipiſcendæ cauſa philoſophia quæſita ſit, ille à uirtute ſummum bonum ſeparauit. at laudat, & ſæpe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, *cum largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium, uerbis tamen defendebat ærarium. quid uerba audiam, cum facta uideam?* Piſo *ille* Frugi *ſemper contra legem frumentariam dixerat. is lege lata conſularis ad frumentum accipiendum uenerat. animaduertit* Gracchus *in concione* Piſonem *ſtantem. quærit audiente populo* R. *qui ſibi conſtet, cum ea lege frumentum petat, quàm diſſuaſerat? nolim, inquit, mea bona* Gracche *tibi uiritim diuidere liceat: ſed ſi facias, partem petam. parum ne declarauit uir grauis, & ſapiens, lege* Sempronia *patrimonium publicum diſſipari? lege orationes* Gracchi*: patronum ærarij eſſe dices. negat* Epicurus *iocunde poſſe uiui, niſi cum uirtute uiuatur: negat ullam in ſapientem uim eſſe fortunæ: tenuem uictum antefert copioſo: negat ullum eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cum uoluptate pugnantia. non iſtam dicit uoluptatem. dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. age, ſi uoluptatem nõ intelligimus, ne dolorem quidem? nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mentionem facere uirtutis. & conqueruntur quidam* Epicurei *uiri optimi (nam nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere contra* Epicurum. *ita credo, de honore, aut de dignitate contendimus. mihi ſummum in animo bonum uidetur, illi autem in corpo=*

re: mihi in uirtute, illi in uoluptate. & illi pugnant: et quidem uicinorum fidem implorant. multi autem ſunt, qui ſtatim conuolent. ego ſum is, qui dicam me non laborare, actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipſo cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio unquam fuit. hi nimis iracunde agunt, præſertim cum ab his non ſanè animoſe defendatur ſententia, pro qua non in ſenatu, non in concione, non apud exercitum, neq; apud Cenſores dicere audeant. ſed cum iſtis aliàs, et eo quidem animo, nullum ut certamen inſtituam, uerum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: ſi maxime uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem; ſiue, ut honeſtius dicã, nihil facere, niſi quod expediat; ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam; quoniam hæc plauſibilia nõ ſunt, ut in ſinu gaudeant, glorioſe loqui deſinãt. Cyrenaicorum reſtat ſententia: qui tum ægritudinem cenſent exiſtere, ſi nec opinato quid euenerit. eſt id quidem magnum, ut ſupra dixi: etiam Chryſippo ita uideri ſcio, quod prouiſum ante nõ ſit, id fieri uehemẽtius. ſed nõ ſunt in hoc omnia: quãquam hoſtium repens aduentus magis aliquanto conturbat, q̃ expectatus: & maris ſubita tempeſtas, q̃ ante prouiſa, terret nauigantes uehementius: et eiuſmodi ſunt pleraq;. ſed cum diligenter nec opinatorum naturã conſideres, nihil aliud reperias, niſi omnia ſubita uideri maiora, & quidem ob duas cauſas: primum, quòd, quanta ſint quæ accidũt, conſiderandi ſpatium non datur: deinde cum uidetur præcaueri potuiſſe, ſi prouiſum eſſet; quaſi culpa contractum malum ægritudinem acriorem facit. quod ita eſſet dies declarat: quæ procedens ita mi-

l. eſſe

tigat, ut iiſdem malis manētibus nō modo leniatur ægritudo, ſed in pleriſq; tollatur. Carthaginenſes multi Romæ ſeruierunt, Macedones rege Perſe capto. uidi etiā in Peloponēſo, cum eſſem adoleſcēs, quoſdā Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare.

» Hæc omnia uidi.

ſed & iam decantauerant fortaſſe: eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, ut eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magiſq; me mouerant Corinthi ſubito aſpectæ parietum ruinæ, q̄ ipſos Corinthios: quorum animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. legimus librum Clitomachi, quem ille euerſa Carthagine miſit conſolandi cauſa ad captiuos ciues ſuos. in eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quam ſe ait in cōmentarium retuliſſe. cum ita poſitum eſſet, uideri fore in ægritudine ſapientem patria capta: quæ Carneades contra dixerit, ſcripta ſunt. tanta igitur calamitatis præſentis adhibetur à philoſopho medicina, quanta inueteratæ ne deſideratur quidem. nec ſi aliquot annis poſt idem ille liber captiuis miſſus eſſet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus: ſenſim enim & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipſa res immutari ſoleat, aut poſſit: ſed id, quod ratio debuerat, uſus docet, minora eſſe ea, quæ ſint uiſa maiora. quid ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino conſolatione ulla, qua ſolemus uti, cum leuare dolorem mœrentium uolumus? hæc enim ferè tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum uideri. atqui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, neceſſe eſſe homini tale aliquid accidere. hæc enim oratio de ipſa ſumma mali nihil de=

trahit: tantùm modo affert, nihil eueniſſe, quod non opinandum fuiſſet. neq; tamen genus id orationis in conſolando non ualet: ſed id haud ſciam an plurimum. ergo iſta nec opinata non habent tantam uim, ut ægritudo ex his omnis oriatur: feriunt enim fortaſſe grauius, non id efficiunt, ut ea, quæ accidant, maiora uideantur. quia recentia ſunt, uidentur, non quia repentina. duplex eſt igitur ratio ueri reperiendi, non in ijs ſolum, quæ mala, ſed in ijs etiam, quæ bona uidentur. nam aut de ipſius rei natura, qualis, & quanta ſit, quærimus, ut de paupertate non nunquam; cuius onus diſputando leuamus, docentes, quàm parua, & quàm pauca ſint, quæ natura deſideret; aut à diſputandi ſubtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates *commemoratur, hic* Diogenes*, hic Cæcilianum illud,*

» *Sæpe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.*

cum enim paupertatis una eademq; ſit uis, quidnam dici poteſt quamobrem C. Fabricio *tolerabilis ea fuerit, alij negent ſe ferre poſſe? huic igitur alteri generi ſimilis eſt ea ratio conſolandi, quæ docet humana eſſe, quæ acciderint. non enim ſolum id continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani; ſed ſignificat tolerabilia eſſe, quæ & tulerint, & ferant cæteri. de paupertate agitur: multi patientes pauperes commemorantur. de contemnendo honore: multi inhonorati proferuntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorumq;, qui priuatum ocium negocijs publicis antetulerunt, nominatim uita laudatur: nec ſiletur illud potentiſſimi* Regis Anapæ*ſtum, qui laudat ſenem, & fortunatum eſſe dicit, quòd inglorius ſit, atq; ignobilis ad ſupremum diem peruen=*

turus . ſimiliter cõmemorandis exemplis,orbitates quoq; liberorum prædicantur ; eorumq;,qui grauius ferunt, luctus,aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio cætero= rum facit,ut ea, quæ acciderint, multo minora, quàm quanta ſint exiſtimata,uideantur . ita fit ſenſim cogitan tibus,ut,quantum ſit ementita opinio, appareat . atque hoc idem & Telamon ille declarat,

» *= ego cum genui:-*

& Theſeus,

» *Futuras mecum commentabar miſerias :*

& Anaxagoras , ſciebam me genuiſſe mortalem : hi enim omnes diu cogitantes de rebus humanis , intellige= bant eas nequaquam pro opinione uulgi eſſe extimeſcen das . & mihi quidem uidetur idem ferè accidere ijs,qui ante meditantur, quod ijs, quibus medetur dies : niſi quod ratio quædam ſanat illos,hoc ipſa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum ſit eſſe maximum,nequaquam eſſe tantum,ut uitam bea tam poſſit euertere . hoc igitur efficitur , ut ex illo nec opinato plaga maior ſit , nõ,ut illi putant,ut,cum duo= bus pares caſus euenerint,is modo ægritudine afficiatur, cui ille nec opinatus caſus euenerit . itaq; dicuntur non nulli in mœrore,cum de hac cõmuni omnium conditiõe audiſſent, ea lege nos eſſe natos, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali , grauius etiam tuliſſe . quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antiochum , re= prehendere Chryſippum ſolebat laudantem Euripideum carmen illud,

» *Mortalis nemo eſt,quem non attingat dolor,*

» *Morbuſq;.multi. ſunt humandi liberi,*

„ Rurſum creandi: morsq; eſt finis omnibus,
„ Quæ generi humano angorem nequicquam afferunt.
„ Reddenda eſt terræ terra: tum uita omnibus
„ Metenda,ut fruges. ſic iubet neceſſitas.

negabat genus hoc orationis quicquam omnino ad leuandam ægritudinem pertinere: id enim ipſum dolendum eſſe dicebat,quòd in tam crudelem neceſſitatem incidiſſemus. nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maliuolos cõſolandos eſſe accommodatam.mihi uero longe uidetur ſecus.nam & neceſſitas ferendæ conditionis humanæ quaſi cum deo pugnare cohibet,admonetq; eſſe hominem; quæ cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum non,ut animum maleuolorum oblectet,affertur, ſed ut ille,qui mœret, ferendum ſibi id cenſeat,quod uideat multos moderate,et tranquille tuliſſe: omnibus enim modis fulciendi ſunt,qui ruũt, nec cohærere poſſunt propter magnitudinem ægritudinis. ex quo ipſam ægritudinem λύπην Chryſippus,quaſi λύσιν, id eſt ſolutionem totius hominis, appellatã putat.quæ tota poterat euelli explicata,ut principio dixi,cauſa ægritudinis: eſt enim nulla alia,niſi opinio,& iudiciũ magni præſentis,atq; urgentis mali.itaq; & dolor corporis,cuius eſt morſus acerrimus,perfertur ſpe propoſita boni: et acta ætas honeſte,ac ſplendide tantam affert cõſolationem,ut eos,qui ita uixerint, aut non attingat ægritudo,aut perleuiter pungat animi dolor. ſed ad hanc opinionem mali cum illa etiam opinio acceſſit,oportere,rectum eſſe,ad officium pertinere, ferre illud ægre,quod acciderit; tum deniq; efficitur illa grauis ægritudinis perturbatio.ex hac opinione ſunt illa uaria,

& deteſtabilia genera lugendi,pedores,muliebres lacerationes genarũ,pectoris,fœminum,capitis percuſſiones. hinc ille Agamemnon Homericus,& idem Accianus,

» Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum Regem in luctu capillum ſibi euellere,quaſi caluitio mœror leuaretur.ſed hæc omnia faciunt opinantes ita fieri oportere. itaq; & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, ꝙ is ſeptimo die poſt filiæ mortem hoſtias immolaſſet. at quàm rhetorice? quàm copioſe? quas ſententias colligit? quæ uerba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. quæ nemo probaret,niſi inſitum illud in animis haberemus,omneis bonos interitu ſuorum quamgrauiſſime mœrere oportere. ex hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte,

» Qui miſer in campis mœrens errabat Aleis

» Ipſe ſuum cor edens,hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur lapidea,propter æternum credo in luctu ſilentium. Hecubam autem putant propter animi acerbitatem quandam,et rabiem fingi in canem eſſe conuerſam. ſunt autem alij,quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſæpe delectat,ut illa apud Ennium nutrix.

» Cupido cepit miſeram nunc me,proloqui

» Cœlo atq; terræ Medeæ miſerias.

hæc omnia recta,uera,debita putantes, faciunt in dolore: maximeq; declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quòd ſi qui forte,cum in luctu eſſe uellent,aliquid fecerunt humanius,aut ſi hilarius locuti ſunt,reuocant ſe rurſus ad mœſtitiam, peccatiq; ſe inſimulant, quod

dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogunt. quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt cõſecuta, intellectumq; eſt nihil profici mœrendo, non'ne declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

» Decreui tantiſper me minus iniuriæ

» Chremes meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decernit, ut miſer ſit: num quis igitur quicquam decernit inuitus?

» Malo quidem me quouis dignum deputem.

malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. uides ergo opinionis eſſe, nõ naturæ malũ. quid, quod res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerũ quotidianæ neces, interitusq; multorũ ſedationẽ mœrendi afferunt: apud quẽ ita dicitur;

» Nanq; nimis multos, atq; omni luce, cadentes

» Cernimus: ut nemo poſſit mœrore uacare.

» Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos

» Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tempori ſeruiẽtem. an eſt ullum tempus, quoniã quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui nõ ponendæ curæ ægritudinis cauſa ſeruiamus? cõſtabat, eos, qui cõcidentem uulneribus Cn. Pompeium uidiſſent, cum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoq; ſpectaculo ſibi timerent, ꝙ ſe claſſe hoſtiũ circunfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fuga; poſteaquam Tyrum ueniſſent, tum affictari, lamentariq; cœpiſſe.

timor igitur ab ijs ægritudinem potuit repellere, ratio ac ſapientia uera non poterit? quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponendũ dolorem, quàm cum eſt intellectum nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt. uoluntate igitur, & iudicio ſuſcipi ægritudinem confitendum eſt. idq; indicatur eorũ patientia, qui cum multa ſint ſæpe perpeſſi, facilius ferunt quicquid accidit, obduruiſſeq; ſeſe contra fortunam arbitrantur: ut ille apud Euripidem;

» Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,
» Nec tam erumnoſo nauigauiſſem ſalo,
» Eſſet dolendi cauſa, ut iniecto equulei
» Freno repente tactu exagitantur nouo.
» Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.

defatigatio igitur miſeriarum ægritudines cum faciat leuiores; intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſam atq; fontem eſſe mœroris. philoſophi ſummi, nec dum tamen ſapientiam conſecuti, non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe? ſunt enim inſipientes; neq; inſipientia ullum maius malum eſt: neq; tamen lugent. quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & æquum, & ad officium pertinere, ægre ferre, quòd ſapiens non ſis. quod idem affingimus huic ægritudini: in qua luctus ineſt: quæ omnium maxima eſt. itaq; Ariſtoteles ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam; ait eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe uidere, quòd paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiã planè abſolutam fore. Theophraſtus autem moriens accuſaſſe naturã dicitur, quòd ceruis, &

cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet; hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet: quorum ſi ætas potuiſſet eſſe longinquior, futurum fuiſſe, ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. querebatur igitur ſe tum, cum illa uidere cœpiſſet, extingui. quid? ex cæteris philoſophis non ne optimus, & grauiſſimus quiſq; confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi etiam atq; etiam eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, hærere intelligant, ægritudine premuntur: nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium conſularem, qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amiſſis filijs; qualis M. Cato, prætore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in conſolatione collegimus. quid hos aliud placauit, niſi quòd luctum, & mœrorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes ægritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes ægritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe ægritudinem. Contra dicuntur hæc. quis tam demens, ut ſua uoluntate mœreat? natura affert dolorem. cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat: premit enim, atq; inſtat, nec reſiſti poteſt. itaq; Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo, fractus eſt. de cuius commutata mente ſic dicitur,

» Nec uero tanta præditus ſapientia
» Quiſquam eſt, qui aliorum erumnam dictis alleuans,
» Non idem, cum fortuna mutata impetum

» *Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua;*
» *Vt illa ad alios dicta & præcepta excidant.*

hæc cum diſputant, hoc ſtudent efficere, naturæ obſiſti nullo modo poſſe: ij tamen fatentur grauiores ægritudines ſuſcipi, quàm natura cogat. quæ igitur amentia, ut nos quoque idem ab alijs requiramus? ſed plures ſunt cauſæ ſuſcipiendi doloris. primum illa opinio mali, quo uiſo atque perſuaſo ægritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quædam: exiſtimant enim dijs immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi eorum plaga perculſi, afflictos ſe & ſtratos eſſe fateantur. ſed hæc inter ſe quàm repugnent, plerique non uident: laudant enim eos, qui æquo animo moriãtur: qui alterius mortem æquo animo ferant, eos putant uituperandos. quaſi fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquam plus alterum diligat, quàm ſe. præclarum illud eſt, &, ſi quæris, rectum quoq; & uerum, ut eos, qui nobis chariſſimi eſſe debeant, æque ac noſmet ipſos amemus: ut uero plus, fieri nullo pacto poteſt: ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quàm ſe amet, ego illum plus, quàm me. perturbatio uitæ, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequatur. ſed de hoc aliàs. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram, ne illos plus, quàm ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certe quàm noſmet ipſos diligamus. nam quod aiunt pleroſque conſolationibus nihil leuari, adiungúntq; conſolatores ipſos conſiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuum fortuna conuerte=

rit,utrunque diſſoluitur : ſunt enim iſta non naturæ uitia,ſed culpæ : ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet . nam & qui non leuantur,ipſi alios ad miſeriam inuitant : & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque ut alijs auctores ipſi fuerunt , non ſunt uitioſiores , quàm ferè plerique,qui auari auaros,gloriæ cupidos glorioſi reprehendunt : eſt enim proprium ſtultitiæ aliorum uitia cernere,obliuiſci ſuorum . ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum,cum conſtet ægritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna . nam ſi eadem res eſt , & idem eſt homo : qui poteſt quicquam de dolore mutari , ſi neque de eo , propter quod dolet ; quicquam eſt mutatum , neque de eo, qui dolet ? cogitatio igitur diuturna nihil eſſe in re mali , dolori medetur , non ipſa diuturnitas . hic mihi afferunt mediocritates . quæ ſi naturales ſunt , quid opus eſt conſolatione ? natura enim ipſa terminabit modum . ſin opinabiles , opinio tota tollatur . ſatis dictum eſſe arbitror , ægritudinem eſſe opinionem mali præſentis ; in qua opinione illud inſit , ut ægritudinem ſuſcipere oporteat . additur ad hanc diffinitionem à Zenone recte , ut illa opinio præſentis mali ſit recens . hoc autem uerbum ſic interpretatur , ut non tantum illud recens eſſe uelit , quod paulo ante acciderit ; ſed quàm diu in illo opinato malo uis quædam inſit , & uigeat , & habeat quandam uiriditatem , tam diu appelletur recens : ut Arthemiſia illa Mauſoli Cariæ Regis uxor : quæ nobile illud Halicarnaſi fecit ſepulcrum , quàm diu uixit , uixit in luctu , eodemq; etiam confecta contabuit . huic erat illa opinio quotidie recens : quæ

tum denique non appellabatur recens, cum vetuſtate exaruit. hæc igitur officia ſunt conſolantium, tollere ægritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt, qui non magnum malum, ut Peripatetici. ſunt, qui abducunt à malis ad bona, ut Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illā opinionem mœrenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atq; debito. ſunt etiam, qui hæc omnia genera conſolandi colligunt: alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia in conſolationem unam coniecimus: erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quàm in corporum: ut Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

» *Atqui Prometheu te hoc tenere exiſtimo,*
» *Mederi poſſe rationem iracundiæ;*
reſpondet,
» *Si quidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,*
» *Non adgraueſcens uulnus illidat manus.* i. ad graueſcens

erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum: altera & de communi conditione uitæ, & propriæ, ſi quid ſit de ipſius, qui mœreat, diſputandum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cum intelligas nihil poſſe profici. nam Cleanthes quidem ſapientem conſolatur: qui conſolatione non eget. nihil

enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris, non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. & tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, *ſuſcipi aliquando ægritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum* Cleanthes *ipſe fatetur. quid enim dicemus? cum* Socrates Alcibiadi *perſuaſiſſet, ut accepimus, eum nihil hominis eſſe, nec quicquam inter* Alcibiadem *ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe* Alcibiades *affliclaret, lacrymanſq́; Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq́; depelleret: quid dicemus* Cleanthe*? num in illa re, quæ ægritudine* Alcibiadem *afficiebat, mali nihil fuiſſe? quid illa* Lyconis*, qualia ſunt? qui ægritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunæ, & corporis incommodis, non animi malis. quid ergo? illud, quod* Alcibiades *dolebat, non ex animi malis uitijſq́; conſtabat?* Ad Epicuri *conſolationem ſatis eſt ante dictum.* Ne *illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & uſitata eſt, & ſæpe prodeſt:* Non *tibi hoc ſoli. prodeſt hæc quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus: ſunt enim, qui reſpuant: ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſq; eorum, qui ſapienter tulerunt; non quo quiſq; incommodo affectus ſit, prædicandum eſt.* Chryſippi *ratio ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus ægritudinis difficilis. magnum opus eſt probare mœrenti, illum ſuo iudicio, & quod ſe ita putet oportere facere, mœrere. nimirum igitur, ut in cauſis non ſemper utimur eodem ſtatu (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiæ natu-*

ram, ad perſonam accommodamus: ſic in ægritudine lenienda: nam quam quiſq; curationem recipere poſſit, uidendum eſt. ſed neſcio quo pacto ab eo, quod erat à te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quæſieras: cui aut malum uideri nullum poteſt, quod uacet turpitudine; aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq; appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq; ad ægritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe q̃ maxime excruciari, luctuq; confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cum hoc ipſum proprie non quæreretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen ut uideremus, quicquid in ægritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem à nobis id genus ægritudinis, quod unum eſt omnium maximum, ut eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopere quærenda arbitraremur. ſunt enim certa, quæ de paupertate, certa, quæ de uita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certæ ſcholæ ſunt de exilio, de interitu patriæ, de debilitate, de cæcitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. hæc Græci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quærunt, quanquam planè diſputationis ſunt, delectationis. & tamen ut medici toto corpore curando minimæ etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam ægritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quæ modo dixi, ſi quid

extitit: & ſi ſingularum rerum ſunt propriæ conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum uoles. ſed ad eundem fontem reuertendum eſt, ægritudinem omnem procul abeſſe à ſapiente, ꝙ inanis ſit, ꝙ fruſtra ſuſcipiatur, ꝙ nõ natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadã inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt uoluntarium, ægritudo erit ſublata illa mœrens, morſus tamen, et contractiunculæ quædam animi relinquentur. hanc dicant ſanè naturalem, dum ægritudinis nomen abſit, graue, tetrum, funeſtum, quod cũ ſapientia eſſe, atq; ut ita dicam, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt ægritudinis, q̃ multæ, q̃ amaræ, quæ ipſo trunco euerſo, omnes elidendæ ſunt, & ſi neceſſe erit, ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc, cuicuimodi eſt, ocium. ſed ratio una omnium eſt ægritudinum, plura nomina: nã & inuidere ægritudinis eſt, & æmulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, mœrere, erumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. hæc omnia diffiniunt Stoici: eaq; uerba, quæ dixi, ſingularum rerum ſunt, non, ut uidentur, eaſdem res ſignificant, ſed aliquid differunt: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hæ ſunt illæ fibræ ſtirpium, quas initio dixi, perſequendæ, & omnes elidendæ, ne ulla unquam poſſit exiſtere. magnum opus, & difficile. quis negat? quid autem præclarum, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem hæc hactenus. cætera, quotieſcunque uoletis, & hoc loco, & alijs parata nobis erunt.

M.T.C.

coll.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVARTVS, DE RELIQVIS ANIMI PERTVRBATIONIBVS.

C Vm multis locis noſtrorum hominum ingenia, uirtuteſq; Brute ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quæ ſero admodum expetita, in hác ciuitatem è Græcia tranſtulerunt. nam cum à primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiam legibus auſpicia, cerimoniæ, comitia, prouocationes, patrum conſilium, equitum, peditumq; deſcriptio, tota res militaris diuinitus eſſet cõſtituta, tum progreſſio admirabilis, incredibiliſq; curſus ad omnem excellentiam factus eſt, dominatu regio Rep. liberata. nec uero hic locus eſt, ut de moribus inſtitutiſq; maiorum, et diſciplina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs hæc locis ſatis accurate à nobis dicta ſunt, maximeq; in ijs ſex libris, quos de Rep. conſcripſimus. hoc autem loco conſideranti mihi ſtudia doctrinæ, multa ſanè occurrunt, cur ea quoq; accerſita aliunde, neq; ſolum expetita, ſed etiam conſeruata, & culta uideantur. erat enim illis penè in conſpectu præſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia temporibus ijſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit præclarus auctor nobilitatis tuæ. Pythagoræ autem doctrina cum longe, lateq; flueret,

permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatem: idq́; cum coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiam ueſtigijs indicatur: quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Græcia potentiſſimis, & maximis urbibus ea, quæ magna dicta eſt, in hisq́; primum ipſius Pythagoræ, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet, noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas uoces aures clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoq; Regem Pythagoreum à poſterioribus exiſtimatum. nam cum Pythagoræ diſciplinam, & inſtituta cognoſcerent, Regisq́; eius æquitatem, & ſapientiam à maioribus ſuis accepiſſent, ætates autem & tempora ignorarent propter uetuſtatem; eum, qui ſapientia excelleret, Pythagoræ auditorem fuiſſe crediderunt. & de coniectura quidem hactenus. ueſtigia autem Pythagoreorum, quanquam multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur, quoniam non id agitur hoc tempore. nam cum carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & præcepta quædam occultius tradere, & mentes ſuas à cogitationum intentione cantu, fidibusq́; ad tranquillitatem traducere; grauiſſimus auctor in originibus dixit Cato, morem apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut deinceps, qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atq; uirtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quanquam id quidem etiam XII tabulæ declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt. nec uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quòd deorum pul=

uinaribus, & epulis magiſtratuum fides præcinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinæ. mihi quidem etiam Appij Cæci *carmen, quod ualde* Panætius *laudat epiſtola quadam, quæ eſt ad* Q. Tuberonem, Pythagoreorum *uidetur. multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quæ prætereo, ne ea, quæ peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur. ſed ut ad propoſitum redeat oratio: quàm breui tempore quot, & quanti poetæ, qui autem oratores extiterunt? facile ut appareat noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul ut uelle cœpiſſent. ſed de cæteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſæpe diximus. ſapientiæ ſtudium uetus id quidem in noſtris: ſed tamen, ante* Lælij *ætatem, &* Scipionis, *non reperio quos appellare poſſim nominatim. quibus adoleſcentibus* Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem *uideo ad ſenatum ab* Athenienſibus *miſſos eſſe legatos. qui cum* Reip. *nullam unquam partem attigiſſent, eſſentq́; eorum alter* Cyrenæus, *alter* Babylonius; *nunquam profecto ſcholis eſſent excitati, neq; ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinæ. qui cum cætera literis mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorum; hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quàm literis perſecuti ſunt. itaq; illius ueræ, elegantiſq́; philoſophiæ, quæ ducta à* Socrate *in* Peripateticis *adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus* Stoicis, *cum* Academici *eorum controuerſias diſceptarent; nulla ferè ſunt, aut pauca admodum latina monumenta, ſiue propter magnitudinem re-*

rum, occupationemq́; omnium, ſiue etiam, quòd imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum interim illis ſilentibus C. A*mafanius extitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimum diſciplinam, ſiue quòd erat cognitu perfacilis, ſiue quòd inuitabatur illecebris blandis uoluptatis, ſiue etiam, quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. poſt* A*mafanium autem multi eiuſdem æmuli rationis multa cum ſcripſiſſent,* I*taliam totam occupauerunt: quodq́; maximum argumentum eſt, non dici illa ſubtiliter, quòd & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum eſſe diſciplinæ putant. ſed defendat quidem quod quiſq; ſentit: ſunt enim iudicia libera. nos inſtitutum tenebimus: nullisq; unius diſciplinæ legibus aſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaq; re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cum ſæpe aliàs, tum nuper in* T*uſculano ſtudioſe egimus: itaq; expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur: ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus, ſic acta res eſt.* M. D*icat, ſi quis uult, de qua re diſputare uelit.* A. N*on mihi uidetur omni animi perturbatione poſſe ſapiens uacare.* M. A*egritudine quidem heſterna diſputatione uidebatur: niſi forte temporis cauſa aſſentiebare.* A. M*inime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua.* M. N*on igitur exiſtimas cadere in ſapientem ægritudinem?* A. P*rorſus nó arbitror.* M. A*tqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis non poteſt, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum eſt abſen=*

tium metus,quarum præſentium eſt ægritudo . ſublata igitur ægritudine, ſublatus eſt metus . reſtant duæ perturbationes,lætitia geſtiens,& libido : quæ ſi non cadent in ſapientem, ſemper mens erit tranquilla ſapientis. A. *Sic prorſus intelligo.* M. *Vtrum igitur mauis ? ſtatim ne nos uela facere,an quaſi è portu egredientes paululum remigare ?* A. *Quidnam eſt iſtuc? non enim intelligo.* M. *Quia Chryſippus et Stoici,cum de animi perturbationibus diſputant,magnam partem in his partiendis,& definiendis occupati ſunt : illa eorum perexigua oratio eſt,qua medeantur animis,nec eos turbulentos eſſe patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt : ſpinas partiendi,& diffiniendi prætermittunt . quærebam igitur,utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paululum dialecticorum remis propellerem.* A. *Iſto modo uero : erit enim hoc totum, quod quæro , ex utroq; perfectius.* M. *Eſt id quidem rectius : ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius.* A. *Faciam equidem : tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius , quàm dicuntur à Græcis.* M. *Enitar quidem : ſed intento opus eſt animo , ne omnia dilabantur , ſi unum aliquod effugerit . Quoniam , quæ Græci* πάθη *uocant, nobis perturbationes appellari magis placet,quàm morbos ; in his explicandis ueterem illam equidem Pythagoræ primum,deinde Platonis deſcriptionem ſequar : qui animum in duas partes diuidunt : alteram rationis participem faciunt,alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidam, quietamq; conſtantiam : in illa altera motus turbidos tum iræ, tum cupiditatis, contrarios, inimicosq; rationi.*

ſit igitur hic fons. utamur tamen in his perturbatio= nibus deſcribendis Stoicorum diffinitionibus, & partitio nibus: qui mihi uidentur in hac quæſtione uerſari acu= tiſſime. Eſt igitur Zenonis hæc diffinitio, ut perturba= tio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa à recta ratione con tra naturam animi commotio. quidam breuius, pertur bationem eſſe appetitum uehementiorem dicunt: ſed ue= hementiorem eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit à naturæ conſtantia. partes autem perturbationum uo= lunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opi= natis malis: ita eſſe quattuor. ex bonis libidinem, & lætitiam; ut ſit lætitia præſentium bonorum, libido fu= turorum: ex malis metum & ægritudinem naſci cen= ſent, metum futuris, ægritudinem præſentibus: quæ enim uenientia metuuntur, eadem efficiunt ægritudi= nem inſtantia. lætitia autem, & libido in bonorum opi nione uerſantur, cum libido ad id, quod uidetur bo= num, illecta, & inflammata rapiatur, lætitia, ut ade= pta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat: na= tura enim omnes ea, quæ bona uidentur, ſequuntur, fu giuntq; contraria. quamobrem ſimul obiecta ſpecies cu iuſpiam eſt, quod bonum uideatur, ad id adipiſcen= dum impellit ipſa natura. id cum conſtanter pruden= terq; fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appel= lant, nos appellamus uoluntatem. eam illi putant in ſo= lo eſſe ſapiente: quam ſic diffiniunt. uoluntas eſt, quæ quid cum ratione deſiderat: quæ autem aduerſa ratio= ne incitata eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effrenata, quæ in omnibus ſtultis inuenitur. itemq;, cum ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo, duplici=

ter id contingit. nam cum ratione animus mouetu r placide, atq; conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illa lætitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quam ita diffiniunt, ſine ratione animi elationem. quomodoq; bona natura appetimus, ſic à malis natura declinamus: quæ declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq; intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quæ autem ſine ratione, & cum exanimatione humili, atq; fracta, nominetur metus. eſt igitur metus rationi aduerſa cautio. præſentis autem mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autem ægritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animoſq; demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaq; hæc prima definitio eſt, ut ægritudo ſit animi aduerſante ratione contractio. ſic quatuor perturbationes ſunt, tres conſtantiæ: quoniam ægritudini nulla conſtantia opponitur. ſed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione. itaq; eas diffiniunt preſſius, ut intelligatur non modo quàm uitioſæ, ſed etiam quàm in noſtra ſint poteſtate. eſt igitur ægritudo, opinio recens mali præſentis: in quo demitti contrahiq; animo rectum eſſe uideatur. Lætitia opinio recens boni præſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido opinio uenturi boni, quod ſit ex uſu iam præſens eſſe, atq; adeſſe. ſed quæ indicia, quaſq; opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, uerum illa etiam, quæ efficiuntur perturbationibus, ut ægritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quendam animi, et

fugam, lætitia profuſam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. opinionem autem, quam in omnes diffinitiones ſuperiores incluſimus, uolunt eſſe imbecillam aſſenſionem. ſed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures ſubijciuntur. ut ægritudini inuidentia (utendum eſt enim docendi cauſa uerbo minus uſitato, quoniam inuidia non in eo, qui inuidet, ſolum dicitur, ſed etiam in eo, cui inuidetur) æmulatio, obtrectatio, miſericordia, angor, luctus, mœror, erumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi qua ſunt de genere eodem. ſub Metum autem ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia lætans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cætera eiuſmodi. hæc autem diffiniunt hoc modo. Inuidentiam eſſe dicunt ægritudinem ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quæ nihil noceant inuidenti. nam ſi quis doleat eius rebus ſecundis, à quo ipſe lædatur, non recte dicitur inuidere: ut ſi Hectori Agamemnon. qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio uirtutis æmulatio dicitur; ſed ea nihil hoc loco utimur; eſt enim laudis: et eſt æmulatio ægritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi zelotypiam uolo, ægritudo ex eo, quod alter quoq; potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt

ægritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis: nemo enim parricidæ aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur: Angor eſt ægritudo premens. Luctus ægritudo ex eius, qui charus fuerit, interitu acerbo. Mœror ægritudo flebilis. Erumna ægritudo laborioſa. Dolor ægritudo crucians. Lamentatio ægritudo cum eiulatu. Solicitudo ægritudo cum cogitatione. Moleſtia ægritudo permanens. Afflictatio ægritudo cum uexatione corporis. Deſperatio ægritudo ſine ulla rerum expectatione meliorum. Quæ autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic diffiniunt: Pigritiam metum conſequentis laboris: Terrorem metum concutientem; ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentium crepitus conſequatur: Timorem metum mali appropinquantis: Pauorem metum mentem loco mouentem; ex quo illud Ennij,

» *Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:*

Exanimationem metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem metum excutientem cogitata: Formidinem metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribũt, ut Maleuolentia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo, Delectatio uoluptas ſuauitate auditus animum deliniens. et qualis eſt hæc aurium, tales ſunt oculorum, & tactionum, et odorationum, & ſaporum: quæ ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tanquam illiquefactæ uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quæ autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, ut Ira ſit libido puniendi eius, qui uideatur læſiſſe

i. læsisse iniuria.

Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, & modo exiſtens: quæ θύμωσις græce dicitur: Odium ira inueterata: Inimicitia ira ulciſcendi tempus obſeruans: Diſcordia ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia libido inexplebilis: Deſiderium libido eius, qui non dum adſit, uidendi. diſtinguunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quæ dicuntur de quodam, aut quibuſdam; quæ κατηγορήματα dialectici appellant: ut habere diuitias, capere honores. Indigentia rerum ipſarum eſt, ut honorum, ut pecuniæ. omnium autem pertubationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quæ eſt à tota mente, & à recta ratione defectio; ſic auerſa à præſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hæ rectæ rationi pareant; conſeruatq; conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. itaque & ægritudines, & metus, & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea. quemadmodum cum ſanguis corruptus eſt, aut pituita redundat, aut bilis in corpore, morbi, ægrotationesq; naſcuntur: ſic prauarum opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate animum ſpoliat, morbisq; perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur; quæ uocant illi νοσήματα; eaq;, quæ ſunt eis morbis contraria; quæ habent ad res certas uitioſam offenſionem, atque faſtidium; deinde ægrotationes, quæ appellantur à Stoicis ἀρρωστήματα; hisq; item oppoſitæ contrariæ offenſiones. hoc loco nimium operæ conſumitur à Stoicis, ma-

+ i. bilis, in corpore morbi,

ximè à Chryſippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo: qua oratione minime neceſſaria prætermiſſa, ea, quæ rem continent, pertractemus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter & turbide, in motu eſſe ſemper: cum autem hic feruor, concitatioq; animi inueterauit, & tanquam in uenis, medulliſq; inſederit; tum exiſtit & morbus, & ægrotatio, & offenſiones eæ, quæ ſunt eis morbis, ægrotationibuſq; contrariæ. hæc, quæ dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re uero copulata ſunt, eaq; oriuntur ex libidine, & lætitia. nam cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quædam Socratica medicina, quæ ſanaret eam cupiditatem; permanat in uenas, & inhæret in uiſceribus illud malum, exiſtitq; morbus, & ægrotatio: quæ auelli inueterata non poſſunt: eiq; morbo nomen eſt auaritia. ſimiliterq; cæteri morbi: ut gloriæ cupiditas, ut mulieroſitas, ut ita appellem eam, quæ græce φιλογυνεία dicitur, cæteriq; ſimiliter morbi ægrotationeſq; naſcuntur. quæ autem his ſunt contraria, ea naſci putantur à metu, ut odium mulierum, quale in μισογυνεία eſt, ut in hominum uniuerſum genus, quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; ut inhoſpitalitas eſt. quæ omnes ægrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. definiunt autem animi ægrotationem, opinionem uehementem de re non expetenda, tanquam ualde expetenda ſit, inhærentem, & penitus inſitam. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt, opinionem uehementem de re non fugienda, inhæren=

tem, & penitus inſitam, tanquam fugienda. hæc autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quædam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, peruicacia, liguritio, uinolentia, cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia. eſt autem auaritia opinatio uehemens de pecunia, quaſi ualde expetenda ſit, inhærens & penitus inſita. ſimiliſq; eſt eiuſdem generis diffinitio reliquarum. Offenſionum autem diffinitiones ſunt eiuſmodi, ut inhoſpitalitas ſit opinio uehemens ualde fugiendum eſſe hoſpitem, eaq; inhærens & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odium, ut Hippolyti, & ut Timonis generis humani. Atq; ut ad ualetudinis ſimilitudinem ueniam, eáq; collatione utamur aliquando, ſed parcius quàm ſolent Stoici: ut ſunt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, quoſdam torminoſos, non quia iam ſint, ſed quia ſæpe ſint: alij ad metum, alij ad aliam perturbationem. ex quo in alijs anxietas, unde anxij, in alijs iracundia dicitur: quæ ab ira differt: eſtq; aliud iracundum eſſe, aliud iratum, ut differt anxietas ab angore: neque enim omnes anxij, qui anguntur aliquando; neque anxij, ſemper anguntur: ut inter ebrietatem & ebrioſitatem intereſt: aliudq; eſt eſſe amatorem, aliud amantem. atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinent ad omnes perturbationes. in multis etiam uitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo inuidi, & maleuoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia procliues ad eas perturbationes ſunt, non quia ſemper feruntur. hæc igitur procliuitas ad ſuum quodq; genus à ſimilitudi-

+ t. pertinet

ne corporis ægrotatio dicitur, dum ea intelligatur ad ægrotandum procliuitas. ſed hæc in bonis rebus, quòd alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, ut ſignificet lapſionem; in neutris habeat ſuperius nomen. quo modo autem in corpore morbus, ægrotatio, & uitium, ſic in animo. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident. ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaque illa duo, morbus, & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquaſſatione, & perturbatione gignuntur, uitium autem integra ualetudine ipſum ex ſe cernitur. ſed in animo tantum modo cogitatione poſſumus morbum ab ægrotatione ſeiungere. uitioſitas autem eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & à ſe ipſa diſſentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & ægrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia: non enim omne uitium partes habet diſſentientes; ut eorum, qui non longe à ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans à ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed non diſtorta, nec praua. morbi autem & ægrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſint ne eiuſdem partes, quæſtio eſt: uitia enim affectiones ſunt manentes, perturbationes autem mouentes, ut non poſſint affectionum manentium partes eſſe. atque ut in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis: ſunt enim in corpore præcipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas: ſunt item in animo. corporis temperatio, cum ea congru=

unt inter ſe, è quibus conſtamus: ſanitas ſic animi dicitur, cum eius iudicia, opinioneſq; concordant. eaq; eſt animi uirtus: quam alij ipſam temperantiam dicunt eſſe, alij obtemperantem temperantiæ præceptis, & eam ſubſequentem, nec habentem ullam ſpeciem ſuam, ſed, ſiue hoc, ſiue illud ſit, in ſolo eſſe ſapiente. eſt autem quædam animi ſanitas, quæ in inſipientem etiam cadat, cum curatione medicorum perturbatio mentis aufertur. & ut corporis eſt quædam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate; eaque dicitur pulchritudo: ſic in animo opinionum, iudiciorumq; æquabilitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam continens, pulchritudo uocatur. itemq; uiribus corporis, & neruis, & efficacitati ſimiles, ſimilibuſq; uerbis, animi uires nominantur. uelocitas autem corporis, celeritas appellatur: quæ eadem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerum breui tempore percurſionem. illud animorum corporumq; diſſimile eſt, ꝙ animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt. ſed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorum non item. quorum omnes morbi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt: itaq; in hominibus ſolum exiſtunt: nam beſtiæ ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. inter acutos autem, & hebetes intereſt, ꝙ ingenioſi, ut æs Corinthium in eruginem, ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocius, hebetes non item. nec uero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit: non enim mul-

ta efferata, & immania: quædam autem humanitatis quoq; habent primam ſpeciem, ut miſericordia, ægritudo, metus. ægrotationes autem & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quàm ſumma illa uitia, quæ uirtutibus ſunt contraria: morbis enim manentibus, uitia ſublata eſſe non poſſunt, quia non tam celeriter ſanantur, quàm illa tolluntur. habes ea, quæ de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quæ logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. è quibus quoniam tanquam è ſcrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquæ diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerum obſcuritate. A. Prorſus ſatis: ſed ſi qua diligentius erunt cognoſcenda, quæremus aliàs: nunc uela, quæ modo dicebas, expectamus, & curſum. M. Quando & alijs locis de uirtute diximus, & ſæpe dicendum erit (pleræq; enim quæſtiones, quæ ad uitam, moreſq; pertinens, à uirtutis fonte ducuntur) quando igitur uirtus eſt affectio animi, conſtans, conueniensq;, laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate, laudabilis: ex ea proficiſcuntur honeſtæ uoluntates, ſententiæ, actiones, omniſq; recta ratio: quanquam ipſa uirtus breuiſſime recta ratio dici poteſt. huius igitur uirtutis contraria eſt uitioſitas: ſic enim malo, quàm malitiam appellare eam, quam Græci κακίαν appellant: nam malitia certi cuiuſdam uitij nomen eſt, uitioſitas omnium. ex qua cogitantur perturbationes: quæ ſunt, ut paulo ante diximus, turbidi animorum, concitatiq; motus, auerſi à ratione, & inimiciſſimi mentis, uitæq; tranquillæ: important enim ægritudines anxias, atque

acerbas, animoſq; affligunt, & debilitant metu. ijdem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi à temperantia, & moderatione plurimum diſſidentem. quæ ſi quando adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil eſſe conſtet, quod agat; ut ille, qui uoluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur. eorum igitur malorum in una uirtute poſita ſanatio eſt. quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed fœdius etiam, & deformius, quàm ægritudine quis afflictus, debilitatuſq; iacens? cui miſeriæ proximus eſt is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatuſq; pendet animi. quam uim ſignificantes mali, poetæ impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt, ob ſcelera, animiq; impotentiam, & ſuperbiloquentiam. ea communis pœna ſtultitiæ eſt: omnibus enim, quorum mens abhorret à ratione, ſemper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. atq; ut hæ tabificæ mentis perturbationes ſunt; ægritudinem dico, & metum: ſic hilariores illæ; cupiditas auide ſemper aliquid expetens, & inanis alacritas, id eſt lætitia geſtiens, non multum differunt ab amentia. ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, aliàs modeſtum, & temperantem, aliàs conſtantem, continentemq; dicimus. non nunquam hæc eadem uocabula ad frugalitatis nomen, tanquam ad caput, referre uolumus. quòd niſi eo nomine uirtutes continerentur, nunquam illud ita peruulgatum eſſet, ut iam prouerbij locum obtineret, hominem frugi omnia recte facere. quod idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter,

biliter, nimiſq; magnifice dicere uidentur. ergo is, quiſ=quis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq; ipſe placatus, ut neq; tabeſcat moleſtijs, neq; frangatur timore; nec ſitienter quid appetens ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat; is eſt ſapiens, quem quærimus; is eſt beatus, cui nihil huma narum rerum aut intolerabile ad demittendum animũ, aut nimis lætabile ad efferendum uideri poteſt: quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æter=nitas omnis, totiusq; mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua uitæ breuitate magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſum accidere poſ=ſit; nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atq; idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper ui=deat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atq; angore uiuendi, ut quemcunq; caſum fortuna inuexerit, hunc apte & quiete ferat. quod qui faciet, non ægritudi=ne ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem uacuus animus perfecte atq; ab=ſolute beatos efficit: idemq; concitatus, & abſtractus ab integra, certáq; ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerum etiam ſanitatem. quocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & ora=tio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed ad=hibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. modum tu adhibes uitio? an uitium nullum eſt, non parere rationi? an ratio parum præcipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porrò malum, quo aut op=

preſſus iaceas, aut, ne opprimare, mente uix conſtes? eaq; omnia aut nimis triſtia, aut nimis læta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte? quæramus enim modum ægritudinis, in qua operæ plurimum ponitur. ægre tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam Conſulatus, ſcriptum apud Fannium eſt: ſed tamen tranſiſſe modum uidetur, quippe qui ob eam cauſam à uita receſſerit. moderatius igitur ferre debuit. quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet ægritudo noua, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio. quid, ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi cæcitas, ſi exilium, ſi pro ſingulis malis ægritudines accederent? ſumma ea fieret, quæ non ſuſtineretur. qui modum igitur uitio quærit, ſimiliter facit, ut ſi poſſe putet eum, qui ſe è Leucade præcipitauerit, ſuſtinere ſe, cum uelit: ut enim id non poteſt, ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco uult, inſiſtere omnino: quæq; creſcentia pernicioſa ſunt, eadem ſunt uitioſa naſcentia. ægritudo autem cæteræq; perturbationes amplificatæ certe peſtiferæ ſunt: igitur etiam ſuſceptæ continuo in magna peſtis parte uerſantur: etenim ipſæ ſe impellunt, ubi ſemel à ratione diſceſſum eſt; ipſaq; ſibi imbecillitas indulget, in altumq; prouehitur imprudens, nec reperit locum conſiſtendi. quamobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim uitijs mo

dum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum. quod cum ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq; ſemel in procliue labuntur, ſuſtinerîq; nullo modo poſſunt. Quid, quòd ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos extirpandas putamus, non modo naturales eſſe dicunt; ſed etiam utiliter à natura datas? quorum eſt talis oratio. Primum multis uerbis iracundiam laudant: cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq; & in hoſtem, & in improbum ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe: leues autem ratiunculas eorum, qui ita cogitarent: prælium rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. hæc nullam habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. nec uero de bellatoribus ſolum diſputant. imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiæ. oratorem deniq; non modo accuſantem, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundiæ. quæ etiam ſi non adſit, tamen uerbis atq; motu ſimulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. uirum deniq; uideri negant, qui iraſci neſciat. eamq;, quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant. nec uero ſolum hanc libidinem laudant. (eſt enim ira, ut modo diffiniui, ulciſcendi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt à natura datum: nihil enim quenquam, niſi quod libeat, præclare facere poſſe. noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quòd ſomnum capere non poſſet; quærentibusq; reſpondebat, Milciadis trophæis ſe è ſomno ſuſcitari. cui non ſunt auditæ Demoſthenis uigi=

om. 43 coll.

liæ? qui dolere ſe diebat, ſi quando opificum antelucana uictus eſſet induſtria. philoſophiæ deniq; ipſius principes nunquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent. ultimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus: ubi enim quid eſſet, quod diſci poſſet, eò ueniendum iudicauerunt. num putamus hæc fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? ipſam ægritudinem, quam nos ut tetram, & immanem beluam fugiendam eſſe diximus, non ſine magna utilitate à natura dicunt conſtitutam, ut homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominijs affici ſe in delicto dolerent: impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud è uita ductum ab Afranio. nam cum diſſolutus filius, heu me miſerum, dixiſſet; tum ſeuerus pater;

" Dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

Reliquas quoque partes ægritudinis utiles eſſe dicunt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſum illud æmulari, obtrectare, non eſſe inutile; cum aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium; aut alium idem, quod ſe: metum uero ſi quis ſuſtuliſſet, omnem uitæ diligentiam ſublatam fore, quæ ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. hæc tamen ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe, nec opus eſſe: ut in omnibus ferè rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. quæ cum expo=

nunt, nihil ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. *Mihi uero dicere aliquid: itaq; expecto, quid ad iſta.* M. *Reperiam fortaſſe: ſed illud ante. uides ne, quanta fuerit apud* Academicos *uerecundia? planè enim dicunt quod ad rem pertineat.* Peripateticis *reſpondetur à* Stoicis*. digladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, quod uériſimillimum uideatur, inquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quæſtione, è qua poſſit attingi aliquid uériſimile, quo longius mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua rectè* Zenonem *uſum puto. ita enim definit, ut perturbatio ſit aduerſa ratione contra naturam animi commotio; uel breuius, ut perturbatio ſit appetitus uehementior: uehementior autem intelligatur is, qui procul abſit à naturæ conſtantia. quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui hæc pleraq; ſunt prudenter, acuteq; diſſerentium. illa quidem ex rhetorum pompa, ardores animorum, cotesq; uirtutum. an uero uir fortis, niſi ſtomachari cœperit, non poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quanquam in eis ipſis uidemus ſæpe conſtantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid poſtulant, ut magis placati, quàm irati eſſe uideantur. ſed in illo genere ſit ſanè* Pacideianus *aliquis hoc animo, ut narrat* Lucilius.

» *Occidam illum equidem, et uincam, ſi id quæritis, inquit.*
» *Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,*
» *Quàm gladium in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.*
» *Odi hominem: iratus pugno: nec longius quicquam*
» *Vobis, quàm dextræ gladium dum accommodet alter:*
» *Vſq; adeo ſtudio, atq; odio illius, efferor ira.*

l. haec

at ſine hæc gladiatoria iracundia uidemus progredientem apud Homerũ Aiacem multa cum hilaritate, cum depugnaturus eſſet cum Hectore. cuius, ut arma ſumpſit, ingreſſio lætitiam attulit ſocijs, terrorem autem hoſtibus: ut ipſum Hectorem, quemadmodum eſt apud Homerum, toto pectore trementem prouocaſſe ad pugnam pœniteret. atq; hi collocuti inter ſe, priuſquam manum conſererent, leniter & quiete, nihil ne in ipſa quidem pugna iracunde, rabioſé'ue fecerunt. ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe; nec Marcellum apud Claſtidium ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior eſt nobis propter recentem memoriam, uel iurare poſſum, non illum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie M. Alienum Pelignum ſcuto protexit, gladiumq; hoſti in pectus infixit. de L. Bruto fortaſſe dubitarim, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem inuaſerit: uideo enim utrunq; cominus ictu cecidiſſe contrario. quid igitur huc adhibetis iram? an fortitudo, niſi inſanire cœperit, impetus ſuos non habet? quid? Herculem, quem in cœlum » iſta ipſa, quam uos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit » fortitudo, iratum ne cenſes conflixiſſe cum Erymanthio » apro, aut leone Nemeæo? an etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? uide, ne fortitudo minime ſit rabioſa, ſitq; iracundia tota leuitatis. neq; enim eſt illa fortitudo, quæ rationis expers eſt. contemnendæ ſunt humanæ res: negligenda mors eſt: patibiles & dolores, & labores putandi. hæc cum

conſtituta ſint iudicio, atq; ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo. niſi forte quæ uehementer, acriter, animoſe fiunt, iracunde fieri ſuſpicamur. mihi uero ne Scipio quidem ille Pontifex maximus, qui hoc Stoicorum uerum eſſe declarauit, nunquam iratum eſſe ſapientem; iratus uidetur fuiſſe Ti. Graccho, tum, cum Conſulem languentem reliquit, atq; ipſe priuatus, ut ſi Conſul eſſet, qui Remp. ſaluam eſſe uellet, ſe ſequi iuſſit. neſcio, ecquid ipſi nos fortiter in Rep. fecerimus. ſi quid fecimus, certe irati non fecimus. an eſt quicquam ſimilius inſaniæ, quàm ira? quàm bene Ennius initium dixit inſaniæ. color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atq; factorum quam partem habent ſanitatis? quid Achille Homerico fœdius? quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq; perduxit. non igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam. ſatis eſt inſtructa, armata, parata per ſeſe. nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam, quòd & inſani, & ebrij multa faciunt ſæpe uehementius.

» Semper Aiax fortis, fortiſſimus tamen in furore:
» Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinátibus,
» Sũmam rem perfecit manus, prœliũ cũ reſtituit inſaniẽs.

dicamus igitur utilem inſaniam. tracta definitionem fortitudinis: intelliges eam ſtomacho non egere. fortitudo eſt igitur animi affectio legi ſummæ in perpetendis rebus obtemperans; uel conſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quæ formidoloſæ uidentur, ſubeundis, & repellendis; uel ſcientia rerum formidoloſarum, con-

trariarumq; , aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerum ſtabile iudicium. uel breuius, ut Chryſippus. nam ſuperiores definitiones erant Sphæri, hominis in primis bene definientis, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ferè ſimiles: ſed declarant communeis notiones alia magis alia. quo modo igitur Chryſippus? fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarum rerum, uel affectio animi in patiendo, ac perferendo, ſummæ legi parens ſine timore. licét enim inſectemur iſtos, ut Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. quæ enim iſtarum definitionum non aperit notionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? qua aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quærat aliquid, neq; eos exiſtimet ſine rabie quicquam fortiter facere poſſe? quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non'ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq; iracundiam: iam uidebuntur monſtra dicere. nunc autem ita diſſerunt, ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut male olere omne cœnum. at non ſemper. commoue: ſenties. ſic iracundus non ſemper iratus eſt. laceſſe: iam uidebis furentem. quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum rediit, qualis eſt cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque eſt utilis? eſt igitur aliquid, quod conturbata mens melius poſſit facere, quàm conſtans? an quiſquam poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? bene igitur noſtri, cum omnia eſſent in morbis uitia, quòd nullum erat iracundia fœdius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. oratorem

uero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. an tibi iraſci tum uidemur, cum quid in cauſis acrius, & uehementius dicimus? quid? cum iam rebus tranſactis, & præteritis orationes ſcribimus, num irati ſcribimus?

» Ecquis hoc animaduertit? Vincite,

num aut egiſſe unquam iratum Aeſopum, *aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratum* Accium? *aguntur iſta præclare, & ab oratore quidem melius, ſi modo eſt orator, quàm ab ullo hiſtrione: ſed aguntur leniter, & mente tranquilla.* Libidinem *uero laudare, cuius eſt libidinis?* Themiſtoclem, & Demoſthenem *mihi profertis: addítis* Pythagoram, Democritum, Platonem. *quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quæ uel optimarum rerum, ut ea ſunt, quæ profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debent.* Iam *ægritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tandem philoſophorum? at commode dixit* Afranius.

» Dum modo doleat aliquid, doleat quod lubet:

dixit enim de adoleſcente perdito ac diſſoluto: nos autem de conſtanti uiro, ac ſapienti quærimus. & quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſigniſer, uel cæteri, de quibus dici non neceſſe eſt, ne rhetorum aperiamus myſteria: utile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione non poteſt: nos autem, ut teſtificor ſæpe, de ſapiente quærimus. At *etiam æmulari utile eſt, obtrectare, miſereri. cur miſereare potius, quàm feras opem, ſi id facere poſſis? an ſine miſericordia liberales eſſe non poſſumus? non enim ſuſcipere ipſi ægritudines propter alios debemus, ſed alios, ſi poſſumus, leuare ægritudine.* Obtrectare *uero alteri,*

aut illa uitioſa æmulatione, quæ riualitati ſimilis eſt, æmulari, quid habet utilitatis, cum ſit æmulantis angi alieno bono, quòd ipſe non habeat; obtrectantis autem alieno bono, quòd id etiam alius habeat? quis id approbare poſſit, ægritudinem ſuſcipere pro experientia, ſi quid habere uelis? nam ſolum habere uelle, ſumma dementia eſt. Mediocritates *autem malorum quis laudare rectè poſſit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas ue ſit, non libidinoſus & cupidus eſſe? in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellentia multa quidem dici quamuis fuſe, lateq; poſſint, ſed breuiſſime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiam, cognitionemq́;, quæ cauſa cuiusq; rei ſit. ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. in hunc tu igitur, tanquam in mare, quod eſt uentis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti uideri? quid eſt, quod tantam grauitatem, conſtantiamq́; perturbet? an improuiſum aliquid, atq; repentinum? quid poteſt accidere tale ei, cui nihil ſubitum eſt, quod homini euenire poſſit?* Nam *quod aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quid idem nimium eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus. quæ euellenda, & extrahenda penitus, non circuncidenda, nec amputanda ſunt.* Sed *quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quàm de te ipſo quærere (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberũ, te uis) uideamus, quã=*

l. quod

ta ſint, quæ à philoſophia remedia morbis animorum adhibeantur: eſt enim quædam medicina certe: nec tam fuit hominum generi infenſa, atq; inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiam merita melius, ꝙ corporum ad iumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus inclu ſa in his ipſis eſt. ſed quo maior eſt in eis præſtantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaq; bene adhi bita ratio cernit, quid optimum ſit; neglecta, multis implicatur erroribus. ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio eſt: ſimulas enim quærere te de ſapiente; quæris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariæ ſunt curationes: nam neq; omnis ægritudo una ratione ſedatur: alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, aut inuidenti adhibenda medicina: eſt enim in omnibus quatuor perturbationibus illa diſtinctio, utrum ad uniuerſam perturbationem, quæ eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquaſq; melius adhibeatur oratio; & utrum illud ne uideatur ægre ferendum, ex quo ſuſcepta ſit ægritudo, an omnium rerum tollenda omnino ægritudo: ut ſi quis ægre ferat, ſe pauperem eſſe, id ne diſputes, paupertatem malum non eſſe, an hominem ægre ferre nihil oportere. nimirum hoc melius: ne, ſi forte de paupertate non perſua ſeris, ſit ægritudini concedendum: ægritudine autem ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe,

ex quo lætitia aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut ægritudo. ueruntamen hæc eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quicquam aut naturale, aut neceſſarium: ut ipſam ægritudinem leniri uidemus, cum obijcimus mœrentibus imbecillitatem animi effœminati, cumq; eorum grauitatem, conſtantiamq; laudamus, qui non turbulente humana patiantur. quod quidem ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent, ferenda tamen æquo animo arbitrantur. putat aliquis uoluptatem eſſe bonum, alius autem pecuniam: tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. illa autem altera ratio, & oratio, quæ ſimul & opinionem falſam tollit, & ægritudinem detrahit, eſt ea quidem utilior, ſed raro proficit, neq; eſt ad uulgus adhibenda. quædam autem ſunt ægritudines, quas leuare illa medicina nullo modo poſſit: ut ſi quis ægre ferat, nihil in ſe eſſe uirtutis, nihil animi, nihil officij, nihil honeſtatis, propter mala is quidem angatur, ſed alia quædam ad eum ſit admouenda curatio, & talis quidem, quæ poſſit eſſe omnium, etiam de cæteris rebus diſcrepantium philoſophorum: inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum à recta ratione auerſas eſſe uitioſas, ut, etiam ſi nec mala ſint illa, quæ metum, ægritudinemue, nec bona, quæ cupiditatem, lætitiamue moueant, tamen ſit uitioſa ipſa commotio: conſtantem enim uolumus quendam, ſedatum, grauem, humana omnia prementem illum eſſe, quem magnanimum, & fortem uirum dicimus: talis autem nec mœrens, nec timens, nec cupiens, nec ge=

ſtiens eſſe quiſquam poteſt: eorum enim hæc ſunt, qui euentus humanos ſuperiores, q̃ ſuos animos eſſe ducunt. quare omnium philoſophorum, ut ante dixi, una ratio eſt medendi, ut nihil, quale ſit illud quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendum. itaq; primum in ipſa cupiditate, cum id ſolum agitur, ut ea tollatur, non eſt quærendum, bonum illud nec ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt: ut ſiue, quod honeſtum eſt, id ſit ſummum bonum, ſiue uoluptas, ſiue horum utrunq; coniunctum, ſiue illa tria genera bonorum, tamen, etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit, eadem ſit omnibus ad deterrendũ adhibenda oratio. continet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura: quæ quo facilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione communis conditio, lexq; uitæ. itaq; non ſine cauſa cum Oreſtem *fabulam doceret* Euripides, *primos tres uerſus reuocaſſe dicitur* Socrates:

» *Neq; tam terribilis ulla fando oratio eſt,*
» *Neq; ſors, neq; ira cœlitum inuectum malum,*
» *Quod non natura humana patiendo ferat.*

eſt autem utilis ad perſuadendum ea, quæ acciderunt, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt. etſi ægritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (non enim ſapiẽtes eramus) mœrore, & dolore conſcripſimus: quodq; uetat Chryſippus *ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæq; uim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo cõcederet.* Sed *ægritudini, de qua ſatis eſt diſputatum,*

finitimus eſt metus. de quo pauca dicenda ſunt. E*ſt enim metus, ut ægritudo præſentis, ſic ille futuri mali. itaq; non nulli ægritudinis partem quandam metum eſſe dicebant. alij autem metum præmoleſtiam appellabant, quòd eſt quaſi dux conſequentis moleſtiæ. quibus igitur rationibus inſtantia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam uidendum eſt in utriſq;, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effœminatum, fractum, abiectumq; faciamus. ſed quanquam de ipſius metus inconſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt, tamen multum prodeſt ea, quæ metuuntur, ipſa contemnere. itaq;, ſiue caſu accidit, ſiue conſilio, percommodè factum eſt, quòd eis de rebus, quæ maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt. quæ ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus.* Ac *de malorum opinione hactenus. uideamus nunc de bonorum, id eſt de lætitia, & de cupiditate.* M*ihi quidem in tota ratione ea, quæ pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſam continere, omneis eas eſſe in noſtra poteſtate, omneis iudicio ſuſceptas, omneis uoluntarias. hic igitur error eſt eripiendus, hæc detrahenda opinio: atq; ut in malis opinatis tolerabiliora, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quæ magna, & lætabilia dicuntur. atq; hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earum rerum, quæ perturbent animum, aut in malis, aut in bonis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda, aliaq; ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus, atque erat facile ſequentem eam rationem, quæ*

maxime probatur de bonis, & malis, negare unquam lætitia affici poſſe inſipientem, quòd nihil unquam haberet boni. ſed loquimur nunc more communi. ſint ſanè iſta bona, quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates, cæteraq; : tamen in eis ipſis potiundis exultans, geſtienſq; lætitia turpis eſt: ut, ſi ridere conceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio: eodem enim uitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio; eademq; leuitate cupiditas eſt in appetendo, qua lætitia in fruendo: & ut nimis afflicti moleſtia, ſic animi elati lætitia iure iudicantur leues. & cum inuidere, ægritudinis ſit; malis autem alienis uoluptatem capere, lætitiæ: utrunque immanitate, & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. atq; ut confidere decet, timere non decet: ſic gaudere decet, lætari non decet, quoniam docendi cauſa à gaudio lætitiam diſtinguimus. illud iam ſupra diximus, fieri contractionem animi rectè nunquam poſſe, elationem poſſe: aliter enim Næuianus ille gaudet Hector,

» Lætus ſum

» Laudari me abs te pater laudato uiro;

aliter ille apud Trabeam Cherea,

» Læna delinita argento nutum obſeruabit meum,
» Quid uelim, quid ſtudeam. adueniens digito impellam ianuam:
» Fores patebunt. de improuiſo Chryſis ubi me aſpexerit,
» Alacris obuiá mihi ueniet complexum exoptans meum,
» Mihi ſe dedet:

quàm hæc pulchra putet, ipſe iam dicet.

» Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.

hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus uidere. & ut turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cum fruuntur venereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. totus uero iſte, qui uulgo appellatur amor (nec hercule inuenio, quo nomine alio poſſit appellari) tantæ leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem conferendum. quem Cæcilius,

» Deum qui non ſummum putet,
» Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimet;
» Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,
» Quem ſapere, quem inſanire, quem in morbum inijci,
» Quem contra amari, quem accerſiri, quem expeti.

ò præclaram emẽdatricem uitæ poeticam, quæ amorem, flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocãdum putet. de comœdia loquor: quæ, ſi hæc flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. quid autem ex tragœdia princeps ille Argonautarum?

» Tu me amoris magis, quàm honoris ſeruauiſti gratia.

quid ergo? hic amor Medeæ quanta miſeriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe.

» Illũ, amor quẽ dederat, qui plus pollet, potiorq́; eſt patre.

ſed poetas ludere ſinamus, quorum fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem. ad magiſtros uirtutis, philoſophos ueniamus: qui amorem negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente: quis eſt enim amor iſte amicitiæ? cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem? mihi quidem hæc

in Græcorum

in Græcorum gymnaſijs nata conſuetudo uidetur : in quibus iſti liberi , & conceſſi ſunt amores . bene igitur Ennius ,

» *Flagitij principium eſt nudare inter ciues corpora.*

qui ut ſint, ſicut fieri poſſe uideo, pudici, ſoliciti tamen & anxij ſunt, eóq; magis , quòd ſe ipſi continent , & coercent . atque ut muliebreis amores omittam , quibus maiorem licentiam natura conceſſit : quis aut de Ganymedis raptu dubitat., quid poetæ uelint ; aut non intelligit, quid apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius ? quid denique homines doctiſſimi, & ſummi poetæ de ſe ipſis , & carminibus edant , & cantibus ? fortis uir in ſua Rep. cognitus , quæ de iuuenum amore ſcripſit Alcæus ? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria . maxime uero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibicum, apparet ex ſcriptis. atq; horum omnium libidinoſos eſſe amores uidemus . philoſophi ſumus exorti , & auctore quidem noſtro Platone , quem non iniuria Dicæarchus accuſat ; qui amori auctoritatem tribueremus . Stoici uero & ſapientem amaturum eſſe dicunt : & amorem ipſum , conatum amicitiæ faciundæ ex pulchritudinis ſpecie definiunt . qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura , ſine ſuſpirio, ſit ſanè : uacat enim omni libidine : hæc autem de libidine oratio eſt . ſin autem eſt aliquis amor, ut eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt :

» *Si quidem ſit quiſquam deus, cui ego ſum curæ.*

at id erat deis omnibus curandum , quemadmodum hic frueretur uoluptate amatoria.

» Heu me infelicem.
nihil uerius. probe & ille,
» Sanus ne es, qui temere lamentare?
ſic inſanus ſuis etiam uidetur. at quas tragœdias efficit?
» Te Apollo ſancte fer opem, teque omnipotens Neptu=
ne inuoco,
» Voſq; adeo uenti.-
mundum totum ſe ad amorem ſuum ſubleuandum con
uerſurum putat: Venerem unam excludit, ut iniquam.
» Nam quid ego te appellem Venus?
eam præ libidine negat curare quicquam. quaſi uero
ipſe non propter libidinem tanta flagitia & faciat, &
dicat. ſic igitur affecto hæc adhibenda curatio eſt, ut et
illud, quod cupiat, oſtendat quàm leue, quàm contemnen
dum, quàm nihil ſit omnino, quàm facile uel aliunde,
uel alio modo perfici, uel omnino negligi poſſit. adducen
dus eſt etiam non nunquam ad alia ſtudia, ſolicitudines,
curas, negocia. loci deniq; mutatione, tanquam ægroti
non conualeſcentes, ſæpe curandus eſt. etiam nouo quo=
dam amore ueterem amorem tanquam clauo clauum
eijciendum putant. maxime autem admonendus, quan=
tus ſit furor amoris: omnibus enim ex animi perturba
tionibus eſt profecto nulla uehementior: ut, ſi iam ipſa
illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adul
teria, inceſta deniq;, quorum omnium accuſabilis eſt tur
pitudo: ſed ut hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis
in amore fœda per ſe eſt. nam ut illa prætercam, quæ
ſunt furoris: hæc ipſa per ſeſe quam habent leuitatem,
quæ uidentur eſſe mediocria?
» -iniuriæ,

t. ei
† v. t. oſtendatur

›› *Suſpiciones, inimicitiæ, induciæ,*
›› *Bellum, pax rurſum. incerta hæc ſi tu poſtules*
›› *Ratione certa facere, nihilo plus agas,*
›› *Quàm ſi des operam ut cum ratione inſanias.*

hæc inconſtantia, mutabilitasq́; mentis quem non ipſa prauitate deterreat? eſt enim illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonſtrandum, nullam eſſe niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptam, niſi uoluntariam. etenim ſi naturalis amor eſſet, & amarent omnes, & amarentur, & ſemper amarent, & idem amarent, neq; alium pudor, alium cogitatio, alium ſatietas deterreret. Ira uero quanquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniæ non habet: cuius impulſu exiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

›› *Quis homo te exuperauit unquã gentium impudentia?*
›› *Quis autem malitia te?*

noſti, quæ ſequuntur: alternis enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſimæ contumeliæ: ut facile appareat Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur pœnam in fratrem nouam.

›› *Maior mihi moles, maius miſcendum malum,*
›› *Qui illius acerbum cor contundam, & cõprimam. quæ igitur hæ erunt moles? audi Thyeſtem ipſum:*
›› *Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer*
›› *Manderem natos.*

eorum uiſcera apponit: quid eſt enim, quò non progrediatur eodem ira, quò furor? itaq; iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio, de ratione, de mente: horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum

conantur facere, dum ſe ipſi colligant (quid eſt autem ſe ipſum colligere, niſi diſſipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere ?) aut rogandi ſunt, orandiq;, ut, ſi quam habent ulciſcendi uim, differant in tempus aliud, dum deferueſcat ira.. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum . ex quo illud laudatur Archytæ : qui cum uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? ubi ſunt ergo iſti, qui iracundiam utilem dicunt ? poteſt utilis eſſe inſania ? at naturalis eſt : an quicquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione ? quo modo autem , ſi naturalis eſſet ira ; aut alius alio magis iracundus eſſet ; aut finem haberet prius, quàm eſſet ulta , ulciſcendi libido ; aut quenquam pœniteret , quod feciſſet per iram ? ut Alexandrum Regem uidemus : qui cum interemiſſet Clytum familiarem ſuum, uix à ſe manus abſtinuit : tanta uis fuit pœnitendi. quibus cognitis , quis eſt qui dubitet , quin hic quoq; motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius ? quis enim dubitarit, quin ægrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriæ cupiditas, ex eo, quòd magni æſtimetur ea res, ex qua animus ægrotat, oriantur ? unde intelligi debet, perturbationem quoq; omnem eſſe in opinione . & ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quædam eſt, & opinio grauis, non temere aſſentiens : metus quoq; eſt diffidentia expectati, & impendentis mali . & ſi ſpes eſt expectatio boni, mali expectationem eſſe neceſſe eſt metum. ut igitur metus, ſic reliquæ perturbationes ſunt in malo . ergo ut conſtantia ſcientiæ , ſic perturbatio erroris eſt. qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericor=

des, aut inuidi, aut tale quid, iÿ ſunt eiuſmodi conſtituti, quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen, ut Socrates dicitur, cum multa in conuentu uitia collegiſſet in eũ Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſq; ex forma perſpicere profitebatur, deriſus eſt à cæteris, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent; ab ipſo autem Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi ſigna ineſſe, ſed ratione à ſe deiecta diceret. ergo ut optima quiſq; ualetudine affectus, poteſt uideri alius, ut natura, ad aliquem morbum procliuior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. qui autem non natura, ſed culpa uitioſi eſſe dicuntur, eorum uitia conſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum, ac malarum, ut ſit alius ad alios motus perturbationesq́; procliuior. inueteratio autem ut in corporibus ægrius depellitur, ſic in animis quoq; perturbatio: citiusq́; repentinus oculorum tumor ſanatur, quàm diuturna lippitudo depellitur. ſed cognita iam cauſa perturbationum, quæ omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & uoluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. ſcire autem nos oportet, cognitis, quoad poſſint ab homine cognoſci, bonorum & malorum finibus, nihil à philoſophia poſſe aut maius, aut utilius optari, quàm hæc, quæ à nobis hoc quatriduo diſputata ſunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus ſedationem ægritudinis: qua nullum homini maius malum eſt. etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multum differt ab amentia: tamen ita cæteros, cum ſint in aliqua perturbatione aut metus, aut lætitiæ, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere ſolemus; at eos, qui ſe ægritudini dediderũt, miſeros, afflictos, erum=

F iij

noſos, calamitoſos. itaq; non fortuito factum uidetur, ſed à te ratione propoſitum, ut ſeparatim de ægritudine, & de cæteris perturbationibus diſputaremus: in ea eſt enim fons miſeriarum, & caput. ſed & ægritudinis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios, eáq; re ſuſcipi, quòd ita rectum eſſe uideatur. hunc errorem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturam pollicetur. demus ergo nos huic excolendos, patiamurq́; nos ſanari: his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſani quidem eſſe poſſumus. aut igitur negemus quicquam ratione confici, cum contra nihil ſine ratione recte fieri poſſit: aut, cum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq́; uiuendi.

M. TVLLII CICERONIS TVSCVLANARVM QVAESTIONVM LIBER QVINTVS, VIRTVTEM AD BEATE VIVENDVM SE IPSA ESSE CONTENTAM.

Q Vintus hic dies Brute finem faciet Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, diſputatum: placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſime ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, uirtutem ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen eſt, ut elaborandum ſit, quo facilius probetur: nihil eſt enim omnium, quæ in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq; dicatur. nam cum ea cauſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiæ ſtudium cõtulerunt, ut, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitæ ſtatu exquirendo collocarent: profecto ſpe beate uiuendi tantam in eo ſtudio curam, operamq; poſuerunt. quòd ſi ab ijs inuenta, et perfecta uirtus eſt, & ſi præſidij ad beate uiuendum in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui non præclare & ab illis poſitam, & à nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem uirtus ſubiecta ſub uarios, incertosq; caſus famula fortunæ eſt, nec tantarum uirium eſt, ut

ſe ipſa tueatur: uereor, ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate uiuendi, quàm uota facienda uideantur. equidem eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiæ diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemq; extimeſcere: uereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dediſſet, iisq; & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtijs implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quòd ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe mollitie, non ex ipſa uirtute de uirtutis robore exiſtimo: illa enim, ſi modo eſt ulla uirtus, quam dubitationem auunculus tuus Brute ſuſtulit; omnia, quæ cadere in hominem poſſunt, ſubter ſe habet; eaq; deſpiciens, caſus contemnit humanos; culpáq; omni carens, præter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertinere. nos autem omnia aduerſa tum uenientia metu augentes, tum mœrore præſentia; rerum naturam, quàm errorem noſtrum damnare malumus. ſed & huius culpæ, & cæterorum uitiorum, peccatorumq; noſtrorum omnis à philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cum à primis temporibus ætatis noſtra uoluntas, ſtudiumq; nos contuliſſet, his grauiſſimis caſibus in eundem portum, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus. ò uitæ philoſophia dux, ò uirtutis indagatrix, expultrixq; uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem uitæ conuocaſti: tu eos

inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litera=rum, & uocum communione iunxiſti: tu inuentrix le gum, tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſti: ad te confugimus: à te opem petimus: tibi nos, ut antea ma gna ex parte, ſic nunc penitus, totosq; tradimus. eſt au tem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, peccan=ti immortalitati anteponendus. cuius igitur potius opi=bus utamur, quàm tuis? quæ & uitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. at philo loſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de ho=minum eſt uita merita, laudetur, ut à multis etiam ui tuperetur. uituperare quiſquam uitæ parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impie ingratus eſ=ſe, ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipere potuiſſet. ſed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offuſa caligo eſt, quòd tam longe retro reſpicere non poſſunt, nec eos, à quibus uita ho=minum instructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitran tur. quam rem antiquiſſimam cum uideamus, nomen tamen eſſe confitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam quis negare poteſt non modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quæ diuinarum, humanarumq; rerum, tum initiorum, cauſarumq;, tum cuiuſque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſ=ſequebatur. itaque & illos ſeptem, qui à Græcis σοφοὶ, *ſapientes à noſtris & habebantur, & nominabantur, & multis ante ſeculis* Licurgum, *cuius temporibus* Ho=*merus etiam fuiſſe ante hanc urbem conditam tradi=tur; etiam heroicis ætatibus* Vlyxem, & Neſtorem *ac=cepimus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec uero*

Atlas ſuſtinere cœlum, nec Prometheus affixus Cauca-ſo, nec ſtellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, niſi cœleſtium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxiſſet. à quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapientes & habebantur, & nominabantur: idq́; eorum nomen uſque ad Pythagoræ manauit ætatem. quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ferunt ueniſſe, eumq́; cum Leonte principe Phliaſiorum docte, et copioſe diſſeruiſſe quædam: cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quæſiuiſſe ex eo qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontem nouitatem nominis, quæſiſſe, quinam eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autem reſpondiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo ludorum apparatu totius Græciæ celebritate: nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent, alij emendi, aut uendendi quæſtu, & lucro ducerentur, eſſet autem quoddam genus eorum, idq́; uel maxime ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quærerent, ſed uiſendi cauſa uenirent, ſtudioſéq; perſpicerent, quid ageretur, & quo modo; item nos quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita, & natura profectos, alios gloriæ ſeruire, alios pecuniæ, raros eſſe quoſdam, qui, cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiæ ſtudioſos, id eſt enim

philoſophos: & ut illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem; ſic in uita longe omnibus ſtudijs contemplationem rerum, cognitionemq; præſtare. nec uero Pythagoras nominis ſolum inuentor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiam ueniſſet, exornauit eam Græciam, quæ magna dicta eſt, & priuatim, & publice præſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus. cuius de diſciplina aliud tempus fuerit fortaſſe dicendi. ſed ab antiqua philoſophia uſque ad Socratem, qui Archelaum Anaxagoræ diſcipulum audierat, numeri motusq; tractabantur, & unde omnia orirentur, quo'ue recederent: ſtudioſéq; ab his ſiderum magnitudines, interualla, curſus inquirebantur, & cuncta cœleſtia. Socrates autem primus philoſophiam deuocauit è cœlo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita, & moribus, rebusq; bonis, & malis quærere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq; uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & literis conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. è quibus nos id potiſſimum conſectati ſumus, quo Socratem uſum arbitramur; ut noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errore alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eſſet ſimillimum ueri, quæreremus. quem morem cum Carneades acutiſſime, copioſiſſimeq; tenuiſſet, fecimus & aliàs ſæpe, & nuper in Tuſculano, ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus: quinto autem die, cum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt

propoſitum, de quo diſputaremus. A. *Non mihi uidetur ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem.* M. *At hercule* Bruto *meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe antepono tuo.* A. *Non dubito. nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit, de quo à te diſputari uolo.* M. *Nempe negas ad beate uiuẽdum ſatis poſſe uirtutem?* A. *Prorſus nego.* M. *Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuendum ſatis ne eſt præſidij in uirtute?* A. *Certe ſatis.* M. *Potes igitur, aut qui male uiuat, non eum miſerum dicere; aut, quem bene fateare, cum negare beate uiuere?* A. *Quidni poſſim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter, & ob eam rem bene uiui poteſt, dum modo intelligas quid nunc dicam bene: dico enim, conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. hæc etiam in equuleum conijciuntur, quò uita non aſpirat beata.* M. *Quid igitur? ſola ne beata uita quæſo relinquitur extra hoſtium, limenq; carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquæq; uirtutes rapiantur ad tortorem, nullumq; recuſent nec ſupplicium, nec dolorem?* A. *Tu, ſi quid es facturus, noua aliqua conquiras oportet. iſta me minime mouent, non ſolum quia peruulgata ſunt, ſed multo magis, quia, tanquam leuia quædam uina nihil ualent in aqua, ſic* Stoicorum *iſta magis guſtata quàm potata delectant. uelut iſte chorus uirtutum in equuleum impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cum ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita à ſe deſertas paſſura uideatur: cum autem animum ab iſta pictura, imaginibuſq; uirtutum*

ad rem, ueritatemq́; traduxeris, hoc nudum relinqui-tur, poſſit ne quis beatus eſſe quãdiu torqueatur. quam obrem hoc nunc quæramus: uirtutes autem noli uereri ne expoſtulent & querantur ſe à beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudentia uacat, prudentia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq́; de M. Attilio, Q. Cæpione, M. Aquilio *recordatur: bea-támq́; uitam, ſi imaginibus potius uti, quàm rebus ip-ſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa pru-dentia, negatq́; ei cum dolore, & cruciatu quicquam eſſe commune.* M. *Facile patior te iſto modo agere: et-ſi iniquum eſt præſcribere mihi te, quemadmodum à me diſputari uelis. ſed quæro, utrum aliquid actum ſupe-rioribus diebus, an nihil arbitremur?* A. *Actum ue-ro, & aliquantum quidem.* M. *Atqui, ſi ita eſt, pro-fligata iam hæc, & penè ad exitum adducta quæſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulen-ti, iactationesq́; animorum incitatæ, & impetu incon-ſiderato elatæ, rationem omnem repellentes, uitæ bea-tæ nullam partem relinquunt: quis enim poteſt mor-tem aut dolorem metuens, quorum alterum ſæpe a-deſt, alterum ſemper impendet, eſſe non miſer? quid, ſi idem (quod plerunque fit) paupertatem, ignomi-niam, infamiam timet, ſi debilitatem, cæcitatem, ſi denique, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſæpe contingit, ſeruitutem: poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, ſuſtinetq́; præſentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. qui rebus his fractus ægritudine eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus?* om. 16 cod.

quid uero illum, quem libidinibus inſlammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq́; affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusq́; ſitientem, non ne recte miſerrimum dixeris? quid? elatus ille leuitate, inaniq́; lætitia & exultans, & temere geſtiens, non'ne tanto miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? ergo, ut hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. quòd ſi eſt, qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæcunque accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemq́;, ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is non beatus ſit? & ſi hæc uirtute efficiuntur, quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos? A. *Atqui alterum dici non poteſt, quin iĳ, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotenti lætitia efferantur, beati ſint: itaque id tibi concedo. alterum autem iam integrum non eſt: ſuperioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem.* M. *Nimirum igitur confecta res eſt: uidetur enim ad exitum ueniſſe quæſtio.* A. *Propemodum id quidem.* M. *Veruntamē mathematicorum iſte mos eſt, non philoſophorum. nam geometræ cum aliquid docere uolunt; ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quæ ante docuerunt, id*

ſumunt pro conceſſo, & probato; illud modo explicant, de quo ante nihil ſcriptum eſt. philoſophi quamcunque rem habent in manibus, in eam, quæ conueniunt, congerunt omnia: & ſi alio loco diſputata ſunt. quod ni ita eſſet, cur Stoicus, ſi eſſet quæſitum ſatis ne ad beate uiuendum uirtus poſſet, multa diceret? cui ſatis eſſet reſpondere, ſe ante docuiſſe nihil bonum eſſe, niſi quod honeſtum eſſet: hoc probato, conſequens eſſe, beatam uitam uirtute eſſe contentam: & quo modo hoc ſit conſequens illi, ſic illud huic: ut, ſi beata uita uirtute contenta ſit, niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum. ſed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt: & cum ex eo efficiatur, ſatis magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim; nihilo minus hoc agunt ſeparatim: proprijs enim, & ſuis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res eſt, tanta præſertim: caue enim putes ullam in philoſophia uocem emiſſam clariorem, ullumue eſſe philoſophiæ promiſſum uberius, aut maius. nam quid profitetur ò dij boni? perfecturam ſe, qui legibus ſuis paruiſſet, ut eſſet contra fortunam ſemper armatus, ut omnia præſidia haberet in ſe bene beateq; uiuendi, ut eſſet ſemper denique beatus. ſed uidero, quid efficiat. tantiſper hoc ipſum magni æſtimo, quod pollicetur. nam Xerxes quidem refertus omnibus præmijs, doniſq; fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium propoſuit, qui inueniſſet nouam uoluptatem. qua ipſe inuenta, non fuit contentus: neque enim unquam finem inue-

niet libido. nos uellem præmio elicere poſſemus, qui nobis aliquid attuliſſet, quo hoc firmius crederemus. A. *Vellem id quidem: ſed habeo paululum, quod requiram: ego enim aſſentior, eorum, quæ poſuiſti, alteri conſequens eſſe, ut, quemadmodum, ſi quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum, ſequatur beatam uitam uirtute confici; ſic, ſi uita beata in uirtute ſit, nihil eſſe niſi uirtutem bonum. ſed* Brutus *tuus auctore* Ariſtone, *&* Antiocho *non ſentit hoc: putat enim, etiam ſi ſit bonum aliquod præter uirtutem.* M. *Quid igitur? contra* Brutum *ne me dicturum putas?* A. *Tu uero, ut uidetur: nam præfinire non eſt meum.* M. *Quid cuique igitur conſentaneum ſit, alio loco. nam iſta mihi & cum* Antiocho *ſæpe, & cum* Ariſtone *nuper, cum* Athenis *imperator apud eum diuerſarer, diſſenſio fuit: mihi enim non uidebatur quiſquam eſſe beatus poſſe, cũ in malis eſſet: in malis autem ſapientem eſſe poſſe, ſi eſſent ulla corporis, aut fortunæ mala. dicebantur hæc, quæ ſcripſit etiam* Antiochus *locis pluribus, uirtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poſſe, neque tamen beatiſſimam: deinde ex maiore parte pleraſque res nominari, etiam ſi qua pars abeſſet; ut uires, ut ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam; quæ genere, non numero cernerentur: item beatam uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. hæc nunc enucleare non ita neceſſe eſt: quanquam non conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam & qui beatus eſt, non intelligo quid requirat, ut ſit beatior (ſi eſt enim quod deſit, ne beatus quidem eſt) & quod ex maiori parte* D

unamquanq;

unamquanq; rem appellari ſpectariq; dicunt, eſt ubi id iſto modo ualeat: cum uero tria genera malorum eſſe dicant; qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paulùlum ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere nõ potuit. nam cum ſtatuiſſet uerbera, tormenta, cruciatus, patriæ euerſiones, exilia, orbitates magnam uim habere ad male, miſereq; uiuendum; non eſt auſus elate, & ample loqui, cum humiliter, demiſſeq; ſentiret. quàm bene, non quæritur: conſtanter quidem certe. itaq; mihi placere non ſolet conſequentia reprehendere, cum prima conceſſeris. hic autem, elegantiſſimus omnium philoſophorum, & eruditiſſimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum: uexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſſit. in eo etiam putatur dicere in rotam beatam uitam non aſcendere. nuſquam id quidem dicit omnino, ſed, quæ dicit, idem ualent. poſſum igitur, cui conceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunæ naufragia, huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere poſſint? uexatur idem Theophraſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quòd in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

» Vitam regit fortuna, non ſapientia.

negant ab ullo philoſopho quicquam dictum eſſe langui=

dius. recte id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe conſtantius. ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atq; fortuna: non ne conſentaneum eſt, plus fortunam, quæ domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm conſilium ualere? an malumus Epicurum *imitari? qui multa præclare ſæpe dicit: quàm enim ſibi conſtanter, cõuenienterq; dicat, non laborat. laudat tenuem uictum: philoſophi id quidem, ſed ſi* Socrates, *aut* Antiſthenes *diceret, non is, qui finem bonorum uoluptatem eſſe dixerit: negat quenquam iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſte, ſapienter, iuſteq; uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius, niſi idem hoc ipſum, honeſte, ſapienter, iuſte, ad uoluptatem referret. quid melius, quàm fortunam exiguam interuenire ſapienti? ſed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cum maxime contra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam uerbis* Metrodorus.
„ Occupaui, *inquit, te fortuna, atque cepi, omneſq; adi-*
„ *tus tuos interclusi, ut ad me aſpirare non poſſes. præclare, ſi* Ariſto Chius, *aut ſi* Stoicus Zeno *diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret. tu uero* Metrodore, *qui omne bonum in uiſceribus, medulliſq; condideris, & definieris, ſummum bonum firma corporis affectione, exploratáq; ſpe contineri; fortunæ aditus interclusiſti? quo modo? iſto enim bono iam expoliari potes. atqui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmodi ſententias iſtorum hominum eſt multitudo. acute diſputantis illud eſt, non quid quiſq; dicat, ſed*

m. a. n. oll.

quid cuiq; dicendum ſit, uidere. uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omneis bonos ſemper beatos uolumus eſſe. quos dicam bonos, perſpicuum eſt: omnibus enim uirtutibus inſtructos, et ornatos, tum ſapientes, tum uiros bonos dicimus. uideamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc aſſequi uirtus, ſi quicquam præter ipſam boni eſt, non poteſt: aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſſio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, ſeruitus. deniq; in his tot, & tantis, atq; etiam quæ plura poſſunt accidere, poteſt eſſe ſapiens; nam hæc caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere: at ſi ea mala ſunt, quis poteſt præſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tempore eſſe poſſit? non igitur facile concedo neq; Bruto meo, neq; communibus magiſtris, neq; ueteribus illis, Ariſtoteli, Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quæ ſupra enumeraui, in malis numerent, ijdem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone digniſſimus, inducant animum, illa, quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem, diuitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria ſint, pro nihilo ducere. tum poterunt clariſſima uoce profiteri, ſe neq; fortunæ impetu, nec mul-

titudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniaq; ſibi in ſeſe eſſe poſita, neque eſſe quicquam extra ſuam poteſtatem, quod ducant in bonis. neque hunc & hæc loqui, quæ ſunt magni cuiuſdam, & alti uiri, & eadem, quæ uulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo poteſt. qua gloria commotus Epicurus exoritur. cui etiam, ſi dijs placet, uidetur ſemper ſapiens beatus. hic dignitate huius ſententiæ capitur: ſed nunquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret: quid eſt enim, quod minus conueniat, quàm ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, quàm hoc ſuaue eſt, tum, cum dolore crucietur, dicturum eſſe ſapientem? non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt, ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. Adducis me, ut tibi aſſentiar. ſed tua quoq; uide ne deſideretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. in eo mihi uidebare, contra Catonem diſſerens, hoc uelle oſtendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter uerborum nouitatem intereſſe. quod ſi ita eſt, quid eſt cauſæ, quin, ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit ſatis magnam uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor ſpectari oportere, non uerba. M. Tu quidem tabellis obſignatis agis mecum, & teſtificaris quid dixerim aliquando, aut ſcripſerim. cum alijs iſto modo, qui legibus impoſitis diſputant. nos in diem uiuimus: quodcunq; noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus: itaque ſoli ſumus liberi. ueruntamen, quoniam

de conſtantia paulo ante diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, uerum ne ſit quod Zenoni placuerit, quodq́; eius auditori Ariſtoni, bonum eſſe ſolum quod honeſtum eſſet, ſed, ſi ita eſſet, tum ut hoc totum beate uiuere in una uirtute poneret. quare demus hoc ſanè Bruto, ut ſit beatus ſemper ſapiens. quàm ſibi conueniat, ipſe uiderit. gloria quidem huius ſententiæ quis eſt illo uiro dignior? nos tamen teneamus, ut ſit idem beatiſſimus: etſi Zeno Citiæus, aduenà quidam, & ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquam philoſophiam uidetur. huius ſententiæ grauitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem ſæpe hæc oratio uſurpata eſt, ut nihil præter uirtutem diceretur bonum. uelut in Gorgia Socrates, cum eſſet ex eo quæſitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatiſſi-
» mus haberetur, non ne beatum putaret? Haud ſcio, in-
» quit: nunquam enim cum eo locutus ſum. an tu aliter
» id ſcire non potes? nullo modo. tu igitur ne de Perſa-
» rum quidem Rege magno potes dicere, beatus ne ſit? an
» ego poſſum, cum ignorem, quàm ſit doctus, quàm uir
» bonus? quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? ita
» prorſus exiſtimo, bonos beatos, improbos miſeros. miſer
» ergo Archelaus? certe, ſi iniuſtus. Videtur ne omnẽ hic beatam uitam in una uirtute ponere? quid uero in
» epitaphio? quo modo idem? Nam cui uiro, inquit, ex ſe
» ipſo apta ſunt omnia, quæ ad beate uiuendum ferunt,
» nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrario pen-
» dere ex alterius euentis, & errare coguntur; huic optime
» me uiuendi ratio comparata eſt. hic eſt ille moderatus,
» hic fortis, hic ſapiens, hic, & naſcentibus, & cadentibus

» *cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebit, &*
» *obediet præcepto illi ueteri:*
» *Neque enim lætabitur unquam, neq; mœrebit nimis,*
» *Quòd ſemper in ſe ipſo omnem ſpem reponet ſui.*

Ex hoc igitur Platonis quaſi quodam ſanctò, auguſtoq; fonte noſtra omnis manabit oratio. unde igitur rectius ordiri poſſumus, quàm à communi parente natura? quæ, quicquid genuit non modo animal, ſed etiam quod ita eſſet ortum è terra, ut ſtirpibus ſuis niteretur, in ſuo quodq; genere perfectum eſſe uoluit. itaq; & arbores, & uites, & ea, quæ ſunt humiliora, neque ſe tollere à terra altius poſſunt, alia ſemper uirent, alia hieme nudata uerno tempore tepefacta frondeſcunt: neque eſt ullum, quod non ita uigeat interiore quodam motu, & ſuis quoque ſeminibus incluſis, ut aut flores, aut fruges fundat, aut baccas, omniaq; in omnibus, quantum in ipſis ſit, nulla ui impediente perfecta ſint. facilius uero etiam in beſtijs, quòd his ſenſus à natura eſt datus, uis ipſius naturæ perſpici poteſt. nanq; alias beſtias nantes aquarum incolas eſſe uoluit, alias uolucres cœlo frui libero, ſerpentes quaſdam, quaſdam eſſe gradientes; earum ipſarum partim ſoliuagas, partim congregatas; immanes alias, quaſdam autem cicures, non nullas abditas, terráq; tectas. atq; earum quæq; ſuum tenens munus, cum in diſparis animantis uitam tranſire non poſſit, manet in lege naturæ. & ut beſtijs aliud alij præcipui à natura datum eſt, quod ſuum quæq; retinet, nec diſcedit ab eo: ſic homini multo quiddam præſtantius. etſi præſtantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparationem. humanus autem animus decerptus ex

mente diuina, cum alio nullo, niſi cum ipſo deo, ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt. hic igitur, ſi eſt excultus, & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne cæcetur erroribus; fit perfecta mens, id eſt abſoluta ratio; quæ eſt idem, quod uirtus. & ſi omne beatum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum, atq; cumulatum eſt, idq; uirtutis eſt proprium: certe omnes uirtutis compotes beati ſunt. & hoc quidem mihi cum Bruto *conuenit, item cum* Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. *ſed mihi uidentur etiam beatiſſimi: quid enim deeſt ad beate uiuendum ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe qui poteſt? at diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripartito. qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ ſtabilitate confidere? atqui, niſi ſtabili, & fixo permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt? ut mihi illud* Laconis *dictum in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori, quòd multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet, non ſanè optabilis iſta quidem eſt, inquit, rudentibus apta fortuna. an dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quod uita beata complectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim inueteraſcere, nihil extingui, nihil cadere debet eorum, in quibus uita beata conſiſtit: nam qui timebit ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit: uolumus enim eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſeptum, atq; munitum, non ut paruo metu præditus ſit, ſed ut nullo. ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet: ſic ſine metu is habendus eſt, non qui parua metuit, ſed qui omnino metu uacat: quæ eſt enim alia fortitudo, niſi*

animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu? atq; hæc certe non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate conſiſteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autem nunc appello uacuitatem ægritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorum? qui autem poterit eſſe celſus, & erectus, & ea, quæ homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientem eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedæmonij Philippo minitanti per literas ſe omnia, quæ conarentur, prohibiturum, quæſiuerunt num ſe eſſet etiam mori prohibiturus? uir is, quem quærimus, non multo facilius tali animo reperietur, quam ciuitas uniuerſa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adiuncta, quæ ſit moderatrix omnium commotionum? quid poteſt ad beate uiuendum deeſſe ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu uindicet, temperantia tum à libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire non ſinat? hæc efficere uirtutem oſtenderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata. atqui cum perturbationes animi miſeram, ſedationes autem uitam efficiant beatam; duplexq; ratio perturbationis ſit, quòd ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia geſtiens, libidóq; uerſentur; cum hæc omnia cum conſilio, & ratione pugnent: his tu tam grauibus concitationibus, tamq; ipſis inter ſe diſſentientibus, atq; diſtractis, quem uacuum, ſolutum, liberum uideris, hūc dubitabis beatum dicere? atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt:

ſemper igitur ſapiens beatus eſt. atque etiam omne bonum lætabile eſt: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ ſe ferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. at quæ iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. ex quo efficitur, honeſtate una uitam contineri beatã. non ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. an dubitas, quin præſtans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis, integerrimisq; ſenſibus, adde etiam ſi libet pernicitatem, & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloriam: ſi fuerit is, qui hæc habet, iniuſtus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo; dubitabis ne eum miſerum dicere? qualia igitur iſta bona ſunt, quæ qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit? uideamus, ne, ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. quod ſi ita eſt, ex bonis, quæ ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt, honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quicquid eſt quod bonum ſit, id expetendum eſt: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod uero approbaris, id gratum acceptumq; habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt, laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. quod ni ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda ſint. omitto diuitias: quas, cum qui= om. u cett.

uis, quamuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero: quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. omitto nobilitatem, famamq́; popularem, ſtultorum, improborumq́; conſenſu excitatam: hæc, quæ ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt: candiduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis, & ea, quæ Euryclia *laudat* Vlyxi *pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quàm in uulgi opinione, ſtultorumq́; turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius? at enim eadem* Stoici *præcipua, uel producta dicunt, quæ bona iſti. dicut illi quidem: ſed his uitam beatam compleri negant: hi autem ſine ijs eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certe negant. nos autem uolumus beatiſſimam: idq́; nobis* Socratica *illa concluſione confirmatur: ſic enim princeps ille philoſophiæ diſſerebat; qualis cuiuſque animi affectus eſſet, talem eſſe hominem; qualis autem ipſe homo eſſet, talem eſſe orationem; orationi autem facta ſimilia, factis uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri: honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitam eſſe, concluditur. etenim, proh deorum atque hominum fidem, parum ne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & ocij conſumendi cauſa locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? uir igitur temperatus, conſtans, ſine metu, ſine ægritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, non ne beatus? at ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus.*

Iam uero qui poteſt uir bonus non ad id, quod laudabi le ſit, omnia referre, quæ agit, quæq; ſentit? refert autem omnia ad beate uiuendum: beata igitur uita lau dabilis. nec quicquam ſine uirtute laudabile: beata igi= tur uita uirtute conficitur. atque hoc ſic etiam concludi= tur. nec in miſera uita quicquam eſt prædicabile, aut gloriandum, nec in ea, quæ nec miſera ſit, nec beata. & eſt in aliqua uita prædicabile aliquid, & glorian= dum, ac præ ſe ferendum: ut Epaminondas,

» *Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:*

ut Africanus,

» *A ſole exoriente, ſupra Meoti' paludes,*

» *Nemo eſt, qui factis me æquiperare queat.*

quòd ſi beata uita glorianda, & prædicanda, & præ ſe ferenda eſt: nihil eſt enim aliud, quod prædicandum, & præ ſe ferendum ſit. quibus poſitis, intelligis quid ſequa tur. & quidem niſi ea uita beata eſt, quæ eſt eadem ho= neſta: ſit aliud neceſſe eſt melius uita beata: quod enim erit honeſtum, certe fatebuntur eſſe melius: ita erit bea= ta uita melius aliquid: quo quid poteſt dici peruerſius? quid? cum fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſeram uitam, non'ne fatendum eſt, eandem uim in uir tute eſſe ad beatam uitam? contrariorum enim contra= ria ſunt conſequentia. quo loco quæro, quam uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa; tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat. quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum grauiſſimum philoſophorum, exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuantem

cætera,& abijcientem,in uirtute non beatam modo uitam, ſed etiam beatiſſimam ponere? quod quidem niſi ſit,uirtutum interitus conſequetur: nam in quem cadit ægritudo,in eundem metum cadere neceſſe eſt: eſt enim metus futuræ ægritudinis ſolicita expectatio. in quem autem metus,in eundem formido,timiditas,pauor, ignauia. ergo ut idem uincatur interdum neceſſe eſt, nec putet ad ſe præceptum illud Atrei pertinere,

" Proinde ita parent ſe in uita,ut uinci neſciant.

hic autem uincetur, ut dixi; nec modo uincetur, ſed etiam ſeruiet. at nos uirtutem ſemper liberam uolumus, ſemper inuictam. quæ niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. atqui ſi in uirtute ſatis eſt præſidij ad bene uiuendum, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, ſemperq; ſimus inuicti. ſequitur, ut nihil pœniteat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia profluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autem ad fortiter uiuendum uirtus poteſt: ſatis ergo etiam ad beate. etenim ut ſtultitia,etſi adepta eſt quod concupiuit, nunquam ſe tamen ſatis conſecutam putat: ſic ſapientia ſemper eo contenta eſt, quod adeſt, neque eam unquam ſui pœnitet. ſimilem ne putas C. Lælij unum Conſulatum fuiſſe, & eum quidem cum repulſa (ſed cum ſapiens, & bonus uir,qualis ille fuit, ſuffragijs præteritur, non populus à bono Cõſule potius,quàm ille à uano populo repulſam fert?) ſed tamen, utrum malles te, ſi poteſtas eſſet, ſemel, ut Lælium, Conſulem, an, ut Cinnam, quater? non dubito, tu quid reſponſurus ſis: itaque uideo, cui commit=

tam . non quemuis hoc idem interrogarem : reſponderet enim alius fortaſſe, ſe non modo quatuor Conſulatus uni anteponere, ſed unum diem Cynnæ multorum, & clarorum uirorum totis ætatibus. Lælius ſi digito quem attigiſſet, pœnas dediſſet: at Cinna collegæ ſui Conſulis Cn. Octauij præcidi caput iuſſit, P. Craſſi, L. Cæſaris nobiliſſimorum hominum, quorum uirtus fuerat domi, militiæq; cognita; M. Antonij omnium eloquentiſſimi, quos ego audierim; C. Cæſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, leporis. beatus ne igitur, qui hos interfecit? mihi contra non ſolum eo uidetur miſer, quòd ea fecit; ſed etiam quòd ita ſe geſſit, ut ea facere ei liceret. etſi peccare nemini licet. ſed ſermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. utrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ uictoriæ gloriam cum collega Catulo cõmunicauit, penè altero Lælio, (nam hunc illi duco ſimillimum) an cum ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ uoci paruit; quàm is, qui tam ſcelerate imperauit: nam cum accipere, quàm facere præſtat iniuriam; tum morti iam ipſi aduentãti paululum procedere obuiam, quod fecit Catulus, quàm, quod Marius, talis uiri interitu ſex ſuos obruere Conſulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. duodequadraginta annos tyrannus Syracuſanorum fuit Dionyſius, cum .V. & XX. natus annos dominatum occupaſſet. qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditam, ſeruitute oppreſſam tenuit ciuitatem? atqui de hoc homine à bonis auctoribus ſic ſcriptũ accepimus,

ſummam fuiſſe eius in uictu temperantiam, in rebusq; gerendis uirum acrem, & induſtrium, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum. ex quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimum: ea enim ipſa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atque honeſto loco natus (&ſi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq; & æqualium familiaritatibus, & conſuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quoſdam adoleſcentes amore coniunctos; credebat eorum nemini; ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat; & quibuſdam conuenis, & feris barbaris corporis cuſtodiam committebat. ita propter iniuſtam dominatus cupiditatem in carcerem quodam modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita ſordido, ancillariq; artificio regiæ uirgines, ut tonſtriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. & tamen ab ijs ipſis, cum iam eſſent adultæ, ferrum remouit; inſtituitq;, ut candentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi, & capillum adurerent. cumq; duas uxores haberet, Ariſtomachen ciuem ſuam, Doridem autem Locrenſem; ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, & perſcrutaretur ante. & cum foſſam latam cubiculari lecto circundediſſet, eiusq; foſſæ tranſitum ponticulo ligneo coniunxiſſet; eum ipſum, cum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. idemq;, cum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atque is cum pila ludere uellet (ſtudioſe enim id

factitabat) tunicamq; poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladium dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitam tuam committis, arriſiſſetq; adoleſcens; utrunque iuſſit interfici; alterum, quia uiam demonſtrauiſſet interimendi ſui; alterum, quia id dictum riſu approbauiſſet. atque eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit in uita: quem enim uehementer amaret, occiderat. ſic diſtrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates. cum huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. quanquam hic quidem tyrannus ipſe indicauit, quàm eſſet beatus. nam cum quidam ex eius aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias eius, opes, maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negaretq; unquam beatiorem quenquam fuiſſe: uis ne igitur, inquit, ò Damocle, quoniam hæc te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacoſq; complures ornauit argento, auroq; celato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere, eoſq; ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare: aderant unguenta, coronæ: incendebantur odores: menſæ conquiſitiſſimis epulis extruebantur. fortunatus ſibi Damocles uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari ſeta equina appenſum demitti iuſſit, ut impenderet illius beati ceruicibus. itaque nec pulchros illos adminiſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum por-

rigebat in menſam : iam ipſæ defluebant coronæ : denique exorauit tyrannum, ut abire liceret, quòd iam beatus nollet eſſe. ſatis ne uidetur declaraſſe Dionyſius *nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciuibuſq; libertatem & iura redderet: ijs enim ſe adoleſcens improuida ætate irretierat erratis, eaque commiſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe cœpiſſet. quantopere uero amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit in* Pythagoreis *duobus illis: quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, præſto fuiſſet ad horam mortis deſtinatam; utinam ego, inquit, tertius uobis amicus aſcriberer. quàm huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari? homini præſertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. muſicorum uero perſtudioſum accepimus, poetam etiam tragicum: quàm bonum, nihil ad rem: in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quàm in alijs, ſuum cuique pulchrum eſt. adhuc neminem cognoui poetam (& mihi fuit cum* Aquinio *amicitia) qui ſibi non optimus uideretur. ſic ſe res habet: te tua, me delectant mea. ſed ut ad* Dionyſium *redeamus: omni cultu, & uictu humano carebat: uiuebat cum fugitiuis, cum facinoroſis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicum arbitrabatur. non ergo iam cum huius uita, qua tetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum,* Platonis, *aut* Archytæ *uitam comparabo, doctorum hominũ, & planè ſapientium. ex eadem urbe humilẽ homunculum*

munculum

munculum à puluere, & radio excitabo, qui multis annis poſt fuit, Archimedem. cuius ego Quæſtor ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſeptum undiq; & ueſtitum uepribus, & dumetis indagaui ſepulcrum: tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam; qui declarabant in ſummo ſepulcro ſphæram eſſe poſitam cum cylindro. ego autem cum omnia colluſtrarem oculis (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulcrorum) animaduerti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat ſphæræ figura, & cylindri. atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quærerem. immiſſi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. quò cum patefactus eſſet aditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. apparebat epigramma exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum, dimidiatis ferè. ita nobiliſſima Græciæ ciuitas, quondam uero etiam doctiſſima, ſui ciuis unius acutiſſimi monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. ſed redeat unde aberrauit oratio. quis eſt enim omnium, qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, & cum doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum malit, quàm illum tyrannum? ſi uitæ modum, actionemq; quærimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendiſq; alebatur, cum oblectatione ſolertiæ; qui eſt unus ſuauiſſimus paſtus animorum: alterius cæde, & iniurijs, cum & diurno & nocturno metu. age confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram: quæ regna, quas opes ſtudijs eorum, &

delectationibus antepones? etenim quæ pars optima eſt in homine, in ea ſitum eſſe neceſſe eſt illud quod quæris omnium optimum. quid eſt autem in homine, ſagaci, ac bona mente melius? eius bono fruendum eſt igitur, ſi beati eſſe uolumus: bonum autem mentis eſt uirtus: ergo hac beatam uitam contineri neceſſe eſt. hinc omnia, quæ pulchra, honeſta, præclara ſunt, ut ſupra dixi, ſed dicendum illud idem paulo uberius uidetur, plena gaudiorum ſunt. ex perpetuis autem pleniſq; gaudijs cum perſpicuum ſit uitam beatam exiſtere, ſequitur ut ea exiſtat ex honeſtate. ſed, ne uerbis ſolum attingamus ea, quæ uolumus oſtendere, proponenda quædam quaſi mouentia ſunt, quæ nos magis ad cognitionem, intelligentiamq; conuertant. ſumatur enim nobis quidam præſtans uir optimis artibus, iſq; animo parumper, & cogitatione fingatur. primum ingenio eximio ſit, neceſſe eſt: tardis enim mentibus uirtus non facile comitatur. deinde ad inueſtigandum ueritatem ſtudio incitato. ex quo triplex ille animi fœtus exiſtit; unus in cognitione rerum poſitus, & in explicatione naturæ; alter in deſcriptione expetendarum, fugiendarumue rerum; tertius in iudicando, quid cuiq; rei ſit conſequens, quid repugnans: in quo ineſt omnis tum ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi. quo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum his habitantem, pernoctantemq; curis? & cum totius mundi motus conuerſioneſq; perſpexerit, ſideraq; uiderit innumerabilia cœlo inhærentia cum eius ipſius motu congruere certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quæq; tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate di=

ſtantia, quorum uagi motus rata tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant? horum nimirum aſpectus impulit illos ueteres, & admonuit, ut plura quærerent. inde eſt indagatio nata initiorum, & tanquam ſeminum, unde eſſent omnia orta, generata, concreta, quæq; cuiuſq; generis uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquentis origo, quæ uita, quis interitus, quæq; ex alio in aliud uiciſſitudo, atque mutatio, unde terra, & quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria ſuſtineantur; in qua omnia delata grauitate medium mundi locum ſemper expetant; qui eſt idem infimus in rotundo. hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, exiſtit illa à deo Delphis præcepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exutam, cognoſcat, coniunctamq; cum diuina mente ſe ſentiat, ex quo inſatiabili gaudio compleatur: ipſa enim cogitatio de ui, & natura deorum, ſtudium incendit illius æternitatis imitandæ: neque ſe in breuitate uitæ collocatam putat, cum rerum cauſas alias ex alijs aptas, & neceſſitate nexas uidet. quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, menſq; moderatur. hæc ille intuens, atq; ſuſpiciens, uel potius omnes partes, oraſq; circunſpiciens, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio uirtutis exiſtit: efflorefcunt genera, parteſq; uirtutum: inuenitur, quid ſit quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quò referenda ſint officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. quibus & talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agitamus, ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa con=

ſenta. ſequitur tertia, quæ per omnes partes ſapientiæ manat, & funditur, quæ rem diffinit, genera diſtartit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, uera & falſa diiudicat), differendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. ſed hæc ocij. tranſeat idem iſte ſapiens ad Remp. tuendam: quid eo poſſit eſſe præſtantius, cum contineri prudentia utilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet, reliquis utatur tot tamq; uarijs uirtutibus? adiunge fructum amicitiarum: in quo à doctis poſitum eſt cum conſilium omnis uitæ, conſentiens, & penè conſpirans, tum ſumma iucunditas è quotidiano cultu, atq; uictu. quid hæc tandem uita deſiderat, quo ſit beatior? cui rei refertæ tot, tantisq; gaudijs, fortuna ipſa cedat neceſſe eſt. quòd ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt, omnesq; ſapientes ijs. gaudijs perfruuntur: omnes eos confiteri beatos eſſe neceſſe eſt. A. Etiam ne in cruciatu, atq; tormentis? M. An tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, quod quidem, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tempus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, quàm pro nihilo puto? cum præſertim omne malum dolore definiat, bonum uoluptate, hæc noſtra honeſta, turpia irrideat, dicatq; nos in uocibus occupatos inanes ſonos fundere, neq; quicquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur. huic ergo, ut dixi,

non multum differenti à iudicio ferarum, obliuiſci licebit ſui? & tum fortunam contemnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunæ? tum dicere ſe beatum in ſummo cruciatu, atq; tormentis, cum conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorem, ſed etiam ſolum? nec uero illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis uerecundiam, exercitationem, conſuetudinemq́; patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere præteritarum uoluptatum: ut ſi quis æſtuans, cum uim caloris non facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circunfuſum fuiſſe: non enim uideo, quo modo ſedare poſſint mala præſentia præteritæ uoluptates. ſed cum is dicat ſemper beatum eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honeſtate careat, exiſtimant? me quidem auctore etiam Peripatetici, ueteresq́; Academici balbutire deſinant aliquando, aperteq́; & clara uoce audeant dicere, beatam uitam in Phalaridis taurum deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorum, ut iam à laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus, quàm ſoleo, intelligo, recedamus: ſint ſanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa, longe, lateq́; ſe pandant, cœlumq́; contingant, ut ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, & non beatiſſimum etiam dixerim? dolorem uero ſapiens extimeſcet? is enim huic maximæ ſententiæ repugnat:

nam contra mortem noſtram, atq; noſtrorum, contráq; ægritudinem, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati. dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam ſe debilitaturum minatur. huic igitur ſuccumbet uirtus? huic beata ſapientis, & conſtantis uiri uita cedet? quàm turpe, ò dij boni. pueri Spartiatæ non ingemiſcunt uerberum dolore laniati. adoleſcentium greges Lacedæmone uidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu, deniq; ut exanimarentur, priuſquam ſe uictos faterentur. quæ barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalemq; uim perferunt ſine dolore; cumq; ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu aduruntur. mulieres uero in India, cum eſt cuiuſq; earum uir mortuus, in certamen, iudiciumq; ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptæ. quæ eſt uictrix, ea læta proſequentibus ſuis, unà cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, mœſta diſcedit. nunquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicijs, ocio, langore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq; more delinitum molliuimus. Aegyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes prauitatis erroribus, quamuis carnificinam prius ſubierint, quàm ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, pœnam nul-

lam recuſent. de hominibus loquor. quid beſtiæ? non ne frigus, non famem, non montiuagos, atq; ſilueſtres curſus, luſtrationeſq; patiuntur? non'ne pro ſuo partu ita propugnant, ut uulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæq; patiantur ambitioſi honoris cauſa; laudis ſtudioſi, gloriæ cauſa; amore incenſi, cupiditatis. plena uita exemplorum eſt. ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. dabit, dabit, inquam, ſe in tormenta uita beata: nec, iuſtitiam, temperantiam, in primiſq; fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cum tortoris os uiderit, conſiſtet: uirtutibuſq; omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores (ut ante dixi) limenq; carceris: quid enim ea fœdius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quod tamen fieri nullo pacto poteſt: nec enim uirtutes ſine beata uita cohærere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus. itaq; eam tergiuerſari non ſinent, ſecumq; rapient ad quemcunq; ipſæ dolorem, cruciatumq; ducentur: ſapientis eſt enim proprium, nihil, quod pœnitere poſſit, facere, nihil inuitum; ſplendide, conſtanter, grauiter, honeſte omnia; nihil ita expectare, quaſi certo futurum; nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac nouum accidiſſe uideatur; omnia ad ſuum arbitrium referre; ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt. qui cum finem bonorum eſſe ſenſerint, congruere naturæ, cumq; ea conuenienter uiuere: cum id ſit in ſapiente ſitum non officio ſolum, uerum etiam poteſtate, ſequatur neceſſe

eſt, ut cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit. ita fit ſemper uita beata ſapientis. Habes, quæ fortiſſime de beata uita dici putem, & quo modo nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris, etiam ueriſſime. A. *Melius quidem afferre nihil poſſum: ſed à te impetrare libenter uelim, niſi moleſtum ſit, quoniam te nulla uincula impediũt ullius certæ diſciplinæ, libaſq; ex omnibus quodcunq; te maxime ſpecie ueritatis mouet; quod paulo ante Peripateticos, ueteremq; Academiam hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos, id uelim audire, quemadmodum his putes conſentaneum eſſe id dicere: multa enim à te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, & Stoicorum ratione concluſa.* M. *Vtamur igitur libertate: qua nobis ſolis in philoſophia licet uti, quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poſſit ipſa per ſeſe nullius auctoritate adiuncta iudicari. & quoniam uideris hoc uelle, ut, quæcunq; diſſentientium philoſophorum ſententia de finibus ſit, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatam præſidij; quod quidem Carneadem diſputare ſolitum accepimus; ſed is, ut contra Stoicos, quos ſtudioſiſſime ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidem cum pace agemus. ſi enim Stoici fines bonorum recte poſuerunt, confecta res eſt, neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem. ſed quæramus unamquanq; reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc præclarum quaſi decretum beatæ uitæ poſſit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. ſunt autem hæ de finibus, ut opinor, retentæ,*

defenſáq; ſententiæ: primum ſimplices quatuor; nihil bonum, niſi honeſtum, ut Stoici; *nihil bonum, niſi uoluptatem, ut* Epicurus; *nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut* Hieronymus; *nihil bonum, niſi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui, ut* Carneades *contra* Stoicos *diſſerebat. hæc igitur ſimplicia: illa mixta; tria genera bonorum, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, ut* Peripatetici, *nec multo ueteres* Academici *ſecus. uoluptatem cum honeſtate* Clitomachus, *&* Callipho *copulauit. indolentiam autem honeſtati* Peripateticus Diodorus *adiunxit. hæ ſunt ſententiæ, quæ ſubtilitatis aliquid habeant. nam* Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, *non nullorumq; aliorum euanuerunt. hi quid poſſint obtinere, uideamus, omiſſis* Stoicis: *quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. &* Peripateticorum *quidem explicata cauſa eſt: præter* Theophraſtum, *& ſi qui illum ſecuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, ut grauitatem, dignitatemq; uirtutis exaggerent. quam cum ad cœlum extulerint, quod facere eloquentes homines copioſe ſolent; reliqua ex collatione facile eſt conterere, atque contemnere: nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. quanquam enim ſint in in quibuſdam malis, tamen hoc nomen beati longe, & late patet. nam ut quæſtuoſa mercatura, fructuoſa aratio dicitur, non ſi altera ſemper omni damno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte extet in utraque felicitas: ſic uita, non ſolum ſi undiq; referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, &*

l. stabilitatis

grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici po=teſt. ſequetur igitur horum ratione uel ad ſupplicium beata uita uirtutem, cumq́; ea deſcendet in taurum, Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone auctori=bus, nec eam minimis blandimentis corrupta deſeret. ea=dem Calliphontis erit, Diodoriq́; ſententia. quorum uter=que honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quæ ſine ea ſint, longe, & retro ponenda cenſeat. reliqui habere ſe uidentur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hiero=nymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defendere: nemo eſt enim, qui eorum bonorum animum putet eſſe iudicem, eumq́; condocefaciat, ut ea,
M. ✱✱. quæ bona, mala'ue uideantur, poſſit contemnere. nam quæ tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſa, & Hercle omnium reliquorum: quis enim parum eſt contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, ſi placet, quem mollem, quem uolu=ptarium dicimus. quid? is tibi mortem ne uidetur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat; maximisq́; doloribus affectus, eos ipſos inuen=torum ſuorum memoria, & recordatione confutat, nec hoc ſic agit, ut ex tempore quaſi effutire uideatur: de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſen=ſum extinctum putet; quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. item de dolore certa habet quæ ſequatur: quorum magnitudinem breuitate con=ſolatur, longinquitatem leuitate. quid tandem? iſti gran diloqui contra hæc duo, quæ maxime angunt, melius ſe habent, quàm Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philoſophi ſa=

tis parati uidentur? quis non paupertatem extimeſcit? neque tamen quiſquam philoſophorum. hic uero ipſe quàm paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiæ ſuppetant; cum procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? illius epiſtola fertur his uerbis. Anacharſis Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caſeo, carne ueſcor. quare ut ad quietum me licet uenias. munera autem iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs immortalibus dona. Omnes ferè philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos à recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna uis auri argentiq; ferretur, quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attuliſſent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præſertim, maxima; adduxit legatos ad cœnam in Academiam; ijs appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet, quid? uos heſterna, inquit, cœnula non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores uidiſſet, XXX minas accepit, ne aſpernari Regis liberalitatem uideretur. at uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret ſi quid ſibi opus eſſet, nunc

om. gr. call.

quidem paululum, inquit, à ſole abſis. offecerat uideli=cet apricanti. & hic quidem diſputare ſolebat, quanto Regem Perſarum *uita, fortunáq; ſuperaret: ſibi nihil deeſſe, illi nihil ſatis unquam fore: ſe eius uoluptates nõ deſiderare, quibus nunquam ſatiari ille poſſet, ſuas eum conſequi nullo modo poſſe. uides, credo, ut* Epicurus *cu piditatum genera diuiſerit, non nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen; partim eſſe naturales, & neceſſarias; partim naturales, & non neceſſarias; partim neutrum: neceſſarias ſatiari poſſe penè nihilo: diuitias enim natu=ræ parabiles eſſe. ſecundum autem genus cupiditatum nec ad potiendum difficile cenſet, nec uero ad carendum. tertias, quòd eſſent planè inanes, neque neceſſitatem mo do, ſed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciẽ das putauit. hoc loco multa ab* Epicureis *diſputantur, hǽq; uoluptates ſigillatim extenuantur: quarum gene=ra non contemnunt, quærunt tamen copiam: nam & obſcœnas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio ſitas eſſe dicunt; eaſq; ſi natura requirat, non genere, aut loco, aut or=dine, ſed forma, ætate, figura metiendas putant; ab ijſq; abſtinere minime eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officium, aut fama poſtulet; omninóq; genus hoc uolu=ptatum optabile eſſe, ſi non obſit, prodeſſe nunquam. totumq; hoc de uoluptate ſic ille præcepit, ut uoluptatem ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandam, expetendamq; putet; eademq; ratione dolorem ob id ip=ſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiendum: itaque hac uſurum compenſatione ſapientem, ut uoluptatem fu=giat, ſi ea maiorem dolorem effectura ſit; & dolorem*

ſuſcipiat maiorem efficientem uoluptatem, omniaq; iucunda, quanquam ſenſu corporis iudicentur, ad animum referri tamen. quocirca corpus gaudere tam diu, dum præſentem ſentiret uoluptatem; animum & præſentem percipere pariter cum corpore, & proſpicere uenientem, nec præteritam præterfluere ſinere: ita perpetuas, & contextas uoluptates in ſapiente fore ſemper, cum expectationi ſperatarum, perceptarum memoria iungeretur. atque iis ſimilia ad uictum etiam transferuntur, extenuanturq; magnificentia, & ſumptus epularum, quòd paruo cultu natura contenta ſit. etenim quis hoc non uidet, deſiderijs iſta condiri omnia? Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit unquam ſe bibiſſe iucundius. nunquam uidelicet ſitiens biberat. nec eſuriens Ptolemæus ederat. cui cum peragranti Aegyptum, comitibus non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eſſet, nihil uiſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum uſque ad ueſperum contentius ambularet, quæſitumq; eſſet ex eo, quare id faceret; reſpondiſſe, ſe, quo melius cœnaret, obſonare ambulando famem. quid? uictum Lacedæmoniorum in Phiditijs non ne uidemus? ubi cum tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. quæ tandem, inquit ille? labor in uenatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. atque hoc non ex hominum more ſolum, ſed etiam ex beſtijs intelligi poteſt, quæ, ut quicquid obiectum eſt, quod modo a

natura non ſit alienum, eo contentæ non quærunt am=
plius. ciuitates quædam uniuerſæ, more doctæ, parſi=
monia delectantur, ut de Lacedæmonijs paulò ante di=
ximus. Perſarum à Xenophonte uictus exponitur: quos
negat ad panem adhibere quicquam, præter naſturti=
um. quanquam, ſi quædam etiam ſuauiora natura de=
ſideret, quàm multa ex terra, arboribusq; gignuntur
cum copia facili, tum ſuauitate præſtantia? adde ſicci
tatem: quæ conſequitur hanc continentiam in uictu. ad=
de integritatem ualetudinis. confer ſudantes, ructan=
tes, refertos epulis, tanquam opimos boues: tum intel=
liges, qui uoluptatem maxime ſequantur, eos minime
conſequi, iucunditatemq; uictus eſſe in deſiderio, non in
ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, &
principem ciuitatis, ferunt, cum cœnauiſſet apud Pla=
tonem, eoq; conuiuio admodum delectatus eſſet, uidiſ=
ſetq; eum poſtridie, dixiſſe, ueſtræ quidem cœnæ non ſo
lum in præſentia, ſed etiam poſtero die iucundæ ſunt.
quid, quòd ne mente quidem recte uti poſſumus multo
cibo, & potione completi? eſt præclara epiſtola Plato=
» nis ad Dionis propinquos: in qua ſcriptum eſt his ferè
» uerbis. Quò cum ueniſſem, uita illa beata, quæ fereba
» tur, plena Italicarum, Siracuſanarumq; menſarum,
» nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, nec
» unquam pernoctare ſolum, cæteraq;, quæ comitantur
» huic uitæ, in qua ſapiens nemo efficitur unquam, mo=
» deratus uero multo minus. Quæ enim natura tam
mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucun=
da uita poteſt eſſe, à qua abſit prudentia? abſit mode=
ratio? ex quo Sardanapali opulentiſſimi Syriæ Regis er=

ror agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto,

„ Hæc habeo, quæ edi, quæq; exſaturata libido
„ Hauſit: at illa iacent multa, & præclara relicta.

quid aliud, inquit Ariſtoteles, in bouis, non in Regis ſepulcro inſcriberes? hæc habere ſe mortuum dicit, quæ ne uiuus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. cur igitur diuitiæ deſiderentur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? ſignis credo, tabulis, ludis: ſi quis eſt, qui his delectetur, nõ ne melius tenues homines fruuntur, quàm illi, qui his abundant? eſt enim earum omnium rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quæ qui priuati habent, nec tam multa, & raro uident, cum in ſua rura uenerint. quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habeant, recordantur. dies deficiet, ſi uelim paupertatis cauſam defendere: aperta enim res eſt, & quotidie nos ipſa natura admonet, quam paucis, quã paruis rebus egeat, quàm uilibus. num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? uide, ne plus commendatio in uulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria moleſtiæ habeat, quàm uoluptatis. leuiculus ſanè noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia eſt, inſuſurrantiſq; alteri, hic eſt ille Demoſthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui uidelicet didicerat, non multum ipſe ſecum. intelligendum eſt igitur nec gloriam popularem ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatem extimeſcendam. ueni inquit Athenas Democritus, neque me quiſquam ibi agnouit. conſtantem hominem, & grauem, qui glorietur, à gloria ſe abfuiſſe. an tibici=

nes, ijsq;, qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numeroſq; moderantur: uir ſapiens, multo arte maiore præditus, non quid uerißimum ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? an quicquam ſtultius, q̃, quos ſingulos ſicut operarios, barbaroſq; contemnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos? ille uero noſtras ambitiones, leuitateſq; contemnet, honoreſq; populi, etiam ultro delatos, repudiabit: nos autem eos neſcimus, antequam pœnitere cœpit, contemnere. eſt apud Heraclitum phyſicum de principe Epheſioru Hermodoro: uniuerſos ait Epheſios eſſe morte mulctandos, quòd, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt, nemo de nobis unus excellat, ſed, ſi quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. an hoc non ita fit omni in populo? non ne omnem exuperantiam uirtutis oderunt? quid? Ariſtides (malo enim Græcorum, quàm noſtra proferre) non ne ob eam cauſam expulſus eſt patria, quòd præter modum iuſtus eſſet? quantis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid eſt enim dulcius ocio literato? ijs dico literis, quibus infinitatem rerum, atque naturæ, & in hoc ipſo mundo cœlum, terras, maria cognoſcimus. contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendum ſit? exilium, credo: quod in maximis malis ducitur. id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malum eſt: quàm ſit ea contemnenda, paulo ante dictum eſt. ſin abeſſe à patria miſerum eſt: plenæ miſerorum prouinciæ ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. at mulctantur bonis exules. quid tum? parum ne multa de to-

leranda

teranda paupertate dicuntur? iam uero exilium, ſi rerum naturam, nó ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione differt? in qua ætates ſuas philoſophi nobiliſſimi conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno, Cleãthes, Chryſippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſidonius, innumerabiles alij: qui ſemel egreſſi, nunquam domum reuertere. at enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem. de ſapiente enim eſt hæc omnis oratio, cui iure id accidere non poſſit: nam iure exulantem conſolari non oportet. poſtremo ad omnes caſus facillima ratio eſt eorum, qui ad uoluptatem ea referunt, quæ ſequuntur in uita, ut, quocunq; hæc loco ſuppeditent, ibi beate queát uiuere. itaq; ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt,

" *Patria eſt, ubicunq; eſt bene.*

Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, mundanum inquit: totius enim mundi ſe incolam, & ciuem arbitrabatur. quid T. Albutius? nonne animo æquiſſimo Athenis exul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in Rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria uiuebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis? aut Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilam, quo eſſet beatior? quanti uero iſta ciuitas æſtimanda eſt, ex qua boni ſapienteſq; pelluntur? Demaratus quidem Tarquini Regis noſtri pater, tyrannum Cypſellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, ac liberos pro=

*creauit. num ſtulte antepoſuit exilij libertatem dome=
ſticæ ſeruituti? Iam uero motus animi, ſolicitudines, ægritudinesq; obliuione leniuntur, traductus animis ad uoluptatem. non ſine cauſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in uoluptatibus. ex quo effici putat il= le, quod quærimus, ut ſapiens ſemper beatus ſit. etiam ne, ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? etiam: nam iſta ipſa contemnit. primum enim horribilis iſta cæcitas quibus tandem caret uoluptati= bus? cum quidam etiam diſputent cæteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus; quæ autem aſpectu perci= piantur, ea non uerſari in oculorum ulla iocunditate; ut ea, quæ guſtemus, olfaciamus, tractemus, audia= mus, in ea ipſa, ubi ſentimus, parte uerſentur: in o= culis tale nihil fit. animus accipit quæ uidemus. animo autem multis modis, uarijsq; delectari licet, etiam ſi non adhibeatur aſpectus. loquor autem de docto homi ne, & erudito, cui uiuere eſt cogitare: ſapientis enim cogitatio non ferme ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos: etenim ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? nam illud Antipatri Cy= renaici eſt quidem paulo obſcœnius, ſed non abſurda ſententia eſt: cuius cæcitatem cum mulierculæ lamen= tarentur, quid agitis, inquit? an uobis nulla uidetur uoluptas eſſe nocturna? Appium quidem ueterem il= lum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magiſtrati= bus, & ex rebus geſtis intelligimus in illo ſuo caſu nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domum cõpleri conſultoribus ſolitam accepimus: cum,*

quorum res eſſet, ſua ipſi non uidebant, cæcum adhibebant ducem. pueris nobis Cn. Aufidius *prætorius & in ſenatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, &* Græcam *ſcribebat hiſtoriam, & uidebat in literis.* Diodorus Stoicus *cæcus multos annos noſtræ domi uixit. is uero, quod credibile uix eſſet, cum in philoſophia multo etiam magis aſſidue, quàm antea, uerſaretur, & cum fidibus* Pythagoreorum *more uteretur, cumq; ei libri noctes, & dies legerentur, quibus in ſtudijs oculis non egebat: tamen, quod ſine oculis fieri poſſe uix uidetur, geometriæ munus tuebatur, uerbis præcipiens diſcentibus, unde, quò, quamq; lineam ſcriberent.* Aſclepiadem *ferunt non ignobilem* Eretricum *philoſophum, cum quidam quæreret quid ei cæcitas attuliſſet, reſpondiſſe, ut puero uno eſſet comitatior. ut enim uel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat, quod quibuſdam* Græcis*, quotidie: ſic cæcitas ferri facile poſſit, ſi non deſint ſubſidia ualetudinum.* Democritus *luminibus amiſſis alba ſcilicet, & atra diſcernere non poterat: at uero bona, mala; æqua, iniqua; honeſta, turpia; utilia, inutilia; magna, parua poterat; & ſine uarietate colorum licebat uiuere beate, ſine notione rerum non licebat. atq; hic uir impediri animi etiam aciem aſpectu oculorum arbitrabatur: & cum alij ſæpe, quod eſſet ante pedes, non uiderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. traditum eſt etiam,* Homerum *cæcum fuiſſe. at eius picturam, non poeſim uidemus. quæ regio, quæ ora, qui locus* Græciæ*, quæ ſpecies formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus*

hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quæ ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac uoluptatem, aut cuiquam docto defuiſſe unquam arbitramur: aut, ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros, & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi, quærendiq; diuinæ delectationi toto ſe animo dedidiſſent? itaq; augurem Tyreſiam, quem ſapientem fingunt poetæ, nunquam inducunt deplorantem cæcitatem ſuam. at uero Polyphemum Homerus cum immanem, ferumq; finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiuſq; laudare fortunas, quòd, quà uellet, ingredi poſſet, &, quæ uellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In ſurditate uero quidnam eſt mali? erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, quòd male audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria. Epicurei noſtri Græce fari neſciunt, nec Græci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omneſq; id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ ſunt innumerabiles, ſurdi profecto ſumus. at uocem citharœdi non audiunt: ne ſtridorem quidem ſerræ tum, cum acuitur; aut grunitum, cum iugulatur ſus; nec, cum quieſcere uolunt, fremitum murmurantis maris. & ſi cantus eos forte delectant; primum cogitare debent, antequam hi ſint inuenti, multos beate uixiſſe ſapientes: deinde multo maiorem percipi poſſe legendis his, quàm audiendis uoluptatem. tum, ut paulo ante cæcos ad aurium traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum: etenim qui ſecum loqui poterit, ſermonem al-

terius non requiret. congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus ſit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primum per ſe ipſi plerunque conficiunt hominem: ſin forte longinquitate producti, uehementius tamen torquent, quàm ut cauſa ſit cur ferantur; quid eſt tandem dij boni, quod laboremus? portus enim præſto eſt, quoniam mors ibidem eſt, æternum nihil ſentienti receptaculum. Theodorus Lyſimacho mortem minitanti, magnum uero, inquit, effeciſti, ſi Cãtharidis uim conſecutus es. Paulus Perſæ deprecanti ne in triumpho duceretur, in tua id, inquit, poteſtate eſt. multa primo die, cum de ipſa morte quæreremus; non pauca etiam poſtero, cum ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quæ qui recordetur, haud ſanè periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certe non timendam putet. mihi quidem in uita, ſeruanda uidetur illa lex, quæ in Græcorum conuiuijs obtinetur. aut bibat, inquit, aut abeat. & recte. aut enim fruatur aliquis pariter cum alijs uoluptate potandi, aut, ne ſobrius in uiolentiam uinolentorum incidat, ante diſcedat: ſic iniurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. hæc eadem, quæ Epicurus, totidem uerbis dicit & Hieronymus. quod ſi ijs philoſophis, quorum ea ſententia eſt, ut uirtus per ſe ipſa nihil ualeat, omne, quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus, id illi caſſum quiddam, & inanis uocis ſono decoratum eſſe dicant, et tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem: quid tandem à Socrate, & Platone, perfectiſq; philoſophis faciendum putes? quorum alij tantam præſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, ut ab his corporis, & externa ob=

ſcurentur. alij autem hæc ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. quorum controuerſiam ſolebat tanquam honorarius arbiter iudicare Carneades: nam cum, quæcunque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur; neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonæ ualetudini, cæteriſq; rebus generis eiuſdem, quàm Stoici, cum ea re, non uerbis ponderarentur: cauſam eſſe diſſidendi negabat. quare hunc locum cæterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſſint, ipſi uiderint. mihi tamen gratum eſt, quòd de ſapientium perpetua bene uiuendi facultate dignum quiddam philoſophorum uoce profitentur. ſed quoniam mane eſt eundum, has quinq; dierum diſputationes memoria cõprehendamus. equidem me etiam cõſcripturum arbitror: ubi enim melius uti poſſumus hoc, cuiuſmodi eſt, ocio? ad Brutumq; noſtrum hos libros alteros quinque mittemus: à quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, uerum etiam laceſſiti. in quo quantum cæteris profuturi ſumus, non facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, uarijsq;, & undique circunfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.

cuiuſmodi

* a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z
A B C D E F G H I.

*Omnes quaterniones præter * & I duerniones.*

VENETIIS, APVD ALDI FILIOS,

M. D. XLI. MENSE AVGVSTO.

AL DVS

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE